

pueri defecit administrstione olei. Curre, inquit inclytus ad puerum, ad Meldense meum monasterium, hoc enim liquore abundanter affluit, et ex eo hoc vasculum refice. Hæc dixit beatus Faro ad cognoscendam medicantis faciem rei que veritatem. Evigilans juvenis a vano sopore, hansit cælum tristitiæ molestiis dissolutis; et, quod dictu est mirabile, convocatis qui aderant comprehendit vera esse hæc, non vana somnia, dum clara luce pertractant oculis membra ejus sudare madentis pinguedine olei.

Sigebertus de ecclesiasticis Scriptoribus, cap. 94.

Lupus Servatus librum composuit de tribus quæstionibus, id est, de libero arbitrio, de prædestinatione honorum et malorum, de sanguinis Christi quadam superflua taxatione vel redemptione usque ad salutem impiorum. Nam super hac re orta est quædam fidei turbatio anno Domini octingentesimo quadragesimo nono.

Joannes Trithemius de Scriptoribus ecclesiasticis.

Lupus Servatus presbyter, ad quem Rabanus abbas Fuldensis octo libros in Epistolam Pauli apostoli ad Romanos scripsisse legitur, vir in divinis Scripturis studiosus et doctus, atque in sæcularibus juxta ætatem sui temporis copiose peritus, scripsit nonnulla ingenii sui opuscula. Exstat ejus volumen de tribus Quæstionibus, et quædam epistolæ, et alia.

Papirius Massonus in præfatione sua, edita anno 1588.

Ferraria antiquum nomen adhuc retinet; estque monasterium Galliæ in diœcesi Senonum, quod Bethlehemiticum etiam appellatur, quatuor tantum millibus a Montargi oppido distans in Lugdunensi via ad Lupam amnem sito, qui in Sequanam influit. Ejus monasterii abbatem fuisse Lupum et ex synodo Suessionensi habita Caroli Calvi temporibus anno 853, et ex hoc epistolarum libro satis apparet. Quin ex sancti Judoci monasterio vel Cellæ maritimæ ad ostium Cantii inter Stapulas et Montrolium urbes positæ etiam præerat: quam sibi ereptam et Odulfo comiti attributam a rege, posteaque redditam, pluribus epistolis nunc queritur, nunc lætatur. Sunt autem hæc non contemnendæ propter rerum et eorum

ad quos scribuntur dignitatem. Nam ad domnum apostolicum Benedictum tertium scribit, et Leonis decessoris ejus epistolæ ad Nomenonium mentionem facit. Ad maximos principes, Lotharium Cæsarem, Carolum Galliæ, et Edilulphum Angliæ reges; sed ad Carolum multo plures leguntur, quod Senonibus et Francorum genti in Gallia imperaret. Ad doctos quoque suæ ætatis viros Einhartum et Rabanum, quos præceptores suos honorifice vocat, Jonam Aurelianensem episcopum cujus exstant libri de Cultu imaginum, eidem Carolo dicati; Hincmarum, doctissimum Rhemorum metropolitanum, et Hilduinum, a quo scripta sunt Areopagitica; ut alios præteream, excepto Marcwado, abbate Prumiensi. Prumia, vulgo *Prom*, monasterium est in finibus Trevirorum, et virum illum magni fecisse Lupus videtur. Ac ipse quidem ab Aldrico decessore Guenilonis episcopi Senonum in Germaniam studiorum causa missus est, quod in ea provincia tunc florent litteræ; fuitque deinceps curiosus optimorum librorum, et quos e Germania, Italia, Anglia Galliaque sibi ad exscribendum mitti petiit, ut ex pluribus locis apparebit. Cæterum quia unicum exemplar harum epistolarum in veteribus membranibus a Petro Daniele ex ipso monasterio Ferraria allatum penes me habui, idque propter vetustatem multis locis corruptum, quibusdam lacerum et mutilum, fieri non poterit ut hic liber integer et incorruptus doctis hominibus videatur. Maluimus tamen utcunque affectum legi quam omnino non esse. Invenientur enim fortasse alia. Quanquam hoc scio, in tota Senonum provincia non reperiri, ubi et multa monasteria et frequentes ecclesiæ sunt et Lupus honestissimis parentibus natus est. Utilitatem vero magnam afferet iis qui volent illius temporis calamitates nosse, quæ nostris nihilo mitiores fuere.

Bellarminus in libro de Scriptoribus ecclesiasticis.

Lupus, abbas monasterii Ferrariensis in Gallia, scripsit librum epistolarum, qui exstat. Cumque inter cæteros scribat ad Benedictum III papam, hinc illum hoc tempore floruisse colligitur, quod etiam patet ex synodo Suessionensi, anno 853 habita apud sanctum Medardum, cui Lupus hic abbas interfuit, ut synodi Acta testantur.

B. SERVATI LUPI

ABBATIS FERRARIENSIS

EPISTOLÆ

1 EPISTOLA PRIMA.

AD EGINHARDUM (a).

Charissimo Eginhardo Lupus salutem.

Diu cunctatus sum, desiderantissime hominum, auderem necne excellentiæ vestræ scribere. Et cum me ab hoc officio aliæ rationabiles causæ, tunc etiam ea maxime deterrebat quod posse id contingere videbatur ut dum vestram cuperem amicitiam comparare, offensam incurrerem. Scilicet quod præpropero et inusitato prorsus ordine ab ipso familiaritatis munere inchoaverim, qui nec primordia notitiæ

contigissem. Ita vehementer æstuanti facilis et modesta et quæ sane philosophiam deceat animi vestri natura tantæ rei obtinendæ spem tribuit. Verum ut aliquid rationis afferre videar, taceo quidem sæcularium litterarum de amicitia sententias, ne, quoniam eis apprime incubuistis, Horatianum illud doctissimorum ore tritum merito accipiam:

In silvam ne ligna feras

HORAT, *Satyr.* lib. 1, sat. 10.

Deus certe noster nedum aliquam aspernandiam

* *Ad Eginhardum.* Hic Caroli Magni imperatoris notarius fuerat, et vir erat, quantum ferebat illa ætas, eruditissimus.

cos occasionem relinqueret, (a) diligendos omnino inimicos præscripsit. Itaque patienter, quæso, et benignè advertite animum, dum altius meas repeto cogitationes, ut nosse possitis quam hoc non perperam nec juvenili moliar levitate. Amor litterarum ab ipso fere initio pueritiæ mihi est innatus, nec earum, ut nunc a plerisque vocantur, superstitionis otia fastidio sunt. Et nisi intercessisset inopia præceptorum, et longo situ collapsa priorum studia pene interissent, largiente Domino meæ aviditati satisfacere forsitan potuissem. Siquidem vestra memoria per (b) famosissimum imperatorem Carolum, cui litteræ eo usque deferre debent ut æternam ei parent memoriam, cæpta revocari, aliquantum quidem extulere caput, satisque constitit veritate subnixum præclarum dictum: (c) *Honos alit artes, et accenduntur omnes ad studia gloriæ*. Nunc oneri sunt qui aliquid discere affectant; et velut in edito situs loco studiosos quosque imperiti vulgo aspectantes, si quid in eis culpæ deprehenderit, id non humano vitio, sed qualitati disciplinarum assignant. Ita dum alii dignam sapientiæ palmam non capiunt, alii famam verentur indignam, a tam præclaro opere destiterunt. Mihi satis apparet propter se ipsam appetenda sapientiæ: cui indagandæ a sancto metropolitano episcopo (d) Aldrico delegatus, doctorem grammaticæ sortitus sum, præceptaque ab eo artis accepi. Sic quoniam a grammatica ad rhetoricam et deinceps ordine ad cæteras liberales disciplinas

(a) *Diligendos inimicos*. Vide quæ adnotavimus ad librum III. Salviani de gubernatione Dei. Sed de hoc rursum agemus in notis ad epistolam Ruricii, episcopi Lemovicensis.

(b) *Famosissimum*. Epitheton illud Carolo Magno tribuitur in Vita quoque Ludovici Pii, quæ sic incipit: *Famosissimus regum, nullique suo tempore postponendus, Carolus*, etc. Item in vita Ælfredi regis Anglo-Saxonum, quam Asserus Menevensis descripsit: *Carolus ille n. magnum et famosissimum Francorum regem adiit*. Præter auctorem vitæ Ludovici Pii, et Asserum Menevensis, qui epitheton illud tribuunt Carolo Magno, tributum quoque ei animadverti ab Herico monacho Antissiodorensi in epistola ad Carolum Calvum. « Illud vel maxime vobis, inquit, æternam parat memoriam, quod famosissimi avi vestri Caroli studium erga immortales disciplinas non modo ex æquo representatis, verum etiam incomparabili fervore transcenditis; dum quod ille sopitis eduxit cineribus, vos fomento multiplici tum beneficiorum, tum auctoritatis, usquequaque provehitis, imo, ut sublimibus sublimia conferam, ad sidera perurgetis. » Et videtur omnino Hericus habuisse ob oculos hanc Lupi epistolam. Vetus codex monasterii Auræ Vallis, laudatus a Joanne Chapeavillo in Adnotationibus ad tomum primum Historiæ Episcoporum Leodiensium, pag. 154: « Temporibus Gerbaldi et Walcandi, Leodiensium pontificum, Carolus famosissimus imperator Romanus plurimas a fundamentis construxit Ecclesias. »

(c) *Honos alit artes*. Sumptum ex Cicerone in libro primo Tusculanarum Quæstionum. Meminit ejus loci etiam Symmachus lib. 1, epist. 43: *Vetus sententia est, inquit, artes honore nutrir*. Vide eundem Symmachum in epist. 79 et 96 ejusdem libri.

(d) *Aldrico*, Ferrariensi tum abbate post Adalbertum, postea vero Senonum archiepiscopo ante Wenilohem, ut dicitur ad epistolam 29.

A transire hoc tempore fabula tantum est, cum deinde auctorum voluminibus spatari aliquantulum cœpisssem, et dictatus nostra ætate confecti displicerent, propterea quod ab illa Tulliana cæterorumque gravitate, quam insignes quoque Christianæ religionis viri æmulati sunt, oberrarent, venit in manus meas (e) opus vestrum, quo memorati imperatoris clarissima gesta (liceat mihi absque suspitione adulationis dicere) clarissime litteris allegastis. Ibi elegantiam sensuum, ibi raritatem conjunctionum, quam in auctoribus uotaveram, ibidemque non longissimis periodis impeditas et implicitas ac modicis absolutas spatiis sententias inveniens, amplexus sum. Quare cum et ante propter opinionem vestram, quam sapiente viro dignam imbiberam, tum præcipue propter expertam mihi illius libri facundiam, desideravi deinceps aliquam nancisci opportunitatem ut vos præsentibus alloqui possem; ut quemadmodum vos meæ parvitati vestra tum probitas sapientia fecerat claros, ita me vestræ sublimitati meus etiam erga vos amor et erga disciplinas studium commendaret. Neque vero id optare desistam quandiu ipse (f) incolumis in hac vita vos esse cognovero. Quod posse contingere hoc magis in spem ducor quo ex Gallia huc in Transrhenanam concedens regionem (g) vobis vicinior factus sum. Nam a præfato episcopo ad venerabilem (h) Rabanum directus sum, uti ab eo ingressum caperem (i) divinarum Scripturarum. Ergo cum ad vos iturum hinc ejus nuntium comperissem, primo

(e) *Opus vestrum*. Id est, liber Eginhardi de Vita Caroli Magni, qui in omnium manibus versatur. Ex hoc porro Lupi loco recte collegerunt viri docti falli eos qui librum illum de Vita Caroli abjudicant Eginhardo.

(f) *Incolumis*. Pro *incolumis*, in accusativo plurali. Istud enim refertur ad Eginhardum. Notus est veterum mos, qui arbitrio consilioque auris usi, accusativos plurales tertiæ declinationis interdum inflectebant per *is*, interdum per *es*, ut Probus Valerius observat apud A. Gellium lib. XIII, cap. 19, Noctium Atticarum. Ego existimo antiquos non aliam ob causam variasse eas inflexiones quam ut vitarent similiter cadentia, quæ esse insipida et inertia et puerilia facetissime significat Lucilius apud eundem Gellium lib. XVIII, cap. 8. Patrum denique nostrorum memoria nonnulli viri eruditissimi vetustum hunc usum revocarunt in scribendo. Vide Priscianum, lib. V.

(g) *Nobis vicinior*. Quia nimirum Lupus, qui studio- rum causa profectus erat in Germaniam, morabatur apud Rabanum in monasterio Fuldensi. Eginhardus vero habitabat in monasterio Seligenstadiensi. Utrumque autem monasterium in diocesi Moguntina situm est.

(h) *Rabanum*. Monachum et abbatem Fuldensem, tandem vero archiepiscopum Moguntinum, virum eruditissimum, cujus multa exstant illustria ingenii monumenta. Ad eum scripta est epistola 40 Lupi, in qua eum vocat præceptorem suum.

(i) *Divinarum Scripturarum*. Quarum celeberrimus per ea tempora interpretas erat Rabanus, abbas Fuldensis. Tum vero Lupus erat diaconus. Mirum autem in modum deditus erat studio sacrarum litterarum. Quæ causa fuit ut Rabanum oraverit commentaria scribere in Epistolas Pauli: cui operi tum demum incubuit Rabanus, postquam Lupus a Fulda redierat in Galliam. Vide epistolam Rabani ad Lupum, quæ edita est inter elogia.

quasdam verborum obscuritates, a vobis uti elucidarentur, mittendas proposui; deinde præstare visum est ut etiam hanc epistolam dirigere debuissim; quæ si a vobis dignanter accepta fuerit, exoptabili me affectum munere gratulabor. Sed semel pudoris transgressus limitem, etiam hoc postulo ut quosdam librorum vestrorum mihi hic posito commode-tis. Quanquam multo sit minus libros quam amicitiam flagitare. Sunt autem hi. Tullii de rhetorica liber; quem quidem habeo, sed in plerisque mendosum. Quare cum codice isthic reperto illum contuli; et quem certiore putabam, mendosior inveni. Item ejusdem auctoris de rhetorica tres libri in disputatione ac dialogo de Oratore. Quos vos habere arbitror, propterea quod in (a) brevi voluminum vestrorum post commemorationem libri ad Herennium, interpositis quibusdam aliis, scriptum reperi: *Ciceronis de rhetorica*. Item: *Explanatio in libros Ciceronis*. Præterea: (b) *A Gellii noctium Atticarum*. Sed et

(a) *Brevi voluminum*. Infra epist. 80, *Breves etiam, quos de facultate monasterii vestri mittere debuistis*. Epistola missa e concilio Carthaginensi ad episcopos Numidiæ, Mauritanie utriusque, Tripolis et provincie Proconsularis, anno 397: « *Brevem vero statutorum (in quo omnia videntur esse complexa, et quædam diligentius custodita) huic (epistolæ subdi fecimus; ut compendio, quæ decreta sunt, recensentes, sollicitius observare curemus.* » Unde et in codice Cancrum Ecclesie Africanæ caput 94, in quo recensentur causæ quæ agendæ sunt, sic inscriptum est, *Brevis causarum*. Carolus Magnus in Capitulis anni 813: « *De rebus quæ Hildegardæ reginæ traditæ fuerunt, volumus ut fiant descriptæ breves, et ipsæ breves ad nos fiant adductæ.* » Libro III Capitular., cap. 82: « *Non solum beneficia episcoporum, vel abbatum, abbatissarum, atque comitum, sive vassorum nostrorum, sed etiam fisci nostri describantur in breve.* » Breves itaque tum dicebant, quos vulgus rotulos et inventaria vocat, ut ad Capitula Caroli Calvi observat Sirmondus. Inde *Inbreviare* in eisdem Capitulis, id est, in breves seu pittacia referre et describere. Inde etiam *Inbreviator, sive descriptor stipendiorum regalium*, in Documento de examinatione Willeberti, episcopi Catalaunensis.

(b) *A Gellii*. Magnum hac nostra et superiori ætate certamen fuit inter eruditos, scribendumne foret *A, Gellius*, an vero *Agellius* unica dictione. In veteri isto codice diserte ubique scriptum est *A. Gellius* in duobus locis in quibus hic auctor laudatur.

(c) *Vestræ conjugis*. Ex hoc loco itemque ex sequentibus epistolis jam pridem celeriter viri docti auctoritatem conciliari posse narrationi de conjugio Eginhardi cum Imma Caroli Magni filia, quæ exstat in Chronico monasterii Laurishamensis. Ea sic habet: « *Eginhardus, archicapellanus notariusque imperatoris Caroli, cum in aula regia laudabiliter serviens, diligeretur ab omnibus, a filia quoque ipsius imperatoris Imma nomine, regi Græcorum desponsata, amabatur ardentius. Aliquantum temporis fluxerat, et amor alternus quotidie inter ambos per augmenta crescebat. Utrosque enim timor retardavit, et offensio regia, ne tam gravia conveniendi inirent conamina. Sed amor improbus omnia vincit. Denique cum idem vir egregius irremediabiliter amando æstua-ret, auresque virginis per internuntium appellare nec præsumeret, novissime sumpta de semetipso fiducia, nocturno tempore latenter ad puellæ tendebat habitaculum. Ibidemque pulsans clanculum, et intrare permissus, tanquam allocuturus juvenculam de regali mandato, statim versa vice solus cum sola secretis*

A alii plures in prædicto brevi: quos, si Deus apud vos mihi gratiam dederit, istis remissis accipiens describendos mihi, dum hic sum, avidissime curare cupio. Exonerate, quæso, verecundiam meam, quæ supplico facientes; meque rimantem amaras litterarum radices, earum jam jucundissimis explete fructibus: illo vestro facundissimo eloquio incitate; quæ si meruero, tantorum beneficiorum gratia, quoad vixero, semper mihi habebitur. Nam quæ vos eorum merito sit remuneratio secutura non opus est dicere. Plurima scribenda in alia mens suggessit; sed vestrum ingenium meis ineptiis ultra remorari non debui, quod scio vel exterioribus occupatum utilitatibus, vel circa intimas et abditas philosophiæ rationes intentum.

5 EPISTOLA II.

AD EUMDEM.

B Desiderantissimo præceptori Eginhardo Lupus. Molestissimo nuntio de excessu venerabilis (e) ve-

usus alloquiis, et datis amplexibus, cupito satisfacit amori. Interea cum jam appropinquante luce diei, per silentia noctis unde venerat regredi vellet, de improvviso nivem haud modicam decidisse cognovit; et ne per vestigia pedum virilium agnitus proderetur, foras exire timuit; ambosque, pro conscientia facti, anxietas simul et formido intus remanere compulit. Cumque nimia sollicitudine fluctuantes quid facto opus esset deliberarent, tandem elegantissima juven-cula, quam audacem faciebat amor, consilium dedit ut ipsa quidem super se insidentem inclinata exciperet, eumque usque ad locum illius hospitio contiguum ante lucanum ceportaret; ibique eo deposito rursum per eadem vestigia cautius observata rediret, **C** Eam noctem imperator divino, ut creditur, nutu insomnem duxit; diluculoque consurgens, eminusque de aula prospiciens, intuitus est filiam suam sub præfato onere nutanti gressu vix incedere, et ad condictum locum deposita quam gestabat sarcina celeri repedare recursu. Quibus multo intuitu perspectis, imperator partim admiratione, partim dolore per-motus, non tamen absque divina dispositione id fieri reputans, sese continuit, et visa interim silentio suppressit. Interea Eginhardus sibi conscius, certusque rem nullo modo dominum suum regem diu latere posse, tandem inter angustias reperto consilio imperatorem aggreditur, flexis genibus missionem postulans, asserens tot et tantis servitiis suis condigna non rependi præmia. His auditis, rex, dissimulato rei et eventu et exitu, diu conticuit. Dehinc eum certificans se postulationi ejus quantocius responsurum, diem constituit; statimque consiliarios primosque sui regni et cæteros quosque sibi familiares passim evocatos convenire jussit. **D** Congregata itaque magna diversarum dignitatum frequentia, ita exorsus est, imperatoriam inquiring majestatem nimis injuriatam esse et despectatam in indigna filie sue notariique sui copulatione, et exinde non mediocri sese agitari perturbatione. Quibus nimio stupore percussis, et de rei novitate et magnitudine quibusdam adhuc ambigentibus, rex innotuit eis evidentius, referens eis a primordio quid per semetipsum ocu-lata fide cognoverit, consiliumque eorum atque sententiam exostulans super hoc. At illi inter se diversi diversa sentientes, in præsumptorem hujus rei duras et varias dedere sententias; aliis sine exemplo puniendum, aliis exilio damnandum, aliis alio modo disperdendum (ut cuique impetus erat) adjudicantibus. Porro quidam ex eis tanto mitiores quanto sapientiores, habita secum deliberatione, quam intime regem exoravere quatenus ipse rem per semetipsum

stræ conjugis consternatus, plus quam unquam vobis nunc optarem adesse; ut vestram mœstitiā vel (a) mea compassione levarem, vel concepto sensu ex divinis eloquiis assiduo sermone solarer. Verum donec id Deus præstet esse possibile, suggero ut memores humanæ conditionis, quam merito peccati contraximus, modice sapienterque feratis quod accidit. Neque enim huic infortunio cedere debetis, qui blandimenta (b) lenioris fortunæ forti semper animo devicistis. Invocato itaque Deo, nunc illas tolerantiae vires expromite, ad quas charissimum quemlibet casu simili deprehensum probabiliter vocaretis. Opto vos valere feliciter.

EPISTOLA III.

EGINHARDI AD LUPUM.

Eginhardus Lupo suo salutem.

Omnia mihi studia omnesque curas tam ad meas quam amicorum causas pertinentes exemit et excussit dolor quem ex morte olim fidissimæ conjugis, jam nunc (c) charissimæ sororis ac sociæ, gravissimum cepi. Nec finiri posse videtur; quoniam extinctionis illius qualitatem adeo tenaciter memoria reti-

examinare et secundum divinitus ei collatam sapientiam diffinire dignaretur. Verum ubi rex singulorum circa se affectum ponderavit, et inter diversorum sententias quid potissimum consilii sequeretur expendit, sic eos allocutus est. « Non ignoratis, inquit, humanum genus variis subjectum esse casibus et frequenter evenire ut res nonnullæ, quæ contrariis initiis inchoantur, meliorem aliquando sortiantur exitum. Proinde non est desperandum; sed potius super hac re, quæ et gravitate et novitate sui nostrum exsuperat ingenium, divinæ providentiæ (quæ nunquam in sui dispositione fallitur, quæque etiam malis bene uti novit) pietas est expectanda et expetenda. Quapropter tam tristis facti a notario meo non exigam pœnas, per quas infamia filiæ meæ magis videbitur augeri quam minui. Unde dignius et laudabilius imperii nostri gloriæ arbitramur congruere ut data adolescentiæ venia, legitimo eos matrimonio jungam, et rei probrosæ honestatis colorem superducam. » Regis igitur audita sententia, fit incomparabile gaudium, magnitudoque animi ejus ac mansuetudo summis effertur laudibus. Interim Eginhardus jussus adesse ingreditur; quem Rex ex opinato salutans, ita eum placito vultu alloquitur: « Jam dudum auribus nostris a vobis delata est querimonia quod servitiis vestris regali munificentia hactenus non responderimus digne. Sed, ut verum, fatear, maxime super hoc culpanda est vestra negligentia. Quandoquidem licet sustineam tot et tanta negotia solus, tamen si quid voluntatis vestræ compertum haberem, servitia vestra digno fuisset prosecutus honore. Verum ne vos diutino sermone protraham, querimoniis vestris amplissima donatione satisfaciam; et ut vos etiam fidelem mihi ut prius et benevolum posthac sentiam, juri vestro nuptum tradam meam filiam vestram scilicet portatricem, quæ quandoque alte succincta vestræ subvectioni satis se morigeram exhibuit. » Protinus ad regis edictum cum multo comitatu adducta est ejus filia: quæ roseo vultum perfusa pudore, tradita est per manus patris in manus prædicti Eginhardi cum dote plurima, prædiorum quoque nonnullorum, cum innumeris aureis argenteisque donariis aliisque pretiosis suppellectilibus. Hactenus ex Chronico Laurishamensi. Vide similem historiam de sorore Henrici II imperatoris apud Radulfum de Di-

net, ut inde penitus non possit avelli. ● Huc accedit quod ipsum dolorem identidem accumulatur et vulnus semel acceptum exulcerat, quod vota scilicet nostra nihil valere permissa sunt, ac spes quam in (d) martyrum meritis atque interventione collocavimus expectationem nostram ex asse frustrata est. Inde evenit ut solantium verba, quæ aliorum mœstitiæ mœderi solent, plagam cordis nostri recrudescere potius faciant atque rescindant, cum me æquanimiter ferre jubent infortunii molestias quas ipsi non sentiunt, atque in eo censent mihi gratulandum in quo nullum gaudii vel lætitiæ valent demonstrare vestigium. Quis est enim mortalium cui mens constet, quique sanum sapiat, qui sortem suam non defleat, et qui se infelicem ac miserimum non judicet, cum in afflictione positus eum quem votis suis fauturum fore crediderat aversum atque inexorabilem experitur? Hæccine talia tibi videntur ut suspiria, ut lacrymas homuncioni tantillo commovere, ut ipsum ad gemitum et planctum concitare, ut etiam in desperationis barathrum dejicere potuissent? Et utique dejecissent, nisi divinæ miserationis ope suffultus quid in hujusmodi (e) causis aut casibus majores ac meliores nostri te-

ceto, pag. 470; Henricum de Knygthon, pag. 2326, et M. Chronicon Belgicum, pag. 107. De matrimonio porro Eginhardi vide Bernardum a Mallinckrott in tractatu de Cancellariis imperii Germanici, pag. 22.

(a) *Mea compassione.* Pars enim solatii est, amicum habere qui mœrori nostro participet, sortemque nostram nobiscum deploret ac defleat.

(b) *Lenioris fortunæ.* Recte admonet Lupus debere Eginhardum acceptam nuper calamitatem ferre patienter, qui secundam fortunam forti semper animo tulerit. Difficilius enim reperiuntur qui secundam, quam qui adversam fortunam bene ferant. Secundis enim rebus insolescunt plerique homines et efferuntur; adversis omnes ad temperantiam moderationemque revocantur; ut ait conterraneus meus M. Aut. Muretus, lib. v Variarum Lectionum cap. 15. Hinc illa Galbæ verba ad Pisonem futurum principem: « Fortunam adhuc tantum adversam tulisti. Secundæ res acrioribus stimulis animos explorant: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur, » apud Tacitum, in libro primo Historiarum. Et apud Quintum Curtium in libro decimo, Alexander increpans milites seditionem velut inceptantes: « Secundis rebus, inquit, quæ circumfluunt vos, insanire cœpistis: obliti status ejus, quem beneficio exuistis meo: digni hercule qui in eodem consenescentis; quoniam facilius est vobis adversam quam secundam regere fortunam. » Vide sanctum Gregorium in libro primo de Cura Pastoralis, cap. 3.

(c) *Chariss. sororis.* Hinc confici posse puto Eginhardum fuisse factum abbatem vivente adhuc uxore, quam, quod commercio conjugali tum abstinerent, fidissimam olim conjugem fuisse dixit; tum vero cum mortua est, charissimam sororem, sociam ac contubernalem. Eginhardus in epistola 32. *Imma, soror dilectissima, his esto adjutrix tibi que animam commendo.*

(d) *Martyrum.* Id est, sanctorum Marcellini et Petri, qui in monasterio Seligenstadiensi, cujus abbas erat Eginhardus, jacent, illuc translatis opera ejusdem Eginhardi. Vide notas ad epistolam 60.

(e) *Causis aut casibus.* Ego arbitror voces illas, *causis aut*, esse superfluas, admonitionemque esse librarii, qui cum divinare non potuisset quidnam potius legendum esset, *causis aut casibus*, utrumque posuit,

nendum servandumque sanxissent ad inquirendum subito me convertissem. Erant ad manum doctores egregii nedum non spernendi, verum omnimodis audiendi atque sequendi, gloriosus videlicet martyr Cyprianus, et illustrissimi sacrarum divinarum litterarum expositores Augustinus atque Hieronymus; quorum sententiis ac saluberrimis persuasionibus animatus depressum gravi mœrore cor sursum levare conatus sum, cœpique mecum sedulo reputare quid super excessu charissimæ contubernalis sentire deberem, (a) cujus mortalitatem magis quam vitam videbam esse finitam. Tentavi etiam si possem a memetipso exigere ut id ratione apud me fieret quod longa dies solet efficere; scilicet ut vulnus quod animo nostro nondum sperata morte repentinus casus infixit cicatricem ducere ac spontaneæ consolationis medicamento sanescere inciperet. Sed vulneris magnitudo facilitati resistit; et licet saluberrima sint quæ a memoratis doctoribus ad mitigandum gravem dolorem velut a peritissimis idemque mitissimis medicis offeruntur, plaga quæ adhuc sanguinem trahit sanandi maturitatem nondum admittit. Hic fortasse miraris ac dicis ex huiusmodi occasione natum dolorem tam longum ac diuturnum esse non debuisse, quasi in dolentis sit potestate quando id finiatur quod ille, quando inciperet, neque in potestate habuit, neque præcivit. Metiri tamen posse videtur doloris ac mœroris magnitudo sive diuturnitas de eorum quæ acciderunt damnorum quantitate: quæ ego cum quotidie in omni actione, in omni negotio, in tota domus ac familiæ administratione, in cunctis quæ vel ad divinum vel humanum officium pertinent disponendis atque ordinandis immaniter sentiam, qui fieri potest ut vulnus quod tot ac tanta incommoda intulit, cum crebro tangitur non recrudescat potius et renovetur quam sanescat aut solidetur? Arbitror enim, nec vereor quod hæc opinio falsum me habeat, hunc dolorem atque anxietatem, quæ mihi de charissimæ contubernalis occasione exorta est, perenniter mecum perseveraturam donec id ipsum temporis spatium quod Deus mihi ad hanc miseram ac temporalem vitam concedere voluerit debito sibi termino finiatur: quam tamen proficuum potius mihi quam noxiam hactenus experior, cum animum ad læta et

lectoris iudicium integrum relinquens. Vide notas ad epistolam 122.

(a) *Cujus mortalitatem.* Imitatum ex Plinio in epistola prima libri secundi; ubi de Virginii Rufi morte sic loquitur: *Si tamen fas est aut flere, aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quam vita est.*

(b) *Senem diu, etc.* Repetit istud ipsum Lupus infra epist. 84. Sumptum est autem ex epistola Hieronymi ad Principiam, in qua mores Marcellæ describit. Hæc ergo cum virum juvenis admodum extulisset, desideriumque extincti non posset pati, a secundis nuptiis abstinere decrevit. Verum ea erat Marcellæ nobilitas, ea species oris, ea gratia, ut plane constet laboriosum et difficile negotium suscepisse illam cum in ea nobilitate et ætate contenta esse voluit unco matrimonio. Itaque dum

A prospera festinantem velut quibusdam frenis atque habenis remoratur ac retinet, mentemque ad revocationem mortis revocet, quam ad spem et amorem longævitatæ odium atque oblivio senectutis illexerat. Video mihi non multum superesse temporis ad vivendum, licet quantum id esse debeat mihi penitus ignoretur. Sed hoc certissimum teneo, et recens natum cito posse mori, et (b) senem diu non posse vivere. Ac proinde longe utilius ac beatius fore censeo ipsam temporis incerti brevitatem cum luctu quam lætitia ducere. Quia si secundum Dominicam vocem beati ac felices erunt qui lamentantur et lugent (*Matth. v*), e contrario infelices ac miseræ fient qui dies suos in jugi et continua lætitia finire non metuunt, gratias ago atque habeo charitati tuæ, quod me per litteras tuas consolari dignatus es. B Neque enim majus aut certius tuæ erga me dilectionis indicium dare potuisti quam ægro atque jacenti manum exhortationis porrigendo, monendoque ut surgerem, quem mente prostratum ac mœrore depressum ignorare non poteras. Bene vale, charissime ac desiderantissime fili.

● EPISTOLA IV.

AD EGINHARDUM.

Epistolam vestræ dignationis calamitatem quæ dudum vobis contingit graviter querentem haud quaquam mediocriter commota mente perlegi, confectumque vestrum animum tam diuturni mœroris anxietate vehementer indolui. Et quamvis qui me longe præstent amicorum solatia tentaverint hanc tantum levare dolorem, nec tamen ob eam rem profecerint, ut litteris vestris satis eminet, quod ipsi casus vestri considerationem non satis ad se adiserunt, eo usque ut eorum quidam super excessu gratissimæ quondam uxoris gratulandum monerent, quod, ut opinor, nihil ad consolationem pertinet non tam ætatis levitate vel ingenii, quod exiguum sentio, confidentia quam proni erga vos amoris magnitudine hæc rursus, qualiacunque sint, in vestri solatium non sum veritus cudere. Siquidem conscius mihi sum intimum me (c) nobilissimæ illius femine morte cum vestra, tum etiam ipsius vice traxisse dolorem; quem atrociter exasperantem vestræ litteræ, fateor, recrudescere coegerunt. Unde

D multi eam proci ambirent, senex quoque quidam valde dives, captus forma mulieris, nuptias flagitare cœpit, magno etiam emere paratus legitimos illius amplexus. At mulier, postquam aliter procum remove non potuit, excusavit ob senectutem: neque enim esse se huius firmitudinis ut tot mortales tam brevi temporis spatio sustinere posset, nam istum cito moriturum, quia senex erat. *Illoque mandante, inquit Hieronymus, posse et senes diu vivere et juvenes cito mori, eleganter lussit: Juvenis quidem potest cito mori, sed senex diu vivere non potest.*

(e) *Nobiliss. femine.* Uxor nimirum Eginhardi. Itaque cum Lupus eam splendidis natalibus ortam prodat, validum hinc argumentum peti potest ad confirmandam narrationem Chronici Laurishamensis.

nequaquam desperaverim quod aliis, necdum sit datum mihi ut aliquod solatium vobis persuadere possim a Domino reservatum. Vilibus plerumque remedium quæritur quod pretiosissimis et artis vigilantissima compositis diligentia frustra diu tentatum est. Itaque firmamentum justis, ut vobis videtur, doloris vestri duas in partes, epistolas mihi reddendo, divisistis. 10 Earum prima, quæ et vel maxima, illa est, quod vota vestra et spes, quam in sanctorum martyrum intercessione locaveratis, vos velut irrita fefellerunt. Altera, quæ proxime primam accedit, quod sinister ille casus quantum vobis importaverit incommodi quotidianis meriti negotiis cogimini, dum vos onus domesticarum divinarumque rerum, quod illius memorabilis feminæ fida societas leve fecerat, vestris ex toto impositum ac relictum cervicibus obruit. Revera valida utraque res, et quæ præter sapientem, qui adversa quoque modice ferro didicerit, facile quemlibet sua mole possit opprimere. Ac primo quidem quam proposui pariter conabor non subvertere ac penitus auferre (quod præsertim impossibile perfectis etiam oratoribus, si essent, video, multo magis mihi), sed tenuare, imbecillumque inspectu rationis efficere. Certe hinc movemini, certe hinc afflicimini, quod vos cassa vota frustrata sint, ac spes in martyribus, imo in Deo sita illuserit. Quasi vero id vobis omnimodis constet quod tantopere poposcistis vestræ uxorisque salutem conducere. Quod sane si vobis satis exploratum fuisset, acrioris justique doloris ingens esse videbatur fomes, dum vos non quasi filium corripere, sed veluti in adversarium divina censura deservisset. Attamen sic quoque non desperationis barathrum subeundum, sed divinitas infensa precibus assiduis ac summissa fuerat flectenda patientia. Nunc autem cum Deus omnes homines salvos velit fieri, ac in nomine ipsius, qui Salvator dicitur, nemo postulet nisi qui propriæ salutis proficua flagitarit, cumque vos in nomine Salvatoris plena fide petieritis, quis non opinetur non 11 exauditum quidem vos ad temporale votum, exauditum autem ad perpetuam salutem? Ego plane firmissime crediderim et vobis et uxori ejus etiam immaturo excessu consultum. Quæritis quemadmodum? Nempe quod conjuges ex duobus corporibus in unam redacti compagem, licet concordissime vixerint, non una letho resolvantur; et quantum ad usitatum naturæ pertinet ordinem, necesse est unum alteri superesse. Hinc jam vestra prudentia intelligit quando sententia in hominem divinitus emissa, *Terra es, et in terram ibis* (Gen. III), differri aliquantulum potest, in perpetuum autem vitari non potest, fidei optandum conjugibus, cum uter eorum remansurus sit, eum fore superstitem qui sit et ad calamitatem ferendam robustior et ad justa de more Christiano curanda magis idoneus. Non enim sexu differentia virtutis, sed animo capienda est. Alioqui non video religiosi conjuges quemadmodum sibi sincero amore devincti sint. Cum hæc ita se habere indubitata

A ratio persuadeat, planum igitur est verisimile esse non illi feminæ venerabili solum, sed etiam vobis a Deo magnum quiddam præstitum, dum quod vobis eligendum fuerat ipse ultro ingesserit, quanquam occulto, minime tamen injusto iudicio. Certe illa et si ex vestro consortio multa didicerat, ita ut non sui sexus modo, verum etiam turbam virorum sua insigni prudentia gravitate atque honestate, quæ res magnam vitæ humanæ tribuunt dignitatem, longe superaret, ac corpore femina, animo in virum profecerat, ad sapientiæ vestræ fastigium nunquam penitus aspirasset, nunquam tantum robur semperque similem, quam in vobis singulariter 12 omnes mirantur, constantiam ullis unquam profectibus æquavisset. Nunquam, si supervixisset, tantum vestræ quantum vos et illius et vestræ perpetuæ salutis procurare potuisset. Ac per hoc, quoniam dum in hoc fragili versamur corpore, omni perturbatione ita vacare non possumus quin aliquando aliqua ægritudinis molestia quatiatur, quod posse sapienti contingere philosophi putaverunt hoc vobis evenire optem, ut casus adversos, ut primo aspectu apparet, quibus vulgo inculta mortalium multitudo subruitur, vestræ mentis sapientia sensim emolliat, imo divinæ voluntati vestram contemperet. Deinde, quia vitæ hujus obscurissimas tenebras sermo divinus irradiat juxta illud: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis* (Psal. cxviii), quomodo ipse formet eandem vitam penitus intuendum est. Nimirum in Dominica oratione quotidie dicimus: *Fiat voluntas tua*, scilicet non nostra, quæ ignara rerum sibi salubrium falli consuescit, sed tua, quæ, utpote Dei, futura prænoscat. Salvator quoque noster passione impendente cum dixisset, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Matth. xxvii), assumpti hominis infirmitatem, imo membrorum suorum, propter quod ad has preces descendere, imbecillitatem sic divina virtute consolidat: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*. Scilicet fallere fallique nescius magister, quod Deus suo nos exemplo instituit ut cum adversa urgerent, sic ea depellere precibus conaremur, ut in his etiam contra nostrum votum ejus fieri voluntatem salubriter amplecteremur. Recolite, quæso, Paulum, cujus tanta erat eminentia ut in tertium raptus cælum audierit 13 arcana verba sanctæ Trinitatis quæ non licet homini loqui, tamen Dominum orasse quo a se angelum Satanæ, a quo tribulabatur, submoveret, nec obtinuisse quod voluit, sed quod profuit. Revocate in memoriam Davidem, quatenus se pro impetranda filio vita maceravit. Et certe cum tantus esset propheta, ne responsum quidem divinum tam immani confectus mœrore promeruit. *Quæcunque autem scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus* (Rom. xv). Ergo perpendite qualiter David cassam precum suarum expertus instantiam, consolationem ratione perceperit, ac justitiæ Dei subjectus humiliter acquieverit. Non estis tam fundatæ forti-

tudinis. Quod præfato dictum est Apostolo, vobis responsum accipite : *Sufficit tibi gratia mea : nam virtus in infirmitate perficitur* (II Cor. XII). Siquidem et ipse mœrorem scriptæ orationis, si quis ei subortus fuerat, hoc admonitus oraculo aliud oportere, deposuit. Hujusmodi præceptis et exemplis sacræ Scripturæ capitula exuberant : quæ, quoniam, ut insignis ait poeta (*Virgil., Ecl., x*) : *Non canimus surdis*, epistolarisque coarctat angustia, præteriens, vobis considerata relinquo. Suffecerit hæc tantum tetigisse quæ sola recepta vulneris hujus tumorem, quantum mea fert opinio, mulcere atque lenire largiente Domino poterunt. Quanquam mihi multa volenti aliud etiam occurrat, quod hoc Dei judicium clementiæ quæ iracundiæ videri possit certissimum documentum. Nam quia *flagellat omnem filium quem recipit* (Hebr. XII), affectum vestrum in uxoris amore forsitan subdivisum non passus, putari potest ad se solum 14 amandum revocavisse ; ac si quid ejus corpori intemperanter diligendo plus justo a vobis indultum fuerat, ejusdem corporis subtractione punisse. Cumque per prophetam loquitur : *Non consurget duplex tribulatio* (Nahum I), quod LXX interpretum sic expressit translatio : *Non judicat Deus bis in idipsum*, hic emendare dignatus est quod ut homo excessistis (nemo enim mundus a sorde), ne quid gravius in vos quandoque decerneret. Quare Dei amplecti debetis immensam pietatem, qui vos sua dignos judicaverit correctione, quam offensam metuere disciplinæ illius verbera sustinentes. *Fili*, inquit Salomon, *noli deficere a disciplina Domini, et ne fatigeris cum ab eo argueris. Quem enim Dominus diligit, corripit, et quasi pater in filio complacet sibi* (Prov. III). Denique quorum isthic peccata non visitat, quosque florere pro voto permittit, in hos post mortem ejusdem ira desævit. De talibus in psalterio legimus : *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur* (Psal. LXXII). Et in Job : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt* (Job. XXI). Præterea hoc mihi subjicit mens, voluisse Deum rebus ipsis vos experiri quam sit infelix qui in perpetuum abjungatur ab ipso, in quo est perpetua et vera delectatio, si tam immaniter afficiat licet fidissimi atque charissimi tamen hominis, momentanea separatio. Cum hæc verisimilia esse videantur, abolete, quæso, quantum potestis, de quo sermo habetur, mœrorem, et cum Job dicite : *Dominus dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino placuit, ita factum : sit nomen Domini benedictum* (Job. I). Et cum Apostolo in Dei spatiamini laudibus dicentes : *Benedictus Deus et Pater 15 Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra* (II Cor. I). Restat pars altera suscepti negotii : quæ stringenda breviter est, ne forte plura dicens sim oneri, qui gestiam esse solatio. Hinc instaurari, imo perseverare doloris vulnus asseruistis, quod duplicatus quotidie dispositionis labor quid boni perdideritis admoneat, ac propterea

A nec finiri posse videatur. Id esse verissimum ipse concesserim ; illudque quod inter alia posuistis, non posse pro voluntate hominem dolori finem imponere, quem nec præsciat, nec imminentem queat effugere, vehementer approbo, satisque catholice dictum intueor. Non est enim in potestate hominum via ejus, sed a Domino gressus hominum diriguntur, et humani libertas arbitrii eget omnimodo auxilio gratiæ Dei ; sed plane quæ facta sunt infecta esse non possunt, nec dolor revocare valet semel præterita, nec est in homine unde a seipso petat auxilium. Quocirca deprehensi quibuslibet angustis, quo verius nos sentimus fragiliores, hoc oportet celerius ad divinæ miserationis subsidium velut ad portum tutissimum confugiamus. Eleganterque illud dictum est : *Necesse est adesse divinum ubi humanum cessat auxilium*. Nec longus, dummodo conemur, terendus est labor. Nam qui ad se hoc modo votat : *Venite ad me qui laboratis* (Matth. XI), nitentes adjuvat, ad se pervenientes informat, in se permanentes procul dubio coronat. Quare quod dixistis memoratum dolorem quoad viveretis mansurum vobiscum, expressit hoc a vobis, sentio, concreta longo usu magnitudo amoris ; sed in ea vos obstinatione 16 animum relinquere, quantum audeo, dehortor ; siquidem et illi cujus causa emerit nihil immoderatum proderit, et vobis multum nisi deponatur, officiet. Quinimo totum vos curandum sanandumque Domino permittite, cui est per facile quod nostra natura difficillimum judicat. Nam quis speravit in Domino et deceptus est ? Obsecro, totum cor vestrum ad rogandum Deum effundite. Præstare vult qui se ut rogetur, admonuit, *Petite et accipietis* (Joan. XVI). Petite ut ipse vobis affectum inspiret rogandi, et effectum ipse tribuat impetrandi. Dicite quod clarissimus idemque suavissimus auctor Augustinus (lib. X *Confess.*, cap. 29. 31, 37) : *Da quod jubes, et jube quod vis*. Siquidem sua nos Deus gratia ut velle ac posse aliquid boni queamus et prævenit et subsequitur. Quod evidenter in Psalmis didicimus, ubi scriptum est : *Deus meus, misericordia ejus præveniet me* (Psal. LVIII). Utique et *miseri cordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ* (Psal. XXII). Acquiescite Spiritui sancto per Davidem monenti : *Jacta in Domino curam tuam, et ipse te enutriet* (Psal. LIV) ; ac Domino fiducialiter dicite : *Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me* (Psal. XXXI). Et cum Apostolo jam exsultantes in Dei laudibus ingeminare poteritis : *Omnia possum in eo qui me confortat* (Philipp. IV). *Tristitia enim sæculi mortem operatur* (II Cor. VII), haud dubium quin spiritualement, sed et corporalem, ut optime notis, sæpe consciscit. Quamobrem ærumnis vitiorum quibus premimur contristemur, et ab eorum falsa dulcedine, quanta possumus amaritudine separari nitamur, ac hujus incolatum vitæ, in qua sine querela non vivitur, modeste feramus. Cæterum, veniam a Deo exspectantes, in eo plena fide lætemur. Denique illud 17 quod in Evangelio promittitur : *Beati*

qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Matth v), non de iis qui lugent de amissione charorum et temporalium commodorum, verum de illis qui morerent, initio sejuncti a mortifera vitiorum delectatione, donec virtutibus Spiritus sancti gratia consolationem recipiant, vel de his qui propter suorumve peccata salubriter affliguntur, propter quod illius felicitis vitæ dilationem, cui votis omnibus suspiramus, rectissime intelligitur. Proinde petentes quondam uxori refrigerium sempiternum, quæ mortem, ut credimus, non incurrit, sed exiit, vobis patientiam et in bonis actibus perseverantiam atque profectum postulate a Domino Deo nostro, et dicto citius consolationem vestro infundet pectori; ita ut audiatis Apostolum cohortantem: *Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete* (Phil. iv). Ergo sane quod dignati estis vestros æstus mecum communicare, attentius et pro illa et pro vobis supplicare conabor. Credo, quamvis non meo merito, vestra tamen Deum humilitate placandum, qui absque respectu vestræ magnitudinis cum mea parvitate conferre tam seria non horruistis. Ostendi ut potui et humana ratiocinatione et divinis auctoritatibus non vos exauditos ad votum patienter ferendum, dolorisque vulnus, quod irremediabile videbatur, quemadmodum mitigari posset. Vestræ prudentiæ ac solitæ dignationis erit quæ pia intentione non docendi, sed commemorandi causa profusa sunt, æque pia mente lectitare, et si qua in his capi possit utilitas, pro jure amicitiae vestram deputare.

18 Libellum (a) de adoranda cruce, meo iudicio utilissimum, quem meo nomini dedicastis, ut par fuit amplexus sum. Atque utinam morem mihi gerentes sic omnia quæcunque ab initio enodanda vobis misi, vel hoc anno reliqui, aperire non gravaremini! Profecto non mihi solum, sed multis videtur hic labor prodesse. Tamen et pro hoc quod nunc mihi nec opinanti misistis, et pro aliis quibus a vobis institutus jam antea sum, maximas agens habesque gratias, quid Deus vestræ indulgentissimæ dignetur inspirare pietati sollicitus præstolabor.

Medio Maio vita comite hinc recedere decrevi. Quo tempore, Deo volente, sicut vobis, si recordamini, dixi, ad vos venturus sum, et aliquot apud vos dies factururus, ut et libros vestros vobis restituam, et quibus indigero discam, fruarque aliquandiu vestro suavissimo alloquio, atque informer mihi

(a) *De adoranda cruce.* Hic Eginhardi liber non exstat. Utrum vero is scriptus sit occasione Claudii Taurinensis damnantis venerationem sanctæ crucis, ut Baronio videtur, aliis discutiendum relinquo. Solis enim conjecturis in eo argumento agere possumus.

(b) *Marcwardus.* Hæc scriptura constans est in veterico dice, cum in editione Massoni semper scriptum sit *Marcwardus*. Marcwardum etiam (sic enim scribendum est, pro *Macunardus*) vocat Regino, abbas et ipse Prumiensis: « Anno Dominicæ Incarnationis 829, Tancredus, secundus abbas Prumiensis monasterii, obiit; et Marcunardus ei in regimine successit, vir prudens, et sacræ religioni deditus. » Item Theganus, chorepiscopus Trevirensis, in opere de Gestis Lud-

gratissimo vestræ gravitatis et honestatis exemplo. Nam me hoc tempore discessurum inanis vobis fama mentita est. Quod etsi, quod penitus nolo, contingeret, sic quoque ad vos sine dubio properarem. Tantus enim mihi vestri amor incumbit, ut nullatenus vobis insalutatis, sanctorumque martyrum neglecto patrocinio, ad patriam remearem. Cupio te mei memorem bene valere in Domino, prosperisque pollere successibus, Domine desiderantissime Pater, et de me optime per omnia merite.

19 EPISTOLA V.

AD EUMDEM.

Fidissimo Patri Eginhardo Lupus salutem.

Memoriam vos habere mei quam gratum habeam nequaquam facile dictus est, præsertim cum eminentiæ vestræ sublimitas eo usque se submiserit ut ultroneæ salutationis munus hac vice meruerim, quamvis optaverim vestris resciri litteris, quantumque jam æstus rei notæ deferbuerit discere, atque si vobis hinc a parvitate mea quidquam persuaderi potuerit. Ego certe, quemadmodum pollicitus sum, et pro illius charissimæ sempiterno refrigerio specialiter ac quotidie Dominum supplico, et quod vobis vel in præsentem vel futura vita conducibile credo vigilantem perseverantiam postulare non desino. Proficiamne aliquid, vos forsitan sentiatis. Haudquaquam tamen dubitaverim harum fructum petitionum in divina miseratione reponere, ac licet serum, quantum ad voti spectat impatientiam, maturum tamen propter illius justitiæ pondus sine dubio præstolari. Obsecro autem, legite libri sancti Augustini de Civitate Dei XXI, titulum 27, et videte si non his quæ scripsi paria de eadem calamitate vir ille divini ingenii senserit; quæ plane nunquam ante legeram: sed cum postea ea percurrissem, admodum miratus sum mea tam similia sensu fuisse, ut ab is colorem traxisse penitus viderentur. Cæterum profectionis in patriam, ac per hoc ad vos, tempus aliquantum producere coactus sum. Namque venerabili 20 viro (b) Marcwardo, per quem mea reversio administranda est, cum in Italiam legatus mitteretur, ac me prius ad suum colloquium ut amicissimum evocavisset, mihi consuluerat ut hinc die qua significaveram vobis recedens sanctitatem vestram petere debuiesem. Verum illustris abbas Rabanus postmodum regressus a palatio, foret necne per id temporis isthic

vici Bii, cap. 53: « Post hoc misit imperator legatos suos ad Lotharium, Marcwardum venerabilem abbatem, cum cæteris fidelibus suis. » Et alioqui Marcwardus nomen est Germanicum, ut patet ex Annalibus Fuldensibus ad annum 880 et ex Lamberto Schafnaburgensi ad annum 1073: « Rex, inquit, Natalem Domini Bahenberg celebravit. Ibi Bertoldo duci Carnotensium ducatum sine legitima discussione absentem abstulit, et Marcwardo cuidam propinquo suo tradidit. » Et ad annum 1150 vivebat Marcwardus abbas Fuldensis, ut in Antiquitatibus Fuldensibus docet Christophorus Browerus. Marcwardo abbati Prumiensi successit Eigil anno 853, ut dicemus ad epistolam 55.

propter legationem sibi commissam, ad liquidum scire non potuit; atque ob eam rem hortatus est ut reditum meum ad Non. Jun. differrem, quando solemnitas sancti Bonifacii se abesse minime sineret, nisi forte ipsi quoque imperialis jussionis et ea quam gravissima præjudicaret auctoritas. Itaque cum suam post regressionem Marcwardus ex me quæsitum quando potissimum reverti vellem misisset, memoratæ rei causa equos huc adducendos ut pridie Non. Jun. curaret petii, quo Christo propitio (a) viii. Id. ejusdem mensis iter ad vos possem arripere: quod ille, si vita comes fuerit, indubitanter implebit. Quare certum diem quidem, quo ad vos venturus sim, exprimere non audeo; sed intra eam hebdomadam quæ Non. Jun. cæperit omnino me venturum, Deo volente, confirmo. Atque utinam exoneratum omni curarum molestia vestrum reperire tunc merear animum, ut non vacet modo pro solita dignatione quæcunque amicalia videbuntur mecum conferre, verum etiam ubi vel meum vel aliorum me deficit, vestrum adsit consultum ingenium; cui quantum assurgam, quantumque deferam, quantum denique eo me vel adjutum vel adjuvandum credam, ut adulationis morsum effugiam, nolo amplius dicere; Deus viderit, cujus id ipsum gratia procuravit.

¶ Interim hæc quæ subjeci paterna, qua me semper fovetis, pietate considerare dignamini, ut ea prævisa mihi facilius expediatis. In priori libro Arithmeticæ Boetius quarto capitulo sic ponit *Quod autem dictum est secundum duorum generum contrarias passiones hujusmodi est*, ab eo loco usque ad hæc verba, quæ paucis interjectis subjiciuntur, *Spatio est maxima parcissimo quantitate*, minus mihi quam velim clarum est. In eodem libro, capitulo 21, negat esse *difficile diligentibus*, præter quas ipse expresserit partes, multiplices superpatientis secundum monstratum a se modum cæteras reperiri. Quod si per vos plene quod paulo præmisit superius intellexere ubi ait, *Vocabunturque hi secundum proprias partes duplex superbipartiens*, et sequentia, nimirum mihi non erit difficile. Idem auctor eximius secundo ejusdem operis libro, itemque secundo capite, *et ut ait*, inquit, *Nichomachus in musitatum*, sive, ut alibi reperi *enmusitaton theorema proficiens*, etc.; quæ verba Græca quam habeant proprietatem nescio si recte receperim. In eodem libro, cap. 25, ab eo loco ubi scriptum est: *Omnis quoque cubus qui ex tetragonorum superficie in profunditatem corporis crevit*, usque ad eum, *Angulos vero octo, quorum singulis sub trihus ejusmodi continetur, quales priores fuere tetragoni unde cubus ipse productus est*, ut verbo ipsius loquar, figuram rei subtilis non assequor, et ut per vos ejus intellectum capiam vehementer indigeo. In Victorii quoque calculum prævia Dei gratia vestraque doctrina ingredi cupio. Quin etiam in hujusmodi dictionibus, ut est *aratrum*, *salubris*, et similia, ¶ quæ non modo positione, sed etiam natura penultimam

(a) Abbas. Idem est Rabanus, Abbas Fuldensis.

A videntur habere productam, magna hæsitatio est, in qua me adhuc laborare profiteor; utrumnam naturæ serviendum sit, ut penultima, ut est, longa pronuntietur; an propter illud quod Donatus ait, Si penultima positione longa fuerit, ipsa acuetur, ut *Catullus*; ita tamen si positione longa, non ex muta et liquida fuerit, nam mutabit accentum, ut *pharetra*, in natura simul et tali positione productis, communis syllaba naturæ præjudicet, et accentus in antepenultimam transferatur. Namque nihil in auctoribus solidum adhuc reperire potui unde uter eorum sensus aut astrui aut abdicari mihi posse videatur. Erit igitur vestræ prudentiæ hanc ambiguitatem dirimere ut utrum eorum aliquo documento fortissime roborare. Siquidem ad difficultatem, quod certam hinc nullius reperio regulam, accedit etiam hoc quod in metro ejusmodi, ut est, *aratrum*, semper productam invenio penultimam, cum si in naturaliter quoque longis communis syllaba valeat, manifestum sit *aratra* nominativo, accusativo, et vocativo pluralibus per dactylum poni potuisse. Sunt et alia complura interroganda, quæ notata teneo, quæque commodius, si Deus vosque permiseritis, præsens disquiram. Et obsecro per quam mihi pietatem gratuito semper exhibuistis ut quoad veniam ad vos, quæ necessaria mihi scitis me unde discam nisi ex vobis restare, ex abditis vestræ memoriæ diligentius eruere ac mihi jure caritatis et amicitiae ultro aperire dignamini; ut semina in me vestri ingenii, frugem illius ad plurimos transmittatis.

C ¶ Præterea scriptor regius Bertcaudus dicitur antiquarum litterarum, duntaxat earum quæ maxime sunt, et unciales a quibusdam vocari existimantur, habere mensuram descriptam. Itaque si penes vos est, mittite mihi eam per hunc, quæso, pictorem, cum redierit, schedula tamen diligentissime sigillo munita.

A. Gellium misissem, nisi rursus illum (a) abbas retinisset, questus necdum sibi eum esse descriptum. Scripturum se tamen vobis dixit quod præfatum librum vi mihi extorserit. Verum et illum et omnes cæteros, quibus vestra liberalitate fruor, per me, si Deus vult, vobis ipse restituet.

D Abdita in lege et maxime Græca nomina, et alia ex Servio item Græca, quæ initio vobis direxi, saltem nunc utinam ne gravemini explanare. Valeas, clarissime præceptor et Pater dulcissime, prosperisque perpetuo successibus polleas.

EPISTOLA VI

AD REGINBERTUM.

Charissimo et desiderantissimo Reginberto Lupus et Adalgus æternam salutem.

Graviter in me Lupum litteræ tuæ invecitæ sunt, quod videlicet omni germanitate atque natura eo usque mentem exuerim ut infelicitatem tuam saltem Nam tum Lupus morabatur in monasterio Ful-

consolatoris apicibus fastidissem lenire, quando alterius subsidii conferendi nulla copia provenisset. Unde collegi litteras meas nequaquam tibi redditas quas per Marwardum abbatem a Transrhenanis partibus ante hoc ferme 24 triennium direxi, nec tamen illius incuria. Nam ipse, cum te minime invenisset gentili nostro (a) Bodoni, quem nobis fidum credebat, monstratas litteras tibi tradendas reliquit: quod ille si complevisset, cognovisses me fraterna pietate, non tua modo penitus miseratum incommoda, sed etiam recuperandæ fortunæ jam tum consilium agitasse. Verum omittamus ista, quibus aut fraus aut negligentia detraxit effectum; præsentia magis urgent. Hilarioris fortunæ faciem tibi aliquantulum aperiri utcunque gratulamur. Nec ejus indulgentia te abuti volumus, sed omnem illius fructum in tua tuorumque utilitate collocare. Id quemadmodum facere debeas melius intelliges, si tibi quæ nostra sunt innotescant. Superiore anno, annitentibus amicis, in præsentiam (b) imperatoris deductus sum, et ab eo atque (c) Regina benigne omnino exceptus: et nunc, hoc

(a) *Bodoni*. Sic vetus codex. Nam editio Massoni habuit *Bordoni*. Hunc ego virum valde puto eum esse quem Rabanus Moguntinus ait ætate sua renuntiasset fidei Christi ut se verteret ad Judæos. Sic enim scribit Rabanus in cap. 42 libri adversus Judæos: « Quantum autem eorum nefanda societas et venenatum colloquium proficiat ad impietatem, dum sermo eorum, dicit Apostolus, sicut cancer serpit, in uno ab eis mirabiliter et horribiliter decepto omnibus considerare licet. Quod enim nunquam antea gestum meminimus, seductus est ab eis diaconus palatinus nobiliter nutritus, et in Ecclesia officiis exercitatus, et apud principem bene habitus; ita ut eorum diabolicis persuasionibus abstractus et illectus desereret palatium, desereret patriam et parentes, desereret penitus Christianorum regnum; et nunc apud Hispaniam inter Sarracenos Judæis sociatus, persuasus sit ab impiis Christum Dei Filium negare, baptismi gratiam profanare, circumcisionem carnalem accipere, nomen sibi mutare: ut qui antea Bono, nunc Eliezer appelletur, ita ut et superstitione et habitu totus Judæus effectus, quotidie in synagogis Satanae barbatus et conjugatus cum cæteris blasphemet Christum et Ecclesiam ejus. » Gentilem suum fuisse docet Lupus. Quia vero videmus Christianos in Hispania degentes, qui Bodonis crudelitate afflicti valde erant, lacrymabilem ad Carolum Calvum episcoposque in regno ejus constitutos epistolam misisse, orantes ut memoratus apostata reposceretur, hinc colligimus illum oriundum fuisse ex ea regni Francici parte quæ Carolo Calvo cessit. Alioqui enim cur non potius a Lothario Augusto aut Ludovico Germaniæ rege repeterent? Itaque quod videmus in Annalibus Bertinianis Bodonem Alamannica gente progenitum sic interpretari debemus, parentibus quidem Alamanis progenitum, sed in Gallia natum. Præstat autem integrum locum describere ex iisdem Annalibus ad annum 839: « Bodo diaconus Alemanica gente progenitus, et ab ipsis pene cunabulis in Christiana religione palatinis eruditionibus divinis humanisque litteris aliquatenus imbutus, qui anno præcedente Romam orationis gratia properandi licentiam ab Augustis poposcerat multisque donariis muneratus impetraverat, humani generis hoste pellectus, relicta Christianitate, ad Judaismum sese convertit; et primum quidem consilio proditionis atque perditionis suæ cum Judæis inito quos secum adduxerat pagani vendendos callide machinari non timuit. Quibus distractis, uno tantummodo secum, qui nepos

est x Kal. Octobris, indictione prima, ad palatium regina quamplurimum valet evocante promoveo, multique existimant fore ut cito mihi gradus dignitatis aliquis conferatur. Quod si divina exuberante gratia evenerit, non dubites illico te accersendum, ut una permissu imperatoris degentes, communium studiorum exercitatione jucundissima pertruamur. Sin autem spes nostras eventus eluserit, rescribe an velis me per amicos* ut ab imperatore locus tibi quidem reddatur in monasterio tuo, apud me autem studendi gratia quatenus uterque nostrum voluerit, conferatur. Cum hæc ita se habeant, hortor ne divinæ Scripturæ nulla tibi fuerit cura, cujus et usus frequens est cognitio salutaris. Atque illud quæso præcipue ut in mente habeas, firmaque 25 semper memoria complectaris: *Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ*, et sequentia (*Eccle XII*) Librum quem flagitasti misissem, nisi lator defuisset idoneus. Verum et illum et omnes quotquot divinitus accepero tecum si vita comes fuerit, communicare desidero, tuaque non minus quam mea commoda indesinenter curabo,

ejus ferebatur, retento, abnegata (quod lacrymabiliter dicimus) Christi fide, sese Judæum professus est. Sicque circumcisis, capillisque ac barba crescentibus, et mutato potiusque usurpato Eleazari nomine, accinctus etiam cingulo militari, cujusdam Judæi filiam sibi matrimonio copulavit: coacto memorato nepote suo similiter ad Judaismum translato. Tandemque cum Judæis miserrima cupiditate devinctus Cæsaraugustam urbem Hispaniæ mediante Augusto mense ingressus est. Quod quantum Augustis cunctisque Christianæ fidei gratia redemptis luctuosum exstiterit difficultas, qua imperatori id facile credendum persuaderi non potuit, patenter omnibus indicavit. » Ex hoc interim loco, ut antea quoque adnotabamus et ex Rabano discimus, tum Diaconos neque comam neque barbam nutrire solitos et a nuptiis abstinuisse. De Bodone porro, diacono palatino, monendus es, lector miserabilem illum casum huic viro accidisse anno 838, ut habetur in Chronico brevi monasterii S. Galli, quod a Duchesnio editum est: *Puoto diaconus de Palatio lapsus est in Judaismum inter octavam et nonam horam in vigilia Ascensionis Domini*. Adeo autem pertinax Judaicæ perfidiæ defensor dein fuit ut non alius fuisse unquam videatur iniquior adversus Christianos. Hujus rei fidem faciunt annales Bertianini ad annum 838: « Bodo, qui ante aliquot annos Christiana veritate derelicta ad Judæorum perfidiam concesserat, in tantum mali profecit ut in omnes Christianos Hispaniæ degentes tam regis quam gentis Sarracenorum animos concitare statuerit, quatenus aut relicta Christianæ fidei religione ad Judæorum insaniam Sarracenorumve dementiam se converterent, aut certe omnes interficerentur. Super quo omnium illius regni Christianorum petitio ad Carolum regem regni sui episcopos cæterosque nostræ fidei ordines lacrymabiliter missa est ut memoratus apostata reposceretur, ne diutius Christianis illic versantibus aut impedimento aut neci foret. » Hinc ergo docemur Bodonem fuisse diaconum palatii Caroli Calvi. Ex Hincmari porro Rhemensis epistola, de sancto Dionysio scripta ad regem Carolum, discimus illum fuisse clericum Hilduini abbatis S. Dionysii.

(b) *Imperatoris*. Id est Ludovici Pii. Itaque actum id fuit anno 837. Mensis enim December anni sequentis habuit secundam indictionem.

(c) *Regina*. Judith, ultima Ludovici Pii uxore, Caroli matre.

si quidem puerilia jam deposui. Tenet animum causarum amor utilium, ad quæ deprehendenda plurimum me adjuvari optime de nobis meriti Adalgermani nostri confiteor instantia, cujus nomine hujus etiam epistolæ vestibulum illustravi.

EPISTOLA VII.

AD EUMDEM.

Æquumne fuisse putas, cum te mearum rerum fidissimum fecissem custodem, si me tuarum exsortem diu manere paterer? Cæterum quanta me tui cura possideat, nedum tu, nemo dubitaverit, si sospitatem nobis et quam animo præcipio facultatem Deus suffecerit. Namque quod scripsi non eo te modo quo disposueras apud me nunc posse studere, cum ad me veneris, et nostra quæ litteris comprehendere non possunt cognoveris, tua comprobabit prudentia. Quanquam, si nulla mei status provenerit, satius et ut apprime sis et in Virgiliana lectione, ut optime potes, proficias. Abundabis enim otio, meaque prona in te diligentia, quam temetipso uteris magistro non tam fructuose quam laboriose proficias. Deo enim largiente et possum et **26** adesse tibi incredibiliter cupio. Feci autem litteras ad Auduinum et Ebrorum de tua reversione, quam visitationis adumbravi vocabulo. Verum deliberatio nostra, postquam veneris, manendum redeundumne tibi sit, facile inveniet. Præsentiam tamen tuam Kalendis Julii absque ulla retractatione mihi exhibe, quam differri maximum non sinit quod impendet negotium. Bene vale.

EPISTOLA VIII.

AD ADALGARDUM.

Singulariter uniceque dilecto Adalgardo Lupus in Domino salutem.

Obsecutus voluntati tuæ, quanquam gravate, litteras has ipse formavi; quæ si breviores quam voluisses, ut erunt, fuerint, tibi debebis imputare; quia me inextricabiliter implicitum duo uno tempore eodemque angustissimo munera extorsisti. Sed me diu te morer, in talibus intelligendum reor quod Priscianus ait, in aliis vero rarissime, non absolute quibuslibet verbis, sed unde illi sermo erat, anomalis. Namque quod alia penultimam primæ vel secundæ personæ producant Servius auctor est, qui in eo versu ubi Virgilius sistolen fecit his verbis:

Egerimus nosti et nimium meminisse necesse est,
Virg. *Æneid.* lib. vi.

R, inquit, metri necessitate corripuit. Item Juvenius:

Ne sanctum canibus dederitis, neve velitis,
licet quidam præteritum perfectum subjunctivi et futurum differre scribant. Rarissime autem id fieri in aliis anomalis, propter *voluerimus, ritis, ederimus, 27 ritis*, et si qua sunt cætera hujusmodi, ut mea fert opinio, expressit, quorum penultimas incunctanter producimus. *Doceberis* per *e* penultimam dicendum ipse Priscianus astruit, qui sicut in activo, sic

(a) *Ad Leot.* Ita prorsus codex ms., pro quo Massonus edidit, *ad Leotericum*. Sed fortassis hæc quoque epistola scripta fuit ad Deotaldum, cui quin-

etiam in passivo præsentis temporis declinationem dicit docere aliorum temporum delinationem absque perfecto et his qui ex eo nascuntur, *quæ sit*, inquit, *secundum unamquamque ex tribus conjugationibus*. Ergo sicut præsens tertiæ conjugationis passivum ab activo fit, interposita *r, i* tamen ut ipse vigilantanter admonuit, in *e* mutata, hoc est, *legeris*, non *legiris*, eodem modo, quia *docebo*, servat deductionem tertiæ conjugationis *docebaris, i* activi convertit in *e*. Multa ex hac et priore quæstione dici posse intelligo. Sed epistolaris brevitatis ea me reticere compellit. Habeo vero tibi plurimas gratias quod in Macrobio corrigendo fraternum adhibuisti laborem. Quanquam librum, cujus mihi ex eadem folium direxisti, præoptarem videre. Est revera venerabilis et exactissimæ diligentiae. Nec minus tibi gratulor pro commento Boetii. Nescio tamen adhuc an totum id contineatur, aut si tuum sit, aut si cum alio id contuleris. Hinc autem te castigatum in perpetuum velim, ut nihil mihi unquam aut scribas aut dicas ambiguum, quod tamen ipse compertum habeas, et in morem oraculorum Apollinis sententiam tuam aliqua obliquitate confundas. Siquidem neque utrum liber Tusculanarum nobis esset scriptus, neque quid Agio ageret, neque quos libros inveneris, neque, quod me satis sollicitat, utrum hoc secessu emolumentum sis aliquod assecutus, expressisti. Cæterum exercitus et alii more tuo agunt; **28** nec his novi aliquid accidit, nisi quod interventu Bosonii et Frosm. et librum recepi, et in societatem obnitentibus omnibus sum admissus. Bene vale.

EPISTOLA IX.

AD LEOT.

Lupus abbas dilecto suo (a) Leot. salutem.

Molimina hostium nostrorum, quæ litteris nostris ex integro cognoscere concupisti, tam numero, tam callida tamque tumentia extiterunt ut si plene exponerentur, libri magnitudinem vindicarent. Unde factum est ut hac vice scriptori parcerem; tibi autem et quibusque benivolis beneficii divini seriem non quidem denegarem, sed in aliud tempus commodius, ut credo, differrem. Exitum tamen non taci, propter quem et mihi et omnibus mei studiosis ingentes Deo sunt gratiæ et habendæ et referendæ. Guichardo, si cognoscendæ veritatis desiderio opus nostrum expetit, arbitror non negandum. Cavendum tamen prudenter ne dum præterit discendi desiderium, nocendi aditum subdola mente rimetur. Bene vale.

29 EPISTOLA X.

AD MARCWARDUM..

Litterarum vestrarum non aliam quam fuit esse decebat sententiam, cum olim tantus nos charitatis fervor affecerit ut ejus refrigerandi ne parva quidem remanere posset suspicio. Resquam secreto parvitati

ta decima inscripta fuit. Id neque affirmare neque repellere in animo est.

meæ significastis, quam grata sit, æquis oculis, ut puto, Deus aspicit, et vobis ab eo qui pertulit fideliter exponetur. Gratias liberalitati vestræ super muneribus mihi et fratribus missis artificiose non ego referre cum pro comperto teneatis quod sicut vestram benevolentiam in nos singulariter experti sumus ita privatam quamdam ejus dignitatem animo speculemur. Cæterum ut ea quæ monuistis in me Deus operetur, vestrum erit assiduis orationibus impetrare, scilicet ut qui nostri vobis infudit curam, profectus concedat audire lætitiā. Quid super Suetonio Tranquillo et Josepho a vobis fieri optem demonstrabit Eigel, nostrarum rerum fidus interpret. Salute omnes fratres ex nostra parvitate, specialiterque, Gerungum, Fulcoldum et Anboldum; et ut nostri benigne meminerint, dignamini postulare.

30 EPISTOLA XI.

AD LOTHARIUM REGEM

De cella sancti Judoci.

Domine præcellentissime Auguste, nos fratres ex cœnobio Ferrariensi, multis et maximis hoc anno pressi angustiis, erubescimus quod totiens celsitudinis vestræ majestatem inquietare compellimur. Tamen recordantes quia pro vobis fideliter oravimus et oramus, et promissionem adjutorii vestri tenentes, non desperamus nos impetraturos quod petimus. Cel-

^a *Gerungum.* Vel ex eo patet hunc fuisse monachum quod eum Lupus vocat fratrem. An vero is sit qui per ea tempora monachus fuit Fuldensis ac postea abbas Hirsaugiensis, nondum mihi bene compertum est; quanquam satis huc inclinat animus, quippe monachi quandoque mutabant sedes. Utcunque se res habeat, Gerungus, monachus Fuldensis, factus est abbas Hirsaugiensis anno 854, obiitque anno 885, Kal. Augusti, anno ætatis LXXI, sepultus apud Hirsaugiam in basilica S. Aureli, ut in Chronico Hirsaugiensi tradit Trithemius. Fuerat olim discipulus Strabi Fuldensis, a quo litteras sæculares, id est humaniores didicerat. Insignisque profecto videtur inscriptio epistolæ ejusdem Strabi ad eundem Gerungum qui ei dicans librum de arithmetiis dimensionibus sic loquitur: *Reverendissimo merito patri, ætate filio, littera discipulo, gratia magistro, Gerungo abbati.* Similem epigraphen nos anno superiore restituimus in epistola Salviani ad Salonium pag. 215. Cæterum hic adnotandum est hunc Gerungum videri non esse diversum ab eo qui sub Ludovico Pio imp. fuit summus ostiariorum sacri palatii magister; de quo vide Annales Eginhardi ad annum 822 et epistolas Frotharii, episcopi Tullensi. Nam illum postea fuisse monachum docet Wandalbertus diaconus lib. II. Miraculor. S. Goaris, cap. 20.

^b *Cellam S. Judoci.* Sancti Judoci monasterium, sive cella maritima, de qua hic sermo, situm est haud procul ostio Quenti fluminis, vulgo *Canche*, adversum nimirum oppido Stapularum, quod in ora fluminis situm est. Positam fuisse hanc cellam haud procul Quentowico, in comitatu Pontivensi, arbitratur R. P. Philippus Labbeus Sammarthani vero scribere esse ipsum Quentowicum. Istorum autem sententiæ ego accedo propter auctoritatem Alcuini, qui in epistola 93, cellam S. Judoci locat in loco cui *Vicos* nomen erat. *Martinus*, inquit, *in Vicos apud sanctum Judocum infirmus remansit.* De quo haud dubie loquitur etiam in epistola 12 ad Carolum Magnum: *Revertenti me de Wicus propter causas necessarias, etc.* Locus ergo (quod Sirmondus quoque observa-

^A lam *sancti Judoci*, quam Magnus Karolus quondam ^c Alcuino ad eleemosynam exhibendam peregrinis commiserat, beatæ memoriæ pater vester nobis ea ratione concessit, sicut edictum illius attestatur, ut quod eleemosynæ superesset in nostrum usum cederet. Hanc per subreptionem ^d Rhuodingus a vobis obtinuit, nobisque legitimam donationem patris vestri repetentibus impostorum crimen inurit. Unde petimus ut inspecto edicto patris vestri, pro reverentia beati Petri et ^e beatæ Mariæ et Pauli, apud quos communem Dominum pro vobis exoramus, sic hoc negotium terminare dignemini ut non solum invasor cellæ illius in præsentem juste redarguatur, verum etiam posteris calumniandi nobis occasio auferatur. Nam etsi dominus noster, pater quondam vester, hoc nobis munus non concessisset, tam intente pro vobis et laboravimus et laboramus ut si eandem cellam aut amplius quid a vestra excellentia peteremus, non esse nobis negandum unanimiter ³¹ conflamus. Ipse autem Deus inspiret prudentiæ vestræ ut sicut hoc scandalum vestro tempore cœpit, ita etiam per vos firmissimum finem accipiat; ut hoc beneficio et nos et posteri nostri pro vobis et filiis vestris nitamur eum attentius implorare, vosque sic tribuat imperare in terris ut æternum regnum possideatis in cælis.

^C vit ad Capitula Caroli Calvi, tit. 31) diebatur simpliciter *Vicus*; interdum vero, quod ad fluvium Quentum situs esset, *Quentowicus*, id est, *Wicus Quenti*, non secus ac Briva, quod est oppidum in Lemovicibus, a Gregorio Turonensi, lib. III. Hist., cap. 10, vocatur *Briva-Curretia*, eo quod ad Curretiam amnem sita sit. Id nos docuit Wilibaldus in Vita sancti Bonifacii, archiepiscopi Moguntini, cap. 5, ubi ait hunc sanctum ex Anglia profectum appulisse cum sociis suis ad fluvium *Cuent*, sive Quentum, deinde vero paululum substitisse apud *Cuentawic* sive Quentawicum. Hæc sunt verba Wilibaldi: « Pleno vento prosperoque cursu ostia fluminis citius quod dicitur *Cuent*, omni jam expertes periculo naufragii, aspiciunt, ad aridam sospites terram perveniunt. Sed et castrametati in *Cuentawic*, donec superveniens se collegarum multitudine congregasset. » Quentawich portus meminit auctor Chronici Fontanellensis his verbis: *Anno 844 Quentawich portum miserabili clade devastaverunt Nortmanni*; cujus cladis meminit Lupus in epistola 43, ut illic adnotabimus. Hodie Quentawicus, ut pleraque alia Galliarum oppida, relicto veteri nomine, sancti Judoci nomen retinet. Vu'go *Saint-Josse sur Mer*.

^c *Alcuino.* Magistro nimirum suo, qui integro nomine dictus est Flaccus Albinus Alcuinus. Abbas fuit monasterii Ferrariensis. obiitque anno 804. Ejus funus curatum est a Sigulfo abbate Ferrariensi.

^d *Rhuodingus.* Hinc patet hanc epistolam esse scriptam ante divisionem imperii inter filios Ludovici Pii. Nam Carolus Calvus Cellam S. Judoci postea dedit Odulfo comiti, ut patet ex diversis Lupi epistolis et ex præcepto Caroli.

^e *B. Mariæ.* Tametsi enim monasterium istud vocetur monasterium sancti Petri Ferrariensis ob hoc quod sancto Petro dicatum sit, ex hoc tamen loco, itemque ex Vita Ludovici Pii, discimus illud beatissimæ quoque Virgini Mariæ dicatum esse. Sic enim scribit auctor Vitæ Ludovici: *Monasterium sanctæ Mariæ et sancti Petri de Ferrariis, quod antiquitus Rethlehem vocabatur.*

EPISTOLA XII.

AD PARDULUM.

Chrissimo, ^a præsuli Pardulo Lupus plurimam salutem.

Cum repeto memoria intimos vos esse regi, nihil miror quando ad fidei vestræ meritum et sine invidia sapientiæ metior privilegium; imo gaudeo plurimum quod jacentes res ecclesiasticas credo vestra industria sublevandas. Proinde fiducia familiaritatis hortor et moneo ne perceptam a Deo gratiam negligatis. Talentum enim, ut optime nostis, cum usura restituendum a Domino accepistis. Ecce quanta vobis lucrandi ultro confertur occasio. Mo-

^a *Præsuli Pardulo.* Laudunensi episcopo.

^b *Sanctæ Columbæ.* Celeberrimus per eas tempestates monasterium sanctæ Columbæ apud civitatem Senonensem, in quo etiam conditum fuit corpus sancti Lupi episcopi Lenonensis, ut vetera Acta testantur. Vetus autem et magna inter monachos sanctæ Columbæ et sancti Petri Vivi Senonensis controversia fuit de sacris reliquiis ejusdem Lupi; quæ Innocentii III auctoritate sedata est, qui secundum monachos sanctæ Columbæ pronuntiavit, ut patet ex ejus regesto, lib. xv, epist. 40.

Privilegio episcoporum. Nimirum Gallicanorum. Nam ita antiquitus assolebat. Rarius enim tum implorabatur apostolicæ sedis auctoritas. Tamen haud ita multo post, ita postulantis regibus nostris, Romani pontifices protectionem sedis apostolicæ concesserunt quamplurimis monasteriis. Quod ideo factum puto ut quos auctoritate regia principes a monasteriorum rebus summovent, religione tererent. Sic Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus, privilegia quædam petiit a Sede apostolica non quod ea necessaria essent, sed ut iis *carnales et animales homines territi* reverentius se erga Hincmarum et Rhemensem Ecclesiam haberent ut ad Nicolaum papam scribit Hincmarus. Sic Ivo Carnotensis episcopus in epistola 94, ad Paschalem II scribens, ejus auctoritate fulciri postulat concessionem quamdam a comite Carnotensi factam Ecclesiæ suæ; sed tamen aperte docet novum esse et insolens ut in hujuscemodi negotiis impleretur apostolicæ sedis auctoritas. *Nec indebitum est*, inquit, *si adversus nova morborum genera inveniuntur et apponuntur insolita medicamenta.* Itaque mores antiquos convellere studuit ut *tali obice*, id est privilegio Romano, retineret eos qui deinceps concessionem a comite Carnotensi factam infringere tentarent.

^d *Instaurata libertas* Monasterii nimirum S. Columbæ. Nam sub Ludovico Pio eam amiserat, ejus auctoritate subjectum archiepiscopo Senonensi. Clarus monachus in Chronico sancti Petri Vivi Senonensis loquens de Hieremia archiepiscopo hæc ait ad annum 844: « Insuper addidit ei rex abbatiam sanctæ Columbæ, quam antecessores sui nuper perdididerant, ut esset sub tuitione archiepiscopi Senonicæ urbis. Postea tamen idem Ludovicus, anno xxiii imperii sui, iv Nonas Aprilis, eidem monasterio restituit libertatem, in superhabito præcepto dato in gratiam Ecclesiæ Senonicæ, quod *per subreptionem quorundam* impetratum fuisse ait. Dein, haud dubie sub Carolo Calvo, rursus hoc monasterium amisit libertatem. Orat ergo Pardulum Lupus ut pro ea qua valebat apud Carolum gratia id apud eum efficiat ut libertas, quæ tot edictis principalibus totque episcoporum privilegiis confirmata fuerat, restituatur monachis sanctæ Columbæ. Dedit autem Carolus rex precibus Parduli juxta Lupi postulata, ut rursus monasterium sanctæ Columbæ subtrahe-

^a nachi ^b sanctæ Columbæ ^c privilegio et antiquorum et præsentium muniti episcoporum, regumque et imperatorum et priscis et recentibus instructi edictis spem recuperationis aliquam nacti, pietatis regiæ portum petunt, uhi tutum perflugium vestra intercessione cupiunt invenire. Dignamini, quæso, legere quæ ferunt et ut a rege clementer audiantur efficere; et prudentiæ vestræ laudabili acumine ne gravemini aperire, hii qui ante eum feliciter regnaverunt, quam proficuum sibi et patriæ judicaverunt, si **32** Dei servis postulata concederent. Ferte opem indigentibus, præstate refrigerium laborantibus sit vestrum memoriale saltem aliquorum Dei servorum ^d instaurata libertas. Occupationum ve-

^b retur auctoritati archiepiscopi Senonensis, ut patet ex Proclamatione Caroli adversus Wenilonem. Nam tum Wenilo, secessione facta a Carolo ad Ludovicum regem Germaniæ, *de abbatis sanctæ Columbæ præceptum obtinuit a Ludovico, et litteras ad missos, quo eandem abbatiam revocarent*, id est, ut missi dominici denuo eam abbatiam subjicerent archiepiscopo Senonensi, regia nimirum auctoritate, quod indicat eam tum non fuisse subjectam archiepiscopo Senonensi. Ea fuit nostra conjectura. Postea vero vir harum rerum scientissimus dominus Claudius Chantelovius, monachus Benedictinus, mecum communicavit Caroli præceptum de ea re, quod omnem dubitandi occasionem adimit. Libertatem enim amplissimam tribuit huic monasterio sanctæ Columbæ cum consilio procerum suorum, episcoporum videlicet ac ducum. Datum est hoc præceptum in Compendio palatio *Nonis Decembris anno octavo regnante Carolo gloriosissimo rege, indictione undecima*, id est, anno 848, quæ est, ut apparet, epocha Lupinæ istius epistolæ. Ex his porro quæ dicta sunt colligi abunde potest monasteriorum libertatem tum pendisse ex nutu principum; qui eam concedebant, dein vero, si res ita ferret, revocabant pro arbitrio. Sic Carolus Magnus monasterium Senoniense in Vosago subdidit ditioni Angilramni Metensis archiepiscopi successorumque ejus. *Hic enim locus ab initio sui ab imperio dependebat*; ut ait Richerius monachus in libro secundo Chronici Senoniensis capite primo. Sic Caroli filius, Ludovicus Pius, monasterium Glannafolium subjecit monasterio Fossatensi, ut ad epistolam 159 Ivonis Carnotensis adnotavit Juretus. Sic Rodulfus rex monasterium Tutelense subjecerat cœnobio sancti Savani Pictaviensis; quo jugo illud postea liberavit, non aliam ob causam quam quod ita expedire religioni arbitrabatur. Sic Henricus I abbatiam Casæ Dei subjecit episcopo Arvernensi, ut patet ex ejus præcepto.

^d Notanda interim sunt verba Clarii quibus utitur ut significet monasterium sanctæ Columbæ subjectum denuo fuisse archiepiscopo Senonensi; *ut esset*, inquit, *sub tuitione archiepiscopi Senonicæ urbis.* Hinc enim discimus quænam regibus nostris mens fuerit cum in præceptis suis constituebant ut monasteria quibus ipsi libertatem tribuebant sua propria essent et sub regia semper defensione atque tuitione posita. Carolus Calvus in præcepto pro monasterio sanctæ Gratiæ in diocesi Urgellensi: « Propterea has nostræ auctoritatis litteras prænominato abbati suisque monachis ex prædicto monasterio fieri jussimus; per quas fidelibus nostris notum fieri volumus memoratum monasterium cum præfata cella et eorum omnibus appendiciis vel cunctis rebus, sicut domni et genitoris nostri fuit, nostrum proprium esse (*Sic Vindocinense monasterium dicitur alodium B. Petri, eo quod ab initio subjectum sit sedi apostolicæ*), et sub nostra semper defensione atque tuitione consistat; ut nullus episco-

stratum intuitu parcius rem suggero, quam vestra mirabilis capacitas effectu tanti boni sufficienter

pus, aut comes, vel missus discurrens ibi aliquam dominationem aut tyrannidem potestatem exercent, nisi quemadmodum canonica auctoritas jubet.» Præcepta huic similia exstant prope innumera. Reges ergo nostri, cum ita constituerent, tuitionis ac defensionis vocabulis ad se trahebant causas monasteriorum, quas attingere episcopos vetabant; iis tamen exceptis quæ canonum violationem respiciebant, has enim episcopali audientiam reservabant. Probatio hujus rei petenda est ex libro II Capitularium, cap. 8: « Abbatibus quoque et laicis specialiter jubemus ut in monasteriis quæ ex nostra largitate habent episcoporum consilio et documento ea quæ ad religionem canonicorum, monachorum, sanctimonialium pertinent, peragant, et eorum salubrem admonitionem in hoc libenter audiant et obediant. » Antea quippe lege generali per omnes ubique provincias promulgata monasteria etiam prorsus in potestate episcoporum; adeo ut si quippiam illic actum fuisset extra regulam, ab episcopis corrigeretur. Dein vero paulatim reges nostri curam monasteriorum in se susceperunt, deque statu eorum monachorum regia auctoritate cognoscebant quibus impertierant regiam tuitionem. Unde in Capitulis Caroli Calvi legimus ipsum in provincias misisse legatos, qui una cum episcopis et monasteriorum possessoribus, quos ad eandem quoque sollicitudinem delegabat, vitam et mores monachorum regia vice examinarent, cunctaque ad se referrent, ut patet ex capite I actionis septimæ synodi Suesionensis, quod postea repetitum est in capitulari Compendiensi. Et ne longius abeamus, exempla petentes e longinquo, hic noster Lupus, ut ipse in epistola 63 auctor est, legatus fuit una cum Heriboldo episcopo Antissiodorensi et Prudentio Trecasino ut monasteria in regno Caroli constituta vivificaret. Ea fortassis de causa vir eruditissimus Franciscus Florens canonici juris interpretes, præsertim vero auctorem Glossæ, graviter reprehendit quod exemptiones a regibus concessas monasteriis ad temporalia tantum porrigi dixerint, non autem ad spiritualia. Non absimili autem instituto hodie pontifex Romanus persæpe delegat visitatores et commissarios ad noscendos monasteriorum morbos. Itaque monasteria, ut sæculi nostri verbis utamur, erant per eas tempestates immediate subjecta auctoritati regis, et ad eam nullo medio respiciebant. Et quoniam eo præsidio monasteria indigebant ut facilius occurrerent contradictionibus sive episcoporum sive aliorum quorumcunque, ii qui monasteria de novo fundabant, ea statim ponebant sub tuitione ac defensione principum. Ex innumeris exemplis quæ in hoc proferri possunt, unicum tantum afferam, ex quo intelligi poterit quæ fuerit forma cæterorum. Anno 867, Raymundus, comes Tolosanus, monasterium Vabrense in Ruthenis ædificans edicit *ut sub tuitione et immunitate regis perenniter consistat*, ut est apud Catellum in Historia comitum Tolos., pag. 69. At principes, quorum aliunde summa in hoc erat auctoritas, existimabant ex ea fundatorum institutione sequi ut tota monasteriorum illorum dispositio penes ipsos esset, sive in constituendis abbatibus, sive etiam in ordiendis rebus monasteriorum monachorumque moribus informandis. Quæ causa fuit ut abbates illic pro arbitrio constituerent, sive ex monastico ordine, sive et laicali. Unde Lotharium et Ludovicum impp. graviter monuit synodus Ticinensis, habita anno 850, ut idoneis viris monasteria committerent juxta ordinationem fundatorum. Sic enim scriptum est in canone 16: « Suggestendum est beatissimis imperatoribus quia hi qui monasteria et xenodochia sub defensione sacri palatii posuerunt, ideo fecisse pro-

intellectam desiderantibus patefaciat. Benigne memores cupio vos valere feliciter.

bantur quod a nullo melius quam a summis potestatibus protegenda crediderint. Et si ea contra decreta institutorum personis quibus non licet dederint, ipsi impugnatores efficiuntur qui propugnare debuerunt. » Vertit se deinde Christianorum pietas ad sedem Petri; proque principum tuitione, ut antea assolebat, pontificum Romanorum tuitionem implorari mos fuit. Quo factum est ut Joannes Saresberiensis in Policratico, lib. VII, cap. 19 et 21, loquens de exemptionibus monasteriorum, privilegium apostolicum conjungat cum regio. Sic monasterium Cluniacense, a Willelmo, Aquitanie duce, fundatum, positum est sub tuitione apostolorum Petri et Pauli atque Romani pontificis defensione. Sic monasterium Vindocinense a Goffrido Martello, comite Andegavensi, *Beato principi apostolorum Petro Et Romanæ ejus Ecclesiæ in alodium et patrimonium* oblatum est, cum consensu tamen Henrici Francorum regis. Itaque regum antiquorum pietatem postea secuti sunt Romani pontifices, cum tuitionem ac defensionem suam impenderent monasteriis ut ea liberarent a potestate episcoporum. Neque enim mihi admodum placet quod quidam eam auctoritatem repetunt a jure divino, ex illis Christi verbis ad Petrum: *Quodcunque ligaveris*, etc. Sumptum id, ut dixi, ex more regio, quemadmodum pleraque alia. Veluti istud. Principes aiunt: « Et quandoquidem divina vocatione supradictus abbas vel successores ejus ne hac luce migraverint, quandiu ipsi monachi inter se tales invenire potuerint qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem licentiam habeant ex se eligendi abbates. » Pontifices Romani: « Obeunte te nunc ejus loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia vel violentia præponatur nisi quem fratres communi assensu vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et beati Benedicti regulam elegerint. » Adeo autem verum est monasteriorum statum olim pependisse a regibus nostris, ut et Henrici quoque primi auctoritate Ecclesia Casæ-Dei apud Arvernos evecta sit ad abbatie dignitatem absque ulla mentione summi pontificis. Exstant enim ea de re litteræ ejusdem regis penes clariss. virum Antonium Vionem Herovallium, quas ille iubentissime, ut est prono erga hæc studia animo, consensit addi his notis nostris.

Hæ ergo sic se habent: « In nomine Domini Dei æterni et Salvatoris nostri Jesu Christi. Henricus Dei gratia Francorum rex. Si regia sollicitudo ea procurat quæ ad instaurationem sanctæ Ecclesiæ catholicæ pertinere noscuntur, procul dubio magnum regii culminis statim præparare probatur, et non solum in præsentem stabilitatem regni corroborat, sed etiam in futuro præmium æternæ retributionis conciliat. Quæ de re notum esse volumus omnium fidelium Dei atque nostrorum præsentium scilicet atque futurorum industriæ, quod nostram adiens mansuetudinem venerabilis vir et Deo dignus Rothbertus Brivatensis canonicus et thesaurarius, a domino Rencone dilectissimo et familiarissimo nostro Arvernorum episcopo missus, et per litteras commendatus, innotuit se quamdam ecclesiam in pago Arvernensi in eremo sitam, et ab eo honoribus ampliata, Casam-Dei nominatam, ad culmen et honorem abbatie promovere velle, nostræ liberalitatis jussu et potestate, et episcopi sui permissione. Agentes itaque commune consilium cum proceribus et primoribus palatii nostri, decrevimus ejus annuere precibus; et tam pro nostra, quam pro patrum nostrorum indulgentia, per præceptum nostræ firmitatis auctoritatis, et abbatiam fieri jussimus

EPISTOLA XIII.

AD ÆDILULFUM REGEM.

Ad laudem et gloriam Dei magnis laudibus effe-
rendo (a) Ædilulfo regi omnium servorum Dei ul-

et permisimus, ecclesiæque Arvernensi subdidimus, tali tenore, ut Arvernensis episcopi jussu et voluntate, et monachorum loci illius petitione et electione, abbas loco illi provideatur, et Deo dignus procurator absque omni venalitate et munere instituatur. Insuper etiam in Assumptione beatæ Dei genitricis et Virginis Mariæ, abbas loci illius ad sedem Arvernensis matris ecclesiæ cum tribus aut quatuor monachis atque cum canonicis festivæ diei solemnitate peragat, libramque incensi in censum persolvat. Dona etiam pro Dei amore et timore ecclesiæ prædictæ concessa, auctoritate nostræ potestatis assignavimus, et sigillo regio confirmavimus; scilicet in eadem villa ecclesiam quamdam in honore sanctorum martyrum Agricolæ et Vitalis consecratam, in territorio Brivatensi ecclesiam unam in honore sancti Andreæ Comæ cum omnibus ad eam pertinentibus. In vico Triniaco, ecclesiam sancti Germani martyris, cum ipso vico, et omnibus ad eum pertinentibus. In territorio Fornolensi, ecclesiam cum ipsa villa, et omnibus ad eam pertinentibus, ecclesiam de Bellopomerio cum ipsa villa, et omnibus ad eam pertinentibus, capellam de Castello Bullione. In vico Lucidiaco, tres ecclesias, cum ipso vico, et omnibus ad eum pertinentibus. In villa sancti Domini, duas ecclesias, et medietatem ipsius villæ. In castro de Monte-Vasconum, capellam. In villa sancti Victoris, duas ecclesias. In territorio Bocensi, ecclesiam sancti Desiderii episcopi et martyris. In territorio Lugdunensi, in villa quæ dicitur Sociacus, ecclesiam sanctæ Mariæ, cum ipsa villa, et omnibus ad eam pertinentibus. Et etiam quamplura prædia villarum, terrarum cultarum et incultarum, silvarum, vinearum, aquarum, pascuorum. Quicumque autem aliquam controversiam vel calumniam huic donationi inferre præsumpserit, atque aliquid de prædictis rebus ei ecclesiæ traditis vel tradendis demere tentaverit, petitio illius irrita nostro præcepto fiat, et episcopi compatriotæ plenam vindictam fratribus ecclesiæ illi deservientibus faciant. Habeat autem prædicta ecclesia licentiam ad augendi et accrescendi jussu nostræ majestatis. Et quidquid rectores ejus in quacunque parte nostri regni salvo jure ecclesiastico acquisierint, tam in villis, quam in prædiis, aut aliquibus bonis, firmitate nostræ majestatis signavimus, et tam futura, et acquirenda, quam præterita, et acquisita bona tradidimus et auctorisavimus. Præcipimus quoque, ne aliquis laicus aliquam consuetudinem capiendi aliquid in loco illo habeat, neque aliquam molestiam abbati illi inferre præsumat; sed abbati omnia disponenda permittat, et sic a nobis jussum esse non discredat. Mandamus etiam ut si quis aliquam calumniam huic traditioni inferre præsumpserit, rectores loci illius ad regale suffragium concurrant, salva ecclesiastica auctoritate, et plenam vindictam recepisse se gaudeant. Hæc autem præceptum, ut validiori astipulatione nitatur, annulo nostro subfirmavimus, et Arvernensi episcopo et cæteris nostri regni episcopis auctorizare mandavimus. Actum Victriaci palatio publice, obtentu domni et venerabilis Hugonis Nivernensis episcopi, mense Septembris, luna xi, Indictione secunda, ab Incarnatione Domini anno millesimo quinquagesimo secundo, regni domni et invictissimi Henrici regis vicesimo primo. S. Aymonis Bituricensis archiepiscopi, S. Arnulfi Turonensis archiepiscopi, S. Agoberti Carnotensis episcopi, S. Odonis fratris regis, S. Renconis Arvernensis episcopi, S. Rothberti Burgundiæ ducis, S. Herberti Antissiodorensis episcopi, S. Willelmi Aquitanensis ducis, S. Guidonis Rhemensis

A timus Lupus abbas ex monasterio (b) sancti Judoci præsentis temporis felicitatem et beatitudinis æternæ salutem.

Quoniam regiminis vestri opinionem bonam coarchiepiscopi, S. Isambardi Aurelianensis episcopi, S. Helmuini Augustodunensis episcopi, S. Willelmi Normannorum ducis, S. Mainardi Senonensis archiepiscopi, S. Enzelini Parisiensis episcopi, S. Widonis Cabilonensis episcopi, S. Radulfi comitis, S. Theobaldi comitis, S. Rainaudi camerarii. Seguinus sciolus scripsit ad vicem Balduini regii cancellarii xii Kalendas Octobris. »

Cæterum quod paulo ante annotavi, totam monasteriorum dispositionem Caroli Calvi ævo fuisse penes principes, etiam quoad monachorum mores informandos, sic accipi velim ut principes dicere voluerim maximam diligentiam adhibuisse ut monachi viverent secundum regulam, neque ab ea recederent, et si quid extra illam agerent, cura missorum dominicorum emendaretur, ut patet ex lib. i Capitularium, cap. 122, et ex epistola 63 Lupi. Præterea eorum lectionem et cantum ordinabant jure regio, ut colligitur ex eodem capite 122 itemque ex 80 ejusdem libri. Et Ludovicus Pius eodem libro cap. 85 statuit ut regula Canonicorum, quam ipse ex dictis sanctorum Patrum colligi jusserat, ab omnibus in eadem professione degentibus indubitanter teneatur, et modis omnibus sive a canonicis, sive a sanctimonialibus canonicè degentibus, deinceps observetur. Et hæc quidem in aversione. Nam singulorum regulæ capitum observatio pertinebat ad curam abbatum, ut patet ex libro eodem Capitularium cap. 73.

Ex ea observatione sequitur monasteriorum libertatem olim pependisse ex nutu principum, qui eam concedebant, dein vero, si res ita ferret, revocabant pro arbitrio: cujus rei nonnulla exempla attuli. Addi vero debuit exemplum Caroli Calvi: qui cum monasterium Magniloci subjecisset episcopo Arvernensi, dein tamen præceptum de ea subjectione revocavit; adeoque libertatem huic monasterio concessit, « ut ipsi monachi et omnes illorum res in nostra et successorum nostrorum ab hodierna die et deinceps emunitate consistant. Præcipimus quoque per præsens nostræ altitudinis præceptum, ut a nostra vel successorum nostrorum tuitione memoratus locus nunquam excidat, » etc. Exstat præceptum istud in Probationibus Libertatum Ecclesiæ Gallicanæ, cap. 38, § 7.

(a) Ædilulfo regi Anglorum, quem alii Edelulfum et Ethelulfum, vocant. Longius abeunt qui eum vocant Edilnulfum, et Edelboldum. Ædilulfum Anglorum regem uxorem duxisse satis constat Juditham, Caroli Calvi filiam. Ac licet exstant Acta benedictionis super illam, quando eam Edelulfus accepit in uxorem, itemque benedictionis, quando uncta est in reginam, nondum tamen adnotatum est quo tempore istud acciderit. Docet autem auctor Annalium Bertinianorum contigisse istud anno 856. Hæc sunt ejus verba: « Edilvulf rex Occidentalium Anglorum, Roma rediens, Judith filiam Carli regis mense Julio desponsalam, Kal. Octobribus in Varmaria palatio in matrimonium accipit, et eam, Ingmaro Durocortori Remorum episcopo benedicente, imposito capiti ejus diademate, reginæ nomine insignit: quod sibi sueque genti eatenus fuerat insuetum. Patratoque regiis apparatus utrinque atque muneribus matrimonio, cum ea Britanniam regni sui ditionem navigio repetit. » Tum de eadem Juditha hæc narrat iidem Annales ad annum 858: « Edilvulf rex Occidentalium Saxonum moritur, relictam ejus Judith reginam Adalboldus filius ejus uxorem ducit. » Adelboldo

(b) Sancti Judoci. Vide notas ad epistolam 11.

gnovimus, et vires vobis a Deo collatas contra inimicos Christi audivimus, omnipotentem Deum, qui easdem vires tribuit, precamur ut contra omnes Christiani nominis hostes vos insuperabiles faciat, qui potestate sua incomprehensibili, sed tamen justa, omnia semper dispensat. Verum quia meam parvitatem a vestra excellentia separat (a) continens, obsequendo notus vobis fieri cupio; maxime postquam vestrum in Dei cultu fervorem ex (b) Felice didici, qui (c) epistolarum vestrarum officio fungebatur. Præcipite igitur quidquid possibile mihi creditis, et me in omnibus ad famulandum paratum invenietis. Sed ut vos ad promerendum Deum excitemus, certandi vobis prioribus materiam ostendimus et in præsentem spem et in 33 futuro sæculo mercedem procul dubio præbituram. Ecclesiam in monasterio nostro, quod est (d) mediterraneum, et Ferrarias appellatur, ac Bethlehem a conditore impositum nomen possidet, (e) operire plumbo molimur post Deum in honore beati Petri et omnium cæterorum apostolorum consecratam: cujus operis, si dignamini, vos esse participes precamur. Estote igitur in Dei honorem ad hoc perficiendum adjuvatores, non meriti nostri, sed respectu divinæ mer-

boldo tandem mortuo, ea nupsit Balduino comiti, non consentiente Carolo Calvo patre. Unde graves adversus Balduinum Judithamque procellæ, quæ anno tandem 883 coquieverunt. Tum enim Carolus « filiam suam Judith, ut loquuntur iidem Annales, sicut dominus apostolicus eum petierat, consilio fidelium suorum Balduino, quem secuta fuerat, legaliter conjugio sociari permisit. » Flodoardus lib. III Hist. Rhem., cap. XII: « De conjunctione Balduini comitis et Judith indebita. Quæ scilicet Judith, Caroli regis filia, Edilulfo regi Anglorum, qui et Edelboldus, dudum fuerat in matrimonium copulata, et reginæ decore ac benedictione insignita. » Exstant in libro Capitulorum Caroli Calvi benedictiones Judith istius, ejusdem Caroli filię, primum quando benedicta est ut sponsa Edilulfi, deinde vero ut regina.

(a) *Continens*. Illud dicere voluit Lupus, freto se disjunctum esse ab Edilulfo Anglorum rege. Continens autem dixit pro mari, impropria admodum significatione. Nam *continens* dicitur terra quæ mari adjacet. Unde Sicilia insula dicitur a continente avulsa ob veterem fabulam. Vide Freinsheimium ad Q. Curtium lib. IV, cap. 11, ad illum locum: *in continenti vos esse*.

(b) *Felice*. Vide epistolam sequentem.

(c) *Epistolar. v. officio*. Erat ergo Felix notarius Edilulfi, vel fortean cancellarius.

(d) *Mediterraneum*, id est, longe a muri constructum. Itaque in margine veteris codicis, his octoginta annis hæc glossematis vice adjecta sunt, *id est a mari fluminibusve remotum*; quod, ob imperitiam exscriptorum, in textum dein receptum est in editione Massoni. Nam his carebat manuscriptus codex, nosque editionem nostram iis carere debere censuimus, ob eam causam. Absunt etiam ab editione Duchesnii.

(e) *Operire plumbo*. Postquam Lupus ecclesiam monasterii Ferrariensis ædificaverat, ædificiumque illud in eo statu esset, ut nihil illic præter tectum desideraretur, litteras ad Edilulfum regem Anglorum pientissimum, et ad Felicem regium quondam notarium dedit, quibus eos orat ut plumbum ex Anglia sibi suppeditent, quod usui esse posset ad operiendum templum. Sic Stephanus abbas sanctæ

Acedis. Quia qui sine vestra largitione pro vobis intercessores sumus, alacriores erimus, si vobis et nobis profuturum, ad animæ tantummodo remedium, munus acceperimus. Erimus tamen, sicut ante significavimus, in omne quidquid nobis possibile injunxeritis parati. Omnipotens Deus ad propagationem et conservationem suæ fidei vos et posteritatem vestram diutissime regionis vestræ faciat esse principes, et quandoque sempiternæ beatitudinis hæredes.

EPISTOLA XIV.

(f) AD FELICEM.

Dilectissimo amico Felici Lupus, abbas monasterii Ferrariensis atque sancti Judoci salutem.

B Licet aliquot anni fluxerint ex quo nos invicem, largiente Dei gratia, in (g) monasterio Faræ primo cognovimus, nec postea evenerit opportunitas, quod optavi, ut familiariter loqueremur, tamen quia in neutro nostrum fervor charitatis refrixit, precor ut apud laudabilem vestrum Edilulsum mea petitio vestra 34 diligentia sortiatur effectum. Si quidem recordatus quantæ illum liberalitatis prædicaveritis, per litteras flagito ut quoniam statui Ecclesiam

Genovesæ Parisiensis, qui dein episcopus fuit Tornacensis, reparandæ ecclesiæ suæ intentus, levare se sumptuum parte postulat a Waldemaro episcopo Selwicensi, quo plumbum Anglicanum emere possit, usui futurum ad operiendam ædem illam sacram. Ita enim ad eum scribit in epistola 165: « Eos (id est, parietes basilicæ sanctæ Genovesæ) reficere incœpimus, comparata jam lignorum macerie, quæ et superponatur innovalis parietibus, et tecto plumbeo supponatur. Sub quodam rubore mendicantes rogamus, et petimus, ut aliquid de benevola ac benelica liberalitate vestra nobis mittatis, quo plumbum emamus, non Romanum, sed Anglicum. Quoniam Anglico plumbo teguntur ecclesiæ, nudantur Romano. » Curiam Romanam hic satyrico sale defricat Stephanus, ob eam videlicet causam quod illa pro auro non carbones, ut aiunt, sed plumbum tribuere consuevisset, illudque immenso pretio. Unde illa Petri Blesensis verba ad Henricum II regem Anglorum scribentis in epistola 41: « Nuntii vestri a Romana curia redierunt, exonerati quidem argento, onerati plumbo. »

(f) *Ad Felicem*. In edito legitur, *ad Felicem regium scribam*; quod additum puto a Massono. Nam in veteri codice nihil in titulo istius epistolæ legitur, præter hæc verba, *Ad Felicem*. Et sane tum, cum hæc epistola scripta est, vir ille non erat regius scriba, tamen si fortean esset inter intimos Edilulfi regis. Nam in superiore epistola dixit Lupus: *Ex Felice didici, qui epistolarum vestrarum officio fungebatur*, quod est præteriti temporis.

(g) *Monasterio Faræ*. Ita diserte codex manuscriptus. In ora tamen libri his octoginta annis scriptum est *f. Ferrariæ*. Qui enim tum legebat has Lupi epistolas, nondum noverat ubinam terrarum situm esset monasterium Faræ. Illud dolendum quod hic error imposuit erudito viro Papirio Massono, qui, repudiata lectione sincera, supposititiam retinuit. Sic enim edidit, *in monasterio Ferrariensi*, etc., quam lectionem retinuit etiam Andreas Duchesnius. Est autem Faræ monasterium in diocesi Meldensi situm, in pago videlicet Brigeso. Vulgo *Farmonstier en Brie*. Nomen accepit a Fara, pientissima femina, a qua fundatum est temporibus Dagoberti regis.

beati Petri principis apostolorum in monasterio Ferrariensi tegere plumbo, ad diurnitatem contignationis, ut ad augmentum bonorum suorum, ex eodem plumbi metallo ad memoratum opus, quantum ei Deus inspiraverit, nobis dignetur largiri. Quod si exuberante Dei clementia, et vestra cooperante industria, obtinero, vestrae rursus erit sollicitudinis ut munificentiae illius beneficium ad villam (a) Stapulas provehatur. Nos autem, sicut et in litteris praefeto regi directis expressimus, et pro illo semper orare parati sumus, et si quid possibile nobis injunxerit, celeriter exsequi. Cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA XV.

(b) AD LEOTALDUM.

Lupus abbas Leotaldo suo salutem.

Non eram nescius te id animo continere quod litteris expressisti; quoniam pene omnia sunt mihi ac frequenter in oculis quibus modis benevolentiae germanus animi nussit solitus respondere. Unde autem te certiore fieri poposcisti, indulgentia Dei scias me pro tempore bene valere, meisque dispositionibus, quas justitia semper condire cupio, nihil quod sciam, obsistere. Quamobrem bono animo esto, et pro nostra communi salute hoc sancto tempore instantius deprecare. Patrem patratum nomen esse gradus 35 sacerdotalis existimo, cum is qui eo fugeretur tantum venerationis a civibus mereretur ut eorum pater factus diceretur, per quem ea faciebant quae (e) in Servio legis; ut hostes, quos viribus superare moliebantur, prius religione terrerent.

EPISTOLA XVI.

(d) AD ORSMARUM METROPOLITANUM TURONUM.

Reverentissimo Orsmaro metropolitano Lupus in Domino salutem.

Germani mei vestrique fidissimi relatione postquam mihi vestra opinio innotuit, miro semper ardeo desiderio experiri quod illius diligentia delecta

(a) *Stapulas*. Oppidum est in ora Quenti fluminis, haud procul ab Oceano, adeoque vicinum monasterio sancti Judoci, quod in altera fluminis ora situm est. Caeterum hinc colligi potest epistolam hanc fuisse scriptam ante recuperationem cellae S. Judoci. Nam si ea tum recuperata fuisset, commodior videlicet futurus erat portus Quentawici, ob propinquitatem monasterii. Postquam enim recuperata est cella; tum non Stapulas, sed ad cellam sancti Judoci deferri petiit ex Anglia libros quosdam, quos ab abbate quodam Eboracensi Lupus poscebat, ut patet ex epistola 62. Stapulae porro vetus nomen servavere. Hodie enim huic loco nomen est *Etaples*.

(b) *Ad Leotaldum*. Presbyterum fortassis Lingonensem, in castro Divionensi commorantem: cujus mentio exstat in Chronico S. Benigni Divionensis ad annum 844, his verbis: « In diebus ejus dedit Leotaldus presbyter, unus ex clericis hic commanentibus, in isto burgo, et in fine Tremolense, partem hereditatis suae. » Item paulo supra: « Baldo praepositus et caeteri cum eo clerici cum Leotaldo presbytero commutaverunt terram. Dedit Leotaldus peciolas duas de terra. Una est juxta Divion castrum, alia in loco qui dicitur Petrasicta. Fratres dederunt Leotaldo presbytero terram in fine Tremolensi. » Et fortean eidem Leotaldo inscripta est epistola

biliter praelibavi; maximasque sanctitati vestrae ago et habeo gratias quod ultro certare beneficiis non fastidistis, memoratum fratrem episcopaliter excipiendo et benigne fovendo, parvitatem vero meam ad vestrum amorem sincerissimo affectu invitando. Quod an pura mente depromam facile vestra prudentia colliget, si facultatem demonstrandi divina unquam gratia nactus fuero. Interim quod jam didicimus quantum de vobis praesumere debeamus, impendio supplicamus ut commentarios Boetii in Topica Ciceronis, quod in chartacio codice sive, ut emendatius allis dicendum videtur, chartinacio Almaricus in (e) armario sancti Martini habet, obtentos ab eo nobis per hunc, quem ob hoc direximus, nuntium dirigatis. Monemusque ut cum quilibet quaesierit cuinam praefatum codicem commodaturi 36 sitis, nostra nomina supprimentes, quod quibusdam propinquis vestris id magnopere flagitantibus velitis eum mittere respondeatis. Si autem per vos illum accipere meruerimus, optime tractabimus, et tempore opportuno remitemus. Super vestra incolumitate nobisque gratissima prosperitate litteris nos certiores facere dignemini, et ne aliqua ex parte ad vos frustra miserimus pariter procurate.

EPISTOLA XVII.

(f) AD JUNETUM.

Quanquam vasta terrarum amplitudo diversis nos secernat locis, tamen, quia charitas illius qui per fidem facit unanimes habitare in domo Ecclesiae nos concordia sociat religione, aequum est ut quae, dictante utilitate, vicissim vobis scribimus germana reverentia complectamur. Itaque frater vester post longos errores ad nos devenit, delictique sui qualitatem simpliciter exposuit; quam litteris comprehendere otiosum judicavimus, quando et rebus et verbis illius scire volentibus absque difficultate constabit. Cujus condolentes calamitati, et congratulantes conversioni, sanctitati vestrae has tenuitatis nostrae litteras

mona Lupi, cujus hic est titulus in veteri codice, Ad Leot. pro quo Massonus edidit, *Ad Leoterium*.

(e) *In Servio legis*. Nimirum in commentariis ad libros ix et x Aeneidos. Describam autem ipsa Servii verba ex libro x, ut intelligat lector quid innuerit Lupus: « Nam si quando homines vel animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fœderibus, id est, sacerdotibus qui faciendis fœderibus praesunt, proficiscebatur etiam pater patratus; et ante fines stans clara voce dicebat belli causam; et nolentibus res raptas restituere vel auctores injuria tradere, jaciebat hastam quae res erat pugnae principium; et sic licebat more belli res rapere. »

(d) *Ad Orsmarum*. Cujusnam sedis episcopus fuerit indicat titulus epistolae, nimirum Turonensis. Alibi vocatur Orsmarus, ut in Capitulis Karoli Calvi, et alibi. Sed discrimen illud nullius est momenti.

(e) *Armario*. Bibliotheca. Ista explicatio est certissima. Et quanquam facile sit illam probare multis testimoniis, abstineo ab illis referendis. Ob eam causam custos bibliothecae vocabatur Armarius. Vide glossarium Latinum Cangii.

(f) Titulus hic additus est ex editione Massoni. Nam vetus codex nihil hic scriptum habuit.

destinandas decrevimus, quibus imploramus ut excessus illius vindictam nostræ deprecationi remittere non dedignemini. Siquidem temeritatis suæ adeo dignum refert pretium, ut si qui forte sint ejus inimici, tantæ, tam molestæ, tam denique infructuosæ peregrinationis illius exsaturari possint injuria. Perditorum 37 enim hominum acquiescens circumventioni pene usque ad ultimas Galliæ partes abductus est; omnique ope nudatus, inde ad vos magno cum rubore, ut videtis, revertitur. Quocirca vestra clementia nostris flexa precibus et culpam dignanter indulgeat, et pietatis gremium ei citius penitenti aperiat.

EPISTOLA XVIII.

QUIBUSDAM FRATRIBUS EX MONASTERIO (a) SANCTI AMANDI. B

Charissimis fratribus Lupus in Domino salutem.

(b) Curam vestri nec me cupide appetisse nec insolenter excepisse vidistis, quod parvitatem meam duplici onere gravari, non provehi, facile sentiebam; et nunc eandem curam in promptu est conjicere me libenter deponere, nec alicui eam gerenti aliquatenus invidere; siquidem et sine dolore amittuntur quæ absque delectationis illecebra possidentur; et juxta B. Apostolum (*Phil.* 1), sive ex veritate, sive ex occasione, Christus annuntietur, et in hoc gaudeo et gaudebo. Proinde videtur mihi obediendum vobis esse cui præcipitur, et ad generale placitum occurrendum, quod in prædio quodam Parisiorum, cui (c) Bonogilo nomen est, incipiet Kal. Julii celebrari. (d) Sacris enim regis obniti, præsertim hoc tempore, periculosum existimo. Exiguitatem vero meam, si vita comes fuerit, absque difficultate in conventu reperietis. Quod si tardius quam voluissetis præsentibus vobis redditæ fuerint litteræ, noveritis vestra ix Kal. Jul. mihi fuisse allatas, et meas 38 postridie ejus diei traditas. Mei benigne memores cupio vos valere feliciter.

(a) *Sancti Amandi*. Elnonensis, in diocesi Tornacensi.

(b) *Curam vestri*. Assentior Donato Candido, qui ex hoc loco collegit curam monachorum sancti Amandi Lupo quandoque fuisse commissam. Et patet Lupum tum fuisse abbatem alius cujuspiam monasterii, nempe Ferrariensis, cum monasterium sancti Amandi ipsi commissum est. Nam per eas tempestates facile principes plura monasteria tribuebant uni Abbati. Verum quia et Lupus duplici onere gravabatur, et monachi illi ægre ferebant eum sibi dari abbatem qui raro præsentiam suam exhibiturus ipsis esset, monasterium illud alii cujuspiam commissum est a principe, facile lubenterque assentiente Lupo donum sibi datum in alium transferri. Quippe intelligebat satis sibi occupationum domi esse, et eum vix sibi sufficere posse qui vel unius monasterii curam susceperit, multo minus duorum.

(c) *Bonogilo*. Vico agri Parisiensis, quem Bonoilum vocant Capitula Caroli Calvi, et Hincmarus in præfatione posterioris refutationis Goteschalci. Existimat autem Sirmondus Hincmarum de eo ipso conventu apud Bonoilum loqui cujus Acta exstant in eisdem Caroli Calvi Capitulis, Lupum de alio quodam superiore. Fieri tamen potest ut indictus con-

EPISTOLA XIX.

(e) AD HERIBOLDUM EPISCOPUM.

Excellentissimo præsuli Heriboldos Lupus.

Quidam vestrum monachus, cui Joannis nomen est, nobiscum in monasterio nostro versatur, propter quamdam necessitatem a quodam fratre nostro vecatus, a me autem postea retentus, quod et nobis prodest, et in cœnobio ejus, ut audivimus, indigentia laboratur. Quo congregari undique fratres vos præcepisse comperiens, celsitudini vestræ hos direxi apices, postulans ut et hunc mihi aliquandiu concedatis, et quantum audeo suppliciter implorans ut secundum ingenitam vobis benignitatem et impostam officii diligentiam loco illi consulatis; ne forte fratrum penuria non solum bona vestra obscuret, verum etiam Dei nostri, ad cujus quotidie judicium properamus, provocet offensam, et irrevocabilem acceleret vindictam. Res enim ecclesiasticæ et animarum cura quanta cautela tractandæ sint nec admonita vestra videt prudentia. Proinde et vobis et illis fratribus consulite, ut et de vestra indulgentia et de illorum sublevatione glorificetur Deus, qui singulis cito retribuet quod merentur. Valeas, Domine charissime, meique præcipue in sacris orationibus meminisse digneris.

39 EPISTOLA XX.

AD (f) ALTUINUM.

Charissimofratri Altuino Lupus plurimam salutem.

Litteræ sanctitatis tuæ iii Kal. Maii mihi redditæ sunt: quarum sententia pronum in me tuum declaravit affectum, haudquaquam sane aliter quam perceperam animo ac firmissime retinebam. Namque cum tam concorditer, tamque jucunde, ac forsam tam proficue, aliquandiu peregre vixerimus, qui poterat amor tam longo usu concretus labefactari? Infirmitatem vero quam contigisse mihi audisti cognoscas exuberante circa me, ut semper et in omnibus, divina gratia detrimenti nihil, at emolumenti pluri-

ventus fuerit ad Kalendas Julii, sed Augusto demum mense celebratus. Multa enim persæpe insidunt, præsertim in republica perturbatissima, quæ tractationem gravium negotiorum differri præcipiunt. Conventus porro ille apud Bonoilum habitus est, ut dixi, mense Augusto, anno vero 856, præsentate Carolo Calvo rege.

(d) *Sacris regis obniti*. Id est, principis jussa spernere, quæ ipse scriptis litteris significaverit; id ætate sua periculosum esse existimabat Lupus, propter suspicionem secessionis et partium. Nam Gallia miserandum in modum scissa erat. Itaque suadet monachis Elnonensibus ut ad conventum Bonogilensem accedant, ne infortunium in se accersant. Timendum namque erat ne suspicacem Caroli Calvi animum percelleret illud facinus, si adesse negligerent.

(e) *Ad Heriboldum*. Antissiodorensis, quod præferbat titulus epistolæ in editione Massoni. Nos sedis nomen omissum voluimus in hac nostra, ob studium antiquitatis, et quia deerat in manuscripto. Vir fuit magni nominis per illas tempestates, upote sacri palatii archicapellanus. Vide quæ adnotamus ad epistolam 37.

(f) *Alluinum*. Vide notas ad epistolam 34.

num addidisse. Quippe nihil incommodi præter formidinem solam tulit. Orta enim (a) in dextro inguine pustula impendentem solum minata est mortem. Tantam autem orationum peperit copiam, quacunque meum fama casum dissipaverat, ut opinari audeam eum divino mihi beneficio procuratum. Regressus a Transrhenanis partibus, ubi statum loci nostri deprehendi, morem gerere statui quibus debebam; et, favente Dei clementia, firmissima fruor quiete, otiumque meum est mihi pergratum conducibili lectionis negotio. Vides igitur nullos me itus moliri ac reditus. Quocirca si tibi necessarium ducis meum colloquium, adultam ætatem propter pabuli penuriam præstoleris oportet, quando non impediende cura equorum facere nobiscum dies aliquot valeas. Interim quæ ex me quæstisti, 40 ea duntaxat quorum videor mihi attigisse notitiam, quam possum breviter absolvo. Communem syllabam ex muta et liquida fieri in eis solis quæ per naturam brevia sunt nequaquam dubitaverim. Primo, quod natura pene semper arti præjudicat. Deinde, quod ut sentiam hujusmodi suadent pronuntiationes. *Pecator* creat ex se feminum *peccatrix*; *amator*, *amatric*; *venator venatrix*, multa que similia, in quibus penultima syllaba nullus unquam dubitavit ponendum accentum. Nam si positionem sequeremur, femininum genus acuta antepenultima proferemus. Quod quam sit absurdum, imo barbarum, quis non intelligat? Postremo quæcunque natura produxi nullius poetæ testimonio usquam correpta reperio, quanquam diu sit quod id vigilanter quæsierim. Videtur ergo mihi et quibusdam doctis eisdemque studiosissimis viris, qui mecum talia pensitarunt, *salubris*, *aratrum*, et similia, accentu penultimo indubitanter moderanda. *Bibliothecam* quemadmodum enuntiare debeamus Martialis versu ostenditur,

Quem mea non totum bibliotheca capit.

In versibus moralibus quos Alcuinus dicitur edidisse, *statera* sic posita est:

Non tibi sit modius duplex, nec statera duplex.

Blasphemus Græcum esse non dubitabit nisi qui id per *p* et *h* scribi parum attendit. Itaque Græcus quidam Græcos *blasphemus* dicere correpta penultima mihi constanter asseruit, et id ipsum Eginhardus noster astruxit. Tamen Aurelius Prudentius, qui apud plerosque vehementissime celebratur, id nomen sic posuit:

(a) *In dextro inguine*. Istum morbum Lupo adhuc juveni evenisse in monasterio S. Trudonis eo tempore quo Franconofurtum proficiscebatur cum Odone abbate suo testatur Hildegarius, episcopus Meldensis in Vita sancti Faronis, cujus verba descripta sunt inter Elogia Lupi.

(b) *Prudent*, initio Hamartig,

(c) *Nundinas in Teodulfi*, episcopi Aurelianensis, cujus opera exstant, edita a clarissimo viro Jacobo Sirmondo. Versus autem Theodulfi, in quo producit penultimam syllabam vocis *nundinis*, legitur in libro II, carm. 357:

. . . Divisor blasphemæ Dei (b).

Hinc igitur longe lateque manavit ut 41 *blasphemus* et *blasphemo* accentum in penultima syllaba sortirentur. (c) *Nundinas* in Teodulfi carmine legi producta penultima. Quod utrum ejus, an præceptorum auctoritate, penes illum fides habeatur. (d) *Loquelam* et *querelam* per unum *l*, Capri orthographiam sequentes proferimus. *Medelam* vero, sicut *suadelam*, absque retractatione diceremus, ni conjugationis similitudinem confunderet diversitas generis, et omnium pene exemplarium non contemnenda repugnaret concordia. Quamobrem in medio relinquamus, nec temere nostrum permutemus usum, quoad si non sufficiunt quæ dixi, vel a nobis vel ab obnitentibus aliquid robustius inveniatur. *Sistrum* musicum est instrumentum, quod Isis, ut scripsisti, manu gestare fingebatur, accessus et recessus Nili fluminis eo significans. Unde Cleopatram Virgilius, ut commentitiam ejus potestatem sibi arrogasse solita subtilitate aperire (*Aeneid.* VIII):

. . . Patrio, inquit, vocat agmina sistro.

Fialas correpta penultima ea causa dicimus quod fialæ dicuntur, quia fiunt ex vitro, quod Græci *hialia* appellant. Hialin autem habes in Virgilio (lib. IV *Georg.*):

Carpebant hialin saturo fucata colore.

Item apud Martialem:

Quid tibi cum fiala ligulam committere posses.

De cometis qui visi sunt timendum potius quam disserendum videtur. Et quia de his nil usquam divina loquitur auctoritas, id opinari, imo metuere possumus quod gentiles illis apparentibus usu deprehenderunt. Hi portendere cometas pestilentiam, vel famem, vel bella tradiderunt. Hinc Mantuanus vates, morte Cæsaris ac bellis civilibus imminentibus, inter alia quæ ponit monstra (*Georg.* I):

. . . Nec diri (inquit) toties arsere cometæ.

42 Josephus quoque prodit, priusquam everteretur Hierusalem, fuisse stellam in morem gladii per totum annum super eandem urbem. Sed ut in spem aliquam adducamur clementiora experiendi, refert Pompeius Trogus Mithridatis regis futuram excellentiam cometa præmonstratam his verbis (*Justinus*, lib. XXXVII, c. 2): « Nam et eo quo genitus est anno, et eo quo regnare primum cœpit, stella cometes per utrumque tempus septuaginta diebus ita luxit ut cælum omne flagrare videretur. Nam et magnitudine sui quartam cœli partem occupaverat, et fulguris sui radiis

Fruge, ope, nundinis, pulchris et rebus abundans. Ex hoc porro Lupi testimonio recte collegit Sirmondus falli virum doctum, qui carmen hoc a Theodulfo compositum negavit, ea videlicet de causa quod illius mentio exstat apud Alcuinum de divinis Officiis, cap. 14, et Alcuinum certum sit ad Ludovici Pii imperatoris tempora non pervenisse. Verum, ut illic etiam observat Sirmondus, librum illum de divinis Officiis Alcuini non esse jam alii observarunt.

(d) *Loquelam per unum l*. Hinc patet fuisse olim qui scriberent *loquella*. Sane ego in multis codicibus mss. antiquis sæpe legi *loquella*, *querella*, *medella*.

nitorem solis vicerat; et cum oriretur occumberetque, quatuor horarum spatium consumebat.» Vidi ego præterea (a) hoc Aprili, post mediam ferme noctem, stellam quamdam subobscuram, quæ sub Leone posita, radium ad spicam Virginis usque porrexit. Quam rem aliquot dies scrupulose observans, stellam eandem contemplatus sum; sed radium deinceps non vidi; deinde ipsa quoque stella sublata est. Librum quem petisti multi, quibus non erat commodandus, meum post reditum flagitarunt. Quare ablegandum illum aliquo, ne perire contingeret, pene statui. Hunc a me, cum veneris, forsitan impetrabis. Nam huic clerico etsi, quia tibi fidus est, hunc committi posse videbam, tamen non satis tuto, quod pedes erat, te non advertisse miratus sum. Cæterum ut me super episcopo nostro plene certum non reddideris, tuli moleste, quoniam nullius me causæ quantum illius fatigant. Jam vero pene stomachor

A quoniam non scripsisti quid (b) Probus noster exerceat, scilicet utrum in saltu Germaniæ disciplinas liberales, ut serio dicere solitus erat, ordine currat, an certe inchoatam satyram, quod magis existimo, struens (c) Ciceronem et Virgilium cæterosque opinione ejus probatissimos viros in electorum collegium admittat, ne frustra Dominus sanguinem fuderit et in inferno otium triverit, si verum sit illud propheticum: *Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne* (Osee XIII). Vale, charissime, et in amore nostro benigne persevera. Ex parvitate mea digneris salutare præpositum et congregationem vestram, et precari ut pro me et patre meo atque matre Dominum exorare dignentur.

EPISTOLA XXI.

(d) AD JONAM.

B

Moleste vos tulisse mearum litterarum sententiam

(a) *Hoc Aprili.* Haud dubie loquitur Lupus de cometa qui anno 838, « mediante festivitàte Paschali, » ut ait auctor Vitæ Ludovici Pii, « in signo Virginis apparuit; » qui, ut idem auctor scribit, « Leonis ac Cancri, necnon Geminorum transiens signa, in capite Tauri tandem sub Aurigæ pedes igneum globum jubarumque prolixitatem deposuit, quas usquequaque porrexit antea. » Nam Pascha hoc anno incidit in Kalendas Aprilis. Consuluit super ea re Ludovicus peritos siderum quid super eo portento censerent. Cumque eorum unus interrogationem principis eludere conaretur: « Unum est, inquit Ludovicus, quod adhuc silentio premis. Mutationem enim regni mortemque principis hoc portento monstrari dicunt. » Exemplum vulgaris istius persuasionis exstat apud Tacitum in XIV Annalium libro: « Inter quæ et sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est tanquam mutationem regis portendat. » Aliud exemplum exhibet auctor Vitæ sancti Leodegarii Augustodunensis, a Duchesnio editæ, cap. 7: « Adeo enim tunc iram Dei manifeste cognovimus evenisse ut etiam stella appareret in cælo quam astrologi vocant cometem; in cujus ortu asserunt fame terram turbari, mutatione regum vel commotione gentium percussione gladium imminere. » Item aliud Rigordus in libro de Vita Philippi Augusti, Francorum regis: « Eo tempore quo Philippus rex Francorum magnanimus cœpit infirmari, cometes horribilis apparuit in occidente, portendens signum mortis ejusdem et debilitatem regni Francorum. » Sic cometa qui anno 1264 apparuit, portendere visus est mutationem regni Siciliae, et Urbani papæ IV mortem, ut est apud Gulielmum de Podio-Laurentii, cap. 49, et in Chronico incerti auctoris quod a Catello editum est. Hinc illud Lucani in libro primo de bello civili:

Terris mutantem regna cometem.

(b) *Probus.* Presbyter Moguntinus, de quo hæc habent Annales Fuldenses ad annum 859: « Probus presbyter religiosus, cujus casta conversatio et doctrinæ sanctæ studium Moguntinam illustravit Ecclesiam, VII Kal. Julii diem obiit. » Quæ verba repetit Trithemius in Chronico Hirsaugiensi; nisi quod addit eum fuisse monachum in monasterio S. Albani. Hunc ego Probum auctorem esse puto Vitæ sancti Patricii, quæ exstat inter opera Bedæ, tomo III. Neque assentior Possevino, qui Probum, Vitæ illius auctorem, Hibernum patria fuisse scribit. Eiusdem Probi exstat etiam mentio in epistola 34 Lupi.

(c) *Ciceronem et Virgilium.* Fuere, etiam apud veteres, qui existimarent animas paganorum, qui modo sanctam vitam duxissent, in cælo esse locatas;

iniquum videlicet arbitrati, si sanguis Christi dicatur frustra propter paganos illos effusus, quibus nihil defuit præter agnitionem fidei. Hujus sententiæ erat Probus Serione, an joco, incertum. Dicas et Erasmus ipsum in eam sententiam fuisse pronum; adeo ut in colloquio quodam sub alterius persona dicat vix sibi se posse temperare quin bene ominetur sanctæ animæ Maronis et Flacci, et quin interdum exclamet: *Sancte Socrates, ora pro nobis.* Zuinglius sane ad Franciscum I Francorum regem scribens ait eum, si rerum summam sibi a Deo creditam moderetur instar Davidis, Ezechie et Josie, visurum primum numen ipsum in sua substantia, deinde sanctorum cœtum, et in his, Herculem, Theseum, Socratem, Aristidem, cæteros. Ego, ne eorum opinionibus accedam, Ecclesiæ permoveor auctoritate, quæ negat ei ullam esse spem salutis qui sit extra Ecclesiam; valdeque laudo vocem illam Augustini, omnium ore vulgatam, qui de hujusmodi viris dixit eos laudari ubi non sunt, cruciari vero ubi sunt. Necessarium tamen visum est hæc adnotare ad illustrandum hunc Lupi locum. Vide porro Collium in libro de Animabus paganorum.

(d) *Ad Jonam.* Episcopum Aurelianensem, quod etiam præferebat titulus in editione Papirii Massoni. Sed his carebat vetus codex. Fuit ille magnus vir per eas tempestates, exstantque illustria ingenii ejus monumenta. Editi enim jamdiu sunt libri ejus pro defensione sacrarum imaginum adversus Claudium episcopum Taurinensem. Prima, ut opinor, editio librorum ejus adversus Claudium prodiit Coloniae anno 1554, sed absque ulla præfatione editoris. Eadem recusa est a Christophoro Plantino anno 1565, ab innumeris, ut in prima pagina legitur, quibus scatebat mendis repurgata. Anno demum 1687 incidit in manus meas vetustissimum et elegantissimum illius operis exemplar, illud ipsum nimirum, ut opinor, quod Carolo Calvo oblatum est a Jona. Initio positum est apologeticum sive rescriptum Claudii episcopi Taurinensis adversus Theodemirum abbatem, idem omnino quod editum est post librum Dungali, et incipit: *Epistolam tuam.* Animadverti autem editionem Plantinianam esse admodum mendosam et mutilam. Liber quoque Dungali, ut hoc quoque obiter moneam, est admodum imperfectus et mendosus. Cæterum vir optimus et eruditissimus Lucas Dacherius, monachus Benedictinus, ejusdem Jonæ libros tres de Institutione laicali, itemque opusculum de Institutione regia, publicis usibus consecravit, cum diu antea latuissent in angulis bibliothecarum.

D

non mediocriter mirari soleo; cum si ea paulo diligentius consideretur, non modo dignitati vestræ nihil derogaverit, verum etiam detulerit plurimum, quando id quod nos magna cogebat facere necessitas, ut vestra pace posset fieri exoravit. Tantum enim abest me vestram cogitasse injuriam ut sincera charitate optem gradum vestrum prædicationemque vos integritate vitæ semper æquare, nihilque in ea prorsus apparere quod sanctitatis vestræ opinionem fuscare prævaleat. Hinc fuit quod propinqui vestri (a) Agii vobis exposui, quæ a multis culparetur, immodicam rapacitatem; ut quis vestra id fecisse jactabatur voluntate, cum a vobis deinceps compesceretur, extra illam ea omnia gessisse inspicere volentibus emeretur. Et quanquam frustra 44 prioris jacturæ querelam omiserim, et de illa quam postmodum intulit, impellentibus his qui maximo affecti fuerant damno questus fuerim domino nostro, atque ille ut ea in re lex conservaretur se velle responderit, persequi negotium reverentiæ vestræ consideratione destiti, hortantibus id clarissimo viro Eriboldo et venerabili Fulcone, qui mallent me maximarum rerum quam amicitiae vestræ dispendia sustinere. Ut autem vere vobis confitear quod cupio vos episcopalliter accipere, in urbe vestra et in villulis quas extrinsecus habebamus nec tantum quidem nobis relictum est unde familia viveret agrique fenus acciperent. Fuit autem nobis ibi non contemnenda vini et annonæ copia, salis quoque aliquantulum: quæ vendita et vestimentorum nobis præbitura erant solatia, et in expeditionibus quæ hoc reipublicæ turbulento tempore exiguntur quantulamcunque facultatem argenti: quarum rerum tantam nunc patior anxietatem ut illud mihi solum occurrat dicendum: *Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me (Psal. xxxi)*. Hinc enim me fratrum vexat inopia, hinc impendenda itineribus vehementer affligit pecunia, et pene omnibus rebus nostris undique aut sublatis aut devastatis, nusquam nisi in Dei amicorumque suffragio auxilium valeo reperire. Cæterum de (b) abbate quondam nostro falsa nescio quæ vobis relata esse audio; et ne apud vos ea ulterius prævaleant, quæ super ea gesta sunt quam verissime

(a) Agii. Qui dein Aurelianensis episcopus fuit post Jonam. Recte autem ex canone 40 concilii habiti in Verno palatio collegit Sirmondus non satis initio probatam Carolo Calvo fuisse ordinationem Agii, ratam tamen postea synodi rogatu eam habuisse quod Agii episcopi deinceps crebra passim sit mentio. Vide quæ nos infra annotamus ad canonem illum Vernensem.

(b) Abbate quondam nostro. Odone nimirum, abbate Ferrariensi ante Lupum. Reliquit autem regimen monasterii jussu Caroli Calvi; in quo facinore elucet etiam auctoritas regia in dispositione monasteriorum. Tum Carolus abbatem illic instituit Lupum. Vide notas ad epistolam primam.

(c) Dominus noster. Id est Carolus Calvus rex.

(d) Ne in monasterio. Hæc est sententia hujus loci. Odo, abbas monasterii Ferrariensis, atrocium facinorum reus, iram Caroli regis adversum se excitaverat. Et haud dubie quæstio erat de violata fide quæ principi sub cujus imperio vivitur, debetur.

sanctitati vestræ significo. (c) Dominus noster (d) ne in monasterio nostro esse permitteretur jussit, præfatus de eo talia quæ melius reticentur. Id reversus ad monasterium 45 quam mollissime eidem abbati edixi; atque illi hominibus qui eum deducerent deputatis, equis et vestimentis et argento ad viaticum concessis, cum jussu domini regis secundo Kalendas Decembris promoverem, constitui ut intra III Non, memorati mensis monasterio decederet, quod eo die ante dominum regem me venturum sperarem. Quod cum juxta meam opinionem fecissem, post solemnem exceptionem quæsit quidnam de præfato abbate fecissem. Ego qui crederem sic eundem abbatem gessisse ut nobis convenerat, præceptum ejus me super eo complevisse respondi. Accepta igitur licentia, cum pridie Idus Decembres monasterio propinquassem, comperi sæpeditum abbatem ibi adhuc morari. Hinc vehementer anxius, quod aliter domino nostro dixeram, aliter inveniebam, præmisi nocte qui ei honeste diceret ut primo diluculo egrederetur: non esse honestum ut aut ego meum differrem ingressum, aut illum ibi contra domini nostri præceptum invenirem. Cumque ille mandasset se in crastinum exire disposuisse, ne aliquam inimicis calumniandam relinquerem, remandavi me non ante ingressurum quam ipse egrederetur. Ita ille cœnobium egressus est, permissis sibi omnibus quæ illi ante largitus fueram, et nonnullis insuper attributis. Quam rem aulicis familiaribus meis continuo significavi, et opportune ego me domino nostro exposui, et mendacia quæ inde sererentur declaravi. Non aliter me facere debuisse eis concorditer visum est. Viderint qui alia inde sparserunt, an perperam fecerint. Ego certe simplicem in hac parte oculum habens, lucidum fore corpus 46 meum divina auctoritate confido. Opto vos valere feliciter et bonis omnibus abundare.

EPISTOLA XXII.

(e) AD LUDOVICUM.

Quantum congaudeam successibus vestris prosperioribus, etiamsi non scriberem, facile possetis ex

Nam Odo pronior erat in Lotharium, ut ex epistola 26 colligi potest. Ob eam causam, ac fortasse alias, Carolus eum removit a regimine monasterii Ferrariensis. Per illas quippe tempestates sic existimabant abbatem qui negligens foret circa res principis deponendum esse propter eam negligentiam. Sic enim, aiunt episcopi in synodo Vermeriensi, congregati anno 846, in qua privilegia monasterii Corbeiensis confirmarunt: « Quod si aliquando contigerit ut rector aliquis in eodem loco non digne Deo vivat, aut forte minus officiosus circa principem sit, hoc statuimus, ut si ille propter suam negligentiam depositus fuerit, electio illis intemerata permaneat. » Vide Capitula Caroli Calvi, tit. II, cap. 3, et concilium apud Saponarias, cap. 11.

(e) Ad Ludovicum. Sic vulgo codex manuscriptus, aut *Hludogiuicum*, quo etiam modo scriptum est frequenter istud nomen in Chronico Centulensi. Hludogiuicus porro ille fuit propinquus Caroli Calvi, et abbas monasterii sancti Dionysii in agro Parisiensi,

antiquo nostro amore colligere. Illud forsitan juste A
flagitaverim, ut vestra celsitudo parvitatem meam
non aspernetur, sed olim concessam notitiam con-
descensionemque retinere dignetur. Me vero noverit
in sui obsequium fideliter præparatum. Cæterum
vestram opinatissimam flagito liberalitatem ut duos
nostros famulos a vestris fabris, quos peritissimos
vos habere longe lateque fama vulgavit, auri et ar-
genti operibus erudiri jubeatis, vestro beneficio nobis
et vicinis nostris plurimum profuturos. Unde ne nos-
tra vota nimium differrentur, si quod petimus obti-
nere meruimus, unum eorum quos dirigere cupi-
mus ea jam imbuendum arte procuravimus. Aurum
præterea quod hic frater noster apud vos deposuit
eidem jubete restitui; ut opere inspecto, quid nobis
agendum sit æstimare valeamus. Opto vos valere B
feliciter et virtutum in dies capere incrementum.

47 EPISTOLA XXIII.

ITEM AD EUMDEM EX ODONIS PARTE.

Clarissimis honoribus merito decorato Ludogvico
ultimus abbatum, (a) Odo et universa Ferrariensis
cænobii unanimitas plurimam salutem.

Quoties aliqua perturbationis vel necessitatis pro-
cella quatimur, ad benevolentiam vestram portum se-
curi confugimus: quæ omnibus ad benefaciendum
exposita, neminem repellit qui sese opem petendo
ingesserit. Verum ne vos in longum ducamus, me-
ministis nobis (b) Zachariam abbatem hoc anno com-
missum, quando et vestra prudentia in tantum no-
bis favit ut pene non nobis, sed aliis commendaretur.
Nunc idem abbas dominum regem adit, quid
ei potissimum agendum sit ab eo quæsiturus. Habeat
igitur vestra insignis industria tenuitatis nostræ
considerationem, et dignetur elaborare ut vel ad
locum unde ad nos venit vel ad alium quemlibet jam
dirigatur; quia, ut rem vobis uti est simpliciter fa-
teamur, non mediocriter nos gravant expensæ quæ
illius hominibus tribuuntur. Unde per vos sublevari
deposcimus, ut sit unde aliis ad nos confluentibus
hospitalis gratiam impendere valeamus.

ut docet ipse Carolus in præcepto quodam pro mo-
nasterio sancti Dionysii: « Vir venerabilis ac pro-
pinquus noster Ludovicus, abbas monasterii Apo-
stolorum principis, excellentissimorumque Christi
martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii. » Propin-
quam item suum eum vocat idem Carolus in præ-
cepto pro monasterio Centulensi, quod exstat apud
Hariulfum lib. iii Chron. Centul., cap. 7. Illius enim
monasterii abbas etiam fuit iste Ludovicus. Fuisse
præterea ejusdem Caroli regis cancellarium collegit
Sirmundus ex epistola 27 Lupi nostri; in qua de
Ludovico isto loquens, ait: *epistolare in palatio ge-
rens officium*. Nominatur inter præsides concilii Ver-
nensis. Exstant autem quamplures Lupi ad eum
epistolæ, quæ summam ejus dignitatem et auctori-
tatem declarant.

(a) Odo. Abbas Ferrariensis, ut diximus ad epis-
tolam 21. Ejus etiam sunt tres epistolæ sequentes.
Ut mirum valde sit id non animadvertum a viris occu-

48 EPISTOLA XXIV.

ITEM AD QUEM SUPRA.

Summis honoribus dignissimo Ludogvico Odo,
abbatum ultimus, plurimam in Domino salutem.

Affectum vestræ benevolentiam pronum in parvita-
tem meam luce clarius pervidens, ago multiplices
gratias Deumque fore pietati vestræ retributorem
exopto. Ipse autem paratus sum, si quid jubere
vestra dignetur excellentia, fideliter obtemperare.
Cæterum impellit me necessitas iterum vestri adju-
torii patrocinium suppliciter implorare. Namque
postquam vobis auxiliantibus impetrata licentia ab
expeditione Aquitanica gravatus infirmitate redii,
eadem pene semper attritus, necdum revalui: quæ
res ne cum aliis ad condictum occurrerem placitum
prohibuit. Misi tamen homines nostros una cum
comite pagi, qui expeditionis officia more solito ex-
sequerentur. Vestram igitur supplicamus pietatem
ut nos offensæ metu levare dignemini. Siquidem
quanquam ab obsequendum cum aliis paratissimam
haberem voluntatem, imbecillitati tamen obviare
non potui.

EPISTOLA XXV.

ITEM AD QUEM SUPRA.

Omni reverentiæ apice suspiciendo viro clarissimo
Ludovico (c) O., omnium abbatum ultimus et uni-
versa Ferrariensis cænobii 49 societas in Domino
salutem.

Non sumus nescii multarum maximarumque cau-
sarum undique confluentium vos molibus opprimi,
eisque componendis vix tempora ipsa sufficere. Sed
vestræ pietati eo usque confidimus ut apud vos
nostris rebus locum semper patere credamus. Ex-
plicari autem vix potest quam simus parati vestræ
voluntati, si quid jubere dignemini, obtemperare et
condignis excellentiam vestram obsequiis prosequi.
Interim, quod valemus, devotissimas preces Do-
mino Deo nostro pro vestra salute atque prosperitate,
quam et nostram ducimus, indesinenter dependi-
mus. Vos autem accipite iterum petitionem nostram,

tissimis Sammarthanis, qui nomen illius prætermi-
serunt in catalogo abbatum Ferrariensium.

(b) *Zach. abb. commissum*. Solemne id vocabulum,
quoties dicere volebant datum alicui monasterium
a principe, ut illic abbas esset, ceu dicemus infra.
Sed hoc loco non accipitur ea significatione. Agitur
enim de abbate quodam exsule ac peregrino, cui
cum omnia deficerent, etiam quæ victui necessaria,
a Carolo rege missus est Ferrarias; præceptumque
est Odoni abbati et monachis illius monasterii ut
eum sociosque ejus alerent. Itaque quoniam monas-
terium Ferrariense ei oneri ferendo par non erat,
eos alio mitti orant.

(c) O. Id est Odo, idem qui in duabus epistolis
superioribus. In editione tamen Massoni Odonis no-
men omissum est hoc loco; pro eoque scriptum
Lupi nomen hoc modo: *Ludovico Lupus, omnium
abbatum, etc.*

et ut effectum obtineat quæsumus dignanter ins-
tate. Homines nostri toto hoc fere biennio aut no-
biscum aut soli generalis expeditionis difficultatibus
fatigati, censu rei familiaris in hujusmodi servitio
effuso, onere paupertatis gravantur. Subveniat itaque
illis vestra insignis clementia, et si possit fieri, li-
centiam domum revertendi obtineat, ut possint pau-
dulum respirare atque futuri servitii rursus impen-
dia præparare. Cæterum fama versatur inter nos
clericos palatii diversorum cœnobiorum sibi domi-
nium optare atque poscere, quibus nulla sit alia
cura nisi ut suæ avaritiæ oppressione servorum Dei
satisfaciant. Unde in hac parte supplicamus vestram
nobis vigilare prudentiam, ut tenuitas nostra per
vos esse valeat tuta. Namque quia haud procul a
nobis educati estis, apud nos quoque fuistis, qualitas
monasterii nostri vos minime latet: ubi præter stu-
dium religionis, quo sibi nomen inter alia cœnobio
vindicans, non est quod expetendum sit ei qui se
magni facit. Nisi forte tam sacrilegus quis in-
veniatur qui (a) stipendia Deo servientium in suos
audeat usus convertere, et eorum inopiam, suam
luxuriam facere. Ergo vestra industria hinc quoque
nobis prospiciat; ut per vos accepta securitate, li-
berius pro vobis Domino supplicemus.

EPISTOLA XXVI.

MARCWARDO ET SICHARDO.

Reverentissimis atque clarissimis Patribus Marc-
wardo et (b) Sichardo (c) O. sempiternam salutem.

Hominibus vestris, qui ad vos proficiscebantur, C
opportunitatem scribendi nobis ultro ingerentibus,
officium nequaquam negleximus litterarum; ves-

(a) *Stipendia Deo serv.* Id est bona monachorum,
qui vulgari epitheto dicebantur *servi Dei* per has
tempestates. Præceptum Caroli Calvi pro monasterio
sancti Petri Bisuldunensis in diœcesi Gerundensi:
« Et quidquid exinde fiscus sperare poterat, totum
nos pro æterna remuneratione eidem ecclesiæ con-
cedimus, ut in alimonia pauperum et stipendia ser-
vorum Dei ibidem Deo famulantium proficiat in au-
gmentum. » Clarius monachus in Chronico sancti
Petri Vivi Senonensis: « Anno 865 Uvenilo archie-
piscopus obiit. Huic successit in episcopatu domnus
Eigil monachus omni bonitate conspicuus, qui di-
ligens cœnobium B. Petri tradidit ad stipendia mo-
nachorum ibidem Deo servientium villam Alsonis. » D
Et alibi sexcenties.

(b) *Sichardo.* Ad quem scriptam puto epistolam
sextam Frotarii episcopi Tullensis.

(c) *O.* Id est Odo. Et hæc quoque nomine Lupi
in scripta fuit in editione Pap. Massoni. Nos secuti
sumus auctoritatem codicis manuscripti. Itaque
editio Massoni sic habebat: *Marcwado et Sichardo
Lupus semp.*, etc.

(d) *Regionem nostram.* Id est diœcesim Senonen-
sem et circumpositam regionem. Et pronior erat
Odo in Lotharium; cui tamen ea pars regni non
cessit, sed Carolo Calvo.

(e) *Ad Jonam episcopum.* Aurelianensem, ceu dixi-
mus ad epistolam 21.

(f) *L. et Vv.* Ita diserte codex manuscriptus, pro
quo Massonus ediderat, *Lupus æternam.* Cætera sunt
similia.

A tramque sanctitatem precamur ut vicissimquam po-
testis celerius nobis litteras dirigatis vestræ sospita-
tis qualitatem modumque prosperitatis continentes.
Nos autem in quodam meditullio positi fluctuamus
incerti, dum deprehendere non valemus quinam
potissimum (d) regionem nostram sibi debeat vindic-
care. Namque, sicut relatio vestrorum hominum
declaravit, varia hinc fertur opinio. Tamen suppli-
citer vestram poscimus paternitatem ut si consensus
omnium in Lotharium pronior fuerit, et apud eum,
sicut optamus et credimus, divina vobis locum ad
servorum Dei utilitatem concesserit clementia, me-
mores nostri esse non dedignemini; et perversorum
improbis ne pigeat vos, quantum potestis, a
nostra parvitate, opitulante Dei gratia, propulsare.
B Optamus vos bene valere et lætioribus in dies au-
geri successibus.

51 EPISTOLA XXVII.

(e) AD JONAM EPISCOPUM.

Reverentissimo præsuli Jonæ (f). Lupus et Vv.
in Domino salutem.

(g) Librum vestrum, sicut rogastis, excurrimus,
sed, ut parcissime dicamus, in eo mutare nihil vo-
luimus, ut operis vestri sitis ipsi correctores cujus
estis auctores. Siquidem expendenda nobis fuit tene-
ritudinis et tenuitatis nostræ ratio, et ætatis ac or-
dinis vestri habenda consideratio. Nec facilitatem
ac (h) delectationem quamdam reprehendendi, quam
in quibusdam notare solemus, debuimus imitari.

(g) *Librum vestrum.* Id est, librum quemdam re-
center editum a Jona Aurelianensi episcopo, ab eoque
missum ad Lupum et Vv., ut eorum studio emen-
daretur. Existimat autem Baronius hic agi de libris
Jonæ adversus Claudium Taurinensem, qui soli ex
Jonæ lucubrationibus editi fuerant ævo Baronii. For-
tassis aliter sensisset, si durasset in nostra tempora.

(h) *Delectationem reprehendendi.* Notat eos qui, ceu
momi, semper aliquid reprehendunt in lucubratio-
nibus eorum qui studia sua in usum publicum con-
vertunt. Horum stultitiam fugiendam esse. Quod si
vir sapiens cavere debet ne cujuscumque lucubrationes
obtrecent, quanto magis id cavendum in libris viri
et senis, et episcopi. Itaque Lupus et Vv. ob eam cau-
sam abstinere a censura libri quem ad ipsos Jonas
miserat, additis etiam precibus ut severe secum
agerent in ferendo iudicio de isthoc opere. Hodie
nullus tam exiguus est magistellus, qui non sibi plus
licere putet. Tantum ævi longinqua valet mutare
vetustas. Ac plerumque fit ut ii liberius et impoten-
tius obtrecent doctorum hominum lucubrationes,
qui nihil edunt in lucem, securi videlicet adversus
legem talionis. Ea de causa Arnulphus Lexoviensis
ægre adducebatur ad editionem suarum epistolarum.
Scribens enim in epistola prima ad Egidium, Rotho-
magensem archidiaconum (sic enim emendo, pro eo
quod editiones habent *archiepiscopum*), hæc ait:
« Mallem siquidem eas tenebris damnare perennibus,
quam ridendi materiam invidiæ præstitisse, quæ eo
securius aliena subsannat, quia sua simili periculo
non exponit. » Audaciam illam carpendorum docto-

EPISTOLA XXVIII.

ITEM AD EUMDEM.

Reverentissimo Jonæ episcopo O. (a) perpetuam salutem.

Pridie, hoc est iv Idus Augustas, post horam nonam, homines nostri ab expeditione Aquitanica reversi cuncta prospera retulerunt. Namque Aquitanie tutela tripartito divisa est secundum opportunitatem locorum militarium virorum multitudine ditributa. Quarum uni parti, quæ apud (b) Clarummontem agit, præest (c) Modoinus, Augustodunensium episcopus, et Autbertus (d) Avallensium Comes, cum aliis quibusdam. Alteri, quæ (e) Lemovicis versatur, præsidet (f) Gerardus princeps quondam et charus Pipini regis cum sociis ad idem negotium idoneis.

rum hominum ex inscitia sciorum procedere putat Joannes Saresberiensis, cujus hæc sunt verba in lib. vii de nugis Curialium cap. 9: « Ille tamen contradicit citius, et pertinacius reluctatur, qui in paucitate rerum addiscenda consumpsit ætatem, et tanta verborum angustia premitur, ut si verbum unum aut duo subduxeris, elinguis fiat et quavis statua taciturnior.»

(a) O. Id esi, Odo, ut jam multoties monuimus. Fæde corruptus erat antea hic locus, cum pro Odo legatur apud Massonum *opto*: qui tamen error indicat legitimam esse emendationem quam proferimus. Mirum esi autem non id esse animadversum a Duchesnio.

(b) *Claram Montem*. Arvernorum tum caput in Aquitania prima.

(c) *Modoinus*. Hujus episcopi Augustodunensis mentio exstat apud Theodulfum Aurelianensem, ubi Sirmondus adnotat eum ab Ebbone, Rhemensi Archiepiscopo, electum fuisse judicem anno 835, ad hunc porro exstare Flori Lugdunensis epistolam typis olim Morelianis excusam. Tum exstare et alias duas ejusdem Flori epistolas in codice Petaviano 791, unam prolixiorum pro Ecclesia Lugdunensi *Egregio Modoino viro*, etc., alteram vero breviorum, in qua, quia *dunum* vetere lingua Gallorum montem significat, Modoinum Augusti montis episcopum vocat. Sic enim illum affatur:

Salve, sancte parens, Christi venerande sacerdos,
Augusti montis pastor in arce potens.
Quem sacer illustrat meritis splendentibus ordo,
Doctrinæ et studium tollit ad astra piæ.

(d) *Avallensium comes*. Id est comes pagi Avalensis in finibus Burgundiæ, ut patet ex libro primo Historiæ Vezeliacensis. Nam Vezeliacum fuit in pago Avalensi, Avalonis autem, sive Avallonis, mentio etiam exstat in Itinerario Antonini et in Tabula Peutingerorum, ubi adnotatum est Aballonem a Sedeloco distare sexdecim leucis, ab Antissiodoro vero viginti duabus Avalonis meminit et Frodoardus in Chronico ad annum 931: « Gislebertus filius Manassæ a rege Rodulfo descivit propter Avalonem nostrum, quod ab eo Emma regina abstulerat.» Et pagi Avalensis Carolus Magnus in charta divisionis imperii Francorum: *Pagum Avalensem atque Alcensem*. Item Capitula Caroli Calvi, tit. xii: *Hugo, Gozzo, Nivilungus, Missi in Niverniso, Alciodriso, Avaliso*. Vulgo *Avalon* hodie.

(e) *Lemovicis*. Id est in civitate Lemovicum, cujus antiquum nomen *Ratiastum* apud Cl. Ptolemæum. Frustra sunt enim qui *Ratiastum* alibi quærunt, decepti affinitate nominis.

(f) *Gerardus*. Gener Pippini, regis Aquitanie, ut constat ex Vita Ludovici Pii et ex Ademaro Cabanensi. Itaque uxor ejus Bertha vocabatur, ut Beslyus scribit in Historia Comitum Pictavensium, et Justellus in Historia Vicecomitum Turenensium; quorum sen-

A Tertiæ vero prælatusest (g) Rainoldus comes (h), Ecoliesinæ (i) constitutæ. Dominum autem regem eodem die, hoc est iv Iduum Augustarum (j), ad sanctum Martinum venire nuntiaverunt, inde vero ejus transitum per urbem Aurelianensium; quod putaverim verisimile, quoniam magnæ indolis (k) Ludogvicus epistolare in palatio gerens officium mandare mihi studuit ut aut ad urbem Turonum aut certe Aurelianorum domino regi occurrerem; sic temperans hortamentum, *si tamen per urbem Aurelianensium iter habuerit*. Cæterum Gunboldus et Ugo redeunt supplices ad regem, et proprios honores recuperaturi creduntur. Ipse vero rex ix Kal. Septembris ad (l) Carisiacum vita comite venire disposuit.

B tentia lubentur accederem, si vetusti cujuscumque scriptoris auctoritate fulciretur. Cæsus est in prælio Fontanetico anno 841, ut ex Ademaro colligitur. Unde patet eum non esse confundendum cum Gerardo de Rossilione qui anno demum 867 obiit, ut docet auctor Chronici Vezeliacensis. Certe in tomo IV Spicillegii domni Lucæ Dacherii exstant litteræ istius Gerardii ad Nicolaum papam. Porro hic noster Gerardus non fuit comes Lemovicensis, ut placuit Duchesnio et Justello, sed Arvernensis, ut colligitur ex Ademaro. Quare mirum est cur non potius apud Clarum montem positus sit quam apud urbem Lemovicum, præsertim tantæ dignationis vir. Mirum itidem est cur non eum inter veteres Arvernensium comites retulerit idem Justellus. Filium habuit Gerardus comes Ramnulfum, qui, vivente adhuc patre, comes Pictaviensis constitutus est a Ludovico Pio imperatore, ut docet Ademarus.

(g) *Reinoldus*. In editione Massoni itemque in Duchesnia legitur *Reinhardus*, male. Itaque vetusti codicis auctoritate confirmatur conjectura eruditissimi viri Joannis Beslyi, qui hic apud Lupum pro *Reinardus* censuit legendum esse *Rainaldus* pro *Reinardus*. Nam codex manuscriptus diserte scriptum habet *Reinoldus*, quo etiam modo legitur in Chronico Vindocinensi. In Annalibus autem regum Francorum editis a Justo Reubero, et in Chronico sancti Wandregisili, vocatur *Reinoldus*, quod eodem recidit. Fuit autem comes Arbatilicensis, ac dein Nannetensis. Jureque Fauchetum reprehendit idem Beslyus quod ex hoc Lupi loco collegerit illum fuisse comitem Engolismensem. Cæcus est apud Metiacum in minori Britannia xiii Kal. Septembr. anno 843, cum fortiter pugnaret adversus Britones.

(h) *Ecoliesinæ*. Id est Engolismæ, ut habet editio Massoni. Sic enim scribebant per illas tempestates. Ecoliesinam enim, præter alios, vocat etiam Eginhardus. Apud Hincmarum vero scribitur *Equolesina*. Vide porro notas nostras ad concilium Narbonense, habitum sub Carolo Magno.

(i) *Constitutæ*. Ita codex ms., cum editiones haberent *constitutæ*. Præferenda autem ex lectio veteris codicis citra omnem controversiam. Ut sensus sit: Alia cohors constituta est apud Engolismam; eique cohorti quæ apud Engolismam constituta est prælatusest comes Reinoldus. Nam vox illa referri non potest ad Reinoldum, quem mox dixit ei militum parti prælatum esse quæ apud Engolismam constituta fuit.

(j) *Ad S. Martinum*. In suburbio civitatis Turonicæ.

(k) *Ludogvicus*. Cancellarius Caroli Calvi regis, ut diximus ad epistolam 22.

(l) *Carisiacum*. Celebris per ea tempora locus, palatio regum nostrorum nobilitatus; quem Sirmondus eum locum esse existimat, quem hodie Cressiacum ad Isaram vocant, ut ab aliis ejusdem nominis distinguatur; quod conficere se omnino putat auctoritate Fredegarii. At Phil. Labbeus corrigendos esse

EPISTOLA XXIX.

(a) AD GUENILONEM EPISCOPUM.

Dum abundante iniquitate charitas jam refrixit multorum, et plures lætari videmus cum male fecerint et in rebus pessimis exultare, quando peccatis nostris republica dissipata impune perversorum grassatur insania, leguntur metus aboletur, maximo debemus affici gaudio, si saltem aliquis inveniatur qui, memor futurorum, (b) sæculi fugientis contemptum pia mente concipiat, et operante Dei gratia perfectionis apicem apprehendat. Quod mihi quia moliri visi sunt duo presbyteri nostri, quorum alter Ardegarius, alter Baldricus vocatur, unum eorum

loco putat veteres Francorum Annales, qui Carisiacum ad Isaram locant; admonetque legensum esse ad Saram, ut sit Cressiacum ad Saram, *Cressi sur Serre*, in diœcesi Laudunensi. Sane apud Guibertum de Nogento in libro tertio de Vita sua, cap. 5, exstat mentio cujusdam magnatis Laudunensis, cui Girardo Garisiacensi nomen fuit, eo quod dominus esset castri Carisiacensis: quod indicat Carisiacum fuisse situm in pago Laudunensi. Vide librum quartum eruditissimi Mabillonii de Re diplomatica, pag. 258.

(a) *Ad Guenil episcopum.* Senonensem, qui vulgo Wenilo vocatur in synodis Gallicanis per ea tempora celebratis. Fuerat vero antea clericus capellæ regiæ Caroli Calvi, a quo donum episcopatus Senonensis accepit post obitum Aldrici archiepiscopi, anno 841, ut ipse Carolus testatur in proclamatione adversus eundem Wenilonem in synodo universali apud Saponarias anno 859: « Mihi a Domino et genitore meo piæ memoriæ Ludovico Augusto, » inquit Carolus, « pars regni inter fratres meos reges divina dispositione est tradita. In qua parte regni vacabat tunc pastore metropolis Senonum: quam, juxta consuetudinem prædecessorum meorum regum, Weniloni, tunc clerico meo in capella mea mihi servienti, qui more liberi clerici se mei commendaverat, et fidelitatem sacramento promiserat, consensu sacrorum episcoporum ipsius metropolis ad gubernandum commisi, et apud episcopos, quantum ex me fuit, ut eum ibidem Archiepiscopum ordinarent obtinui. » Postea cum rex Germaniæ Ludovicus, Caroli frater et hostis, quorundam persuasione, regnum Caroli invaderet, Wenilo, solus Gallicanorum episcoporum, in partes Ludovici transgressus est, pessimo exemplo. Hinc mota Caroli ira; adeo ut in concilio apud Saponarias gravem adversus illum querimoniam porrexerit episcopis; qui *sententias a majoribus institutas*, hoc est, pœnam depositionis, intenterunt Weniloni, ni objecta expurgaret. Quod autem nusquam invenimus eum fuisse depositum, non id quidem datum ejus innocentiae, sed clementiæ principis imputandum, ut docet auctor Annalium S. Bertini ad annum 859: « Guanilo episcopus Senonum absque audientia episcoporum Carolo regi reconciliatur. » Ea tamen labe æternum mansit. Insignes enim proditores, ex nomine Wenilonis seu Guenilonis paululum inflexo vocati deinceps sunt *Ganelones*. Matthæus Parisius ad annum 1216 loquens de comite Nivernensi, ait eum fuisse *de Guenelonis genere proditoris*. Sic in Marca Hispanica Beræ comitis Barcinonensis nomen inclaruit, ob fidem violatam, quæ Ludovico Pio imperatori debebatur. Unde in Usaticis Barcinonensibus, jam a sexcentis aut circiter annis proditor qui fidem datam violat, *Bara* dicitur; ut in libro III Marcæ Hispanicæ adnotat illustrissimus archiepiscopus Pasisiensis.

(b) *Sæculi fug. contemptum.* Sic Faustus Reiensis in epistola 6 laudat Ruriciam, qui Lemovicensis dein episcopus fuit, quod « post vitæ hujus jactationes ad portum religionis, proram salutis. Excelsi manu gubernante, convertit, quod post umbras seducentium

A (nam alterum inevitabilis necessitas retinebat), **53** vestræ reverentiæ direxi, adjuncto militari viro qui eum in itinere tueretur, ut a presbytero utriusque desiderium agnosceretis, et nuntii nostri relatione testatior eorum vita prior et præsens devotio appareret. Vestra vero prudentia relinquendi (c) suos eis titulos copiam negavit facturam ut liberius et districtius institutionem beati Benedicti sequantur, nisi forte nostra parvitas auctoritatem vobis depromat absque vitio posse fieri. Id tametsi nunquam in controversiam vocatur vel audierim unquam vel magistra lectione compererim, tamen simpliciter quod sentio vestræ auctoritati aperiam.

vanitatum et inlusiones transvolantium somniorum, mansura et solida concupivit, et despecto tandem seculo infelici, artem ejus magnam rapuit, felicitatem et lucrum sui de mundo pereunte acquisivit, etc. Ac dicere videtur Faustus Ruriciam monachi institutum arripuisse, usum consilio ipsius Fausti, qui ita consuluerat in epistola 5.

(c) *Suos titulos.* Id est ecclesias ad quas ordinati erant. Nam quia priscis illis temporibus neminem licebat sine titulo ordinare, ea nimirum ordinatione quæ absoluta dicebatur, sic clericos episcopi alligabant titulis ad quos eos ordinabant ut illinc recedere non liceret absque gravi causa, neque id extra permissum proprii episcopi. Itaque Ardegarius et Baldricus, presbyteri Senonenses, cum B. Benedicti regulam profiteri in monasterio Ferrariensi destinassent animis, Guenilonem metropolitanum adierunt, orantes ut sibi propter eam causam liceret relinquere suos titulos. Negavit Wenilo se id facturum donec Luppus abbas manifestis et authenticis testimoniis approbasset id fieri posse *sine vitio*, id est secundum canones. Sciebat enim haud dubie prudentissimus pontifex clericatus ordinem ab Innocentio papa ad Victoricium episcopum Rothomagensem scibente dici *meliozem gradum* comparatione professionis monasticæ. Reverso ad Lupum eo qui Venilonem adierat, intellectum est nolle Wenilonem tribuere presbyteris licentiam recedendi a sacro ministerio ob eam quam diximus causam. Tum Lupus istam ad Wenilonem epistolam scripsit, in qua multis argumentis evincere conatur licere presbyteris renuntiare suis titulis curamque pastorem deserere ut monachi fiant. Nullam tamen auctoritatem, quod diserte nihilominus petierat Wenilo assert, sive ex canonibus conciliorum, sive ex decretis pontificum Romanorum, qua id licere ostendat. Sed, ut fuit illi viro amœnum et secundum ingenium, mirabiliter agit rem suam, hoc est, modis omnibus persuadere conatur Weniloni ut presbyteros illos sinat accedere ad monasterium, B. Benedicti regulam professuros. An vero Lupi consiliis acquieverit Wenilo non liquet. Idem autem postea accidit Arnulpho, episcopo Lexoviensi, quod acciderat Weniloni. « Duo sacerdotes episcopatus nostri, Arn. videlicet et Ric. (inquit) Arnulphus in epist. 62, ad abbatem Cisterciensem) sæculo renuntiare disponentes, admonitione frequenti et studio fratris nostri Will. nunc abbatis de Pinu ad venerabilem et religioosum virum Ric. abbatem de Valascia, refutatis prius in manu nostra quas possederant ecclesiis, se et sua devotione promptissima contulerunt. Quorum nos devotionem favore debito prosequentes... eos in prædicto monasterio Deo perpetuo servituros cum facultatibus suis in manum abbatis liberos et absolutos consignavimus. » Hodie si quis presbyter vellet fieri monachus, id proculdubio faceret extra conscientiam proprii sacerdotis, propter privilegia. Tum vero temporis id non licebat.

Dominus Jesus diviti legalium præceptorum sibi observantiam arroganti et audacius quid sibi deesset percontanti : *Vade, inquit, et vende omnia quæ habes, et cætera (Matth. xix)*, ubi aperuit voluntariam paupertatem fore fructuosam, si illud impleatur quod alibi docet : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et reliqua (Matth. xi)*, quod nusquam fieri aut tutius aut melius potest quam in monasterio ; ubi sic libertas voluntatis propriæ pro Dei amore, quod est laboriosissimum, resecatur ut ex arbitrio

* *Cura suscepta.* Hinc discimus sic tum solitos addici presbyteros ecclesiis, suis ut quoniam susceperant curam animarum a Domino nostro Jesu Christo, non possent illas relinquere citra ingentem necessitatem ; adeoque inter ordinationem promittebant stabilitatem in loco ad quem ordinabantur. Libro v Capitular. cap. 108 : « Ut presbyteri qui in titulis consecrantur, secundum canones antequam ordinentur promissionem stabilitatis loci illius faciant. » Quippe tum, ut ex Lupo intelligimus, curam pastoralem cujuslibet presbyteri comparabant conjugio carnali. Ex qua comparatione sequebatur non posse presbyterum citra nefas relinquere ecclesiam suam, quemadmodum marito non licet dimittere uxorem nisi causa fornicationis. Quo factum est ut Chrodogangus, episcopus Metensis, qui sub Pippino rege floruit, sic edixerit in capite 63 regulæ Canonicorum : « Presbyter non amplius quam unam ecclesiam habeat, sicut et vir unam uxorem. » Quod sancitum quoque est in canone 7 synodi Nannetensis his verbis : « Sicut enim episcopus non plus potest habere quam unam civitatem, et vir unam uxorem, ita presbyter unam tantum ecclesiam. » Et in capitulis Herardi, archiepiscopi Turonensis, cap. 49 : « Ut presbyter non amplius quam unam ecclesiam habeat, sicut et vir unam uxorem. » Item lib. vi Capitular., cap. 73 : « Placuit omni synodali conventui ut nullus presbyterorum amplius quam unam ecclesiam sibi vindicare præsumat. Quia sicut quisque sæcularis non amplius quam unam habere debet uxorem, ita unusquisque presbyter non amplius quam unam habere debet ecclesiam. » Et quemadmodum maritus teatur adhærere uxori suæ eamque custodire ob fragilitatem sexus, ut alicubi scriptum est, sic presbyteri ab ecclesiis suis abesse non debent absque gravi causa, neque ad quamlibet occasionem : « Ne forte propter eorum absentiam et animarum pericula et ecclesiarum in quibus constituti sunt negligantur officia, » ut in capite 76 ejusdem regulæ scribit Chrodogangus. Et si presbyter, vitio humani ingenii, ecclesiam in qua intitulatus est reliquerit extra conscientiam proprii episcopi, ad eam retrahendus est, et contumax deponendus ; ut patet ex lib. vi Capitular., cap. 59 et 85. Ecclesia porro in qua quilibet presbyter intitulatus est vacare non potest nisi ob mortem, crimen, aut eam corporis infirmitatem quæ presbyterum non sinat officii sui partes implere. Sane ex capite 17 Capitularum ab Hincmaro Rhemensi datorum presbyteris anno 852 manifeste constat presbyteros in ecclesiis suis tum commorari solitos usque ad mortem. Quod jus cum propter antiquitatem, ut assolet, valde remissum esset, Urbanus II illud revocavit in concilio Nemausensi, in quo hæc lex sancita est can. 11 : « Sacerdotes, quando regendis præficiuntur ecclesiis, de manu episcopi curam animarum suscipiant ; ubi et in tota vita sua Deo deserviant, nisi canonico degraudentur judicio. » Unde colligitur, præter alia quæ suppetunt argumenta, presbyterum non posse relinquere ecclesiam suam nisi ob gravem causam et cum permissu proprii episcopi. Quæ causa fuit ut Gerohaldus presbyter Senonensis, qui ob gravem ocalorum morbum quo laborabat, officium

prioris subjectorum actio cuncta formetur. Quamquam quidam nostrorum, exuberante Dei gratia, ingenti vigore animi consortia humana vitaverint, et præfata Dominica sententia jam impleta, solitudines penetraverint, et constanter in Dei opere pene totam ætatem consumpserint. Ab ea igitur perfectione, quam Deus etiam laicis proposuit, absit ut submoveat sacerdotes. Sed dicat aliquis : Quid plebes faciant, quarum ab eis fuerat canonice * cura suscepta ? Nimirum qui hos ad imple-

sum exsequi non poterat, successorum sibi dari petierit a Wenilone archiepiscopo Senonensi, ut ad epistolam 73 adnotabimus. Nefas enim est presbyterum deserere curam pastoralem quandiu saluti ovium consuli potest, ut in hac epistola 29 docet Lupus. Itaque sic censebant veteres, presbyteros, quos nos hodie Curatos vocamus, a Deo constitutos esse et animarum ipsis commissarum rationam reddituros summo pastori Christo, ut ait Leo IV in homilia ad presbyteros. Quo magis mirum est esse nonnullos qui contendunt neminem presbyterum ecclesiæ suæ sic alligatum fuisse ante hos annos quadringentos ut non liceret episcopo illum hinc remove pro arbitrio ; adeoque persuasionem suam adjuvari putant ex consuetudine quæ apud quasdam dioceses invaluit, ubi presbyteri ad regendas parochias mittuntur ab episcopis, ea lege, ut illinc removeantur quando lubitum fuerit episcopo loci. Hos autem presbyteros vocant *vicarios amobiles*. Eant ergo qui presbyterorum dignitatem contra canones et veterum instituta in tantum deprimunt, quos manifestum est in veteri Ecclesia distinctos non fuisse ab episcopis. Et episcopis quidem sua auctoritas conservanda est, ut animarum curam ab illis suscipiant presbyteri, et si quid extra regulam fecerint, ab episcopis corrigantur, Cæterum servandus est honor debitus ecclesiarum parochialium rectoribus, quos hodie curatos vocamus.

Dixi presbyteros sic alligatos fuisse olim ecclesiis suis ut illinc recedere non possent absque permissu proprii episcopi quod dictum est occasione duorum presbyterorum Senonensium, qui ecclesias suas deserere cogitabant ut monachi fierent. Et Wenilo quidem, Senonensis episcopus, assensum suum præstare noluit donec comperisset an id liceret. Lege enim communi constabat neminem presbyterorum posse relinquere ecclesiam suam, quemadmodum marito non licet relinquere uxorem. Januam postea monasteriorum aperuit Urbanus II, ut docet Stephanus Tornacensis, epist. 1 : « Parochiales presbyteri, inquit, obedientiam quam promittunt debent episcopis suis ; et sacramentaliter alligati sunt Ecclesiis quas regunt, tanquam uxoribus propriis. Lege autem communi canonum sine licentia episcoporum suorum, quibus obedientes esse debent, nec ipsi recedere nec alii recipere eos debent. Lege autem privata, quæ instinctu Spiritus sancti in corde scribitur, si ad monasterium vel canonicam regularem transierint, tales etiam contradicentibus Episcopis recipi possunt. Ait enim Urbanus papa : « Si quis in ecclesia sua sub episcopo populum retinet, si afflatus spiritu sancto in aliquo monasterio vel regulari canonica salvare se voluerit, etiam episcopo suo contradicente eat liber auctoritate nostra. Justo enim non est lex posita. Sed ubi spiritus Domini, ibi libertate. Et si spiritu ducimini non estis sub lege. » Ecce quoniam nec obedientia episcopo promissa, neque ecclesia commissa presbytero, ad frugem melioris vitæ transire volentem potuerunt impedire. »

Ibidem adnotavi per transennam presbyteros in veteri Ecclesia, id est apostolorum temporibus proxima, distinctos non fuisse ab episcopis. Id vero non

dum illud vocat quod in psalmo canimus : *Vacate* **A** **54** *et videte quia ego sum Deus (Psal. XLV)*, procurabit alios quos animabus gubernandis præficiat. At, inquit, quemadmodum carnalem copulam non licet resolvere nisi a causa fornicationis, ita susceptam semel pastorem curam nefas est deponere quando ovium salutem consuli potest. Concedimus; nisi forte conjugium qui constituit ipse dissolvat, et qui regimen imposuit ipse, ut sibi liberius vacetur, id relinquere occulta inspiratione præcipiat. Namque qui jussit ut quod Deus conjunxit homo non separet, idem, quia Deus est, quoties libuit conjugia separavit; adeo ut etiam probabiles utriusque sexus personas optime noverimus, rescisso carnali commercio, in sacris locis separatim Do-

ex mea sententia dixi, sed ex sententia Hieronymi et aliorum quorundam, a qua nec Augustinus abhorrebat. Quamquam non me latet magnum semper discrimen fuisse inter auctoritatem episcopalem et presbyterorum, tametsi constet nomen olim fuisse commune. Episcopi enim successerunt apostolis, presbyteri vero discipulis. Theodoretus in cap. III epistolæ ad Timotheum primæ: « Eisdem olim, inquit, vocabant presbyteros et episcopos; eos autem qui nunc vocantur episcopi, apostolos nominabant. Procedente autem tempore apostolatus nomen reliquerunt iis qui vere erant apostoli. Episcopatus autem appellationem imposuerunt iis qui olim appellabantur apostoli. » At Hieronymus, ut erat fervidi vir ingenii, et qui gradum suum a contemptu vindicare curabat, ultra progressus est; et dum diaconorum illius ætatis superbiam exagitat in gratiam presbyterorum, etiam usque ad episcoporum contumeliam, ac si calidus juvenis, excurrit. « Idem est ergo, » inquit ille in Epistolam ad Titum, « presbyter qui episcopus; et antequam diaboli instinctu studia in religione flerent, et disceretur in populis: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephæ*, communi presbyterorum consilio ecclesiæ gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est ut unus de presbyteris electus superponeret cæteris, ad quem omnis ecclesiæ cura pertineret, et schismatum semina tollerentur. » Mollienda prorsus sunt hæc Hieronymi verba et eo sensu accipienda ut dicere voluerit Hieronymus episcoporum et presbyterorum vocabula promiscue olim usurpata, tametsi utrorumque dignitas et auctoritas diversa esset. Nam et ipse Hieronymus in epistola ad Fabiolam de XLII mansionibus episcopos successisse ait apostolis, presbyteros vero septuaginta discipulis. Neque existimandum est viro sanctissimo placuisse Aerii dementiam, qui presbyteros episcopis prorsus similes esse docuerat. Hieronymus enim semper et ubique nonnulla tribuit episcopis quæ negata ait presbyteris. Sed vehemens esse potuit in propria causa, præsertim cum intelligeret tantam ac tam sublimem esse presbyterorum dignitatem ut appropinquet episcopatu: quod sensisse Augustinum refert Possidius in Vita ejus cap. 4.

a *Causa fornicationis.* Ait ergo Lupus licere resolvere carnalem copulam causa fornicationis. Observat autem Sirmondus, ad epistolam 40 Aviti persuasum adhuc Avitinis temporibus in Gallia fuisse propter fornicationem separari virum ab uxore et aliam ducere Christi permissu licuisse, citatque canonem secundum concilium Veneticum. Vide epistolam Magingozi episcopi Heroipelensis, ad Lullum archiepiscopum Moguntinum, quæ est octogesima septima inter Bonifacianas. Vide etiam Ivonem Carnotensem epist. 18 et Decretum Gratiani 32, q. 7.

mino militasse. Jam vero de presbyteris qui dicam, cum nullum fere monachorum reperitur monasterium quo non aliqui eorum, sæculi tumultus declinantes concesserint? Quos si perperam fecisse conemur asserere, obruemus, eorundem auctoritate qui nos et sanctitate superant et sapientia forte præcedunt. Neque enim frustra scriptum est: *Timor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo, intelligentia (Job. XXVIII)*. Si quidem, ut de conjugii taceam quæ ob Dei amorem separata sunt, quorum magna nobis suppetit copia, certe Ferrariensis monasterii, cui indignus deservio, quondam nobilis abbas et presbyter (c) Sigulfus, qui usque ad senium (d) canonico habitu laudabiliter vixerat, spon-

B **b** *Saluti ovium.* Ita codex vetus prorsus bene. Nam furiosa erat lectio quæ in editione Massoni habetur, ubi editum est *saluti omnium*. Idem error accidit etiam in Apologetico Orosii presbyterii, ubi, sub ipsum statim initium, sic vulgo legitur in editis: *deprehensos in grege omnium lupos ostendere ad digitum cogor*. Melius codex ms. optimæ notæ celeberrimi per Europam collegii Sorbonici, qui fuit eminentissimi cardinalis Armandi Joannis Richelii, quemque mecum pro sua singulari humanitate communicavit vir clarissimus Nicolaus Petitpied, doctor et socius Sorbonicus. In eo enim codice sic scriptum est, *deprehensos in grege ovium lupos ost. ad dig. cogor*. Sic in epistola 121 Richardi de Pophis scriptum est: *Quanto gravius in omni offensione Domini dolerem, etc.*, cum legendum sit: *Quanto gravius in ovium Domini offensione doler., etc.* Ut vel hinc agnoscat lector pronos in hunc errorem fuisse librarios veteres.

C **c** *Sigulfus.* Abbas Canonicorum monasterii Ferrariensis. Fugit ergo hic abbas diligentiam Sammathanorum. Nullam enim viri istius mentionem fecerunt in catalogo abbatum Ferrariensium. Successit autem Alcuino, cujus fuerat discipulus, ut in Vita sancti Aldrici Senonensis archiepiscopi scriptum est, itemque in Vita Alcuini. Et arbitratur factum abbatem Ferrariensem cum Alcuinus et senio et ægro corpore fatigatus monasteria sibi commissa divisit inter suos discipulos et apud sanctum Martinum Turonensem secessit; quod ante annum 804 contigit. Dein et ipse Sigulfus, senio fatigatus, regimini Ferrariensis monasterii renuntiavit, eamque curam transtulit in Adalbertum discipulum suum, ut est in Vita sancti Aldrici. Id vero contigit sub Ludovico Pio, quando Sigulfus canonicalem habitum mutavit in monachicum, ac suo passus est subjici discipulo, ut ait Lupus, id est Adalberto. Hunc autem Sigulfum fuisse ex nobili familia ortum tradidit antiquus scriptor Vitæ Alcuini. Ut manifeste appareat optimam esse lectionem codicis ms., qui pro nobis, quod habet editio Massoni, exhibuit hoc loco *nobilis*. Fuisse vero natione Anglicum scriptum est in Vita S. Aldrici. Virum fuisse elegantis ingenii tradi auctor Vitæ Alcuini, et *sacræ lectionis studiosissimum* ipse Alcuinus, qui ob eam causam ei dicavit interrogationes et responsiones in librum Genesios: cujus operis meminit Hincmarus in cap. 27 posterioris dissertationis adversus Gotteschalem et in cap. 4 Epilogi.

d *Canonico habitu.* Hujus loci sententia hæc est: Sigulfus, qui per omnem vitam canonicus fuerat, sponte hoc institutum abiecit ut monachus fieret ordinis sancti Benedicti, cumque eo omnes Canonici Ferrarienses facti sunt monachi. Hinc ergo colligimus Ferrariense monasterium fuisse tum temporis habitum a Canonicis, non autem monachis. Nam

te se potestate exiit, et nostram, hoc est monachicam, religionem assumpsit atque donec diem obiret, (a) suo passus est subjici discipulo.

per eas tempestates monasteriorum appellatio complectebatur monasteria Canoniorum et monachorum. Et monachi quidem omnes intra Gallias addicti erant in plurimum Regulæ sancti Benedicti. Canonici vero nulla certa lege tenebantur donec Ludovicus Pius imperator regulam conscribi jussit secundum quam Canonici viverent, quæ anno 816 lecta et probata est in synodo Aquisgranensi. Hanc observationem debemus Ademaro Cabanensi, cujus ea sunt verba: « Aquisgrani ad hiemandum profectus est imperator Ludovicus Pius, ubi habito concilio, id est, indictione decima, anno imperii sui tertio, ab incarnatione 810, jussit fieri Regulam Canoniorum, excerptam de diversis Patrum scripturis, decrevitque eam observandam a Canonici; ut sicut monachi respiciunt ab libro Regulæ sancti Benedicti, sit perlegant Canonici inter se librum Vitæ clericorum. Quem librum Amalarius diaconus, ab imperatore jussus, collegit ex diversis doctorum sententiis. Dedit ei imperator copiam librorum de palatio suo, ut ex ipsis ea quæ viderentur congrua exciperet. Et ita cum decretis episcoporum qui ibi fuerunt, vita clericorum roborata est. » Nam Ludovicus, ut docet auctor Vitæ ejus, eum « librum per omnes civitates et monasteria canonici ordinis sui imperii misit per manus missorum prudentium, qui illum in omnibus supradictis locis transcribi facerent. » Horum missorum unus fuit Notho, quem ob eam causam Ludovicus Pius misit ad Arnonem, archiepiscopum Saltzburgensem, ut patet ex litteris ejusdem imperatoris ad Arnonem, quæ exstant apud Goldastum, tomo I Constitut. Imperial., pag. 150, ubi liber iste vocatur *Formula institutionis canonice*. Parum tamen profuit illa Ludovici cura. Quo factum est ut cum, prævalentibus vitiis, a regula discederent Canonici, plurima Canoniorum monasteria se verterent ad monachos, eorumque institutum arripuerint. Incessit ergo Sigulfum abbatem et Canonicos monasterii Ferrariensis cupido relinquendæ vitæ canonicalis, ut monachicum habitum induerent; eoque processit sancta ambitio, ut etiam Sigulfus regimen ac gubernationem monasterii abdicaret. Tum temporis summa in hoc erat principum auctoritas. Sine his enim non solum mutari non poterat status locorum sacrorum; sed præterea ipsi propria auctoritate canonicos interdum pellebant a monasteriis, ut monachos substituerent; hos vero, si res ita ferret, dein exturbabant, ut canonicos reducerent. Quod multis exemplis probari potest. Neque vero valebat tantum jus illud in regno Francorum sed apud Anglos quoque. Sic enim constituit eorum rex Edgarus, qui anno 966 vivebat: « Timens igitur ne æternam incurrerem miseriam, si adepta potestate non facerem quod ipse, qui operatur omnia quæ in cælo vult et in terra, suis exemplis justus examinatus innotuit, vitiosorum cuneos Canoniorum e diversis nostri regiminis cœnobiis Christi vicarius eliminavi; quod nullis mihi intercessionibus prodesse poterant, sed potius, ut beatus ait Gregorius, justis vindictam judicis provocarent, qui variis vitiorum nævis contaminati, non agentes quæ Deus jubendo volebat omnia quæ nolebat rebelles faciebant, avidus inquisitor advertens, gratos Domino monachorum cuneos, qui pro nobis incunctanter intercederent, nostri juris monasteriis devotus hilariter collocavi. » Apud Seldenum in notis ad Eadmerum pag. clv. Ergo Sigulfus ad Ludovicum Pium imperatorem accessit, ut voti sui compos fieret. Is vero mutationem vestis ac regulæ concedens, monachos fecit ex Canonici; abbatemque super Sigulfum et cæteros constituit, sed qui tamen canonicus antea fuerat in monasterio

A quem ipsius voluntate ac fratrum consensu imperator Ludovicus memorato loco (b) abbatem præfecerat. Quin etiam decessor vester beatæ memo-

Ferrasiensi, Adalbertum videlicet, Sigulfi quondam discipulum, ut dicemus infra. Et ad hanc fortassis mutationem respicit auctor Vitæ Ludovici, cum ait monasterium Ferrasiense ab ipso fuisse restauratum. Octavo demum anno post Ludovici mortem, eadem mutatio paracta est in monasterio S. Martialis Lemovicensis. Rem gestam sic narrat idem Ademarus: « Post mortem vero Domini Ludovici imperatoris anno octavo, ab incarnatione Domini octingentesimo quadragésimo octavo, Ainarus princeps de basilica S. Martialis, cum aliis omnibus Canonici, Deo inspirante, projiciunt arma sæcularia, et de canonicali habitu in monachorum habitum se ipsos putant in eodem monasterio. Carolus enim Calvus conventum suum generalem habuit tunc Lemovicæ, tempore Quadragesimæ, cum episcopis Aquitanicæ et primoribus ejus. Porro residente Carolo Calvo in throno regali, Ainarus et omnes Canonici S. Martialis prostraverunt se subito ad pedes ejus, postulantes dare sibi licentiam se fieri monachos in eodem loco. Rex vero Deo gratias agens, cum magno gaudio petitionem eorum adimplevit, et omnes episcopos et primores eorum voluntati inclinavit. Sed Stodilus, episcopus Lemovicensis, cum hoc graviter ferret, et inflexibilis solus maneret, tandem rege cogente consensit, victus muneribus. Et Canonici ex se ipsis abbatem noluerunt ad præsens habere, sed præposuerunt sibi Odonem sancti Savani abbatem. » Atque hanc mutationem auctoritate regia factam disseruit diu post hæc tempora in synodo Lemovicensi Odoricus abbas sancti Martialis: qui tamen in eo fallitur quod eam factam ait a Pippino et Carolo, filiis Ludovici Pii. Sic ævo Ludovici Pii, Canonici sancti Dionysii, quorum unus erat Hincmarus, converterunt se ad regularem vitam et habitum; id est, deposito canonicali habitu, monachi facti sunt. Ejus rei luculentus testis est Hincmarus in epistola 26, ad Nicolaum papam: « In monasterio, inquit, ubi ab ipsis rudimentis infantie sub canonico habitu educatus, indeque eductus, in palatio domini Ludovici imperatoris non modico tempore mansi. Conversis autem ad regularem vitam et habitum fratribus de monasterio sancti Dionysii, ubi nutritus fueram, in illud, secundum fugiens, sine spe vel appetitu Episcopatus, aut alicujus prælationis, diutius degni. » Sic, ne singula commemorem, monasterium sancti Albini Andegavensis Canonicos habuit antequam monachi sancti Benedicti illic instituerentur. Peractum id anno 966 a Gaufrido Grisagonela, comite Andeganensi, (jubente nimirum Lothario rege, ut docet auctor Chronici S. Albini a Labbeo editus) ut ipse fidem facit in tomo VI. Spicilegii domini Lucæ Dacherii 6, pag. 422: « In prædicto cœnobio sancti Albini, inquit, monachilis ordinis perfectionem, eliminata quæ in eodem loco non dominicis hactenus sed suis sæcularibus vacaverat lucris, canonicali congregatione. » Tum vero Nefingus Andegavensis episcopus, a Gaufrido comite et Alberto abbate rogatus, privilegia monachis concessit, in quorum antea possessione fuerant Canonici; ut fidem

« *Suo discipulo*. Adalberto. Is enim, vivente Alcuino, Sigulfi discipulus fuerat, eique deinceps adhæserat. Et haud dubie tum factus est monachus cum eum Ludovicus Pius præfecit abbatem monasterio Ferrasiensi. Adalberto demum moriente, Aldricus (qui cum eo Sigulfi quoque discipulus fuerat, ut patet ex Vita Alcuini) factus est abbas Ferrasiensis, cum antea illic canonicus et monachus fuisset.

(b) *Abbatem præfecerat*. Jure communi omnia mona-

ria (a) Aldricus, qui præfati Cæsaris jussu et mirabili bonorum annisu nobis, cum esset abbas, ablatum, dem facit Nefingus ipse in diplomate sequenti, quod nunc primum prodit ex chartulario S. Albini.

« In Dei nomine. Ego Nefingus, Andecavensis ecclesie indignus sacerdos, cunctis orthodoxis fidelibus etc. Sciant igitur successores nostri, ecclesiam B. Albini, quæ a sancto Germano Parisiorum episcopo voluntate et imperio Childeberti regis ante portam Andecavensis urbis versus orientem fundata est, quædam privilegia ex antiquitate præ cæteris Andecavensibus ecclesiis, ut pote regalem abbatiam, obtinuisse. Est namque una ex regalibus abbatibus. Adierunt ergo humilitatis nostræ præsentiam dominus Gausfredus fortissimus comes, et Albertus abbas ejusdem ecclesie, satis suppliciter postulantes, ut privilegia quæ ex antiquo a Canonicis ejusdem ecclesie fuerant obtenta, fratribus quoque nunc Deo ibidem regulariter servientibus, nostra auctoritate cederemus atque firmaremus. Quod nos ordinem sanctum attollere volentes, libentissime fecimus. Sunt autem ipsa privilegia, Epistola scilicet et Evangelium in ordinibus nostris, si ex eadem ecclesia fratres adfuerint ordinandi. Evangelium in Ramis palmarum. Absolutio in Parasceve, et Statio nostra secunda feria Paschæ, immunitas ne pro aliqua re vei infractura... » cætera desunt.

steria tum temporis erant in potestate regum. De monasteriis Septimaniæ testatur Ludovicus Pius in præcepto pro monasterio sanctæ Grate in diocesi Urgellensi, quod authenticum vidimus ex archivo Urgellensis ecclesie delatum: « Suggestens prædictus Possedonius episcopus per eundem Matfredum fidelem nostrum ut monasterium quod idem episcopus reedificaverat, quod dicitur SANCTA GRATA, quod est situm super fluvium Bosegia, dicatum in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ semper virginis... sub nostra potestate imo tuitione atque dominatione reciperemus, et ita monachi vel res ibidem pertinentes nostri proprii essent sicut cætera monasteria infra Septimaniam nostra esse constant. » Eidem juri subjacuisse monasteria Germaniæ docet Richerius lib. 1, cap. 16 Chronici Senonensis. De universis autem regni monasteriis satis amplam fidem facit caput 8 libri secundi Capitularium, itemque caput 181 libri quinti, et Aquisgranensis secunda synodus habita anno 836, cujus ea sunt verba in cap. 9 ad eundem Ludovicum Pium: « Similiter poscimus ut in abbatibus constituendis et rectoribus monasteriorum vestrum specialiter caveatis periculum, sicut vobis sæpe est dictum et per divinam auctoritatem sæpius manifestatum. » Item episcopi provinciarum Rhemensis et Rothomagensis in epistola scripta anno 858 ad Ludovicum regem Germaniæ in Attiniaco palatio consistentem: « Rectores etiam monasteriorum, quibus monasteria committitis, firmiter et obnixe præcipite, etc. » Itaque quoties monasterii cujuspiam abbas excesserat e vivis, aut ab administratione recedebat, rex alium in loco ejus propria auctoritate constituabat, nemine reclamante. Exstant hujus juris innumera propemodum exempla, testimoniis synodorum episcoporumque firmata, si quis etiam hoc requirat. Sed tamen prætermittendum non est testimonium Caroli Magni, quod sic habet: « De monasteriis et xenodochiis quæ per diversos comites esse videntur, ut regalia sunt; et quicumque ea habere voluerit, per beneficium dono regis habeat. » Scriptum porro hic est *comites pro comitatus*. Comitatus autem hoc loco idem est quod pagus. Unde *comes pagi* apud Lupum in epistola 24. Itaque edicit Carolus ut monasteria quæ per diversos regni Francici comitatus sita erant regalia sint, ita ut nemo abbas illic esse possit nisi is cui Rex dederit abbatiam. Verum reges nostri paulatim jus illud transtulerunt in monachos; ea tamen lege, ut eis non liceret alium eligere abbatem quam qui mores suos diu approbasset in professione

A et Ecclesie Senonicæ pontifex factus est, ad nos immutabiliter proposuerat regredi, episcopali cura monastica. Nam soli principi competebat auctoritas committendi monasteria sæcularibus. Donum autem illud electionis his vulgo verbis conceptum erat. « Et quocumque divina pietas dictum abbatem ab hac luce subtraxerit, quoad ipsi monachi inter se tales eligere potuerint qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per nostrum consensum ac jussionem licentiam habeant ex semetipsis eligendi abbates. » Vides, lector, eam monachis impositam legem ut prorsus ex monachis ejusdem monasterii eligendus esset abbas, et is quidem qui ei oneri per esset. Nemo autem non videt eam esse conditionem privilegii ut ad auctorem reverti debeat, si cautioni appositæ locus esse non possit. Verum ea fuit sequentium sæculorum felicitas ut semper protulerit viros insignes et aptos ad hoc ministerium exsequendum. Quo factum est ut necesse non fuerit reges nostros rursus in se trahere dispositionem monasteriorum. Tandem quia reservationes curiæ Romanæ videbantur intolerabiles, reges nostri rursus, felicibus Francisci primi auspiciis, curam monasteriorum in se susceperunt. Neque enim jus illud, quo reges nostri utuntur in nominatione abbatum, referendum est ad privilegium a pontifice Romano concessum, tametsi in speciem hinc peti debere videatur. Revocata tantum est vetus auctoritas principum, quam ipsi sponte dimiserant in gratiam monachorum. Sed iniquitas temporum exegit ut privilegio ascriberetur quod ex veteri jure proliciscebatur. Sed tamen prætermittendum non est testimonium Ludovici Pii, cujus hæc sunt verba in libro primo Capitularium cap. 86: « Monachorum siquidem causam qualiter Deo opitulante ex parte disposuerimus, et quomodo ex se ipsis sibi eligendi abbates licentiam dederimus, et qualiter Deo opitulante quieti vivere propositumque indefessi custodire valeret ordinaverimus, et in alia schedula diligenter adnotare fecimus, et ut apud successores nostros ratum foret et inviolabiliter conservaretur confirmavimus. » Cum autem ait providisse se quieti monachorum, intelligit libertatem a se concessam monasteriis, ut libera videlicet essent a potestate episcoporum. Nam per eas tempestates, ut supra diximus, libertas monasteriorum pendebat ex arbitrio principum. Rarius tum implorabatur apostolicæ sedis auctoritas. Tamen haud ita multo post frequentes esse cæperunt exemptiones monasteriis concessæ a summis pontificibus, qui regum vestigia sequentes, tuitionem ac defensionem suam impenderunt monasteriis, ut ea liberarent a potestate episcoporum, ut in nota ad epist. 43 dictum est. Quod intelligendum est de observatione regulæ et de administratione bonorum monasterii. Nam quoad ea quæ violationem canonum respiciebant, episcopali audientie reservati erant, ut diximus supra. Præterea, monachi non poterant abscedere a monasterio neque proficisci in regionem longinquam absque permissu episcopi, ut ad epistolam 102 dictum est.

(a) Aldricus. Hic, cum abbas esset Ferrariensis, Ludovici Pii imperatoris jussu factus est archiepiscopus Senonensis, ut scribit Lupus. Factum id anno 829, quo obiit Jeremias Senonensis archiepiscopus. Chronicon sancti Petri Vivi Senonensis: « Obeunte vero Hieremia archiepiscopo vii Idus Decembris, et sepulto in basilica sanctæ Columbæ, nutu divino sanctus Aldricus pontificalem sedem suscepit, abbas sancti Petri Ferrariensis, vivente adhuc Pio Ludovico. » Exstat autem inter epistolas Frotarii, episcopi Tullensis, Aldrici istius, ni fallor, epistola ad Frotarium, qua suam sortem deplorat, quod cum olim monachi institutum arripuisset, ut sibi viveret, abbas tamen postea, cogentibus monachis, factus sit nunc vero, licet tanto oneri impar, ac nihil minus cogitans, episcopus. Itaque Frotarium orat ut precibus suis se juvet apud Deum, ab eoque impetret vir-

omissa, quando hanc vitam, ut credimus, feliciorē mutavit. Quis hos viros canones ignorasse dicat, nisi prius ipse desipiat? Profecto primordia fidei Christianæ recolebant; quæ beatus Lucas commendans ostendit tunc illis omnia fuisse communia, quando postquam singuli agrorum et quarumlibet possessionum pretia apostolis, prout cuique opus erat, dividenda permiserant, ipsi Deo soli vacabant, et erat eis cor unum et anima una in Domino. Nec ab hac sancta societate sacerdotes exclusos invenio, cum præfatus evangelista hinc etiam nos instruendos prospiciens, (a) *Multa, inquit, turba sacerdotum obediebat fidei (Act. vi).* Siquidem tametsi quam longissime absumus a tam sanctorum virorum perfectione, tamen vestigia et quædam, ut ita dixerim, lineamenta formæ apostolicæ retinemus, dum nemo nostrum aliquid sibi vindicat, nec in sæculares curas dissipare animum permittitur, et orationum et abstinentiæ legitimam constitutionem persolvere regulari rigore, cui nos sponte submisimus, coarctamur.

tutes episcopo dignas. Notanda interim sunt verba Clarii monachi, auctoris Chronici S. Petri Vivi: qui quod Lupus factum ait jussu Cæsaris, ad nutum divinum refert, dum ait Aldricum *nutu divino suscepisse pontificalem sedem.* Ut intelligeremus eam auctoritatem in cuius possessione tum principes erant, a cælo esse. Unde et in canone 3 synodi ad Theodanis-villam habitæ anno 844 scriptum est *episcopos a Deo datos esse, et a principibus tum imperitantibus, Ludovici scilicet Pii filiis, regulariter designatos, et gratia sancti Spiritus consecratos.* Vide notas ad epistolam 98. Sed ut ad Aldricum redeamus, obiit is diem suum anno 841, vi Idus Octobris; successoremque habuit Wenilonem. Destinaverat autem (ut Lupus scribit, itemque antiquus Vitæ Aldrici scriptor) redire ad monasterium, omissa episcopali cura, si diutius fuisset in vita. Recurrebat enim memoria præteriti temporis, et in viro monasticæ quietis amantissimo erumpebant haud dubie interdum questus et lacrymæ, quod cum vix sibi sufficere posset, animum tamen distrahere cogebatur in plures curas. Eos nimirum felices ac beatos existimabat qui procul dignitate episcopali, et procul a sæculi periculis, tranquillam et insontem vitam agebant in monasteriis, de nullius salute solliciti nisi generali charitatis lege, de nullius anima rationem reddituri Deo quam de sua. Ea de causa pastorem curam, si per canones licuisset, deserere deliberabat, ut liberius Deo serviret, ac salutem suam operaretur. Sed quia id canones vetabant ob periculum animarum, ipse huic incommodo prospicere volens, successorem sibi quæsivit, qui ei oneri par esset, locoque suo ordinari posset. Inter hæc vir sanctus inevitabili necessitate raptus est. Si quisquam interit qui sic exstinguitur?

(a) *Multa turba sacerdotum.* Hic Lupus rhetoricatur ut ostendat sanctum esse propositum Ardegarii et Baldrici, cum huc trahit testimonium Lucæ in cap. vi Actorum, ubi scriptum est plerosque sacerdotes fidem Christi amplexos esse. *Multa, inquit, turba sacerdotum obediebat fidei.* Laudandi sane illi sacerdotes qui, sprete religionibus suis, fidei se Christi applicabant. Et hæc est summa pietas. Laudandi itaque fuissent Ardegarius et Baldricus, si antea sacerdotes fuissent falsorum numinum, tum vero Christi corpori, quod est Ecclesia, inseri ambiissent. Exstat apud Hieronymum in epistola ad Heliodorum insignis locus, in quo magnus ille vir docet per calcatum etiam patrem pergendum esse ei qui Christum sequi velit: « Licet parvulus, inquit, ex colla pendeat ne-

A Nec mirandum, sed episcopaliter compatiendum vobis est, si (b) multos monachorum experti sitis a sua professione detestabiliter deviare; cum et natura humana prona sit ad malum, et hostis noster bono semini superseminare semper gestiat zizania. Cæterum, ut mea et multorum fert opinio, nullus intra sanctam Ecclesiam ordo est ubi certius promereri Deum fidelis anima possit quam si monasticæ disciplinæ studeat propositum integre observare. Verum ne nos magnificere videamur, beatus Gregorius, cujus tanta in Ecclesia resplendet auctoritas, Patrem nostrum Benedictum his verbis commendat (S. Greg., lib. III *Dialog.*, cap. 36): *Scriptis monachorum Regularum discretionem præcipuam, sermone luculentam.* Sanctus autem Benedictus sacerdotes suscipi in monasterium et posse et debere ostendit, cum quanquam non facilem, tamen eis permittat ingressum, et retinendi officium ex abbatis jussione præbet auctoritatem, quod nullo modo faceret, si soli (c) admittendi essent criminosi. Nam et eos quidem interdum, sed

pos, licet sparsa crine et scissis vestibibus ubera, quibus te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater jaceat; per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis evola Solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem. » Quo loco sic apposite prorsus ad rem nostram loquitur Erasmus Roterdamus: « Mihi videtur et hoc nonnihil ad suum negotium retorquere Hieronymus. Nam id quidem locum habet, ubi parentes ethnici vetant quo minus fias Christianus; non ut desertis parentibus, quibus opus est fortassis tuo subsidio, in eremum aut in monasterium temet abdas, cum possis apud Christianos parentes Christianam agere vitam, si modo purgaris animum mundanis affectibus. Verum hujusmodi detortio probatur in exhortando, aut deterrendo. Sed alii passim, et serio, quidquid de mundo, hoc est de mundana vita, dictum est, id detorquent ad communem Christianorum vitam; quod de sequendo Christum, id trahunt ad monachorum vitam. » Itaque Lupus, rhetorica licentia usus, hunc Lucæ locum, ubi loquitur de sacerdotibus nondum Christianis, flexit ad presbyteros Christianos, ut pia fraude consensum extorqueret a Wenilone. Quod non ideo dictum velim, ut quis existimet me eos vituperare qui monachi sunt, sed ut ostendam, quantum sibi licere crediderint interdum nonnulli veterum, quoties incideret occasio retrahendi homines ab erroribus sæculi. Nam et ego existimo plurimos fieri et sapientiores et sanctiores in monasteriis: adeoque neminem ab eo proposito revocare velim; præsertim si quis B. Benedicti institutum arripiat, ut Ardegarius et Baldricus facere cogitabant. Benedictus enim monachorum Pater est, a quo cætera monachorum in Occidente instituta acceperunt formam vivendi, ut satis notum esse arbitror.

(b) *Multos monachorum.* Jam tum ergo nonnulli monachorum infamabant vitam monasticam, moribusque suis id prorsus effecerant ut ex iis nonnulli pii viri conjicerent vitam monasticam nihilo sanctiorem, imo deteriorem esse vita reliquorum Christianorum. Recte autem admonet Lupus ex improborum illorum monachorum vita metiendos non esse cæteros. Nam et diabolus semper gestit seminare zizania.

(c) *Admittendi criminosi.* Loquitur proprie de presbyteris criminosi, quos ad agendam pœnitentiam in monasterium detrudendos esse sancitum fuerat in pluribus synodis. Quanquam nihil vetat quin et alios quoque facinorosos homines in monasteriis susceptos fuisse dicamus. Nam monasteria erant portus pœ-

difficillime, et vehementer compunctos recipimus. *Venit enim filius hominis quærere et salvare quod perierat* (Matth. xviii). Cum autem beatus Gregorius Regulam Patris nostri Benedicti approbat, eadem autem Regula sacerdotes cum officio suspiciendos censet, nisi qui contentioso spiritu laborat, et susceptos jam inde ab initio nostri ordinis et esse integræ vitæ sacerdotes in monasterium minime dubitat. Quapropter vestra paternitas dignetur hæc studiosius pertractare, et presbyteris (a) ad melius de bono tendentibus non cunctetur licentiæ aditum reserare; ne forte, quod nullatenus optamus, videamini ordini nostro provisa cœlitus incrementa derogare, quem summi et optimi pontifices non solum non infamaverunt, verum etiam, ut par fuit, suis et laudibus ornaverunt et exhortationibus cumularunt. Neque enim sacrorum canonum suscipienda censura, quantum dispicere valuimus, usquam nostram infirmat sententiam, quam et auctoritate divina et præclaris exemplis roborandam 57 curavimus. Illud potissimum a vestra eximietate obtinuerimus, ne nostram admonitionem gravemini: quam non venditandæ scientiæ studio, sed implendæ charitatis officio assumptam, et rerum pondere et styli lenitate satis, ut opinor, apparet.

EPISTOLA XXX.

(b) AD GOTTESCHALCUM MONACHUM.

Ni veritus fuisset ut me ab observatione charitatis aversum nullius flecti posse precibus putando, eandem charitatem offenderes, etiam nunc silentii latebram fovens, nihil ad ea quæ consulisti respondissem, duabus videlicet ex causis. Altera, ne otio tuo materiam exereendi ingenii vel imminuerem vel detraharem. Altera, ut habita consideratione illorum quos super eadem quæstione te sollicitasse olim cognovi, mediocritatem meam non præjudicare

nitentiæ. Confirmatur istud auctoritate Zachariæ papæ, cujus hæc sunt verba in epistola ad Bonifacium archiepiscopum Moguntinum: « Hos itaque ministros Satanæ, et non Christi, ubicunque repereris, charissime nobis, aggregato provinciali et sacerdotali collegio, omnimodo devita; et a sacerdotali honore privatos, sub regula monachica et pœnitentia submissos, vitam finire ordinabis. » Apud Essenos, vetustum in Judæa monachorum genus, rei cuiuspiam culpæ, quantumvis levis, non admittebantur, ut fidem facit Sulinus cap. 38, his verbis: « Nam qui reus est vel levis culpæ, quamvis summa ope adipisci ingressum velit, divinitus submovetur. »

(a) *Ad melius de bono.* Id est, a clericatu ad monachismum. Atqui supra vidimus clericatum ab Innocentio primo dici *mliorem gradum* comparatione vitæ monasticæ. Quam ob causam veteres illi « ex eis qui in monasterio permanent non nisi probatiores atque meliores in clerum assumere » solebant, ut docet Augustinus in epistola 76, ad Aurelium. Et sapientissimus ille monachus Hieronymus scribens ad Heliodorum ait: « Alia causa est monachorum, alia clericorum. Clerici pascunt oves. Ego pascor. » Atque id etiam Urbano II papæ valde placuit, qui lege lata prohibuit « ne quis canonicus regulariter professus, nisi, quod absit, publice lapsus fuerit, monachus efficiatur, » ac pœnam statuit adversus rebelles. Exstat decretum istud apud Gratianum 19, q. 3, itemque apud Stephanum Tornacensem in epistola prima, et in Collectione Canonum Anselmi Lucensis,

A quorundam exeellentiae æstimatione propria comprobarem. Verum autem illorum colloquio et rescripto potitus, quid ego hinc sentiam desideras experiri: quoniam de eisdem quæstionibus diversa sentire, quousque contra fidem non est, aut nulla aut parva culpa est. Quid mihi sentire visus sit beatissimus ac doctissimus Augustinus in eo loco quem enodandum propositi non gravabor exponere. Et illa quidem prior quæstio, quam, quia nullis divinarum Scripturarum exemplis aut testimoniis aut ægre aut nequaquam definiri poterat, in medio reliquit, penitus omittatur; scilicet an in illo cunctis exoptabili fidelibus 58 culmine resurrectionis oculi carnis aliquid sint mentis simile habituri: siquidem futuras earum rerum imagines aliqua nos mentis acrimonia posse apprehendere quæ illius tanti auctoris ingenium sint transgressæ si vel opinari possemus, esset id extremæ dementiæ. Nec tamen felicitati nostræ in illa resurrectione aliquid derogabitur, si divinitatis excellentia carnalibus oculis conspicua non fuerit; quando nullum hoc tempore dispendium intelligentiæ nos pati sentimus, si rationem quam mentis acumine contuemur, manu perpetua, quod est incorporea, palpare non possumus. Nec indignum aliquid nostra patietur natura, si spiritus longe sublimiori donetur excellentia: qui jam inde ab initio nostræ nativitatis tantum excelluit ut et in eo, etsi aliquandiu decolor propter peccatum, semper tamen (c) Dei perseveraverit imago, et ab eo in unam eandemque personam redacta gubernata sit caro. Alteram vero quæstionem quibus verbis idem præcellentissimus auctor moderatus sit vigilanter considerantes, eorum mentem dispiciamus. « Aut quod est, inquit, ad intelligendum facilius, ita nobis erit Deus notus atque conspicuus ut videatur spiritu a singulis nobis in singulis nobis, videatur ab altero

cujus exemplar ex veteri codice Vaticano descriptum mihi nuper ostendit domnus Lucas Dacherius, monachus Benedictinus. Hactenus enim non prodiit in lucem. Canonicos autem eosdem esse qui et clerici vocantur patet ex capite 73 libri primi Capitularium. Denique clericatum fuisse existimatum meliorem gradum ex hoc colligimus quod in synodo Cabilonensi presbyteri facinorosi demittuntur ad agendam pœnitentiam in monasteriis. Vide epistolam 36 Ivonis Carnot. et Franciscum Florentem lib. II Dissert. juris canonici, pag. 198.

(b) *Ad Gotteschalcum.* Celebris fuit hic homo ætate Lupi et Hincmari, adeoque materiam tum præbuit sermonibus hominum. Renovata est autem maxime ejus memoria his viginti annis ob doctrinam Jansenii, episcopi Iprensis. Historiam Gotteschalci ingenti volumine conclusit R. P. Cellotius e soc. Jesu; qui plurimum operæ in ea posuit et novas observationes quamplurimas protulit, non indignas eruditorum hominum curiositate.

In hac epistola tractat Lupus de visione beatifica, quonam modo illa fiat. Hoc idem argumentum fuse tractavit Hincmarus Rhemensis in epistola 3, cap. 8, ubi etiam adducit locum Augustini ex libro XII de Civitate Dei, cap. 29. Vide Alcuinum in Confessione fidei, lib. III, si tamen Alcuini.

(c) *Dei imago.* Hic Lupus Dei imaginem, quæ in homine esse dicitur, constituit in anima. Vide quæ infra adnotamus ad librum de Tribus Quæstionibus.

in altero, videatur in seipso, videatur in cælo novo et terra nova atque in omni quæ tunc fuerit creatura [*de Civit. Dei*, lib. xxii, cap. 29]. » Hactenus qui hæc verba obscuritatis pariant non video. Quippe clarissimus auctor, quia divinæ ructoritatis observantissimus, quemadmodum sit futurus Deus omnia in omnibus copiosius explicat; scilicet quod electis divina gratia ad angelicam provecitæqualitatem, remoto pristinæ ignorantiae nubilo, 59 semetipsum plene manifestet, ac sua ineffabili visione in perpetuum beatificet, tantaque suæ præsentiae lætificet evidentia ut uniuscujusque spiritus dubitare non possit quin nobis et reliquis sanctis omnibus insit Deus atque cuilibet alicui creaturæ; ita ut rationabilem tantummodo sui notitia glorificet, irrationabilem vero, hoc est, terram et cælum, præsens ubique totus gubernando contineat. Ac per hoc rationabili aderit per notitiam et præsentiam, irrationabili per solam præsentiam: quæ tamen longe præstantius quam nunc ad electorum notionem deducta, ut augmentum scientiæ, ita etiam incrementum felicitatis factura est. Nam et nunc præsentia sua regit cælum et terram, cujus veridica vox est: *Cælum et terram ego impleo* (*Jer.* xxiii). Sed ad comprehendendum quemadmodum totus in cælo, totus in terra sit, acies mentis nostræ caligat, quandiu *corpus quod corrumpitur aggravat animam* (*Sap.* ix), ne naturæ suæ vim licere queat exercere. Quod cum totius corruptionis non molestia modo, verum etiam suspicione fuerit liberatum, glorificata duntaxat, non mutata natura (neque enim hinc nos errare permisit qui ait: *Palpate, et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* [*Luc.* xxiv]), tantamque cum spiritu, cui nunc repugnat, habuerit concordiam et cum eo deinceps nec velit peccare nec possit, idem spiritus Deo suo tunc vere inhærendo, unum cum eo effectus, intueri merebitur habitorem sui similiumque creaturarum, cæterarum vero rectorem. Ilæc est visio, in qua scilicet constabit et secura fecilitas et felix securitas, cui videndæ oculos non corporis, sed cordis, hoc est mentis, 60 mundari veritas præcipit: *Beati, inquit, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* v). Hujusmodi vero mundationem fides hic inchoat, illic charitas consummat. Nam quousque affectus noster dicere Deo possit: *Quid mihi est in cælo, et a te quid volui super terram?* (*Psal.* lxxi.) hoc est, quandiu in cælestis alicujus creaturæ potentia vel excellentiæ mundanæ illecebra, et non in Deo, a quo sumus conditi, spem nostræ beatitudinis reponimus, grassum glaucoma nostris obductum oculis patimur. At cum salubriter ea sordere cæperint quæ prius animum nostrum perniciose aut eludebant opinionum falsitate aut oblectabant fallaci suavitate paulatim Dei clementia fatiscente caligine, noster visus recuperatur, ac divinorum præceptorum in dies exacuitur collyrio, donec deposita mortalitatis sarcina, ad videndum eum, in quem tota fuerat translata intentio, perdu-

atur. Præmonstratis verbis super quorum sententia non ut voluimus, sed ut valuimus (res enim quam significant incomprehensibilis est), diutule locuti sumus, idem mirabilis auctor subjicit (*August. ibid.*): « Et per corpora in omni corpore, quocunque fuerint spiritalis corporis oculi acie perveniente directi. » Hic vel parum sæculari litteratura imbutus nemo dubitat a communi subaudiendum, et ut videatur spiritu per corpora in omni corpore. Opinionem enim illam, ut videri possit Deus carnalibus oculis, nisi aliquid mentis obtinuerint, ipse manifestissime removet. Quid vero in eo voluerit intelligi quod ait, *per corpora in omni corpore*, scrupulosius quæri posset, nisi eamdem rem, adhibita quadam similitudine, præstruxisset. Denique præmisit (*Aug., de Civit. Dei*, lib. xxii, cap. 29): « Vitam quidem suam » (haud 61 dubium quin spiritus) « qua nunc vivit in corpore, et hæc terrena membra vegetat, facitque viventia, interiore sensu quisque non per corporeos oculos novit. Aliorum vero vitas, cum sint invisibiles, per corpus videt. Nam unde viventia discernimus a non viventibus corpora, nisi corpora simul vitasque videamus, quas nisi per corpus videre non possumus? » Siquidem hac ejus tam luculenta sententia colligitur quod *per corpora*, hoc est, per corporis oculos, *in omni corpore*, quod idem conspexerint oculi, videndus sit Deus, non in sua substantia, quod privilegium spiritui reservatur, sed in evidentissima gubernationis præsentia. Sic enim cum per sensus corporeos vitas aliorum in corpore intuemur, non vitas invisibiles aspiciamus; sed eas tamen inesse vivificationis potentia dubitare non possumus, Nec sustinebunt quidquam contumeliæ oculi, si spiritu Deum ubique præsentem comprehendente, illi eum tantummodo in corporibus, quo direxerint aciem, quemadmodum superius ostendi, poterunt intueri; sicut neque nunc patiuntur aliquid ignominiae, cum sensu aurium dulcissimum quemlibet sonum capiente, ipsi intra metas proprii muneris cohibentur. Hic a me monstratus intellectus capituli omnibus te quas proposuisti quæstionum angustiis liberabit; inter quæ etiam oculis nihil simile mentis habentibus in quovis corpore, nec proprie, nec figurate, Deum fore conspicuum declarabit. Namque proprietatem ejus cognitione spiritus sibi dignitas vindicabit. Quod autem tam evidenter creaturas suas divina reget majestas ut ne oculos quidem corporeos latere possit, nihil præterquam quod geritur significare 62 omnis qui sobrie sapit facile advertit. Ad hunc enim exitum circumstantia, sine superstitionis pervicacia considerata, cautum instructumque lectorem perducunt. Quod adeo mihi constat ut etiam beatissimum Augustinum, si revivisceret, aliter quemquam sensisse credam non mediocriter miratum. Proinde semper solveudo et nunquam persolvendo charitatis debito, te, suspiciende frater, exhortor ut nequaquam ultra in talibus tuum ingenium conteras: ne his ultra quam oportet occupatus, ad utiliora vestiganda sive

docenda minus sufficiat. Quid enim tantopere quæramus quod nobis nosse necdum forsitan expedit? Certe divinitus illustrata mens Deo loquitur: *Oculus non videt, Deus, absque te quæ præparasti expectantibus te* (Isa. LXIV). Et nos illius ineffabilis visionis plenissimam rationem complecti animo, concretis vitiorum sordibus adhuc gravato, desideramus? In amplissimo Scripturarum sanctarum campo interim spatiamur, earumque meditationi nos penitus totosque dedamus, faciemque Domini humiliter, pie ac semper quæramus, *quoniam inquirentes Dominum non deficient omni bono* (Psal. xxxiii). Ejus erit clementiæ, ut dum considerata nostra conditione altiora nobis non quærimus, nec fortiora scrutamur, nos ad sublimiora et robustiora sustollere, purgatisque nostræ mentis obtutibus, quibus videri se posse revelavit, semetipsum dignetur ostendere. Cæterum daturus necne sit oculis post resurrectionem aliquid simile mentis, ejus arbitrio relinquamus, cujus judicio et hæc et alia innumera impune, quoad mortaliter vivitur, ignoramus. Quaternionem quem reperisti nescio quis mihi **63** sublegerat. Verborum vero, quorum flagitasti rationem, quia nec plenaria statim omnium occurrit, et eam indagare maximæ causarum moles, quibus assidue obruor, inhibuerunt, in aliud tempus distuli: quamquam non sim nescius Græcorum sermonum proprietates a Græcis potius expectandas. Sane si quando scribendum parvitati meæ decreveris, obsecro superfluis aut falsis laudibus non oneres; sed magis Domino supplices ut me semper suæ laudis avidum faciat, meæ vero laudis fructum in illud tempus differat quo laus erit unicuique ab eo.

EPISTOLA XXXI.

AD GUENILONEM EPISCOPUM.

Summa veneratione colendo insigni præsuli Gueniloni Lupus plurimam salutem.

Cum ad regem proficiscerer, et præmissem sciscitari quid me facere vellet, ipse vero præcepisset ut festivitate beati Martini ad monasterium ejusdem præclari confessoris ei occurrerem, eum vero uti-

(a) *Nomenoium*. Ducem Britonum: qui cum post Ludovici Pii mortem Carolo Calvo adhæsisset, postea tamen rebellans, regnum affectare in Britannia ausus est, suadente Lamberto, comite Nannetensi. Ægre id tulit Carolus, æmulum in regno suo non ferens. Itaque captata dissidiorum occasione quæ inter Britanos exarserant, dum pars una Nomenoio favet, altera vero adversus illum insurgit, ipse in Britanniam profectus est, ut se inimicorum Nomenoii partibus conjungeret. Factum id anno 846 colligitur ex Chronico Ademari: « Carolus, inquit, iterum Britaniam pergens, cum Nomenoio duce dimicavit et victor exstitit. Sed Nomenoius fuga lapsus est. »

(b) *Siguinum*. Et hinc quoque discimus hanc epistolam scriptam esse anno 846. Nam eo anno Siguinum comitem Burdegalensem, sive ducem Vasconum, ut vocat Lupus, a Nortmanis occisum esse fidem facit idem Ademarus his verbis: « Alio anno sequenti, Siguinus, comes Burdegalensis et Santonicensis, a Nortmannis captus et occisus est. » De Siguino duce Vasconum mentio exstat in Annalibus Eginhardi ad an. 846.

litas publica alio traxisset, missis iterum nuntiis per amicos obtinui cum gratia licentiam revertendi. Cur autem, sicut constituerat dominus noster rex, ad sanctum Martinum non accesserit, hæc, ut nuntii nostri retulerunt, causa fuit quod Britanni, sibi præter solitum dissidentes, regem nostrum in Britanniam versus evocaverunt, ut pars quæ contra (a) Nomenoium sentiebat ad eum tuto deficeret. De pino, unde vestrum quæsivit paternitas, nihil certi in palatio dicebatur. Leviter tantum fama jactabat **64** eos qui nuper ab eo descivissent in concordiam redituros. Quidam vero de Aquitania venientes Nortmannos inter Burdegalam et Santones eruptionem his diebus fecisse retulerunt, et nostros, id est Christianos, pedestri cum eis prælio congressos et miserabiliter, nisi quos fuga eripere potuit, peremptos. In quo bello comprehensum ducem Vasconum (b) Siguinum et peremptum etiam jurando testati sunt. Quæ res quam vera sit, Dominica sententia: *Omne regnum in seipsum divisum desolabitur* (Luc. xi), indicat et discordiam amplectentibus qui fructus maneat manifestat. Bene vos valere cupimus.

EPISTOLA XXXII.

AD LUDOVICUM.

Desiderantissimo suo Ludovico, abbatum summo, Lupus præsentem et futuram salutem.

Dici non potest quanto nuper dolore affectus sim cum in hac reipublicæ calamitate feliciter fallax fama disperserit vos quoque inter alios cecidisse. Hunc mœrorem nullus unquam dies, ut vere fatear, nisi cum ultimo mihi spiritu abstulisset. At veritate comperta, ut par fuit inexplicabili gaudio exultavi quod is viveret cum quo, si possem, et esset necesse, juxta illud Horatianum.

Meos ÷ dividerem libenter annos.

Immensus itaque gratias omnipotenti Deo, omnium charissime, refero quod te mihi servavit; quo servato, ipse quoque servatus sum. Præterea domini nostri (d) regis adversitati condolens, et ereptioni supra modum congaudens, **65** instar illius evangelicæ viduæ quæ duo minuta in gazophylacium misit,

(c) *Dividerem annos*. Utitur Lupus hac Horatiana loquendi forma, ut sui in Ludovicum amoris abundantiam illi ostendat. Adnotavit autem Muretus, clarissimum patriæ meæ sidus, in lib. iv Var. Lect., cap. 1, inter omnia loquendi genera quibus veteres mirificam quamdam vim amoris in aliquem sui exprimebant, illud excellere videtur quo significabant cupere se, si quo modo id fieri posset, annosibi ad vivendum constitutos conferre ac contribuere cum eo quem diligerent, ita ut quod ipsis superesset vitæ, ejus pars aliqua ad illius vitam adderetur.

(d) *Regis adversitati*. In hac epistola, itemque in sequenti, agit Lupus de clade quæ acciderat Carolo Calvo. Tanta autem illa fuit, ut cæsum in acie Carolum nuntiatum sit, cumque eo abbatem Ludovicum, ad quem scripta est isthæc epistola. Itaque manifestum est hic agi de victoria a Britonibus parta adversus Carolum Calvum anno 845, de qua hæc habentur in Annalibus Fuldensibus: « Karlus cum Brittonibus confligit; et cum grandi damno exercitus sui, ipse cum paucis vix evasit. »

(a) quidquid muneris consequi potui per vos offerendum direxi: quod gratum ei, sicut mihi expedire videntis, quæso dignamini facere. Ideo autem dixi illi me totum quod invenire valuissem fideliter misisse quod propter ejus frequens servitium, quod prius a præcessoribus meis non exigebatur, et propter cellæ nostræ subtractionem, et frumenti ante inauditam penuriam, omnia jam exhausta sunt, ita ut emptio frumento fratres jam mense integro sustententur, eodem tanta prolixitate usque ad novas fruges victuri; nec suffecerunt quæ ad communes usus parata fuerant; sed urgente inevitabili necessitate paucissima vasa et cætera ornamenta ecclesiæ nostræ, dolentibus omnibus, distrahuntur. Quæ res quo redundet, et quantum publicam prosperitatem impedire possit, nec admonita vestra videt prudentia. Proinde vestram suppliciter imploro pietatem ut regi meas et fratrum necessitates, imo jam veras miseras aperiat, suggerentes ut quod suo maximo periculo in beatum Petrum et nos fecit, voti memor quod se (b) hoc anno obligavit, tandem aliquando immutare dignetur, ut et principem apostolorum in suis rebus dubiis adiutorem, et nos omnes ex corde possit habere intercessores. Neque enim contemnere debet orationes servorum Domini, cum de uno quolibet justo dicitur: *Multum valet deprecatio justis assidua* (Jac. v); et de pluribus Domini cultoribus sacer insonet psalmus: *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet* (Psal. cXLIV). Nec de nostri instauratione cœnobii tantum, verum etiam de totius Ecclesiæ **CC** statu sollicite vobis

(a) *Quidquid muneris.* In regno Francorum nonnulla per eas tempestates erant monasteria quæ regi debebant dona et militiam, ut patet ex veteri Notitia a Sirmondo edita in tomo III Conciliorum Galliæ, quæ dein recusa est a Duchesnio. Id ipsum docet etiam auctor ineditus Annalium Anianensium, his verbis: Erant etiam quædam monasteria ex eis, munera militiamque exercentes. » In his fuit Ferrariense, ut discimus ex eadem Notitia, itemque ex epistolis Lupi. Quo fiebat, opinor, ut singulis quibusque annis incumberet illis monasteriis necessitas offerendi munera principi, itemque in occasionibus ingentium sumptuum. Afflictæ ergo Caroli res consueta munera exegerunt a Lupo. Præter illa porro monasteria quæ regi dona militiamque debebant, erant insuper alia quæ tenebantur ad dona tantum sine militia. Demum nonnulla erant quæ « nec dona, nec militiam, sed solas orationes pro salute imperatoris vel filiorum ejus ac stabilitate imperii debebant. » In his, præter ea quæ commemorantur in Notitia paulo superius laudata, fuit etiam Tutelense in Lemovicibus, ut fidem facit in testamento suo Ademarum, vicecomes Sclarum et abbas laicus monasterii Tutelensis. « Sunt autem monachi, inquit, in munburdo regis ad locum salvum faciendum, non ad aliquid persolvendum, nisi solas orationes. » De Sarlatensi in Petrocoriis fidem facit his verbis Bernardus, comes Petrocoriorum, qui sub Ludovico Transmarino floruit, postquam præfatus est se restaurare velle monasterium illud: « Igitur trado præfatum locum domno Odoni et domno Adacio abbatibus et monachis quos ibi vel adduxerint vel congregaverint, ut videlicet ipsi et successores eorum tam cœnobium quam omnem abbatiam sine ulla contradictione teneant, ut post illorum discessum qua-

A admonendum est, ne forte, quod absit, quam integram accepit, scissam nobis flentibus, hostibus autem ejus tam occultis quam manifestis irridentibus, relinquere compellatur. Utinam ei non contingat quod Deus suis contemptoribus comminatur: *Sola vexatio intellectum dabit auditui* (Isa. xxviii.) Nec experiatur quod ait Apostolus: *Horrendum est incidere in manus Dei viventis* (Hebr. x). In expeditione Aquitana olim, ut nostis, omnia perdidit. (c) Superiore anno missus in Burgundiam, decem quos amisi. Nunc nos quam significavi premit inopia. Cupio etiam, si Deo placet, quod didici et semper disco docere. Quas res (præter ultimam, ea enim velut Reip. inutilis judicaretur, quæ meo iudicio cæterarum est gravissima), si me evocare voluerit ad comitatum, regi, quæso, suggerite, quoniam nisi spoliem aliquod altare, aut fratres importabili affligam inedia, non habeo unde octo dies in ejus possim versari servitio donec novæ fruges optatam referant facultatem. Nisi autem absque periculo possitis, militarium hominum nostrorum nolo vos otium deprecari, quanquam et illis quam sit necessarium ultro cognoscitis. (d) Congratulationis chartulam, si utilem futuram ex morum ejus qualitateprehenderitis, hoc est, ut ea ad bene agendum aliquo modo incitetur, ex parvitatismæ nomine tradendam curate. Sin autem, quid animo contineam vos nosse suffecerit. De annuis donis, quæ adhuc penes me habeo, quid mihi agendum sit per meum nuntium reman date. Munusculi similitudinem, quam nimia verecundia, quod aliud non habui, celsitudini vestræ direxi,

C lem voluerint secundum Regulam S. Benedicti abbatem eligant et sibi constituent. Sint autem et ipsi monachi in subjectione regis ad locum salvum faciendum et non ad aliquid persolvendum, nisi solas orationes. » Odo et Adacius abbates, ut hoc obiter moneam, intelligendi sunt de Odone et Adacio, qui simul Tutelense monasterium rexerunt, ut monuimus in Additione ad librum viii De Concordia Sacerdotii et Imperii, cap. 25. Unde colligitur Sarlatense monasterium tum fuisse subjectum monasterio Tutelensi et coloniam esse Tutelensis monasterii. Distinguit autem Bernardus comes inter cœnobium et abbatiam, ea videlicet de causa quod veteris abbatie bona penes ipsum essent, cœnobium vero tum recenter ædificaretur ad recipiendos monachos. Sic Ademarum vicecomes Sclarum monasterium Tutelense distinxit in veterem abbatiam et monasterium. In Anglia quoque nonnulla erant monasteria, *soluta et quieta ab omnibus sæcularibus servitiis*, ut docet Iugulphus abbas Croylandensis, cujus monasterium illa libertate fruebatur.

(b) *Hoc anno.* Id est, anno 845, ut diximus. Itaque hinc discimus votum quod, suadente Hincmaro, Carolus Calvus concepit apud sanctum Dionysium, ut in epistola 42 Lupus testatur, emissum esse anno 845.

(c) *Superiore anno.* Hoc est, anno 844. Itaque tum Lupus legatione in Burgundia functus est jussu Caroli regis.

(d) *Congratulationis chartulam.* Id est, Exhortationem ad regem Carolum, post acceptam cladem. Itaque Ludovici iudicio permittit an ea Exhortatio regi reddenda sit. Ea autem exstat in epistola sequenti.

memores primæ amicitiae nostræ 67 quæso ne dignemini aspernari. Exiguitatis meæ benigne memores bene vos valere cupio, et ad honorum emolumentum prosperis semper augeri successibus.

EPISTOLA XXXIII

EXHORTATIO AD DOMNUM REGEM.

Præcellentissime domine, et, si dicere audeam, amantissime, audita nuper status vestri adversitate, ineffabili dolore distabui. Namque mecum reputabam vestræ nobilitatis indolem, quam cupio ætatis maturitate ac sapientiæ gravitate consummari, nimis immature nobis ablatam. Id quia irrecuperabile videbatur, quoniam id constanter fallax fama jactaret, totum me cum fratribus qui me cum Deo servire satagunt, ad impetrandam salutem animæ vestræ contuleram, cui vehementer timebam quorundam non satis Deum timentium persuasiones obesse. Verum quoniam sospitate vestra donati sumus, incredibili gaudio repleti, sincera fide majestatem vestræ celsitudinis admonemus ut omnipotenti Deo nobiscum maximas gratias habeatis et referatis, qui nobis quantum se amare debeatis ostendit, cum, ut pace cunctorum dixerim, humano cessante auxilio, ipse vos potenter et pie servavit, et quantum de eo præsumere debeatis manifestare dignatus est. Nolite igitur casu contrario nimium contristari, sed potius credite veridicis verbis ejus: *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv). Et: *Non est volentis, neque currentis, 68 sed miserentis Dei* (Rom. ix). Et: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo et in terra* (Psal. cxiii). Et: *Omnis voluntas mea fiet* (Isa. lvi). Et: *Non salvatur rex per multam virtutem*. (Psal. xxxii). Et: *Non est Domino salvare difficile in multitudine vel in paucis* (I Reg. xiv). Et: *Qui glorificat me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles* (I Reg. ii). Et spreto carnalium consilio, de quibus dicitur: *Dominus dissipat consilia gentium, reprobatur autem cogitationes populorum, et reprobatur consilia principum; consilium autem Domini in æternum manet* (Psal. xlv), acquiescite consilio quod per Prophetam ipse dignatur dare mortalibus: *Jacta cogitatum tuum in Deum, et ipse te nutriet* (Psal. lvi). Et: *Sperantes in Domino misericordia circumdabit* (Psal. xxxi). Et: *Cum esses parvulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es* (I Reg. xv). Et: *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis: eruam te, et honorificabis me* (Psal. xlix). Præterea mementote quod Salomon ad regendum populum Israel, cui diu in maxima pace præsedet, sapientiam potissimum postulavit. Nec spernatis etiam eorum hortamenta qui, Deum ignorantes, utilia non tam sibi quam nobis viderunt; in quibus invenitur quod ante quam aliquid incipiamus, prudenter quid agen-

(a) *Ad Altwinum*. Monachum fuisse indicat titulus epistolæ; cujusnam vero monasterii, non docet. Papirii Massoni editio habet, *Ad Altuinum Senonensem monachum*. Verum ex epistola 20 patet eum,

A dum sit debeamus inquirere, et cum invenerimus, matura festinatione perficere, et quod diu apparandum sit bellum ut celeriter vincatur (Sallust. in *Catilina*). Hæc breviter celsitudini vestræ suggessi, ut divina et humana auctoritate quid vobis agendum sit indubitanter possetis cognoscere. Det autem ipse Deus ut spiritaliter et corporaliter quantum cupio valeatis.

69 EPISTOLA XXXIV.

(a) AD ALTWINUM MONACHUM.

Venerabili fratri Altwino Lupus perpetuam salutem

Si tanta facilitate discuti possent a quoquam quanta moventur quæstiones, olim ad consummatam studiosi quique sapientiam evasissent. Nunc litterarum studiis pene obsoletis, quotus quisque inveniri possit qui de magistrorum imperitia, librorum penuria, olii denique inopia merito non queratur? Quo minus indignari mihi debes, si perexiguam otii, quod mihi vix obtingit, indagandis quæ nesciam, quam ventilandis quæ jam consecutus sum, judicem expendendum. Nec, ut opinor, erro, si quibus divino favore viam intelligentiæ vel aperui vel planiorem feci, quam præcesserim sequendi necessitatem indicam; hoc est, lectione magistra vel utens, vel usus, si auditoribus meis aut præsentibus id ipsum sermone, aut absentibus obstinato imponam silentio. Obtinuit tamen tua instantia ut quædam ex iis quæ studiose quæsiisti enuclearem. *Locuples* penultimam genitivi producere sic apud Priscianum probatur in libro v, cum de nominibus in *es* productam desinentibus disputaret. « Appellativa vero, inquit, si sint ad homines pertinentia, quæ apud Græcos communia vel mobilia, apud nos communia sunt ut *hæres, locuples*. » Idem in septimo, penultima tertiæ declinationis quando produci debeat vel corripitur mira diligentia ostendens, « Producitur, inquit, in his quorum nominativus 70 in longam desinit seu natura seu positione, ut *sol, solis, infans, infantis*. Excipiuntur in *on* desinentia Græca, et in *o* tam Latina quam notha, quæ aliquando corripunt, aliquando producunt penultimam genitivi. Præterea in *ms*, vel *bs*, vel *ps*, vel *x* desinentia, quæ penultimam genitivi semper corripunt. Item *par, lar, vas, pes, Ceres, compos, bos; sus, grus*: quæ producentia nominativos, corripunt penultimam genitivi. » Cum igitur producta nominativo vel natura vel positione, penultimas genitivorum consequenter producant (his sex exceptis nominibus, quæ longa observantia deprehensa notavit, quoniam, ipso teste, *locuples* in *es* productam finitur), eodem auctore genitivo longa penultima proferetur. Quod possem etiam poetico testimonio confirmare, nisi apud contentiosos quosque tanti viri tantum posset auctoritas. *Locupletus* autem, quod penultima producta nequaquam dubito proferendum (sicut quoniam *robur, roboris* corrip-

saltem cum epistola illa scripta est, commemoratum fuisse in Germania, adeoque monachum fuisse Fuldensem. Vide Acta Sanctorum ordinis S. Benedicti tom. VI, pag. 60.

tur, *roboro* eadem penultima correpta pronuntiatur), activum esse in Cicerone possumus confirmare, (Cic. in lib. *de Orat.*, et libr. 1 *Off.*); qua significatione etiam in Psalmo positum canimus: *Multiplicasti locupletare eam* (Psal. LXIV). Apud memoratum auctorem Priscianum in jam dicto libro VII, quid sentire de pronuntiatione *mulieris* debeamus deprehendi potest. In eo enim in *er* correpta masculina, feminina, neutra, et communia inveniri dicit, in *er* autem producta Græca masculina, et unum Latinum, et magis nothum, atque in sequentibus: « Corripientia, inquit, nominativum in quibusdam corripunt penultimam genitivi in quibusdam producunt. Producunt in *al* et in *el* neutra, et in *ar* neutra derivativa. In *or* quoque desinentia alia producunt 71 penultimam genitivi, ut *cursor*, *cursoris*; alia corripunt, ut *Hector*, *Hectoris*; alia vero omnia, quæ nominativi terminationem corripunt, similiter penultimam genitivi corripunt. Excipitur *inquis*, quod simplicis declinationem servavit in composito, quamvis corripiat extremitatem nominativi. » Ergo si *mulier* desinit in *er* correptam, unde nulla dubitatio est, nec inter excepta ab eo est positum, secundum eum correpta penultima genitivus ejus effertur. Ad hanc rem roborandam nullum adhuc poeticum habeo testimonium. Et quoniam, ut ipse ait (Priscian. in præfat. lib. 1), « nihil ex omni parte perfectum in humanis est inventionibus, » ab eo forsitan est non ignorantia sed oblivione prætermisum. Quare in usu mutando auctoritatis meæ periculum nolo facere, donec aut mea aut amicorum diligentia aliquid hinc, si non solidius, at evidentius valeat inveniri. *Ulciscor et vindico* cur dixerit idem auctor insignis in utraque significatione accipiendum, ipse explanat, subinferens tam pro læso quam contra lædentem accipiendum: unde et *vindicta* non solum pœna, sed etiam liberatio accipiatur. Quamvis et ex Virgilianis versibus sensus ejus in promptu sit recte considerantibus. In eo enim quo posuit

Ultra virum pœnas inimico a fratre recepi,

Ultra pro læso facit. Læsus enim Sichæus, sive, ut poetica licentia ponit Virgilius, Sichæus, a Pygmalione fratre Didonis erat, a quo fuerat morte multatus. Maritum autem postea Dido ultra est; non ei, utpote qui erat extinctus, pœnam aliquam inferendo; sed Pygmalionem, propter quam scelus commiserat, pecunia privando. Itaque supplicium de eo qui læserat pro eo qui læsus erat 72 sumpsit. Ita pro læso idem verbum accipitur, quo sensu acciperetur etiam, si, metro permittente, dicere potuisset, *vindicavi virum*. Sequens exemplum quod est:

Nunquam omnes hodie moriemur inulti,

a *Probum*. Presbyterum Moguntinum, ut ad epistolam 20 adnotatum est.

b *Cultum sermonis*. Idem diu ante sæculum Caroli Calvi deplorabat Salvianus presbyter Massiliensis, cujus ea sunt verba in præfatione librorum de Gubernatione Dei. « Omnes enim, inquit, in scriptis suis causas tantum egerunt suas; et propriis magis laudibus quam aliorum utilitatibus consulentes, non

A contra lædentem accipitur. Cum enim Æneas socios ad repugnandum Græcis, qui in suam potestatem urbem redegerant, animaret, usus est eo verbo, ut fingit Virgilius, quo significavit vindictam et ultionem suorum gentilium, qui jam occidissent, et sui ante quam occidissent, viriliter a lædentibus exigendam. Illud quod sequitur tangere nolui, donec in Livio vigilantius indagarem. *Propitius* et per sibilum pronuntiari etiam a non parum doctis semper audivi, et in antiquissimis exemplaribus nunquam nisi per *t* scriptum inveni. *Stupeo* an convertat in præterito u præsentis in *i*, apud Priscianum non discernitur. In veteribus tamen codicibus indifferenter expressum invenies. Patronum nostrum episcopum incolumen esse vehementer exulto. a *Probum* autem non tam aliquid edidisse admiror quam non omnibus jam scribendi materiam abstulisse. Bene vale; et pro me, patreque meo, et matre et per te et per cæteros amicos Dominum exorare, si me amas, quæso ne cesses.

EPISTOLA XXXV.

AD EBRARDUM MONACHUM, PROPINQUUM SUUM.

Assiduis urges, mi charissime, petitionibus ut antiquitatem nostræ propinquitatis et amicitie singularis litteris prosequens scribam 73 aliquid quod esse tibi possit, si non usui, saltem delectationi. Hoc forsitan digne fecissem, si, cum, opus postulas, materiam præbuisses. Verum quia gratum tibi fore dum scribam, quidquid illud sit, polliceris, in exquirenda materia nolui me operosa torquere diligentia, multo minus in elegantia solerti verborum. C Quod igitur mihi nihil tale molienti occurrit extemporaliter explicabo. Reviviscentem in his nostris regionibus sapientiam quosdam studiosissime colere pergratum habeo; sed hinc haudquaquam mediocriter moveor quod quidam nostram partem illius appetentes, insolenter partem repudiant. Omnium autem consensu nihil in ea est quod jure excipi aut possit aut debeat. Quare apparet nos ipsos nobis esse contrarios, dum insipienter sapientiam consequi cogitamus. Etenim plerique ex ea b cultum sermonis quærimus; et paucos admodum reperias qui ex ea morum probitatem, quod longe conducibilius est, proponant addiscere. Sic linguæ vitia reformidamus et purgare contendimus; vitæ vero delicta parvipendimus et augemus. Sed cum omnis sapientia a Domino Deo sit, ut litteræ divinæ demonstrant, ordine congruo eam appetamus, et procul dubio consequemur. Id autem nobis ex divina auctoritate depromitur. *Fili*, inquit, *concupisti sapientiam, serva mandata, et Dominus præbebit eam tibi* (Eccli. 1). Ubi etiam quid sit sapientia summe ac pulcherrime

id facere adnisi sunt ut salubres ac salutiferi, sed ut scholastici ac disertissimi haberentur. » Dio, lib. xxxviii: « Cicero acerbissimos sibi inimicos paraverat, dum semper præstantissimo cuique se præferre studeret, libertateque dicendi in omnes immo, dica ad satietatem usque uteretur. Quippe qui magis facundi, ac præ reliquis disertissimi, quam boni viri nomen venabatur. »

definitur. *Timor Domini*, inquit, *est sapientia, et recedere a malo intelligentia* (Job. xxviii). Cæterum de his qui perperam vivunt, et integre loqui concupiscunt, et corruptos sermones quam mores aspernantur, sic instruimur: *Omnis labor homini in ore ejus, et anima illius non replebitur* (Eccli. vi). Quia dignum profecto est ut qui primas partes eruditioni tribuit, non sanctitati, a refectione sapientiæ exitiali jejuniis excludatur. Quocirca si vigilanter poliendo incumbimus eloquio, multo maxime consequendæ honestati atque justitiæ operam impendamus oportet. Sed cum variæ sint scotæ philosophorum, suo unaquæque genere perfectæ, quarum nulla alii præjudicat quo minus cultores suos in philosophiæ sacrarium introducat, et discordi concordia omnes quodammodo uniantur, palam est propositorum diversitatem, qua pacatissimus Dei populus inseparabiliter, ut ita dixerim, separatur, non officere ad bene vivendum, et vario itinere pie venientibus matris Ecclesiæ templum esse apertum, quando unicuique ordini sua constet perfectio. Quanquam id postremum hoc sit certius quo divina præstant humanis. Itaque hortor indolem tuæ nobilitatis uti quicumque religionis Christianæ gradus præ cæteris tibi animo sederit, servata cæterorum reverentia, in eo cooperante Deo in dies proficias, et integrum te in eo exhibeas. Quod si potes ex bono ad meliorem, atque ab imo ad summum evadere, id te niti summa intentione persuadere velim, ut laboriosius auctori militans, ab eo gloriosius coroneris. *Jacta cogitatum tuum in Domino* (Psal. lxxv), ut ab eo a nitorimenta perpetuo felicia et feliciter perpetua consequaris. Illudque ante omnia semper in oculis habeas quod ipse te fecerit, quod perditum reformarit, quod tam crebris, tam copiosis, tandemque proficuis auxerit beneficiis; ut hinc illum laudandi concepta materia, dum ei gratias de acceptis et habes et refers muneribus, fias ad accipienda majora dignior, et fretus humilitate, perseverantiam in bonis actibus (quod est donum inamissibile) sortiaris. Sane dum his studiis occuparis, honestas artes et ingenio dignas nolim negligenter prætereas; verum postules earum scientiam ab eo qui dat omnibus affluenter, et non improperat; et juxta mensuram fidei tuæ tibi haud dubie tribuentur. Valeas, charissime et desiderantissime; et longa florens ætate, salutiferis

^a *Nitorimenta*. Ita deserte codex manuscriptus, cum editionem haberent, *inter incerta*. Novum haud dubie vocabulum, sed quo Lupus significari velit nitorimentis, id est animæ, perpetuo duraturum. Nam alioqui voces illæ, *inter incerta*, nihil hic faciunt.

^b *Ad Heriboldum episcopum*. Antissiodorensis, ut diximus, ad epistolam 19. Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus (ut Flodoardus docet lib. iii, cap. 24), epistolam scripsit « Abboni Antissiodorensi pro Heriboldo præsule defuncto, qui cuidam fratri apparens admonuit de eleemosyna et orationibus atque oblationibus pro se offerendis. » Abbo enim, Heriboldi frater, ei anno 854 in cathedra Antissiodorensi successerat ex præcepto Caroli Calvi regis.

^c *Communis frater*. An Heriboldus Lupi frater? Certe paulo infra ait naturam eos arctissimo neces-

quotidie crescas virtutibus, meique semper benigne memineris.

EPISTOLA XXXVI.

AD ALWINUM.

Si subitanam nobis tuam attulisses præsentiam, infertilis profecto laboris retulisses dispendium. Namque ita me variis et inevitabilibus involutum offendisses negotiis, ut vix intra multos dies una hora vacuas tibi aures præbere potuissem. Quia etiam abbatis absentia intentioni tuæ plurimum derogasset. Itaque quod et ego, quemadmodum supra expressi, sum occupatus, et abbas vix autumno reversurus creditur, si tibi ad nos veniendum existimas, opportunitatis vides expectandum commercium. Cæterum germanum tuum, ut supplicasti, orationibus, quod potero, juvare cõtendam.

EPISTOLA XXXVII.

AD HERIBOLDUM EPISCOPUM

Suspectæ mihi amplitudinis vestræ nuper missæ fuerunt litteræ. Idcirco temperandum responsione putavi quod rei veritatem rescirem. Nunc quoniam e communis frater et earumdem litterarum fidem et vestri status patefecit veritatem, bonæ valetudinis vobis recuperationem quam celerrimam exoptans, breviter litteris respondeo. Si naturæ memores, quæ nos arctissimo necessitudinis vinculo nexuit, pristinique amoris unice singulariterque devinxit (quorum d unum est eventus, alterum judicii) sinceram mihi benevolentiam exhibendam decrevistis, imo quia decrevistis, locorum insterilitia, quæ mihi questi estis, detrimento esse non poterunt. Si quidem et frequenter invicem videre nobis facultas est; et si quis casus impedierit, litterale nobis haudquaquam deest commercium, quo vicissim intentione nostras (si vestra eo usque se summittit sublimitas) familiariter possumus revelare. Cæterum codicem annotationem beati Hieronymi in prophetas, necdum a me lectum, vobis morem gerens, dirigo: quem vestra diligentia cito aut exscribendum aut legendum procuret, nobisque restitui jubeat. Unde vos monendum judicavi; ne forte vobis in multis assiduisque occupatis negotiis nihil vobis collatura nobis earumdem rerum obsesset dilatio. Atque utinam altissimum divinumque vestrum ingenium, quantum posset fieri, a communibus

itudinis vinculo nexuisse. Atqui neutrum necessitudinis vinculum arctius est quam fraternitas.

^a *Unum est eventus*. Sic Galba imp, apud Tacitum, in libro primo Historiarum, Pisonem, quem adoptabat, his verbis alloquitur: « Nam generari et nasci a principibus, fortuitum, nec ultra æstimatur; adoptandi, judicium integrum. »

^e *Communibus negotiis*. Ob hoc nimirum quia archicapellanus erat « Pro jure enim sui muneris, » ut Marca scribit in libro vii de Concordia sacerdotii et imperii, « ecclesiasticas causas in palatio distribuabat archicapellanus, » eas nimirum quæ communes erant, ut ait Lupus, id est graves, « Præter eam auctoritatem, quæ propria erat archicapellani, omnibus consultationibus quæ de re publica aut privata in palatio a consiliariis (qui partim clericis

77 aversum negotiis ad indaganda humanæ vel divi-
næ sapientiæ transferretur secreta. Profecto vestra
nobilitas (a) officiique clarissimus gradus, dignum
sua amplitudine cepisset emolumentum. Quod nolim
eo dictum a me accipiatis ut me in hac parte perfe-
ctum jactanter existimem, aut vobis in aliquo pror-
sus conferendum, nedum præferendum, opiner.
Sed sicut vos convenientibus cumulatōs congratulor
honoribus, ita etiam ingeniis, maxime quæ excellent
artibus, ornatos nosse desidero, Caius Julius Cæsar
historiographus Romanorum nullus est. Commentari-
rii belli Gallici, quorum ad vos manavit opinio, tan-
tum exstant; nec quantum ad historiam, quod com-
pertum habeam, quidquam aliud. Nam cæterarum
ejus rerum gestarum, postquam idem Julius totius
pene orbis causarum molibus est oppressus, Hirtius
ejus notarius in Commentarios seriem referendam
suscepit. Eiusdem itaque Julii Commentarios ut pri-
mam habere potuero, vobis dirigendos curabo. Cu-
pio vos valere feliciter.

EPISTOLA XXXVIII.
AD REGEM CAROLUM.

Excellentissimo domino, iudicioque sapientium
multis et maximis regnis dignissimo, summa vene-
ratione nominando, inclyto regi Carolo devotissi-
mus per omnia Lupus.

Licet inevitabilis necessitas me ad tempus vestris
aspectibus subtrahat, sic tamen animus meus vobis
agglutinatus est, ut vos et vestra 78 semper in ocu-
lis habeam, et, ut absque adulationis suco verum vo-
bis confitear, vix comprehensibili amore comple-
ctar, Nam cur ad omnibus bonis debeatis amari fa-
cile in vobis eminet. Unde quantum capio, quantum
sufficio, quantum intelligo, vobis fidelis sum. Cæte-
rum præsentēs meas necessitates per venerabilem

erant, et partim laici) haberentur capellanus sem-
per intererat, » ut in libro iv ejusdem operis Marca
docuit. Quare mirum videri non debet quod Heri-
boldum Lupus in multis assiduisque communibus
negotiis occupatum esse ait.

(a) *Officii que cl. gradus.* Id est dignitas archiepis-
copalis.

(b) *Ad Ebroinum episcopum.* Pictaviensem, qui et
ipse sacri palatii archicapellanus fuit sub Carolo
Calvo, ut ipse Carolus testatur in præcepto quod
Glannensi monasterio concessit de villa Bidisciaco :
« Venerabilis vir Ebroinus episcopus, inquit sacri-
que palatii nostri archicapellanus, adiens culminis
nostri serenitatem, deprecatus est, » etc. Præsedit
in concilio Vernensi, anno 845, super Wenilonem
archiepiscope Senonensem; ob eam nimirum eaus-
sam, ut ad Capitula Caroli Calvi observat Sirmondus,
quod archicapellanus esset, id est, apex et caput
omnium dignitatum palatinarum.

(c) *Ad Rabanum.* Abbatem tum Fuldensem,
deinde vero Moguntinensem archiepiscope. Data
autem est isthæc epistola post obitum Ludovicii Pii, et
quo tempore discordia vigeat inter illius filios. Ude
sequitur falli Baronium, qui putat Lupum fuisse fa-
ctum abbatem Ferrariensem anno 838, mense De-
cembri. Sed de tempore promotionis Lupi statim
docebimus manifestis, ut reor, argumentis.

(d) *Consensu fratrum.* Itaque monachi nullum per
eas tempestates jus habebant in electione abbatum

Ludovicum, qui vobis non minus quam decet fidus
est, majestati vestræ notas facere studui; quibus
peto secundum datam vobis divinitus prudentiam,
cui omnes congratulamur, pie consulatis ut Dei ve-
strique servitii talia nunc valeam in primordio po-
nere fundamenta quæ futuri obsequii devotis molitionibus,
opitulante ejusdem Dei gratia, et vestro
favore, respondeant. Me autem noveritis, quotiescun-
que possum, Dei clementiam intentis precibus im-
plorare ut concedat vobis prolixam sospitatem, in-
oruentam victoriam, perpetuam pacem, vitiorum
odium, possessionem virtutum, sicque vos faciat
regnare in terris ut regnum non amittatis in cælis.

EPISTOLA XXXIX.

(b) AB EBROINUM EPISCOPUM.

Clarissimo Ebroino Lupus perpetuam salutem.
Causas meas Ludovico nostro significavi; quas
his litteris repetere superfluum duxi, cum eas quæ
illi redditæ sunt, vos lecturos et velim et sciam. Tan-
tum postulo ut in omnibus ita mihi adesse dignemini
sicut me confidere illis etiam litteris cognoscetis. Misi
vobis eburneum pectinem, quem, quæso, ut in vestro
retineatis 79 usu, quo inter pectendum arctior vo-
bis mei memoria imprimatur. Bene vos valere cupio.

EPISTOLA XL.

(c) AD RABANUM, PRÆCEPTOREM SUUM.

Reverentissimo Patri eximioque præceptori Ra-
bano Lupus salutem.

Rebus non potui hactenus gratias vobis agere.
Tamen quantas affectu habuerim occultorum cogni-
tor semper inspexit. Deinceps autem, si idem Deus
vitam vestram produxerit, optatamque pacem re-
formaverit, non erit impossibile quid animo geram
factis ostendere. Namque (d) consensu fratrum no-
strorum (e) x Kal. Decemb. cœnobium Ferrariense

præter consensum. Cætera regis erant. Attamen
Lupus ait in epistola 42 electum se fuisse a mona-
chis Ferrariensibus. Et in epistola 45, ad regem
Carolus scripta, ait ipsum sibi commisisse mona-
sterium Ferrariense ad monachorum votum electio-
nemque. Quod ita intelligendum est. Vacanti mo-
nasterio princeps præficebat abbatem, cum præcep-
to ut eum monachi susciperent. Tum, si nihil ca-
nonicum obstabat, monachi eum eligebant, eaque
ratione consensum suum addebant præceptioni re-
giæ. Interdum tamen monachi convenientes pro fa-
cienda electione ejus quem abbatem esse cupiebant,
postea principem adeuntes, eum sibi dari abbatem
petebant: quod eodem redit. Nihil enim refert si
princeps abbatiam donet ante vel post electionem
monachorum, modo jure regio id agat. Ad Lupum
quod attinet, ad alium referri non potest beneficium
in eum collatum quam ad principem. Ipse enim in
epistola 6 disertis verbis scribit eam esse multorum
sententiam, futurum ut, quando ipse reginæ studiis
attollebatur, quamprimum gradus dignitatis sibi
conferatur: quam dignitatem ab alio expectare
non potuit monachus palatinus quam a principe.
Præterea jus eligendi abbates suos nondum fuerat
tributum monachis Ferrariensibus. Tributum enim
dein est a Carolo Calvo ad preces Lupi.

(e) x Kal. Dec. Ita diserte codex vetus. Nam editio
Massoni habebat, in Kal. Dec. Itaque Carolus Calvus
monasterium Ferrariense Lupo commisit secundo
Kal. Decembris, ut colligitur ex epistola 21 ipsius

mibi commissum est; dominusque noster Carolus mira me dignatione fovens, gratia sua donavit. Vestra igitur benevolentia me unaque congregationem mihi creditam sacris orationibus, quæso, commendare dignetur, ut sicut studia mea plurimum eruditione adjuvistis, sic officii difficultatem assiduis precibus temperetis. Cæterum audivi sarcinam administrationis vestræ vos (a) deposuisse, et rebus divinis solummodo nunc esse intentos, Hattoni vero nostro curam sudoris plenam reliquisse. Cujus rei ordinem, simulque alia quæcunque videbuntur, beatitudinis vestræ litteris exspectabo cognoscere. Opto vos bene valere meique perpetuo dignanter meminisse.

80 EPISTOLA XLI.

(b) AD IMMONEM

Sanctitatis merito sincere suspiciendo venerabili Immoni Lupus æternam salutem.

Epistolam vestram me quam molliter mulcentem amicitiaque memoriam suaviter refricantem, ut par fuit, summa delectatione perlegi, eique sensa menti penitus illapsa diligenti memoriæ commendavi. Nam si vere, ut scripsistis, me inter charissimos numeratis, erit forsitan veniabile quod peregrinationis molestia, præsertim tot quot inveniri facile poterant neglectis opportunitatibus, epistolari solatio me levare spreveritis. Quanquam tanti contemptus dolorem vehementer exulceret non actum quod sæpe inter nos constitit, ut quotiescunque nancisci possent occasionem, quæ cognoscenda mihi essent, vos potissimum panderetis. Verum hæc alias. Cæterum propitio Domino Deo nostro sospes regressus sum; præterque domini ac nutritoris mei Aldrici, quan-

Lupi; eum antea, jussu haud dubie Caroli, eum monachi Ferrarienses elegissent x Kal. Decembris. Quo magis mirum est Odonem abbatem, quem hinc Carolus removerat, tandiu illic substituisse, cum, ut ait alicubi Phædrus, nemo libenter recolat qui læsit locum. Itaque abbas constitutus Lupus edixit ut Odo abscederet *intra III Nonas memorati mensis*. Is tamen non abscessit ante Idus. Tandem eo recedente, novus abbas Lupus monasterium Ferrariense ingressus est. Dein ad comitatum regressus, quæ gesta in isto negotio fuerant narravit. Factum id anno 842, ut patet ex iis quæ paulo post adnotabuntur de successu Rabani. Unde colligere possumus Lupum fuisse factum abbatem Ferrariensem a Carolo Calvo, anno 842.

(a) *Deposuisse*. Ex hoc loco pridem collegimus viri docti Rabanum monasterii Fuldensis regimen ante abdicasse quam fieret episcopus. Quoniam vero tempore id contigerit nondum quisquam aperuit, nisi quod illustriss. card. Baronius id factum ait anno 838. Itaque res altius investiganda est. Rodolphus presbyter et monachus, Rabani discipulus, tradit in ejus Vita illum deposuisse pondus curæ pastoralis vicesimo anno postquam illud susceperat. Susceperat autem anno 822, ut tradit auctor Annalium Fuldensium. Tum vero secessit in ecclesiam S. Petri a se ædificatam, quæ duodecim fere stadiis distabat a monasterio Fuldensi. « Cum igitur vir ille venerabilis, inquit Rodolphus, monasterium sibi commissum per annos viginti nobiliter rexisset, deposito curæ pastoralis pondere, ad ecclesiam quam ad orientem monasterii sancti Petri in monte constructam supra dixi, se contulit; ibique manens, ac Deo

tum ad me attinet, plenum infortunii (c) obitum et quorundam aliorum amicorum, non est quod mihi extrinsecus accidisse admodum triste crediderim. Cur autem vobis significari petieritis quos libros in Germania vel scripserim vel legerim, demiratus sum, nec satis causam comprehendere potui; nisi forte mei experimentum argute capere voluistis, propositis duabus rebus; quarum altera, si cessissem, videri poterat ostentationis, altera imprudentiæ pueriliis. Itaque simpliciter vobis aperio principem **81** operam me illic destinasse lectioni, et ad oblivionis remedium et eruditionis augmentum libros pauculos paravisse, nec Germanicæ linguæ captum amore, ut ineptissime quidam jactaverunt, sarcinam subiisse tanti tamque diuturni laboris. Quod autem studio humilitatis me invigilare divinis auctoritatibus monuistis, pergratum habeo; et velim credatis me hactenus id agere ut quod Deus me fecit, quodque suis beneficiis donavit, totum ejus gratiæ assignem, et ut ea in me conservans amplifiet submissis precibus flagitem. Siquidem ad ea quæ proposuistis, illud etiam evangelicum adjicio: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos* (Marc. ix): et quod secretorum cælestium conscius docet Paulus: *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* (I Cor. iv.) Ne illud me fugit, quamquam omnino me magnum non sentiam: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam* (Eccli. iii). Atque tam multa, tam fortia tandemque salubria hinc teneo documenta, ut ne somnare quidem possim divinorum beneficiorum mihi aliquid arrogandum. Sed plane qui aliqua (d) divina eminent gratia, non potest

serviens, cælesti philosophiæ vocabat. » Hinc patet Rabanum deseruisse curam monasterii Fuldensis anno 842, postquam ei præfuerat per annos viginti. Chronicon Hildeshemense: « Anno Dominicæ incarnationis 842, Rabanus abba Fuldensis cœnobii expulsus de monasterio. » Demum in libris Antiquitatum Fuldensium, editis a Pistorio, exstant quamplurima acta illius ævi ex quibus constat Rabanum adhuc abbatem fuisse Fuldensem anno secundo imperii Lotharii, Hattonem vero jam abbatem fuisse anno tertio imperii Ludovici regis orientalium Francorum, id est, Ludovici regis Germaniæ. De Hattonem porro, in quem curam pastorem transfudit, agemus pluribus in notis ad epistolam 86.

(b) *Ad Immonem*. Episcopum haud dubie Noviomensem, qui consilio Belvacensi interfuit anno 845, mense Aprili, et anno 859, in civitatis Noviomagensis excidio periit, a Normannis cæsus, ut Jacobus Meyerus tradit.

(c) *Obitum*. Obiit Aldricus anno 841, vi Idus Octobris, ut ad epistolam 29 dictum est. Igitur haud ita multo post scripta fuit isthæc epistola.

(d) *Divina eminent gratia*. Recte admonet Lupus eos in primis invidiæ morsibus patere, quos Deus eminentia invidia carent, ut Velleius Paterculus ait in libro secundo. Et apud T. Livium in libro viii legimus, *invidiam, tanquam ignem, summa petere*. Plutarchus quoque in Vita Publicolæ adnotat eum vitare non potuisse invidiam, cui semper obnoxii sunt magni viri. Itaque non injuria socerum suum ex eo laudat Tacitus, quod ita vitam suam instituisset, ut et extra invidiam, nec extra gloriam esset. Graviterque mo-

effugere varias diversorum opiniones; quandoquidem de Salvatore nostro, in quem nulla prorsus reprehensionis cadit suspicio, alii dicebant: *Quia bonus est; alii autem, Non, sed seducit turbas* (Joan. vii). Quare sapienti firmissimum erit illie ac singulare suffugium: *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit* (Matth. vi; Luc. ii.)
Benigne mei memores cupio vos bene valere.

82 EPISTOLA XLII.

(a) AD HINC MARUM EPISCOPUM.

Non sum nescius, cum tantis divinæ gratiæ muneribus abundetis, ultro vos cogitare (b) apud principem juvandi bonos facultatem divinitus accepisse; ut quod in se non habent, in vobis possideant, et remunerandæ vestræ industriæ materiam præbeant. Proinde familiaritatis fiducia moneo ut dum tempus habetis, usuram talenti multiplicare curetis; ut instar solis, benevolentiae vestræ splendor cunctos irradiet, nec quemquam excipiat, nisi qui superba cæcitate lucem justitiæ aspernatur. Nobilitatem vestræ generositatis ornat eruditio salutaris, altitudinem officii commendat religio professionis. Hæc vestræ celsitudini non arrogantiae vitio, sed amicitiae studio scripsi, ut quoniam in vobis et nobilitas et sapientia convenerunt, quantum hæc societas valeat, etiam nolentibus emineat, qui ipsa quoque lumina Ecclesiæ obscurare contendunt. Loci nostri jactura vobis nota est; ut scilicet rex (c) cellam nobis nulla mea culpa subtraxerit, quam pater ejus etiam edicto contulerat, quod comperisset monachicam religionem apud nos durare non posse, nisi facultatum fulciretur augmento. Itaque ad tantam inopiam devoluti sumus, ut hoc anno vix duorum mensium frumenti sustentaculum habeamus; famuli, quorum servitio carere non possumus, pene nudi sunt; nec quid his faciamus habemus. Plerique fratrum nudinet Sallustius, ei qui præclaris facinoribus hactenus enituerit, maxime providendum esse, ne opportunum se præbeat fortunæ casibus: quippe *post gloriam, invidiam sequi*. Fortius urget exemplum Christi, a Lupo allatum: qui, tametsi sanctissimus esset ac sapientissimus, malignitatis tamen dentes vitare non potuit. Vide Freinshemium ad Curtium, lib. viii, cap. 5.

(a) *Ad Hincmarum episcopum.* Rhemensem. Notior est quam ut quidquam de eo hic nobis dicendum incumbat. Illud tamen non existimaverim transmittendum, fuisse illum primo canonicum in monasterio S. Dionysii; postea vero cum omnes canonici illius monasterii fierent monachi, Hincmarum quoque factum fuisse monachum.

(b) *Apud principem.* Carolum Calvum, apud quem præcipua gratia vixit Hincmarus.

(c) *Cellam.* Sancti Judoci, de qua frequens mentio est in his Lupi epistolis.

(d) *Sæculari homini.* Intelligit Odulfum comitem, cui Carolus dederat cellam sancti Judoci, unde plurima commoda redundabant in monasterium Ferrariense.

(e) *In ecclesia B. Dionysii.* Anno nimirum 845, ut ad epistolam 32 dictum est. Itaque Carolus, urgentibus rem Gallicam fatis, cum omnia sursum deorsum ferri ac misceri videret, quod unicum erat afflictis

tatem attritis atque scissis vestimentis vitare coguntur, 83 hospitalitatem paupertate compellimur imminuere; et hoc turbulento Reip. tempore, his expensis quæ majores nostri congregaverunt, a rege clementiam, a communi Domino patientiam flagitamus. Itaque tædio neecessitatum afflictus vacationem officii, ad quod a fratribus electus sum, subinde cogito. Verum ab ea et sæcularium perniciose voracitate et impatientiæ crimine, si in tanta perturbatione eosdem fratres relinquam, deducor. Cum enim pro viribus, imo ultra vires, regi servierim, et pro eo semper intente orem, non solum ut aliquid mediocritati nostri cænobii conferret non merui, verum etiam hanc notam incurri ut partem ejus optimam, (d) sæculari homini traderet, non regendam, sed evertendam. Fecerit hoc mea vilitas. Cur tantorum virorum, qui mecum Deo serviunt, est contempta sanctitas? Vestro admonitu nosse debet esse inter nos aliquos de quibus merito Scriptura testatur: *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet* (Psal. cxliv); et: *Qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi mei* (Zach. ii.) Quid ei sæcularis illius excellentia contulit? Nunquid illi postea gentem aliquam barbaram subjugavit, aut hoc sibi dissidens regnum composuit? At si votum quo, vobis credo suggerentibus, (e) in ecclesia beati Dionysii se obligavit, ex integro absque respectu ullius personæ Deo persolvisset, imo primo consiliis quæ (f) in Verno quæsitæ et inventa sunt acquievisset, jam eum in pace regnare fecisset ille de quo sacræ continent litteræ: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum* (Prov. xxi). Canones eosdem, sive, ut vos vocatis, (g) capitula 84 (h) meo stylo tunc comprehensa vobis direxi: de quorum æquitate credo ætas posterior judicabit, et devotionis meæ non erit immemor cordium renumquescrutator. Vos autem interim mihi quæso et quibus remedium, ad Dei opem confugit; votumque, suadente Hinemaro Rhemensi archiepiscopo, fecit in monasterio S. Dionysii. Cujusmodi vero fuerit votum illud Lupus non explicat. Innuere tamen videtur pollicitum tum fuisse Carolum se, si prospere sibi res succederent, ecclesiis ac monasteriis restitutum bona quæ eis ablata fuerant. Itaque infortunium quod Carolo acciderat Lupus imputat voto violato, quod monasterio Ferrariensi restituta non fuisset cella S. Judoci.

(f) *In Verno.* Additum est istud ex veteri codice. Nam his carebat editio Massoni. Intelligit autem Lupus concilium habitum in Verno palatio anno 845, mense Decembri. Palatium illud ait Labbeus fuisse in loco cui hodie Vernoni nomen est ad Sequanam fluvium, in diœcesi Ebroicensi.

(g) *Capitula.* Tunc enim regulæ in Sydonis editæ non canones, ut antiquitus assolet, sed capitula vocabantur. Nihil vulgatius.

(h) *Meo stylo.* Hinc colligitur canones synodi habitæ in Verno scriptos et compositos fuisse a Lupo. Quæ causa fuit ut concilium illud ederemus cum operibus Lupi. Certe multa sunt in his canonibus quæ stylum Lupi redolent, ut illic adnotabimus. Honorificum autem in primis fuit quod licet Hincmarus in synodo adesset, Lupo tamen imposita est cura condendorum canonum.

buscunque similia patientibus Mardochai constantiam, Esther pietatem impendite; ut hostes famulorum Dei vestra diligentia, imo divina virtute, non ut tempore cujus mentionem facio, ad suam perniciem, sed ad perpetuam salutem vincantur et opprimantur. Bene vos valere optamus.

EPISTOLA XLIII.
AD LUDOVICUM ABBATEM.

Præcellentissimo abbati Ludovico Lupus æternam salutem.

Debita dona quæ per vos rex jussit direxi, quæ ut ei grata fiant vestra benevolentia non aspernabitur procurare. Quia vero (a) Odulphum cum (b) regina ad regem venturum audivi, supplico ut memores nostri esse dignemini, scilicet ut cellam nostram, in qua præter solum (c) nihil pene aliud jam relictum est, tandem aliquando (d) recipiam; quia eam nulla culpa mea perdidit, nec eas facultates noster habet locus ut sine præfata cella in eo durare possit religio. Namque inde cera ecclesiæ, fratribus et famulis vestimenta, pisces, caseus, et legumina ministrabantur; quibus omnibus, utinam non ad (e) duplum detrimentum domini nostri, gementes caremus. Admonete igitur eum sui periculi, ut et sibi et nobis aliisque similiter a se afflictis consulat; nec timeat Deum nostra §5 consolatione placare, quem non timuit acerba oppressionem offendere. Siquidem generalis religiosorum assertio est, præter vindictam ultimam quæ impendeat, nunquam eum felicitatis optatæ prosperitatem adepturum donec redintegret Ecclesiam quam divisit, et gravibus ac maturis bonorum, hoc est Deum timentium, consiliis acquiescat. Bene vos valere cupio.

EPISTOLA XLIV.
AD HINC MARUM.

Summa veneratione suspiciendo Hincmaro antistiti Lupus omnimodam salutem.

Effectum petitionis meæ nuper a rege vestra di-

(a) *Odulphum*. Ita diserte vetus codex, pro eo quod editio Massoni habebat *Edilulphum*, prorsus male. Odulphus is est, ut supra diximus, cui Carolus Calvus dederat cellam sancti Judoci: is ipso, opinor, qui Haudulphus comes vocatur in epistola 6 Frotharii Tullensis.

(b) *Regina*. Irmintrudc, Caroli uxore, cujus studiis haud dubie attollebatur Odulphus.

(c) *Nihil pene*. Intelligit cladem qua vastatum est monasterium sancti Judoci: quam cladem contigisse anno 844 docet auctor Chronici Fontanellensis. Verum eam contigisse anno 852 tradit his verbis auctor Annalium sancti Bertini: « Ea tempestate Normannorum classis in emporio quod Quentovicus dicitur, repentino sub lucem adventu deprædationibus, captivitate et nece sexus utriusque hominum, adeo debacchati sunt, ut nihil in eo præter ædificia pretio redempta relinquerent. » Sed verior est epocha in Fontanellensi Chronico adnotata. Nam in ista epistola mentio exstat reginæ, id est Irmintrudis, uxoris Caroli Calvi. Ea autem nondum nupserat Carolo, adeoque nondum regina erat. Carolus enim illam duxit exeunte tantum anno quadragesimo secundo illius sæculi, ut etiam tradit auctor Annalium Bertinianorum. Et Nithardus extremo libro quarto docet nuptias Hirmenrudis et Caroli fuisse celebratas

Agressio impedivit; quam urgente necessitate his litteris refrico, ut mea saltem importunitate, quæ ipsum quoque ingonuum pudorem excludit, vos ad subveniendum mihi et aliis eadem patientibus impellam: Neque enim congregandi auri argentique, ac aliarum pretiosarum specierum sublatam nobis dolemus materiam, sed unde vitam mediocriter sustentabamus, hoc est, unde vestimenta et alimentorum consequeremur omni tempore adjuncta. Cogimur itaque attrita et resarta ferre vestimenta et famen pene semper solis oleribus et emptitiis leguminibus temperare. Hinc queruntur infirmi. Apud nos consueta requirunt, nec inveniunt, hospites. Præsentia tempora infamantur, et Deus ad vindictam sine dubio provocatur. Verum quia, sicut priori epistola non adulatorie, sed serio comprehendit, totius Ecclesiæ causa vos dignitate ornatos et familiaritate §6 principis donatos credimus, idque rebus cupimus approbari, dum adesse Odulphus dicitur elaborare dignamini ut se rex tanto peccato exuat, et nos tam ingenti penuria liberet; ne non tam eum nostra oratio sublevet quam afflictio importabilis deprimat. Siquidem vestra suggestionem institutus magnam potest habere opportunitatem ut quod perperam fecit, immutet, scilicet si sæcularibus, quibus res ecclesiasticas impertitus est, enumeret quæ se ipsum et illos post consecuta sint incommoda, et iratum Deum non, nisi sua ei restituant, esse placandum, nec aliter eos virtutem et consilium recepturos, nisi ex corde ad ipsum Deum reversi, rapinis abstineant, et suæ imbecillitatis conscii, ejus omnipotentiam se submittant. Quod nisi facere dominus noster rex acceleraverit, et trepidaverit ubi non est timer, ultra quam dici potest formido ne citissime suis inimicis gaudium pariat exoptatum, nobis autem unice se amantibus opprobrium derelinquat. Bene vos valere cupio et in dies ad meliora proficere. Imitatus veteres eruditionis artificio, etiam nunc nostra recuperare molitus eodem anno, XIX Kal. Januarii. Præterea ista clades contigit cum Lupus jam esset abbas Ferrariensis: ad quam dignitatem is anno tantum 842 exeunte pervenit, ut dictum est ad epistolam 40. Unde manifeste colligitur cladem illam contigisse post annum 842.

(d) *Recipiam*. Ego arbitror tum aliquatenus satisfactum Lupo. Nam paulo post concilium Vernense, videlicet Kalendas Januarii, Carolus Calvus præceptum Lupo concessit, quo statuit ut cum ipse aliud beneficium dederit Odulpho comiti, aut cum isdem Odulphus obierit, cella sancti Judoci revertatur ad Ferrarienses.

(e) *Duplum detrimentum*. Id est, ad detrimentum animæ et corporis. Ad detrimentum animæ, quod ei pœna æterna imminet qui res ecclesiis dicatas aut donatas aufert. Ad detrimentum autem corporis, quoniam, quod multoties repetit Lupus, timendum est ne propter ablatam cellam Deus irascatur Carolo, victoriamque tribuat ejus hostibus: atque id etiam quorundam visionibus astruit paulo iufra, itemque in epistola 23. Sic Patres concilii Meldensis profitentur immissos ab ultore Deo Normannos in Galliam ob non servatos canones concilii Vernensis et aliarum synodorum per eas tempestates habitaram.

essem, nisi hoc frustra tentans experimento proprio comperissem, etiamsi Virgilium revivisceret, et totas (a) tripertiti operis vires movendis quorundam cordibus expenderet, ne lectionem quidem præsentium adepturum.

87 EPISTOLA XLV.

AD DOMNUM REGEM CAROLUM.

Omnipotentis Dei, quæso, recordamini, qui gratis dedit vobis vitam, nobilitatem, (b) pulchritudinem, potentiam, laudabilemque prudentiam, et, quod his majus est omnibus, sui cognitionem. Et honorate eum in (c) servis ejus; quia ipsi, utpote habenti omnia, conferre nihil potestis. Polliceri dignatur ille: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v). Estote nobis nimium indigentibus misericordes, ut pro nobis beatitudinem misericordium ipse vobis restituat. Plus minusve quadriennium est ex quo septuaginta duo monachi, quos ad eorum votum electionemque mihi commisistis, quique indesinenter, nobis in diversa occupatis, pro salute ac prosperitate vestra excubant, propter abstractas facultates patiuntur incredibilem vestimentorum, leguminum ac (d) piscium indigentiam; et publica hospitalitas, peregrinis juxta constitutionem priorum regum exhibenda, intermissa est: famuli monasterii squalore torquentur et frigore. Nec possum subvenire miseris, quoniam ab aliis multitudo collecta mihi relicta est, et copia unde sustentabantur ablata. Siquidem intercedente gloriosa (e) matre vestra serenissimus pater vester Ludovicus Augustus ad remedium animæ suæ ac salutem posteritatis supplementum hoc cœnobio nostro contulerat. Nec tamen, cum id haberemus, noxia diffluebamus abundantia, ut in delicias intemperanter 88 solve-remur, quia quæ Regula concedit integris facultatibus monasterii vix poterant procurari. Nunc autem longe pauciora consecuti, abstinemus inviti, alge- mus coacti: pueros, senes, atque infirmos propter inopiam non fovemus. In tanta calamitate patri et matri vestræ quotidianas preces et annum officium persolvimus, quasi quod illi contulerunt possideamus. Fecerunt enim illi totum quod potuerunt, et donum suum robustissime firmaverunt. Tangat itaque vos affectus eorum per quos esse cœpistis. Instaurate illorum eleemosynam ingenti periculo hactenus intermissam. Nec obliviscamini vestri. D Etenim vos jam eleemosyna indigetis. Tempus est

(a) *Tripertiti operis.* Intellige Bucolica, Georgica et Æneidem. Hæc enim opera reliquit Virgilius.

(b) *Pulchritudinem.* Etiam pulchritudo pertinet ad majestatem. Unde et aliquæ gentes suos reges non ex nobilitate sumebant; sed eum eligebant qui specie oris et habitu corporis emineret, id est pulcherrimum. Vide virum eruditissimum Freinshemium in notis ad Q. Curtium, lib. vi, cap. 5.

(c) *Servis ejus.* Id est monachis. Hos enim servos Dei per eas tempestates dictos esse vulgari epitheto adnotavimus ad epistolam 25.

(d) *Piscium.* Probabile est monachos Ferrarlenses tum abstinuisse ab esu carniū. Nunquam enim Lupus conqueritur sibi deesse carnem, sed legumina.

A ut Dei timor atque amor vestram compungat mentem, quia jam pervenit corpus ad virilem ætatem. Ne differatis, quæso, ulterius bonum quod vos velle dicitis: quoniam cum nesciatis quid superventura pariat dies, tamen quia nobiscum quotidie ad ejus judicium tenditis, cui verissime dicitur: *Tu reddes unicuique secundum opera sua* (Matth. xvi), dubitare nequaquam potestis. *Horribile est autem incidere in manus Dei viventis* (Hebr. x). Nec vero dicere dignemini vos non posse. Siquidem, ut ait Apostolus *Deus non irridetur* (Gal. vi). Scit ille quantum potestatis contulit, qui non nisi quod justum est exigit. Ne trepidetis timore ubi non est timor. Audete potius benefacere, si in hac vita prospere et in futura feliciter desideratis regnare. Cur enim non constanter audeatis immutare quod nullus justum esse possit ostendere? Consensu bonorum omnium justum est quod poscimus, possibile regalæ potentiae, necessarium nobis, utile non tam nobis quam vobis. Nos enim 89 ex hoc beneficio temporalem consequemur usum, vos autem, accedentibus aliis bonis, præmium sempiternum. Flectant igitur pietatem vestram justissimæ supplicationes, humillimæ preces, quas maxima extorquet egestas. Et vel nunc perficere dignamini quod tunc firmissime concessistis, cum vobis Davidicum illud (f) servandum proposui: *Fixum est quod locutus sum* (II Reg. xix). Namque nec aliter deceet vestram nobilitatem atque probitatem, quæ omnibus imitabilis esse debet; nec vero aliter convenit vestræ saluti atque Reipublicæ paci. Nos autem nec in debito famulatu reddendo inveniemur segnes, et in placanda vobis, quantum poterimus, divinitate curabimus esse ferventes.

EPISTOLA XLVI.

CUIDAM NECESSARIO.

Justa copiosaque suppetente materia, ne dubitetis tu, et quos fideles judicasti, perfidi commenta subvertere, qui impudentia singulari et beneficiis meis, ut in monasterio nostro subsistens, utitur, et lacere non desinit a quo fovetur; atque opertus ignominia, et refertus invidia, unde se non valet expedire me conatur propellere. Et quia fugit eum optata victoria, mirabili amentia serere infamiam delectatur; illi similis qui quod se nequaquam recuperaturum cognoscit, amoliri ab aliis non quiescit. Cur autem eum non constantissime invictis et insolubilibus argumentis opprimatis, quem juxta fidem divini ora-

pisces, cascum, aliaque similia. Sic, ex instituto sancti Bonifacii, et secundum B. Benedicti Regulam, monachi Fuldenses abstinebant ab esu carniū, ut ipse Bonifacius auctor est in epistola 142, quæ data est ad Zacharium pontificem Romanum. Hodie monachi congregationis sancti Mauri, qui B. Benedicti Regulam severius profitentur, prorsus abstinent ab esu carniū, nisi ob invaletudinem.

(e) *Matre vestra.* Judith, postrema Ludovici Pii imperatoris uxore.

(f) *Servandum proposui.* Nimirum in exhortatione quam Lupus fecit ad Carolum Calvum, cujus etiam meminit in epistola 53. Ea autem exhortatio nunc non exstat.

culi anima Dei detestatur, quod humana **90** divina- que jura permiscens, seminet inter eos discordias quos vel natura protulit vel religio fratres fecit? Tu vero nullis omnino maleficiis a loco nostro avellaris, quod ope divina nec illud continget quod formidas, et eveniet cito quod optas; consequenterque securi studebimus: ita mihi jam explorata sunt omnia. Demosthenes noster ipso interdum caule indiget, et cibario nonnunquam pane altus fert modice. Desperatione quoque vini ad hoc perductus est ut venali cervisia delectetur; et vel in hoc Tullium superat, cum quod ille dormiens, id iste vigilans patitur. Ita nec lateribus robur comparatur, nec vocis conservandæ cura laborat. Rhetoricæ magis actionis immemor, relinendæ vitæ facultate contentus est. Verum enimvero auctor bonorum omnium nostram et vestram inopiam larga, ut credimus, opulencia abolebit.

EPISTODA XLVII.

EIDEM.

Non est quidquam quod metuas. Nam et domestici et extrarii hostes, tametsi plurimum sibi, nihil mihi oberunt, quod protegere meam parvitatem dignabitur qui me sibi jussit et dedit confidere. Proinde irridenda omnis illorum molitio est qui vel implicabili cruciantur invidia, vel in inexhausta cupiditate torquentur.

91 EPISTOLA XLVIII.

SAR.

Contentionis obstinatione posita, et superandi pervicacia, æquus æstimator necessitatum, vide ut affluens annonæ copia, quam tibi commisi, prosit utilitatibus nostris. Namque sationi et animalium pabulo et, cujus ingentem te habere curam desidero, justæ hospitalitati adhibita diligentia, non dubito superfuturum quod præstare non mediocre commodum possit.

EPISTOLA XLIX.

AD HINC MARUM EPISCOPUM.

Suspiciendo H. antististi Lupus omnidam salutem.

Angustiam nostram, quam temporis cum prolixitas, tum etiam asperitas peperit, nuntius a me directus vobis exposuit, nec aliud in paternitate vestra quam quod de ea præsumebam invenit. Sane priores

(a) *Attiniaco*. Sic restituimus hunc locum ex veteri codice, editio enim Massoni habebat, *Hiniaco*. Palatium regium fuit in diœcesi Remensi, ad Axonam fluvium. Illic *duodecim Ecclesiastici ordinis viros, qui diu noctuque divina horis competentibus frequent officia*, constituit Carolus Simplex Francorum rex.

(b) *Ad Trajectum*. Id est, *secus municipium Trejectum, in loco qui dicitur Marsna*, ut est in Capitulis Caroli Calvi. Congressus ille Lotharii imperatoris, Ludovici regis Germaniæ et Caroli Calvi contigit anno 847, mense Februario. Nam de hoc ipso conventu hic agi manifestum est. Ait enim Lupus in epistola 59: « Non ignoratis, credo, reges nostros apud Trajectum hebdomade secunda Quadragesimæ celebraturos colloquium, » quod eodem spectat. Nam, ut adnotat Sirmundus, anno 847, Quadragesimæ initium fuit die 16

certavimus officio; nec tantum poposcimus quantum præstitimus, scilicet implendæ materiam charitatis. Itaque nobis omnium quorum indiget usus penuria jamdiu laborantibus magna properantia subvenite, ut promissionum benevolentiam optatus largitatis consequatur effectus. Hospitatur in villa quæ antiphrastricos Viniacus vocatur, et ab (a) Attiniaco in Africum plus minusve uno milliario distat. Hoc ideo ut etiam de vectura cogitet vestra insignis prudentia, quod hujus **92** quoque rei nulla nobis facultas est. Quo, et quanto, et quando nos visitaturi sitis, litteris per hunc latorem vicissim redditis pandere dignamini; ut interim et spe refici, et quid nobis agendum sit, valeamus prospicere.

EPISTOLA L.

GUIDAM FIDO.

Non ignoras prolixi temporis laborem quem recuperandæ cellæ studio assumpsi; quo adhuc flagrans, jussu regis, vita comite, ad colloquium proficiscar quod reges (b) ad Trajectum habituri sunt. Pecunia nobis jam nulla est quæ tanto spatio vix potuit sufficere. Proinde quia non videbatur consilium imperfectos conatus relinquere, donec evidenter appareat qui eos consequatur effectus, non usquequaque inhonestum credidi opem ab amicis petere, quorum fides mihi non fluxa in similibus inventa est. Itaque maxima spe ad (c) dominam Rh. direxi; cui cum nostro nuntio, aut, si commodius judicaveris, separatim, hujus meæ necessitatis volo causam aperias, eamque quam mollissimis precibus flectas, ut sicut semper, nunc mihi subveniat, et continuo per hunc meum nuntium argento quod in hoc utar itinere juvet me liberaliter; ut et in cænobii nostri, pro quo satagimus, instauratione particeps existat, et me sibi devotiosem, si id fieri possit, efficiat. Si quid etiam ab aliquo tibi datum habes, mihi mittere ingenti necessitate (d) arctato ne graveris, quoniam nihil tam pretiosum aut parvum dirigere poteris quod non patiamur pro victu expendere.

93 EPISTOLA LI.

FRATRIBUS FERRARIENSIBUS.

Dilectis fratribus. Quod gaudium capiam de R. si forte vestrum aliquis ambigit, repetat illud memoria quod auctoritas divina neque rapaces regnum Dei

Februarii. Synodi porro istius mentionem facit, ut opinor, Hincmarus ad Annulum Lugdunensem scribens, apud Flodoardum, lib. 11, cap. 21.

(c) *Dominam Rh.* Pessime in editione Massoni, *Dominum Rhodingum*. Constat enim hic agi de pia quadam femina. Infra: *eamque quam mollissimis precibus flectas*. Sic enim legitur etiam in editione Massoni. Vetus codex discrete scriptum habuit *Dominam Rh.* quod an interpretandum sit de femina quadam cui Rhodingæ nomen fuerit, ut vestigia Massonianæ editionis sequamur, an vero de Rhotilde, aut alia quapiam femina, eruditorum judicio permitto discutendum.

(d) *Arctato*. Ita codex manuscriptus, prorsus bene. Furiosa est lectio quam exhibet editio Massoni, quæ pro *arctato* habet *Arentato*.

possessuros affirmat (*I Cor. vi*), et ultra dubius esse non poterit. Præceptor vero ejus, ne se insolubile argumentum reperisse gloriatur, accipiat omnium villarum nostrarum meum, meum, inquam, esse regimen et laborem, usum vero fructuum ipsum etiam secundum meam dispositionem fratrum esse communem. Ita nec sæcularem religio minuit potestatem, nec potestas confundit religionem. Interim prospicite nostris equis, ne a magistro aut a discipulo subtrahantur; et absque ullo in hac parte meo respectu, quidquid secundum leges valetis, contra violentiam pervasoris agere contendite, industriam vestram hoc mihi gratiorem scientes futuram quo major et illustrior enituerit. Mihi potiora molienti quod opportunitas hinc, imo Deus permiserit, curæ erit perficere. Ego, quoniam cum rege (*a*) ad Trajectum, Deo volente, iturus sum, quo ei ad colloquium fratres occurrent, et (*b*) recipiendæ cellæ bona mihi spes est, nec possum adesse vobis, ut unusquisque vestrum agat mecum quod solet et debet, sicut superiore anno convenit nobis, qui potest agere studeat, quousque rediens, si aliquid sit immutandum, cognoscam. Satio studiosissime procuretur; et quod nostri boves post solemne debitum non suffecerint, ¶4 frequentes impleant corrogationes. Bene vos valere cupio et diligentissime orare pro nobis.

EPISTOLA LII.

PRÆPOSITO.

(*e*) E. noster probabilia fecit quæcunque abs te gererentur, quod mihi cordi fuit, moneoque te ut sicut cœpisti, in officio sincera fide permanear. Furiosum illum, super quo scripsisti, quia etiam pœnitens suspectus mihi est, et germana sanctitate usque ad fastidium satiamur, vehementer me recusaturum cognosce: ac si se ingesserit, ne tridui moras excedat cæteris persuade; quia quod toleremus non opus est nobis extrinsecus quærere.

EPISTOLA LIII.

AD DOMNUM REGEM CAROLUM.

Præcellentissime rex. Licet tacendo, loquendo ac scribendo, nihil hactenus profecerim, tamen quia Dei causa est quam ago, quiescere non audeo. Pro vestra salute ac prosperitate vos admoneo et sup-

(*a*) *Ad Trajectum*. Vide quæ ad superiorem epistolam adnotata sunt.

(*b*) *Recipiendæ cellæ*. Nondum ergo cellam sancti Judoci receperat Lupus anno 847, tametsi præceptum Caroli Calvi diu ante datum esset ob eam causam. Ergo nondum Odulphus erat mortuus, neque beneficium aliud a principe acceperat.

(*c*) *E. noster*. Hic reddidimus bona fide codicem ms. Nam editio Massoni ita habebat: *Frater noster prob.* Sincerior videtur lectio vetusti codicis, ideoque eam retineri debere visum est.

(*d*) *Sancto Petro*. Quia monasterium Ferrariense dicatum est sancto Petro. Timendum autem Lupo non erat, ne ita familiariter habitus Petrus, ut parvulus vocetur, cum parvulo nostro sancto Petro; timendum, inquam, non erat ne hinc Petrus Lupo subirasceretur. Divo tamen Tiberio displicuisse potuit similis familiaritas in Cotta Messalino qui, ut refert Tacitus in sexto Annalium libro, querens de po-

plex flagito ut vosmetipsos liberetis periculo, meque devotissimum vobis famulum secundum frequentes vestras promissiones asperrimo sublevelis labore. Quæ beatæ memoriæ pater vester, intercedente gloriosa matre, peregrinis et Dei servis ¶5 largiti sunt ob redemptionem animarum suarum, hæc afflicti variis necessitatibus, quatuor annorum spatio, quia omnes adesse non possunt, per me repossunt a vobis. Ut ipsa etiam eorum verba sciatis, dicunt injustum esse ut a vobis fame torqueantur et frigore, cum assidue pro vestra temporali et perpetua salute cogantur orare, nec vos omnino consecuturos felicitatem quam desideretis donec cum parvulo nostro (*d*) sancto Petro in gratiam amicitiae redeatis. Ac ne putetis eos joculari, serio confirmant senes nostri experimento se proprio comperisse, idque sibi pueris a senibus esse traditum, quod quicumque monasterio nostro insigne aliquod intulerit damnum, nisi cito resipuerit, magnum incurrerit incommodum, aut sanitatis, et vitæ pertulerit dispendium. Ne igitur tali re aut similibus vestram impediatis prosperitatem, nec servorum Dei penuriam contemnatis, nec salutem vestram dubiam faciatis. Reddite potius Deo vota vestra, dum potestis; ad cujus iudicium nimis tremendum quotidie properatis nobiscum, in quo absque respectu dignitatum aut personarum unusquisque recipiet quod meretur. Vita hæc brevis et incerta est, et juniores vobis quotidie moriuntur. Ipse vero Deus promittit et minatur: *Qui glorificat me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles (I Reg. 11)*. Ad virilem ætatem perducti estis. Ne timeatis justitiam facere, ut per eam thronus vester firmetur. Domine mi rex, considera quod sicut nuper (*e*) in exhortatione prudenter dictum est, jam pater es, et in magnis adhuc versaris laboribus; et talem te omnibus exhibe ut boni te cupiant et optent videre fortunatum ¶6 atque felicem avum, et post hujus vitæ transitum, cœlestis patriæ possessorem.

EPISTOLA LIV.

NECESSARIO.

Non ignorabam haud aliter te quam volebam quamque oportebat facturum, et maleficia illius perditissimi maxima ingenti auctoritate præventurum.

tentia Manii Lepidi ac L. Arruntii, addidit: *Illos quidem Senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus*. Matthæus Parisius ad annum 801 refert quemdam theologum, cum disseruisset publice de mysterio Trinitatis, videret autem auditores sibi applaudentes, in hæc verba temere erupisse: *O Jesule, Jesule, quantum in hac quæstione confirmavi legem tuam et exaltavi!* Apud Bohuslaum Balbinum in Historia S. Mariæ Montis Sancti legimus *Jesulum* pro puero Jesu. Ripamontius vero parte secunda Historiarum Ecclesiæ Mediolanensis, pag. 57, scribit dæmonem in corpore muliebri habitantem, cum post eam frustra deductam ad sancti Syri reliquias, ad sanctum Bernardum abbatem Clarevallensem, qui tum in ea regione erat, adducta fuisset, urgeretur autem dæmon ut inde exiret, ita proclamasse: *Nec me pellere potuit antea Syrolus, nec hodie Bernardolus pellet.*

(*e*) *In exhortatione*. Vide supra in notis ad epistolam 45.

Unde et tibi gratulor, et omnipotenti Deo si non dignas, certe quantas possum et ago et habeo gratias, qui sic me necessariis aliqua in parte destituit ut tamen hoc dispendium fidissimi devotione suppleret. Nec vero ille impudenter inimicus solum cavendus et eludendus est, verum et hi quos nuper dubitando præfeci, tua semper industria confirmandi, ut dicto audientes existere contendant, nec sibi ullatenus renitutum arbitrentur. Vultus noster, cum redierit, forsitan tibi metum detrahet. Interim sine pavere ingratos.

EPISTOLA LV.

(a) AD MARCWARDUM ABBATEM.

Desiderabili maximeque veneratione suspiciendo Marcwardo abbati clarissimo Lupus præsentem et futuram salutem.

(b) Nithardi adventus ad (c) Silvacum, quo me monasterii necessitas traxerat, vehementer me lætificavit (cujus præsentia factum est ut hæc litteræ vestræ paternitati redderentur), cum vos esse sospites et communem filium (d) Eigilem ex va-

(a) *Ad Marcwardum.* Abbatem Prumiensem, ut diximus ad epistolam quintam.

(b) *Nithardi.* Dubitare videtur V. C. Paulus Petavius in Syntagmate de Nithardo, Caroli Magni nepote, an de eo intelligendus sit hic locus Lupinus. Monasterii quippe Centulensis in diœcesi Ambianensi monachum fuisse hoc suadebat, quod Angilbertus, Nithardi pater, monasterium illud amplificaverat, illicque abbas fuerat, ibidemque sepultus. Præterea, Nithardus ipse abbas fuit Centulensis. Et tamen videbat Petavius, ex hac Lupi epistola colligi posse, Nithardum eundem monachum Prumiensem potius fuisse quam Centulensem. Ego crediderim Nithardum B. Benedicti institutum arripuisse in monasterio Centulensi, ob memoriam patris; postea vero, ob magnam Marcwardi famam, secessisse in monasterium Prumiense, non ut monachus illic esset, sed ut hospitem. Dein, reversus ad suos, abbas Centulensis factus est; obiitque anno 855, ut existimat idem Petavius. Scripsit libros quatuor de dissensionibus filiorum Ludovici Pii, ad Carolum Calvum Francorum regem. Nam ab istius partibus stetit adversus Lotharium et Ludovicum, honoribus etiam ab eo auctus.

(c) *Silvacum.* Villam regiam in pago Laudunensi, ut ex Hincmari Laudunensis epistola ad Rhemensis collegit Sirmondus. Quare recte hinc concludit idem vir eruditissimus allucinari eos qui Silvacum, sive Silvaticum (utroque enim nomine appellata reperitur hæc villa) confundunt cum Silvanecto. Silvaci rursum meminit Lupus in epistola 57. Vide Mabillonium, lib. iv de Re diplom., pag. 324.

(d) *Eigilem.* Qui Prumiensis dein abbas fuit post Marcwardum anno 853, ut Regino tradit. Anno dein 855, Lotharius imperator, Ludovici Pii filius, monachum se fecit in Prumiensi monasterio, cui tum præerat hic noster Egil. Regino: « Anno Dominicæ incarnationis 855, Lotharius, convocatis primoribus regni, imperium filiis suis divisit. Ludovico Italiam tradidit, eumque imperatorem appellari fecit. Æquivoco vero, id est Lothario, regnum quod ex suo nomine vocatur concessit. Carolo autem, qui junior natus erat, Provinciæ regnum largitus est. Dispositis itaque atque ordinatis regni negotiis, valedicens suis, mundum reliquit; atque in Prumiam monasterium veniens, comam capitis deposuit; habituque sanctæ conversationis suscepto, in religionis professione diem clausit extremum iii Kal. Octobris. » Sed hic accipe veterem fabellam monachi Engolismensis: « Lotharius imperator ægrotans,

alidissima infirmitate, opitulante favore divino, revalescere ostendit. Tantam siquidem expertus sum vestram benevolentiam et liberalitatem ut nemini quam vobis me majorem debere sentiam devotionem. Verum quanquam temporis malitia obstiterit ne possem hactenus obsequiis pandere quod merito concupisco, bonitate vestra præfusus audeo supplicare ne ad regem nostrum venire gravemini: quia et res vestras forsitan recuperare poteritis, et nobis in recipienda cella sancti Judoci prodesse plurimum; super qua et vobis jam et mihi sæpissime et (e) Ludovico nuperrime tam serio promisit ut, si adesse dignemini, dilationis nullum possit invenire periculum. Ita et rei discrimine terrebitur, quod et peregrinis nobisque monachis a suo patre et matre relicta stipendia sustulit; et promissionum suarum serie constringetur, ut saltem tunc faciat quod olim se facturum spondit. Pridie Calendarum Decembrium ad comitatum accessi; et ingentibus dispendiis atque laboribus cum rege versor assidue spes

factus est monachus in Prumia monasterio pro eo quod patrem de imperio ejecerat et carceratum tenuerat. Quo mortuo, de anima ejus altercatio visa est a fratribus inter angelos malignos et benignos. Sancti angeli dixerunt: Nos non misit Dominus ad imperatorem, sed ad monachum. Vos accipite imperatorem, nos nobiscum ducemus monachum. Angeli sancti secum duxerunt animam. Dæmones acceperunt corpus et violenter a domo extrahere cunctis videntibus cœperunt; sed orationibus fratrum fugati, evanuerunt. » Aliquot post annis Egil abbas renuntiavit regimini monasterii Prumiensis, ut fidem facit Regino his verbis: « Anno Dominicæ incarnationis 860, Egil abbatiam Prumiensem sua sponte dimisit. » Reversus dein in Franciam, factus est archiepiscopus Senonensis post Venilonem. Odorannus in Chronico: « Anno 865 obiit Wenilo archiepiscopus Senonum, qui Ludovicum, fratrem Caroli, unxit in regem in Burgundia. Huic successit Egil abbas. Anno 870 obiit domnus Egil archiepiscopus, qui privilegium sancto Petro fecit de altare Alsonis villæ. Hic Lothario juniori concedente, et Trejectensium [lege, Treverensium] Episcopo jubente, ex ipsius diœcesi et monasterio quod dicitur Promia assumptus, a Carolo rege in monasterio Flaviniensi abbas est constitutus. Postea Senonum archiepiscopus ob sui merita factus, quiescit in monasterio sancti Petri. » Vide etiam chartam Eigilis de fundatione monasterii Corbiniacensis in tomo IV Galliæ Christianæ. Chronicon sancti Petri Vivi Senonensis: « Anno 865, Wenilo archiepiscopus obiit, sepultusque est apud Vallilias, quinto Nonas Maii, in crypta sanctæ Anastasiæ virginis. Huic successit in episcopatu domnus Egil monachus, omni bonitate conspicuus. » Ad eum adhuc monachum exstant Lupi epistolæ 105 et 109.

(e) *Ludovico.* In manuscripto pro *Ludovico* legitur *ad, hal.*, in epistola vero 88, *Adalh.* Id, quia divinare ultra non potui quonam modo explicandum sit, adnotandum esse existimavi. Nam alioqui Ludovici nomen non est inutile hoc loco; quippe quem et amicum valde Lupo fuisse constat, et ab eo frequenter sollicitatum ut se monachosque gratia, qua apud Karolum Calvum flagrabat, juvaret ad recuperationem cellæ. Propter hanc causam nihil mutare volumus. Quis porro fuerit hic Ludovicus vide supra in Notis ad epistolam 22. Hujus tamen Adalh. opera præcipue recuperatam cellam sancti Judoci hic et in alia epistola profitetur Lupus.

meas differente propter absentiam, ut fatetur, Odulfi. **A** Is languere dicitur, nec tam periculose ut vel admonitus corrigatur, quod optarem, nec tam graviter ut moriatur, quod propter ejus (*a*) certissimam damnationem doleremus. Properate itaque ut, quoniam propiores aliquantulum facti sumus, post tanta spatia desideratis refovear alloquiis, et vestro annisu, auctore divina gratia, liberer angoribus vix ferendis. Tales, quæso, nostris estote pueris quales non modo nostris, verum etiam vulgo fuistis omnibus paternitatem vestram pie quærentibus. **98** Exiguitatis meæ nomine charissimum Eigilem et reliquos omnes fratres dignamini salutare. Laboriosissimum difficillimo tempore negotium, præsertim nihil meritis, vobis imponere haudquaquam præsumpsissem, nisi quod rex noster vos ad colloquium invitaret comperissem; adeo ut mihi quoque hoc tempore præceperit ut si forte ad monasterium nostrum accederetis, ad se vos deducendos curarem; utque licentiam impetraturi, inter alia commode imperatori suggerere possetis a me fratribusque nostris, qui pro eo semper oremus, vos precibus fatigari; ut quoniam (*b*) de loco nostro sitis, a quo vos corpore duntaxat ecclesiastica utilitas abduxerit, isque diminutione facultatum vehementer attenuetur, atque religioni paupertas impedimento sit, intercessionis opem instaurationi ejus impensissimo studio conferatis. Vale, domine Paterque charissime, Lupique tui semper benigne memineris.

EPISTOLA LVI.

(c) RATBERTO ABBATI.

Bonis omnibus amplectendo Ratberto Lupus in Domino salutem.

Habita diligenter opportunitatis ratione, suggesti domino regi, annitente Vullegiso nostro, super Ivone id vos postulare ut quoniam nec ad monasterium remeasset, et verisimile esset eum quæ fuerit solitus iterare, si quando reverti tentaret, ne in sui aliorumque perniciem potestatis ejus præsidio muniret. Siquidem esset indignum ejus majestate, nisi resipiscentibus, perversis aperire accessum, **99** nedum impunitatis indulgere securitatem. Ille, quo solet vultu cum gratosus apparet, post quædam alia, jure se ipsi monacho deinceps negaturum auctoritatis

a Certissimam damnationem. Ex hujusmodi persuasionibus natum est somnium de damnatione Caroli Martelli. Existimabant enim tum nonnulli actum prorsus de salute ejus qui vel ungue summo, ut ita dixerim, perstringere auderet bona monasteriorum. Apud Cæsarium sane Heisterbachensem, qui ante quadringentos annos vivebat, legere est multos magnates aeterna morte damnatos ob eam causam. Et id quidem valet in deterrendo aut exhortando. Sic Bonifacius Moguntinus cum aliquot episcopis ex synodo quapiam scribens ad Ethilbaldum regem Merciorum ut eum retrahat a pervasione ecclesiarum et monasteriorum, proponit exemplum Ceolredi Merciorum regis, et Osredi regis Deirorum et Berniciorum, qui « ob fracturam monasteriorum justo judicio Dei damnati, de culmine regali hujus vitæ abjecti, et immatura et terribili morte præventi, a luce

aditum respondit, quo hactenus uti contempserit, atque hoc sibi satius videri ne pereat ut constringatur convenienti custodia priusquam societatis communionem recuperet. Nos vero, tametsi offerret quæ sperare vix omnino possemus, idque, ut par erat, amplecteremur, vos nec citra decretum Regulæ subsistere nec ultra velle progredi constanter astruimus. De liberalitate vestra quid sentiam nolui præcipiti declarare præconio, donec experirer an copia piscium, quæ ventura erat cum maxima, tum etiam, ut opinabar, optima, mei supergrederetur ingenioli facultatem.

EPISTOLA LVII.

EIDEM.

Dilectissimo abbati Ratberto Lupus omnimodam salutem.

B Quod flagitastis exsequi absque dilatione contendere; evolutisque ratiocinationibus multis, ad hanc virum compuli conditionem ut non modo noceat nihil, verum etiam prosit plurimum, si erga ejus propinquum, qui tempore tumultus discessit, et instaurata pace reverteretur, benigni extiteritis. Id vos et libenter facturos et in omnibus quæ jubere dignaretur obsecuturos, dum ejus gratia fruere mini, fiducialiter sponderi; atque eo usque institi donec firmissime promitteret nihil se vobis offecturum, nisi prius mecum causam conferret. **100** Itaque modum petitionis meæ hoc fine terminavi, ut si quando rebelles ejus favore suas querelas fulciri deposcerent, non vulgo acquiesceret, verum res duntaxat dignas vestræ conscientiae reservaret. Quædam alia comperi tam caute revelanda ut ea litteris comprehendere tutum non putaverim, tamque necessaria cognitu, ut quam potestis celerius, præterita qualibet alia utilitate, mihi ad colloquium occurrere debeatis. Cæterum, nisi jam molestum sit, profecturo mihi cum rege, si Deus vult, ad Silvacum nuntium dirigite; ut cum gratias agere cœpero, uberius dicendi copia frustra conantem plurima non destituat. Ut vero epistolam serio claudam, obsecro ne sim vobis oneri quod nimis familiaritatis fiducia multa postulo: quia si vitam et prosperitatem Deus mihi concesserit, non sum nunc ad accipiendum paratior quam quondam ad largiendum esse curabo.

D perpetua extranei, in profundum inferni et tartarum abyssi demersi sunt.» Apud Bonifacium in epistola 19.

(b) De loco nostro sitis. Itaque Marcwardus fuit primo monachus in monasterio Ferrariensi, dein abbas Prumiensis.

(c) Ratberto abbati. Veteris Corbeisæ, in diocesi Ambianensi, qui sub Carolo Calvo floruit, et integro nomine vocatur Paschasius Ratbertus. Exstat autem in veteri codice meo ms. Vita sancti Richarii, abbatis Centulensis, in cujus fine hæc scripta sunt: *Explicit Vita sanctissimi confessoris Christi Richarii, a venerabilibus viris Ratberto, necnon Alcuino Albino, veraci stylo descripta. Supplicatio dicti Albini.*

Dic, quicumque legis præclari gesta patroni:
Pauperis Albani, Christe, memento tui.

EPISTOLA LVIII.

EIDEM.

Quod petiistis, necdum regi suggesti, quod oportunitas defuit. Maturabo tamen vobis, cooperante Deo, morem gerere, communi honestate servata. Bene valet.

101 EPISTOLA LIX.

AD MARCWARDUM ABBATEM.

Non ignoratis, credo, reges nostros (a) apud Trajectum hebdomade secunda Quadragesimæ celebraturos colloquium; quo me trahit ecclesiastica necessitas. Qua urgente, ut vobis jam aliis expressi litteris, cum rege quartum ago mensem, ita ut ne die quidem a comitatu abfuerim. Præbeat igitur se mihi saltem illic desiderabilis vestra paternitas, ut nostra familiariter viva tamen voce valeamus cognoscere. Si quid præterea, ut passim soletis omnibus, nobis quoque facultas fuerit impendere, libenter nos accepturos cognoscite. *Debent enim parentes thesaurizare filiis (II Cor. xii)*, ut fallere nescia divini Spiritus confirmat auctoritas. Benigne mei memores cupio vos valere feliciter.

(a) *Apud Traject.* Vide notas ad epistolam 15.

(b) *Marcwardo*, abbati Prumiensi, ut jam dictum est. Illi ergo gratias agit Lupus pro missis donis quæ ab eo petierat per epistolam superiorem. Interim de sorte sua conqueritur, quod, Marcwardo invisio, a Trajecto, unde scribitur isthæc epistola, ad monasterium suum rediturus sit. Verumtamen hunc dolorem levare ait promissione Marcwardi, qui rescripserat iturum se brevi ad Ferrarienses. Admonet autem illum Lupus, ne ad se accedat ante secundam hebdomadam Maii; quod quinto decimo die post Pascha habenda sit magna synodus apud Attiniacum, cui putat fieri non posse quin ipse adessee cogatur.

(c) *Pascha.* Quod hoc anno incidit in diem iv Id. Aprilis.

(d) *Synodus magna.* In conventu apud Marsnam, habito anno 847, convenerat inter reges Lotharium, Ludovicum, et Carolum, ut ad firmanda ea quæ in conventu isto acta fuerant, *commune placitum* sive generalis conventus in civitate Parisiorum ageretur in sequenti festo sancti Joannis. Ergo Carolus, ut res civiles et ecclesiasticas regni sui disponderet ante conventum, ut in commune dein cum fratribus suis consuleret, synodum magnam apud Attiniacum medio temporis congregare deliberabat, habendam videlicet decima quinta die post Pascha, id est viii Kal. Maias. Non arbitror tamen eam synodum fuisse habitam, ut neque Parisiensem. Nam tametsi reges pacem veluti firmassent apud Marsnam, discordia tamen dein fuit inter Lotharium et Carolum, ut docent *Annales Fuldenses* ad annum 847. «Hic annus a bellis quievit, quem Hlotharius et Hludovicus mutua familiaritate transegerunt. Nam uterque eorum ad domum alterius invitatus, conviviis et muneribus regiis honoratus est. Hludovicus tamen Hlotharium et Karlum, ita ut voluit, pacificare non potuit, renuente Hlothario propter injuriam sibi a Gisalberto vassallo Karli in raptu filia suæ factam.» Tandem rediit iterum concordia apud Marsnam anno 851.

(e) *Attiniacum*, palatium regium, in diocesi Rhemensi situm, ut dictum est ad epistolam 49.

(f) *Nequaquam patientur.* Itaque sanctissimi Ecclesiæ Gallicanæ antistites adeo magni faciebant Lupum nostrum, ut eum spectarent veluti conditorem cano-

A

EPISTOLA LX.

AD EUMDEM.

Charissimo Patri (b) Marcwardo Lupus.

Officiosa humanitas vestra vicit petitionem meam, quæ leviter tetigit quod temporis poscebat necessitas. Proinde fuit ea gratior quam æstimare valeant ærumnarum expertes. Molestissime autem fero quod vobis non visis discedo. Quanquam consolatur meam mœstitiam quod post (c) Pascha nostram vos visitaturos pollicemini parvitatem. Commode autem et me præsentem 102 id vos facturos puto, si secunda hebdomade mensis Maii iter ad nos arripiatis. Nam quinto decimo die post Pascha (d) synodus magna, ut aiunt, apud (e) Attiniacum celebrabitur; cui me abesse (f) nequaquam, ut credo, nostri præsules patientur. (g) De cella nostra nihil aliud paternitati vestræ possum exprimere nisi quod promissionum ubertas spes nobis varias pene quotidie pariat, et quod, sicut omnium, præter malorum, illius quoque rei effectus incertus sit. Abbas monasterii quod Germanice (h) *Saligstat* appellatur, cui nomen est (i) *Ratlegio*, partem quamdam cujusdam libri faciet mihi describi, eamque vestro, mihi reddendam, nuntio se traditurum promittit; atque obsecrat ut tabulas quas Hilpericus

num, atque adeo ejus præsentiam in synodis necessariam quodam modo existimarent. Jam enim experimentum sacræ eruditionis fecerat in canonibus concilii Vernensis, ut ad epistolam 42 dictum est.

(g) *De cella nostra.* Id est, sancti Judoci, nondum ergo ea Lupo reddita fuerat, tametsi illi bona spes affulsisset recuperatum iri in conventu Trajectensi, ut patet ex epistola 51.

(h) *Saligstat.* Hodie *Seligenstatt*, Monasterium est in diocesi Moguntina, ad Mœnum amnem situm, quod oppido nomen fecit. Conditum autem fuit ab Eginhardo, Caroli Magni notario, qui primus illic abbas fuit.

(i) *Ratlegio.* Hujus abbatis Seligenstadiensis nomen omisum est in editione Massoni. Exstat autem in codice manuscripto. Successit Eginhardo, qui eum vocat *Ratlaicum* in actis translationis sanctorum martyrum Marcellini et Petri. Assentior enim erudito vero et diligenti Christophoro Browero, qui *Ratlaicum* abbatem Seligenstadiensem eundem prorsus esse censet quem Eginhardus in Actis illis vocat suum notarium, lib. 1, cap. 11. *Ratlaici* epitaphium composuit Rabanus, archiepiscopus Moguntinus, quod sic habet:

En servus Christi, RATLAICUS nomine dictus,
Corpore hic pausat, spiritus alta petit.
Presbyter hic fuerat, sophiæ et studiosus amator.
Officium abbatis et bene gessit opus.
Sollers, ac strenuus, divinæ dogmata legis
Scrutando didicit, atque alios docuit.
Is ex Colonia adveniens, regi en Ludovico.
Conjunctus valde, utilis huicque fuit.
Plurss nam docuit verbis, et scribere fecit
Quæ fuerant apta plurima ad officia.
Nam juvenis vitam hanc relinquens, migravit ad æthra.
Atque ibi cum Christo gaudia vera tenet.

Vides hic, lector, *Ratlaicum* commendari ob studium Scripturæ, quod videlicet diligenter describi curaverit optimorum auctorum lucubrationes. Quæ observatio multum illustrat locum istum Lupi, qui ait *Ratlegium* eam in se curam suscepisse ut partem quamdam cujusdam libri Lupo faceret describi. Tum ex epitaphio discimus eum immatura morte ereptum.

pictor (a) beatis vovit martyribus, hebdomada secunda post Pascha ipsi dirigere dignemini. Quod etiam causa petitionis meæ vos maturare cupio; ut cum ad nos veneritis, præfatam partem ipsius libri nobis afferendam curetis. In pueris multum nobis præstitit, si quod cœpistis paterna pietate non gravemini consummare. Capitis autem dolorem nepoti meo parcitas potus forsitan detrahet, si ejus appetentior fuerit deprehensus. Alioqui nostro curandus reservabitur medico, qui omnes, quarum nullam non ignorat, depellere se posse confidit infirmitates. Integerrime vos amans felicissime valere desidero, et ut me semper apud Deum præcipue juvare dignemini supplex efflagito.

103 EPISTOLA LXI.

(b) AD GUIGMUNDUM EBORACENSEM EPISCOPUM.

Reverentissimo magna que veneratione suscipiendo Guigundo, Eboracensis Ecclesiæ antistiti, cunctisque sub eo Domino (c) Deo famulatibus Lupus abbas et universa cœnobii Ferrariensis congregatio in Domino salutem.

Ingens fluxit spatium temporis quod, perturbationibus variis crebrescentibus, societas quæ a præcessoribus nostris, auctore Domino, inita est, nulla præter orationes protulit indicia charitatis. Nunc autem aperiente se gratia pacis, et recepta cella sancti Judoci, unde et hæc scribimus, curavimus, ut par fuit, priores certare officio, vosque sive ad repetendam sive ad declarandam amicitiam provocare. Ac primum illud ante omnia suppliciter poscimus, ut et in privatis et in publicis precibus nostri memores esse dignemini. Deinde volumus ut vicissim nobis præstare studeamus quidquid gratiosam fore litteris utrinque directis constiterit et facultas permiserit. Maturate igitur vestram nobis pandere voluntatem, ut et ad morigerandum vobis continuo præparemur,

(a) *Beatus martyribus.* Id est, sanctis Marcellino et Petro, quorum sacræ reliquiæ exstant in basilica monasterii Seligenstadiensis, illuc delatæ cura Eginhardi anno 827, ut tradit auctor Annalium Fuldensium his verbis: « Corpora beatorum Christi martyrum Marcellini et Petri mense Novembri in Franciam allata sunt. » Eam basilicam incepit Eginhardus; Ratlaicus perfecit. Hilpericus vero pictor, ut docet Lupus, tabulas voverat ad ornandam basilicam. Rabanus, hymno 24, de sanctis Marcellino et Petro:

Hos Christi testes Romana ascivit ab urbe
Vir probus Amhardus, constituitque locum.
Cujus successor perfecta presbyter aula
Ratlaicus, sanctis condidit hunc titulum.

(b) *Ad Guigundum.* Eboracensem episcopum in Anglia. Nulla illius mentio exstat apud Willelmum Malmesburiensem, præter nudum nomen. Vocatur autem illic Wimundus. Obiit anno 854, ut tradit Matthæus Westmonasteriensis. Franciscus Godwinus, episcopus Herefordensis scribit eum in cathedra Eboracensi successisse Vulsio, illicque sedisse annis septemdecim. In veteri catalogo archiepiscoporum Eboracensium, qui in lucem prodiit opera ab beneficio R. P. Labbei, hæc leguntur: « Post Eanbaldum Vulsius rexit archiepiscopatum, Eanredo regnante. Moriens autem Vulsius, Wimundum habuit succes-

A et fructu dilectionis Dominus Deus noster glorificetur ac delectetur. Cupio vos valere feliciter, amantissimi Patres.

104 EPISTOLA LXII.

(d) AD ALTSIG. ABBATEM.

Venerabili Altsig. abbati Lupus monasterii Bethlehemitici sive Ferrariensis in Domino salutem.

Ingenti clementia Dei nostri discordiæ peste mitigata, quæ totas Gallias Germaniamque hæcenus vexavit atrociter, inter ipsa pacis exordia fœdus quod inter nostram vestramque olim fuit Ecclesiam directis ad reverentissimum Guigundum episcopum litteris studui renovare. Quia vero vos amore sapientiæ, cujus et ego sum avidus, flagrare comperi, vel secundum illud Tullii, *pares cum paribus facile congregantur*, vel juxta receptæ Scripturæ assertionem, *Omne animal diligit sibi simile, sic omnis homo*, hac epistola meam offero et vestram expeto amicitiam, ut nobis vicissim cum in sacris orationibus, tum etiam in quibuslibet aliis utilitatibus prodesse curemus. Atque ut quod polliceor vos exsequamini priores, obnixè flagito ut quæstiones beati Hieronymi, quas, teste Cassiodoro, in Vetus et Novum testamentum elaboravit, (e) Bedæ quoque vestri similiter quæstiones in utrumque Testamentum, itemque memorati Hieronymi libros explanationum in Jeremiam, præter sex primos, qui apud nos reperiuntur, cæteros qui sequuntur; præterea Quintiliani Institutionum oratoriarum libros XII, per certissimos nuntios mihi ad cellam sancti Judoci, quæ tandem aliquando nobis (f) reddita est, dirigatis tradendos Lantramno, qui bene vobis notus 105 est, ibique exscribendos vobisque quam poterit fieri celerius remittendos. Quod si omnes non potueritis, at aliquos ne gravemini destinare, recepturi a Deo præmium impletæ charitatis, a nobis autem quamcun-

sorem, præfato rege regnante. Cui decimo sexto episcopatus sui anno, morienti Wlfhere, successit in archiepiscopatum. »

(c) *Deo famulantibus.* Id est, monachis Ecclesiæ Eboracensis. Nam tum monachorum plena erant omnia apud Anglos, ex instituto B. Augustini. Erat autem magna societas inter monachos Eboracenses et Ferrarienses: quam, quod interrupta esset, redintegrari postulat Lupus. Itaque abbas ille, ad quem scripta est sequens epistola, erat abbas monachorum Ecclesiæ Eboracensis.

D (d) *Ad Altsig.* In editione Massoni legitur, *Ad Altsigum abbatem.* Ego vero nolui recedere a scriptura veteris codicis. Erat autem ille abbas monachorum Ecclesiæ Eboracensis, ut dixi.

(e) *Bedæ vestri.* Id est, ex Anglia vestra oriundi, illicque nati. Fuit autem vir magni nominis, ut lippis etiam tonsoribusque notum esse arbitror. Obiit anno 735, hoc est, centum plus minus annis ante quam Lupina isthæc epistola scriberetur. Vide Labbeum in Dissertatione historica de scriptoribus ecclesiasticis et notas nostras ad epistolam 76 Lupi.

(f) *Reddita est.* Hinc colligitur eam epistolam non esse scriptam ante annum 847. Nam ex epistola 54 constat nondum Lupo redditam cellam S. Judoci, quo tempore reges ad Trajectum conventuri erant. Id vero colloquium habitum est initio anni 847, ut adnotatum est ad epistolam quinquagesimam,

que possibilem duntaxat cesseritis vicem tanti laboris. Valet, nosque mox ut se opportunitas obtulerit exoptabili responso lætificare.

EPISTOLA LXIII.

(a) AD PRUDENTIUM EPISCOPUM.

Charissimo suo Prudentio Lupus in Domino salutem.

Septimo Idus April., (b) Heriboldus episcopus paulo ante regressus a rege, mandavit mihi ex præcepto ejusdem regis ut quoniam se ipse (c) legationis functione absolvisset, eamdem nos strenue ac celeriter (d) exsequeremur, ut in conventu generali memoratus rex de singulis locis posset certior fieri. Itaque quia et tempus appropinquat, nec sine difficultate, maxime propter equorum pabulum, colloqui possumus, nec vero ante copiam herbæ quod jubetur inchoare, et valetudinem vestram, et quid super hac re vobis placeat continuo directis litteris declarate. Ut autem hinc meam sententiam vobis aperiam, supervacuum judicio loca quorum statum jam perspeximus, iterum adire, quando nulla sit correctior subsecuta, et in Aurelianensi ac Senonico, et vestro ac nostro pago, restent quædam cœnobia in quibus tempus interim terere possimus, ut sicut in aliis locis, ita et in his etiam emendanda per nos rex cognoscat. Et ne in legatis ejus ipsius 100 jussio contemnatur, si voluerit, sanciat. Quanti enim simus habiti, imo ipse qui nos miserat, nobis impensus honor patefecit et monasteriorum instaurata religio. Proinde antequam legationem adoriatur, regi per me de his quæ videbuntur suggere statui et (e) tractorias accipere, et tunc favente Dei gratia proficisci. Vicissim ergo sensum vestrum litteris exprimit, ut optimum factu ex utriusque ingenio colligatur. Illud autem non vos fugiat, quantumcunque

(a) *Ad Prudentium episcopum.* Trecassinum, ut habebat titulus in editione Massoni, et aliunde satis notum est.

(b) *Heriboldus episcopus.* Antissiodorensis, ad quem sunt plures ipsius Lupi epistolæ.

(c) *Legationis functione.* Ea legatio Lupi et Prudentii contigit anno 844, ut dictum est in Vita ipsius Lupi. Quod confirmatur ex epistola 32, « Superiore anno, inquit, missus in Burgundiam, decem equos amisi. » Epistola autem illa scripta est anno 845, ut illic adnotavimus.

(d) *Exsequeremur.* Id est: Quoniam Heriboldus episcopus se excusavit ab obeunda legatione quam illi Carolus commiserat, jussit princeps ut ego tuque, Prudenti, eam curam susciperemus, quam Heriboldus detrectavit. Legatio autem illa hujusmodi erat, ut legati illi vice regia visitarent monasteria in regno Caroli constituta, et si quid animadversione dignum existimarent, ad principem referrent, ut diximus ad epistolam 12.

(e) *Tractorias.* Missis omnibus, ut ad Capitula Caroli Calvi adnotat Sirmondus, ad legationes suas profecturis tractoria dabatur, id est, epistola cujus beneficio suscipiebantur et conjectum accipiebant, id est, pensationem et tributum, quod ab iis haud dubie exigebatur quorum causa legati mittebantur. In tractoriis porro adnotari solebat quantum cuique misso pro ejus conditione suppeditari oporteret. Ideoque tractoriam stipendialem vocat Agobardus.

A in hac legatione laboraverimus, nec nobis nec hominibus nostris aliquid remittendum quin agamus quod cæteri, si motus his qui hactenus vexarunt exstiterint similes.

EPISTOLA LXIV.

EXHORTATIO AD REGEM CAROLUM.

Ut pacifice feliciterque regnetis observanda vobis fidei devotione collegi. Creatori vestro Deo et judici futuro gratias habete semper et agite, quo vos hactenus malis pluribus liberavit, et bonis multiplicibus exornavit; utque vobis initium, profectum atque perseverantiam in bonis actibus largiatur quotidianis precibus flagitate. Cum essetis parvuli, loquebamini ut parvuli, sapiebatis ut parvuli. Nunc autem ad virilem perducti ætatem, secundum eundem Apostolum (I Cor. xiii), in quo evidenter Dei Spiritus loquebatur, evacuate quæ fuerunt parvuli. Scilicet stulta quæque atque inania declinantes, rationabilia, præsentis et futuræ salutis profutura, sectamini. 107 Quæ agenda sunt prospicite diligenter et retracte subtiliter, communicato consilio cum Dei vestrisque perfecte fidelibus, quia, ut divinum nos instruit eloquium, *qui sibi nequam est, cui bonus erit (Eccli. xiv.)* Nec vos cuilibet ita subjiciatis ut ad ejus arbitrium omnia faciatis. Cur enim regium nomen prætentitis, si regnare nescitis? ut pace cunctorum dixerim, non expedit vobis et populo ut aliquem vobis æquetis, nedum præponatis: quoniam Deus, qui scit quid sit in homine, præmonet ne des potestatem filiis tuis in vita (Eccli. xxxiii), quia melius est ut illi te deprecentur quam tu illos. Si filiis hoc non est concedendum, quanto minus aliis? Vicem vos gerere Dei quis ignorat? At ipse dicit: *Gloriam meam alteri non dabo (Isa. xlii).* Non admittantur ergo a vobis monitores, quos (f) bajulos

Vide lib. iv Capitul., cap. 73, et Marculfum, lib. i, cap. 14, cum notis eruditissimi Hieronymi Bigonni, itemque notas Justelli ad codicem Canonum Ecclesiæ Africanæ, pag. 93.

(f) *Bajulos.* Id est monitores, ut interpretatur Lupus, verbo Sallustii utens, sive rectores imperatorie juventutis, ut verbo Taciti utar. Gesta Dagoberti I, Francorum regis, qui Clotarii II filius fuit: « Hic fuit filius nomine Dagobertus, quem ex Bertetrude regina susceperat, qui patri succederet et industria dignus et viribus. Hic denique in annis puerilibus positus traditus est a genitore venerabili ac sanctissimo Arnulfo Metensium urbis episcopo, ut eum secundum suam sapientiam enutrit, eique trinitatem Christianæ religionis ostenderet, atque ei custos et bajulus esset. » Annales Bertiniani ad annum 861: « Karolus dimisso filio suo Ludoico sub Adalardi, Irmintrudis reginæ avunculi, bajulatione, » etc. Item ad annum 879: « Filium et æquivocum suum Ludovicum bajulationi Bernardi, comitis Avernici specialiter committens. » Inde tutela vocatur *ballium* in actis ævo D. Ludovici regis Francorum confectis. Sic Ludovico Pio adhuc in cunis vagienti Carolus Magnus præposuit *bajulum Arnoldum*, ut scribit auctor Vitæ Ludovici. Vide epistolam 11 Hincmari ad Carolum III imp., cap. 2, 6, 7.

Hanc epistolam Baronius sentire videtur scriptam esse anno 850.

vulgus appellat, ne gloriam vestram inter se ipsi partiantur, et meliorem amorem alienent a vobis. Imitatione Dvi nolite (a) personaliter judicare; sed in eadem causa dives, mediocris et pauper, eundem vos sentiant; ut sit quod potentes terreant, et quod mulceat non resistentes. Bene semel gesta nunquam nisi in melius immutaveritis, ut fidem vestram atque constantiam cuncti mirentur. Fugite levitatem, morum maturitatem apprehendite, ut vestra probitas cunctis possit prodesse subjectis. Vitae malorum societatem, quoniam, ut scriptum recolitis, *corrumpunt mores bonos colloquia mala* (I Cor. xv). Amplectimini bonorum collegium, quoniam *cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris* (Psal. xvii). Et apud eundem regem et prophetam pulcherrime dicitur: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam: qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum* (Psal. c). Ne metuatis potentes, quos ipsi fecistis, et quos cum vultis extenuare potestis. *Ne confidatis in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus* (Psal. cxlv); sed transferte spem vestram ad Deum, *qui fecit cælum et terram, qui custodit veritatem in sæculum*. Concipite honestam veritatem, ut quod vos non decet præstare, nemo scientur a vobis (b) audeat postulare. Cogitate multa, nec dicatis omnia, quia vel juxta divinam Scripturam *qui custodit os suum, custodit ab angustiis animam suam* (Prov. xi), vel juxta (c) sæcularem litteraturam: *Quod occultum velis, nemini dixeris. Quomodo namque poteris ab alio exigere silentium quod tibi ipse non præstas. Et: Non potest vox missa reverti* (Horat. de Arte, v. 390, quoad sensum). Communem utilitatem et opportunitatem omnium charissimam vobis omnes intelligant, ut certatim omnes sibi vos præferre contendant. Divinas et humanas leges, justas duntaxat, nemo sinatur contemnere, quia malorum impunitas vitiorum semper peperit incrementum. Hu-

(a) *Personaliter judicare*. Hoc est, in judiciis ferendis imitamini Deum, apud quem non est acceptio personarum. Juxta illum dives et pauper æqueti sunt. Sic porro locutus est etiam Cassiodorus, cujus ea sunt verba in epistola 8 libri II: « Quis melius ad æquitatis jura diligitur quam qui sacerdotio decoratur? qui amore justitiæ, personaliter nesciat judicare, et diligens cunctos in commune, locum non relinquat invidiæ.

(b) *Audeat postulare*. Lupus in exhortatione ad Carolum Calvum in cap. 12 synodi Vernensis: « Nec a te quisquam petere audeat quod majestatem tuam præstare non deceat. »

(c) *Sæcul. litter.* Illud est constantissimum, persuasum fuisse Lupo librum illum de moribus, qui Senecæ tribuitur, Senecæ esse. Quippe testimonium sequens laudat ex sæculari litteratura, id est, ex auctore non Christiano. Deinceps ergo superest investigandum an re vera sit Senecæ, an vero Martini Dumiensis, ut placuit quibusdam. Ego crediderim prius ab Seneca scriptum, postea vero a Martino descriptum et abbreviatum; qua arte librum Senecæ suum fecit. Certe sequentes sententiæ, quæ haud dubie laudantur isthic ex illo libro, aliis verbis, et

A militas cuncta opera vestra venustet, quia scriptum est: *Quid superbit terra et cinis?* (Eccli. x.) Et: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam* (Eccli. III), et ipse Redemptor noster admonet: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (Matth. xi). Eleemosynis assidus Deum vobis placate secundum illud: *Miserere animæ tuæ placens Deo* (Eccli. xxx), quia, ut sacræ continent Litteræ, *eleemosynaa morte liberat, et non patitur animam ire in tenebras* (Tob. IV). Salvator quoque hanc ita commendat: *Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis* (Luc. xi.) Glorificate Deum in omnibus, quia ipsa testatur: *Qui glorificat me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles* (I Reg. II). Rex etiam et propheta eximius sic sibi Deum præponit: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. cxiii). Hæc studiose custodientes, Deo et bonis quibusque placebitis; rebelles, Deo, ut credimus pro vobis pugnante, comprimetis atque vincetis, et post regnum temporale atque laboriosum consequemini sempiternum et vere quietum.

EPISTOLA LXV

FRATRIBUS QUIBUS PRÆERAT.

Dilectis fratribus suis Lupus abbas in Domino salutem.

Flagrante cupiditate hostes nostri multa quidem conati sunt, sed protegente nos Domino meritisque sanctorum spe sua dejecti sunt, eodemque opitulante, nunquam optatum sibi consequenter effectum. Quod vobis declarare studui, ut Deo et sanctis ejus dignæ gratiæ referantur, et recepta securitate mentes vestræ quietis gratia perfruantur.

EPISTOLA LXVI.

(d) AD REGINFRIDUM EPISCOPUM.

Reverentissimo præsuli Reginfrido Lupus in Domino salutem.

Profecturus Romam, transitum nobis fore haud quidem elegantioribus, proferuntur a Lupo quam habeantur apud Martinum Dumiensem, apud quem sic scriptum est: *Quod tacitum esse velis, nemini dixeris. Si tibi non imperasti, quomodo ab alio silentium speras?* Itaque fragmentum Senecæ habemus in hac Lupi epistola.

(d) *Reginfridum episcopum*. Cujusnam sedis episcopus fuerit non liquet. Neque enim mihi placet quod adnotant Sammarthani, eum nimirum esse qui Meldensis episcopus fuit, synodoque Pontigonensi interfuit anno 876. Nam multis ante annis obierat Lupus, quam Ragenfridus fieret episcopus Meldensis. Et fortassis iste Reginfridus fuerat antea notarius Caroli Calvi regis. Nam in præceptis illius temporis reperio Ragenfridum notarium subscripsisse ad vicem Ludovici. De Pontigone porro, quoniam occasio tulit, afferam verba Caroli Simplicis, quæ litem de situ illius loci dirimunt. Sic autem loquitur in præcepto quo doctem constituit conjungi suæ Friderinæ: *Pontigonem, quin etiam in pago Pertensi super fluvios Saltum et Brustionem*. Nominatur autem *Pons Hugonis* in Annalibus Anianensibus, vitio haud dubie librariorum. Vide lib. IV de Re diplom., pag. 317.

longe ab 110 urbe vestra didicimus; ubi vestram A
humanitatem, quam animo præcipimus, re ipsa
cupimus experiri, maximeque, cujus penitus copia
deest, Italicæ monetæ argento, quod solum usui fu-
turum est nobis, permutandi; id interrogati con-
corditer quique confirmant. Conspectum quoque
vestrum, favente Deo, nobis exhibetis, ut officii
beneficium hac, ut decet, gratia cumuletis. Sane
adventus nostri certum tempus præfigere non valeo.
Tamen hunc futurum aut præcipitiæstate aut prima
suspisor parte autumnii. Bene vos valere cupio.

EPISTOLA LXVII.

AD W.

Venerabili V. Lupus.

Nec opinanti mihi, optanti, tamen, videndi vos oc-
casio esse obtulit, quod ab urbe quæ in vestra cura B
et patrocinio requiescit Roman proficiscentibus,
quo ipse tendo, iter patere cognovi. Facite itaque
ut, positis aliis occupationibus, sinceræ charitatis
fruemur alloquiis, et de præsentis utilitate et futura
salute tractemus. Otiosum autem existimo præmo-
nere ut me juvare his quæ usus poposcerit studea-
tis, cum nihil derogare debeam vestræ prudentiæ et
liberalitati confidere plurimum. Peritiam ergo re-
gionis in qua versamini, affectumque patriæ in qua
orti sumus, prætare nobis contendite. Transibo
vero, si Deus vult, per vos, ut opinor, aut extremo
æstate aut certe primo autumnio. Cupio vos valere
feliciter.

111 EPISTOLA LXVIII.

AD DOMILUM MARCWARDUM ABBATEM.

Charissimo ac desiderantissimo Patri Marcwardo
Lupus plurimam salutem.

(a) *Apostolici*. Id est, Romani pontificis.

(b) *Munerum intercessione*. Jam tum videlicet per-
suasum erat orbi nostro curiam Romanam esse mu-
nerum avidissimam, nihilque apud eam obtineri
posse gratis, adeoque omnia Romæ esse venalia.
Itaque profectus Roman Lupus, viatico se instruere
cogitabat, ne repulsam ab apostolico pateretur. Cor-
rogare ergo studuit munera quibus illum permulce-
ret. Hunc Lupi locum laudat reverendus Pater Cel-
lotius in Historia Gotteschalci, ut eorum refellat
opinionem qui scribunt Gotteschalcum Roman pro-
fectum ad papam penetrasse. Id vero negat Cellotius,
eam videlicet ob causam quod probabile non sit
aures Romani pontificis patuisse pauperculo mo-
nacho nihil munerum offerenti cum eadem tem-
pestate vir præcipuæ dignationis apud Carolum Cal-
vum regem, Lupus, inquam, abbas Ferrariensis, non
existimaverit propitium sibi fore episcopum Roma-
num, nisi munerum oblatione permulceretur. Ex
qua Cellotii observatione discimus vanam et futilem
esse illustrissimi cardinalis Baronii interpretationem
qui munera illa Lupi interpretatur de muneribus
quæ amicitia ergo dabantur pontificibus Romanis,
adeoque *symbolum charitatis exprimerent in dante,*
et in accipiente non arguerent avaritiam, ut ad an-
num 865 scribit Baronius. Nam si ea de causa Lupus
munera corrogare studuit, quod existimaret propi-
tium sibi non futurum apostolicum, nisi muneribus
in antecessum placaretur, ut observat Cellotius, ma-
nifestum est Lupi munera ex necessitate magis quam
ex charitate profecta esse, adeoque in accipiente
arguere avaritiam. Fateamur tamen pontificem Ro-

Orationis gratia et quarundam ecclesiasticarum
studio causarum, quas, Deo volente, reversus cum
vos videro, paternitati vestræ aperiam, Romam
proficiscor. Et quoniam in conficiendis rebus (a) apo-
stolici notitia indigebo, ea vero sine (b) munerum
intercessione iniri commode non potest, velut ad
paternum, imo ad maternum gremium ad vos con-
fugio, supplicans ut sicut unquam mihi in ulla
necessitate defuistis, ita in hac adesse dignemini
mihique, si ullo modo potestis. per præsentibus nun-
tios duo saga veneti coloris et totidem lintea, quæ
Germanicæ (c) glizza vocantur, dirigatis, quæ illi
comperi esse charissima atque gratissima. Horum
si fuerit vobis integritas ardua, nequidquam videbi-
tur nobis ipsa medietas contemnenda. Namque ita
sæculari eruditione docti sumus ut sperantes mino-
ra, majora poscamus. Ac ne ingenio nostro latiore
defuisse materiam suspicemini, si equo tollutario,
vel quolibet alio fortissimo, nostrum iter sublevave-
ritis, plurimum nobis collatum esse ducemus. Sane
nihil me obtinuisse moleste non feram, si commu-
nicatis his litteris cum communi filio Eigile, (d) risum
uterque vestrum tenuerit. Cupio vos valere felici-
ter, meique benigne memoriam gerere.

112 EPISTOLA LXIX.

(e) AD ANSBALDUM.

Dilecto suo Ansbaldo Lupus salutem.

Moleste tuli quod tanta opportunitate comperta,
ut parcissime dicam, nihil mihi vel mandare vel scri-
bere voluisti. Tamen, quanquam curam nostram
facile deposueris, quod in te reprehendo, ipse ne-
quaquam imitabor, sed me aspernatem pio com-
plectar colloquio. Tullianas epistolas, quas misisti,

manæ tum ecclesiæ præsentem avaritiæ vitio la-
borasse. Nihilominus sancta est Ecclesia Romana.
Aliud enim sunt jura sedium, aliud vitia præsen-
tium, ut ait sanctus Leo.

(c) *Glizza*. Unde *camisia glizzina* apud monachum
Sangallensem in Vita Caroli Mahni. Sic enim legit
Franciscus Pithæus, non autem *cilicina*, ut perperam
habet editio Duchesni lib. 1, cap. 39. Et patet telam
glizzinam fuisse magni pretii.

(d) *Risum tenuerit*. Respicit ad sales superiores qui-
bus perstrinxit curiam Romanam. Ac sibi gratulatur
quasi rem palmariam ac triumpho dignam fecerit.
Sic semper melioribus ingeniis placuit industriam
suam in talibus jocis exercere, etiam cum periculo
offensionis. De se testatur Cicero non posse se effu-
gere hanc offensionem. Sic enim scribit in epistola
D 16 libri ix epistolarum ad familiares: « Effugere
autem si velim nonnullorum acute aut facete dicto-
rum offensionem, fama ingenii mihi est abjicienda;
quod si id possem, non recusarem. » Manifesta autem
hic erat offensio, si Marcwardus hanc epistolam mi-
sisset Romam. Sed nimirum existimabat Lupus multa
joca esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta
esse videantur, multa seria, neque tamen ullo modo
divulganda, ut in secunda Antonianarum scribit
Tullius. Id quod Marcwardum quoque virum pru-
dentem et amicum suum non latere putabat. Itaque
liberæ se ad eum scribere posse credidit.

(e) *Ad Ansbaldum*. Monachum Prumiensem atque
ad eum Eigilis socium, cujus intra mentio est. Ad eum
tamen abbatem Prumiensem scripta est epistola 117,

cum nostris conferri faciam, ut ex utrisque, si possit fieri, veritas exculpatur. Tu autem huic nostro cursori Tullium in Arabo trade, ut ex eo quem me impetraturum credo quæ deesse illi Egili noster aperuit suppleantur. Bene vale, et tuis me semper orationibus protege.

EPISTOLA LXX.

AD MARCWARDUM

Desiderantissimo et integritate vitæ merito suscipiendo Marcwardo abbati Lupus perpetuam salutem.

Dignas vobis rependere gratias non valemus, sed non idcirco vel verbis id tentare non debemus. Siquidem inter alia quæ nobis jam plurima præstitistis, linguæ vestræ pueros nostros fecistis participes, cujus usum hoc tempore pernecessarium nemo nisi nimis tardus ignorat. Itaque non istis gratam rem solum, verum etiam utilissimam nobis omnibus contulistis. Dilectissimum fratrem Eigilem et cæteros iv Non. Septembris lætus excepi. Sed ut congrum curationi tempus impenderent, justo celerius dimisimus, ea conditione obstrictos ut per nos, dum redierint, proficiscantur. Sumus enim de eorum sanitate et vestri causa vehementer solliciti. Cæterum hunc novitium cursorem nostrum vestræ sanctitati commendamus, omni genere conversationis professioni suæ respondentem, nisi quod adhuc, credo propter timores noctunos, solum cubare non potest. Opto vos valere feliciter, meique semper paterno affectu meminisse.

EPISTOLA LXXI.

AD REGEM CAROLUM, ANTE RECUPERATIONEM CELLE.

Præcellentissime domine mi rex, humiliter supplico ut suggestionem tui devotissimi famuli digneris prudenter cognoscere et clementer tractare. Religiosissimus imperator Ludovicus, vestræ nobilitatis auctor, ad petitionem gloriosissimæ memoriæ Judith Augustæ matris vestræ cellam sancti Judoci monasterio Ferrariensi contulit, et suum donum (a) præcepto firmavit; ut et monachi absque inopia in monasterio Deo servirent, et in præfata cella hospitalitatem juxta Dei timorem peregrinis impenderent, atque pro utriusque salute et prosperitate Dominus (b) delectabiliter exorarent. Eorum eleemosynam primo benigne concessistis 114 novo etiam præcepto firmastis; sed postea ad persuasionem eorum qui cum Dei offensione non timent ditescere, evacuata duplici eleemosyna, votum sæcularium de-

(a) *Præcepto.* Id est, diplomate regio. Sic enim tum vocabant diploma principis. Nos hodie vocamus litteras patentes.

(b) *Delectabiliter exorarent.* His enim solemnibus verbis finiebant præcepta regia monasteriis concessa: *Quatenus ipsos monachos pro nobis, conjuge proleque nostra, vel pro stabilitate totius regni nostri, jugiter Domini misericordiam exorare delectet.* Sic ergo scriptum fuit in præcepto Ludovici Pii de cella S. Judoci.

(c) *Ad Didonem.* Abbatem monasterii sancti Petri Vivi Senonensis. Chronico S. Petri Vivi: « Defuncto autem Anastasio, sancti Petri abbate, successit ei

memorata cella implere coacti estis. Quam ob causam nunc Dei servi, qui pro vobis assidue orant, hoc triennio consueta vestimenta non accipiunt, et quæ ferre compelluntur, attrita et plerasque resarta sunt, leguminibus empitiis sustentantur, piscium et casei consolationem rarissime consequuntur, famuli debita indumenta non accipiunt: quæ omnia nobis ex prædicta cella ministrabantur, in qua intermissam transmarinorum curam aliorumque pauperum et neglectam sui culturam utinam vobis Deus non imputet. Me, præter communem necessitatem et singularem laborem, gravissimus pudor onerat, quia id quod alii abbates ad stabilitatem religionis munificentia imperiali consecuti sunt, ego quasi omnium vilissimus et inutilissimus amisi. Tamen spem gerens recuperandi meo servitio quod nulla in vos culpa, ut Deus testis est, perdidit, maxime cum vestram promissionem inde teneam, quam fallere nefas est: imploro quod juste repossimus, ne ulterius differatis, sed continuo vobis nobisque dignemini consulere, ut et Deum faciatis vobis propitium, et nos ultimos famulos vestros reddatis ad intercedendum pro vobis omni tempore promptiores.

115 EPISTOLA LXXII.

(c) AD DIDONEM.

Ex persona Marcwardi.

Reverentissimo et plurimorum præconiis celebrando Didoni abbati Marcwardus plurimam salutem.

Artis vestræ singularis peritia multorum oratione pervulgata fratris Nithardi potissimum relatione nobis innotuit: quo etiam referente comperimus passim vos accesum indigentibus (d) aperire, et sempiternam usuram temporali ægotantium remedio procurare. Unde tametsi vobis adhuc sumus ignoti, non dubitavimus propter (e) ejusdem religionis unitatem, cujus etiam vos observantissimos gratulamur, materiam præstandi nobis beneficii ultro proponere, parati vestræ opinatissimæ liberalitati modis quibuscunque possumus respondere. Namque et filii nostri, quos et vestros optamus, molestia corporis laborabant; quam aliquot adhibiti apud nos medici propulsare nequiverunt. Hos, Domino et vestræ charitati fidentes, curandos vobis offerimus; et per vos optatæ sanitatis solatia temperantes, auctori ejusdem nobiscum gratias referant et vestro labori. Illi quidem devotionem, quam solam possunt, utpote monachi,

Dido, » anno nimirum 847. Obiit autem anno 869 successoremque habuit Aquilam, Eigilis archiepiscopi Senonensis discipulum, ut in eodem Chronico scriptum est.

(d) *Aperire.* Post vocem istam deerat unum folium in veteri codice; quod nisi defuisset, usui esse poterat ad sarcindas ruinas sequentium epistolarum.

(e) *Ejusdem religionis.* Id est D. Benedicti. Nam Prumiense monasterium, itemque Senonense, sancti hujus Regulam profitebantur, quemadmodum cætera Galliarum et Germaniarum monasterio jam inde a temporibus Ludovici Pii.

repensent; nos autem dignum omnino servitium A implere. Cæte . . . perfectione quæso me fieri e persolvamus. Petitionem nostra diu verbis extendere nolimus, ne forte (a) de vestræ charitatis perfectione dubitare videremur, quæ non solum ignotis, verum etiam inimicis prodesse contendit. Et ideo, ut optime 116 nostis, oraculi mandatum attestatione prophetica confirmatur. Optamus vos valere feliciter.

EPISTOLA LXXIII.

AD CUENILONEM

Reverentissimo antistiti Gueniloni . . . cujus lectione vestra victus amore pene . . . per communem propinquum nostrum ab ra . . . dirigite. Quem quantopere diligantur . . . quod eum præter vos nulli unquam passus sim . . . autem ecclesiæ nostræ quod fanum appr . . . æquissimum jam decrevistis et . . . quærere ipsi optime intelligetis. Quamquam in proximo conventu vobis gratias retulerim, putans penitus litem esse sopitam, noveritis nihil esse definitum, sed ad votum eorum qui etiam injuste non erubescunt, imo appetunt esse victores, occasiones dilationis presbytero vestro præparatum quod quæsivit emolumentum ac nostro, quam fastidit, jam spem inanem relictam. Proinde vestra insignis prudentia, quæ didicit ex Evangelio non personaliter judicare, instructa est etiam illo veteri præcepto : *Juste judica proximo tuo (Levit. xix)*, judicii veritatem, ut cæpit, constanter et cito perficiat, ne, quod absit, abutantur vestra nobilitate qui cupiditatis patrociniū suscepere. Nam et ipsa illis ad subversionem ecclesiæ nostræ oratorium novum commenta est, et ne veritati acquiescant unanimitateque charitatis dissolvant, adhuc inde sese hortatur. Peto etiam ut ad supplicationem Gerohaldi 117 presbyteri (b) Lau. Diaconum ejus propinquum in ipsius titulo dignemini ordinare, quoniam difficultate visus frequenter non sufficit sacerdotale munus

(a) *De vestræ char.* Ita emendavimus ex ingenio, cum antea legeretur, *et vestræ char.*, etc. Necessaria visa est emendatio.

(b) *Lau. diaconum.* Hic destituti sumus auctoritate codicis manuscripti. Itaque, quod conjectura offerebat, arripuimus. Ex his enim duabus vocibus unicum nomen effecerat Massonus. *Lau diaconum.* Nos arbitrati sumus hæc distingui debere. Petit autem ut Wenilo, Senonensis archiepiscopus, diaconum illum ordinet presbyterum in titulo Gerohaldi presbyteri, qui tanto oculorum morbo gravabatur ut sacerdotale munus implere non posset, ideoque successorem sibi dari postulabat a proprio episcopo, nempe Lau. diaconum propinquum suum. Unde colligimus jam tum introductas fuisse successiones in beneficiis ecclesiasticis, sed tamen eas perpendisse ex arbitrio proprii episcopi, neque implorari solitam Romani pontificis auctoritatem. Perduravit jus illud usque ad tempora Hildeberti, episcopi Cenomanensis, qui in epist. 36 meminit cujusdam canonici Andegavensis, qui se *excanonicari* petebat ab episcopo suo, præbendamque suam dari suo nepoti, fratris nimirum aut sororis filio; quod facere recusavit episcopus Andegavensis. Si tum explicata in hoc fuisset auctoritas episcopi Romani, remedio esse poterat adversus repulsam. Sed de hoc ne verbum quidem. Tum illud etiam addiscimus ex hac Lupi epistola necessariam prorsus fuisse eam corporis infirmitatem quæ pres-

implere. Cæte . . . perfectione quæso me fieri e vestigio certiolem . . . digno tamen qualicumque parvitas meæ discedatis . . . valere feliciter . . .

EPISTOLA LXXIV.

AD EUMDEM.

Reverentissimo præsuli Gueniloni Lupus in Domino salutem.

T. Livium per hunc . . . agite, quia illo non mediocriter indigemus. Bene . . . tamen postulavimus dignamini implere . . . sanctos ordines largiemini participem cum . . . insenum infirmitas illius promotione . . . meum quod elaboravi delibero ac . . . veritate pretii quo redempti sumus (c) ipse vobis elegi ostendere quam per quemlibet dirigere, ut otio nobis divinitus collato, tantarum rerum B subtilitatem facilius mecum positus advertere.

EPISTOLA LXXV.

AD BERTOLDUM

Dilecto suo Bertholdo Lupus salutem.

In hoc quem nuper habuimus conventu, quamquam voluissem, idque episcopos vestro dixissem, demiror contigisse ne nos invicem videremus. Præter alia vero quæ inter nos familiariter 118 conferrentur, statueram vos precari, quod nunc efflagito, ut in saltu apud Matriniacum vestrum largiamini nobis viginti arbores, earumque peritos commodetis aliquot cæsores, ut juncti nostris naviculam nobis componant meliorem quam invenire possimus venalem. Per hunc ergo nuntium quod vobis concedere placuerit remandate.

EPISTOLA LXXVI.

AD HINC MARUM.

Clarissimo præsuli Hincmaro Lupus perpetuam salutem.

(d) *Collectaneum Bedæ in Apostolum ex operibus*

byterum non sineret officii sui partes implere. Alioqui repulsæ obnoxius erat. Nefas enim tum putabant presbyterum deponere pastorem curam quamdiu salutis ovium consuli potest, ut in epistola 29 docet hic noster Lupus. Tandem hinc etiam discimus Gerohaldum petiisse successorem, prorsus canonice. Alias enim non poterat Wenilo ei dare successorem nolenti. Vide quæ circa episcopos infirmos adnotamus ad epistolam 130. Notanda autem sunt hæc verba, *ad supplicationem Gerohaldi.* Nam hodie etiam *supplicationem* vel *supplicam* vocamus eam diplomatis pontificii partem in qua beneficium vacans petitur a summo pontifice. Ea autem supplicatio his verbis concepta est : *Beatissime Pater, Cum hodie devotus S. V. orator ex certis causis animum suum morantibus prioratum secularem, etc., in manibus S. V. resignaverit, etc.* SUPPLICAT humiliter Sanctitati Vestre devotus illius orator, etc. Non arbitror tamen Gerohaldi supplicationem scripto comprehensam fuisse. Tum enim simplicius agebant.

(c) *Ipsæ vobis elegi.* Ab his verbis incipit folium quod sequebatur post illud quod defieri diximus in veteri codice.

(d) *Collectaneum Bedæ.* Demiror hunc locum non fuisse animadversum ab illustrissimis cardinalibus Baronio et Bellarmino, neque etiam a R. P. Labbeo. Dirimit enim litem de Commentario Bedæ in Epistolas Pauli, quem Bedæ abjudicat Baronius, asserit vero

Augustini veritus sum dirigere, propterea quod tantus est liber ut nec sinu celari nec pera posset satis commode contineri. Quanquam si alterutrum fieret, formidanda esset obvia improborum rapacitas, quam profecto pulchritudo ipsius codicis accendisset; et ita forsitan et mihi et vobis periisset. Proinde tuto vobis memoratum volumen ipse commodaturus sum, cum primo, si Deus vult, aliquo nos contigerit sospites convenire. Pineas autem nuces, quot cursor ferre potuit, hoc est decem, mittendas curavi. Rescriptum vestrum, quo notarii, ut scripsistis, me privavit impedimentum, cursor idem noster ad hoc directus, ut a vobis propositum est, accipiat, ut lectione illius vel erudiar vel delecter. Benigne vos mei memores opto valere feliciter.

119 EPISTOLA LXXVII.

(a) AD PARDULUM.

Charissimo suo Pardulo Lupus plurimam salutem.

Secundum quod statuistis, direxi nuntium qui super meis recentibus litteris quid vobis visum fuerit et

Bellarminus. Hunc etiam librum Bedæ tribuit Hincmarus in posteriori opere adversus Gotteschalcum, cap. 1: « Si quis tamen, inquit, eosdem libros non habet, videat in collectione venerabilis Bedæ presbyteri de opusculis sancti Augustini super Apostolum; et ibi discere poterit quod antea ignoravit. » Itaque deinceps dubitandum non erit quin opus illud sit venerabilis Bedæ. Trithemius tamen in libro II de viris illustribus ordinis S. Benedicti, cap. 44, librum illum tribuit Floro cuidam monacho, ut ipse scribit sancti Trudonis in diœcesi Leodiensi, quem librorum sancti Augustini amatorem præcipuum fuisse asserit. Viderat ergo haud dubie Trithemius veterem codicem in quo istud opus Floro tribuebatur. Hujusmodi codicem, in duo volumina divisum, ex monasterio Corbeiensi allatum servat bibliotheca sancti Germani de Pratis apud Lutetiam, in cujus prima statim pagina hæc scripta sunt: *Continentur in hoc volumine expositiones Epistolarum beati Pauli apostoli ex libris sancti Augustini doctoris eximii a quodam Floro collectæ.* Tum summa cura effectum est ne Flori nomen periret. Nam in fine cujuslibet Epistolæ adnotatum est sequentis epistolæ expositionem a Floro collectam fuisse. Unicum exemplum sufficit. Cætera enim sunt similia. *Explicit expositio super Epistolam primam Pauli ad Corinthios. Incipit expositio super Epistolam secundam ad Corinthios collecta a Floro ex libris sancti Augustini.* Sic in veteri codice ms. celeberrimi per Europam Collegii Sorbonici scriptum est: *Incipit prima pars libri Flori in expositione II Epistolæ ad Corinthios.* Quo loco intelligitur haud dubie Florus magister, qui sub Ludovico Pio floruit. Nam is quoque Collectanea scripsit in Epistolas Pauli ex diversis antiquorum Patrum scriptis, ut testatur vir eruditus Petrus Franciscus Chiffletius in Paulino illustrato et in præfatione ad Excerpta Fulgentii de Incarnatione Christi: quod fraudi fuit iis qui Bedæ opus tribuerunt Floro. Ad calcem porro codicis Corbeiensis hæc scripta sunt manu antiqua: *Compositus est liber iste a Richero subpriori et Joanne suo scriptore et monoculo anno quo restituta est Ecclesia sancti Joannis Corbeix et Turonis est secunda sedes Romanæ urbis, anno MCLXIV, Ludovico rege Francorum, Theodorico episcopo Ambianensi, Joanne abbate Corbeiensi.* Insignis est hic locus et non leviter prætereundus. Respicit enim ad synodum Turonensem ab Alexandro III celebratam; ob eamque causam, quod nimirum illic tum sederet Alexander cum hic codex cæptus est scribi, ait

A quæcunque cognitu necessaria judicaveritis comprehensa vestris apicibus reportaret. Peto itaque ne illum vacuum aut tardius remittatis. Cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA LXXVIII.

EIDEM.

Unice singulariterque dilecto Pardulo episcopo Lupus in Domino salutem.

Sacris domini regis non sum evocatus. Propterea (b) ad conventum non veni. Litterarum ipsarum exemplar dirigendum curavi, ut si forte mentio de me inciderit, juste me remansisse possitis ostendere. Cæterum quia me intra conceptum familiaritatis admisistis, quæso ut et nunc, et quotiescunque possibilitatem Deus largitus fuerit, tutum vestra intercessione reddere curetis. Ego, ut nostis, hostem ferire ac vitare non didici, nec vero cætera pedestris ac equestris militiæ officia exsequi, nec rex noster solis bellatoribus indiget. Admonitu vestro et, si opus fuerit. Hincmari, si expeditio ingruerit, obsecro doceatur ut, quoniam (c) studia mea non magni facit,

Joannes scriptor civitatem illam esse secundam sedem Romanæ urbis, Tum librum hunc, quem tamen ipsis constabat a Floro editum, compositum fuisse ait Joannes a se et a Richero. Itaque vox *compositus* significat *scriptus*. Ut sensus sit: Liber iste a me Joanne scriptus est jussu curaque Richeri subprioris.

De Floro porro Lugdunensi testatur Sirmondus in notis ad Avitum eum expositionem in Epistolas S. Pauli ex decem omnino Patribus delibasse, Cypriano nimirum, Hilario, Ambrosio, Paciano, Hieronymo, Ephrem diacono, Paulino, Leone papa, Fulgentio et Avito. Chiffletius vero in notis ad Ferrandum pag. 322, ex eo factum putat ut Collectaneum illud in Epistolas Pauli ex operibus Augustini tributum sit Floro quod in quibusdam codicibus mss. opus illud sic inscriptum foret: *Bedæ liber Florum ex libris beati Augustini, super Epistolas Pauli apostoli.* Enimvero Chiffletius opus illud abjudicat et Floro et Bedæ. « Nam quæ exstat inter opera Bedæ, inquit, Collectio in Epistolas Pauli ex Augustino, tam crassum opus est, ut vix ei ullus etiam perpetuus in easdem Epistolas commentarius mole exæquetur. »

(a) *Ad pardulum.* Eum nimirum qui Lugdunensis dein episcopus fuit; neque enim puto tum fuisse episcopum, cum hæc epistola scripta est. Inscriptio tamen epistolæ sic habet in editione Massoni: *Ad Pardulum Lugdunensem,* nimirum ex glossemate, ut opinor. Nam codex ms. hæc tantum habet: *AD PARD.*

(b) *Ad conventum non veni.* Ex epistola sequenti constat hic agi de conventu habito eodem anno quo Hilmeradus factus est episcopus Ambianensis. Satis autem constare puto Hilmeradi ordinationem perfectam fuisse anno 849. Itaque intelligi debet hic locus de conventu quem mense Junio illius anni apud urbem Carnutum habuit rex Carolus, ut patet ex Annalibus Bertinianis.

(c) *Studia mea.* Sic erat compositus Carolus Calvus ut, cum ipse martios spiritus induisset, magisque bellatoribus indigeret ob bella domestica quam viris litteratis, Lupi studia ob eam causam non magni faceret, adeoque eum ad bellum proficisci juberet. Nam monasterium Ferrariense munera militiamque regi debebat, ut ad epistolam 32 dictum est. At Lupus animo erat ab armis alienissimo, ut plerumque solent ii qui litterarum studio dediti sunt; et haud dubie dulcia pacis otia præferebat immanibus et turbulentis bellorum tumultibus; quod his bonarum

vel dignetur considerare **120** propositum (a) et alia **A** mihi injungere quæ ab illo penitus non abhorreant. Id, si me sincere amatis, sic potestis efficere ut non solum offensæ contraham nihil, verum etiam gratiæ consequar aliquid. Ita mihi comperta et probata est vestra prudentia. Itaque dum tempus et locum habetis, et mihi et quibuscunque valetis, quæso, succurrite, certi et Deum justum retributorem futurum, et nos sinceram beneficiorum memoriam habituros. Litteras quæ me lætificent remittite; et mei benigne semper memores, bene valete.

artium studia compertum sit infelicitè jugulari, illis vero mirum in modum alantur ac floreat. Ea de causa Pardulum Laudunensem orat ut id apud regem efficiat, ne ipse cogatur ab bellum proficisci: neque enim regem indigere tantum bellatoribus; se suam operam principi navaturum in iis quæ suæ professionis fuerint.

(a) *Propositum.* Id est professionem monasticam, cui non congruit ars belligerandi. Olim tamen Valens imp. monachos ad militiam cogi jusserat, nolentes fustibus præceperat verberari, et quidem usque ad mortem, ut docent Hieronymus, Osorius et Gregorius Turonensis.

(b) *Ad Rotrannum monachum* Corbeiensem in diocesi Ambianensi. Ideoque ad eum scribit ut in propinquo positus Hilmerado Ambianensi episcopo ostendat fragmentum epistolæ ad Hincmarum Rhemensem scriptæ. Is vulgo vocatur Ratramnus, vir magnæ famæ.

(c) *Aliquid eruditionis.* Mirum est Hilmeradum, virum indoctum et illitteratum, tam impense foveri a Lupo. Neque enim satisfacit quod innuit mores ejus esse inculpato. Nam innocens episcopus, ut ait **C** sanctus Hilarius, sibi tantum proficit, nisi doctus sit. Afferam autem ipsum Hilarii locum, qui est singularis in hac materia. In libro VIII de Trinitate: « Non statim boni atque utilis sacerdotis est, *inquit*, aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo scienter prædicare; cum et innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sit; et doctus sine doctrinæ sit auctoritate, nisi innocens sit. » Hilarium consecutus est Bonifacius, archiepiscopus Moguntinus, cujus verba eo lubentius referam quod a viro apostolico et sanctissimo scripta sint, prorsusque digna sit hæc Bonifacii epistola, ut Serarius, ait, « quæ ab animarum pastoribus omnibus, præsertim vero episcopis et archiepiscopis, creberrime legatur. » Sic ergo scribit Bonifacius in epistola 105, ad Cudbertum, Cantuariensem archiepiscopum, de episcopis loquens, quos doctores vocat: « Nam apostolus episcopum, propheta speculatorem, Salvator mundi pastorem Ecclesiæ, sacerdotem appellat; et omnes **D** tacentem peccata populi doctorem sanguinis animarum perditarum sub silentio esse comprobant. » Assentior interim Serario, qui suo silentio reum esse comprobant hic legi debere putat. Pergit Bonifacius: « Propter hoc horribilis et maxima necessitas cogit ut juxta dictum Apostoli nos formam debeamus exhibere fidelibus; hoc est, nisi me fallat opinio, ita juste vivendum doctori, ne dicta sua repugnantibus factis evacuet, et ne cum sibi de proprio caute vivat, tacens alieno damnetur peccato. Quia ad hoc est Ecclesiæ Dei præpositus ut non solum bene vivendo alios exemplo instituat, sed etiam fiducialiter prædicando, singulis ante oculos peccata sua constituat, et quæ pœna habeat duos, et quæ gloria obedientes, ostendat. Quia, juxta verbum Domini ad Ezechielem, cui dispensatio verbi commissa est, etiamsi sancte vivat, et tamen perditæ viventes arguere aut eru-

EPISTOLA LXXIX.

(b) AD ROTRANNUM MONACHUM.

Charissimo suo R. Lupus salutem.

Quoniam ad conventum non evocatus nolui me ultro ingerere, venerabili episcopo Hincmaro litteras dirigens, inter alia Hilmeradi nostri causam apud eum studui commendare. Ex eisdem litteris verba hic posui, ut eidem Hilmerado possitis ostendere quam velim rebus ejus favere. *Hilmeradus*, inquam, quem rex Ambianensium esse episcopum jussit, quædam mihi necessitudine conjunctus est, cui supplico prosit quod apud vos plurimum valeo. Nam licet desit ei forsitan (c) aliquid eruditionis, tamen poterit esse

bescat aut metuat, cum omnibus qui eo tacente perierint peribit. Et quid ei proderit non puniri suo qui puniendus est alieno peccato? Taciturnitatem quidem sacerdotis Dominus ad Ezechielem loquens terribiliter prohibet. Et speculatorem sacerdotem appellat; ut sicut speculatoris est de loco altiori plus omnibus contemplari, ita sacerdos debet esse meritum sublimitate celsior et majoris scientiæ habere gratiam, qua possit cæteros instruere. » Qui locus ferme ad verbum descriptus est ex libro primo Juliani Pomerii de Vita contemplativa, cap. 20. Post illa tempora tertius e cælo cecidit Cato, Arnulphus, inquam, episcopus Lexoviensis, qui in sermone habito in synodo Turonensi coram Alexandro III, necessariam esse dixit prædicatori scientiam. « Perfectio scientiæ quæritur, *inquit*, ut habeat prædicator unde possit de thesauro cordis sui proferre nova et vetera, et eruditum noverit expectantibus explicare sermonem et secundum personarum qualitates temperare quod dixerit, ut sciat quibus debeat lac potum dare, non escam, quibus solidiorem cibum habeat ministrare. » Et vir illorum temporum, adeoque Arnulphi amicus, Petrus Blesensis ait in epistola 112, Dominum de manu muti, id est indocti, sacerdotis exquisitum sanguinem pereuntis; hoc est, ut Bonifacii verbis utamur, episcopum indoctum sanguinis animarum perditarum suo silentio reum futurum, adeoque propter peccata populi periturum, etiamsi sibi de proprio caute vivat. Sic prælatos graviter admonet sanctus Gregorius in libro III de Cura pastorali, cap. 5, cavere eos debere « ne de subditorum erratibus judicentur, etiamsi se jam de se securos inveniunt. » Præclare in eam sententiam Atto, episcopus Vercellensis, in epistola 9, quæ data est ad sacerdotes eorumque ministros in Vercellensi diocesi commorantes. « Væ enim nobis erit, *inquit*, qui hujus ministerii opus suscepimus, si veritatem prædicare neglexerimus. Væ nobis erit, si silentio oppresserimus quæ erogare nummulariis jubemur. » Istud autem miserabile infortunium aliter vitare non possunt episcopi quam si se litterarum studiis applicent, quæ usui esse possint ad erudiendos populos eorumque mores informandos. Itaque necessarium prorsus videtur ut episcopus sit doctus. Nam quomodo docebit alios quod ipse non didicit? Episcoporum autem est docere populos sibi subjectos, ut satis manifestum est, et sanctus Gregorius docet lib. I de Cura pastorali, cap. 4. Inde illa sancti Ambrosii Mediolanensis episcopi querela, quod « detribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium raptus, coactus sit docere quod non didicerat. » Miserum enim est, » ut inquit Innocentius I, ad Aurelium, episcopum Carthaginiensem, scribens, « eum magistrum fieri qui nunquam fuit discipulus. » Gregorius VII, lib. IX, epist. 2. « De illa autem persona quæ in archiepiscopum fuerat eligenda dicimus licet satis prudens et liberalis videatur, tamen disciplinæ fundamento, videlicet litteralis scientiæ disciplina, indiget. Quæ virtus quam si non modo epis-

utilis, cum et vestræ doctrinæ parebit. Et si plene non potest docere instituta divina, poterit tamen facere unde et ipse et eum sequentes efficiantur salutis æternæ capaces. Hæc ad illum sic scripsi. Vos quæso ut in cœpta semper amicitia maneatis, certi me nunquam ab officio recessurum. Bene valete.

121 EPISTOLA LXXX.

AD USUARDUM ARBATEM (a).

Dilectio Usuardo abbati et archidiacono Lupus in Domino salutem.

Non estis obliti quemadmodum vobis, præsentibus majoribus ecclesiæ vestræ, constitutum synodi decretumque metropolitani (b) Amuli ostenderim super

copis, verum etiam sacerdotibus necessaria, ipse satis intelligis, cum nullus sine ea aut alios docere aut sese possit defendere.» Denique Ferrandus, Carthaginensis diaconus, docendi auctoritatem episcopis tributam aperte declarat in epistola ad Severum, scholasticum Constantinopolitanum: « Loquantur inquit, et prædicent quibus honor sacerdotii docendi auctoritatem tribuit. Nos discere parati sumus, docere alios nos præsumimus. » Dura porro, ut hoc quoque obiter moneam, dura profecto est sententia Agobardi, Lugdunensis archiepiscopi, qui in libro de modo Regiminis ecclesiastici ait eum qui prædicationis officium et locum regiminis suscepit et negligit, et quærit consolationem et avocationem in divitiis, in ornamentis metallicis, in venationibus, aucupationibus et piscationibus, et quod pejus est, comessationibus et ebrietatibus, et sonis musicis, hunc non Dei adiutorem, sed destructorem operis Dei, ac per hoc adiutorem Antichristi esse; ac licet in oculis hominum sacerdos esse videatur, in oculis tamen Dei non esse. Sed ut ad Hilmeradum revertamur, valde mirum est, ut dixi, eum tam ardentem commendari a Lupo, cui nota erat viri inscitia. Sed hic quoque animadvertere possumus, naturam usque recurrere, furca licet expellas. Dandum est aliquid affectibus humanis. Neque mihi admodum placet quod quidam aiunt verissimam fuisse Lupi vaticinationem, qui prædixerit Hilmeradum, licet indoctum, utilem tamen valde futurum Ecclesiæ. Id autem colligunt ex eo quod pluribus synodis pereas tempestates interfuisse reperitur. Mirum sane si vir cætera inutilis præsentiam suam non exhibuisset in synodis, a quibus abesse eum non licebat absque gravi causa. Proferant tandem illustre aliquod facimus ab Hilmerado editum in synodis, sive etiam extra synodos. Tum vero nos fatebimur vericissimam esse illorum observationem. Cæterum ob illam haud dubie ordinationem Hincmarus aperuit latus obrectatoribus suis: a quibus, ut ipse docet in cap. 36 posterioris operis adversus Gotteschalcum, publice ei objectum est quod « indiscussi et inexaminati, scientiæque litterarum pene ignari, minusque apostolicæ præceptioni appropinquantes, per civitates episcopi ordinabantur, qua occasione maxime vigor ecclesiasticus deperiit. » Vide caput *Et hoc diximus* 16, 4, 7.

(a) *Usuardum Abbat.* Cujus monasterii abbas fuerit hic Usuardus mihi compertum non est. Illud ferme affirmare ausim abbatem eum fuisse in diœcesi Augustodunensi.

(b) *Amuli.* Episcopi Lugdunensis; cujus exstant epistolæ duæ, una ad Gotteschalcum, alia ad Theoboldum episcopum Lingonensem. Prior edita ad R. P. Sirmondo, posterior a viro clariss. Nicolao Camuzatio.

(c) *Confirmantis.* Ratum enim non erat quod synodus decreverat nisi principis confirmatio accessisset.

A presbytero Godelgario, terruerimque vos, nisi præceptum domini nostri regis (c) confirmantis quod sancta synodus et metropolitanus jussisset impleretis, futurum ut jacturam gravis exsilii pateremini. Verum quia id hactenus distulistis, et memoratus (d) presbyter tam diuturnam calamitatem cupit effugere, synodali et metropolitani simulque auctoritate regia commoneo ut quod per me vobis injunctum est, sine dilatione perficiatis, ne forte pro triplici contemptu multiplicem vindictam sustinere cogamini. (e) Breves etiam quos de facultate monasterii vestri mittere debuistis, ut apud (f) Sedelocum mihi reddantur absque ulla excusatione procurate. Bene valete.

B (d) *Presbyter.* Hinc patet magnam fuisse per eas tempestates archidiaconorum auctoritatem. Nam quo pertinuit tot precibus fatigare hunc Usuardum, nisi manifestum fuisset Godelgarium presbyterum fuisse subjectum prorsus auctoritati ejus? Adeo autem archidiacono subjecti erant presbyteri ut et ipse quoque archipresbyter illi subjectus esset, ut patet ex Isidoro in epistola ad Ludifredum *dist. xxv, cap. perlectis*, unde sumpsit Innocentius III, in cap. *Ad hæc nos, extra. De officio archidiaconi.* Et in concilio Toletano, can. 3, scriptum est debere archidiaconum omnem querimoniam seu causam vel justitiam presbytericam vel diaconorum vel subdiaconorum deliberate ordinare. Vide Hincmari capitula archidiaconibus presbyteris data, cap. 3, et Petrum Cellensem lib. vii, epist. 10.

(e) *Breves.* Id est inventaria, ut ad epistolam primam diximus.

(f) *Sedelocum.* Villam episcopi Augustodunensis, cujus etiam meminit Carolus Calvus in præcepto dato apud Attiniacum anno 844, in gratiam Ecclesiæ Augustodunensis: *parochiam sancti Andochii in Sedeloco.* Ejusdem meminit et Amulo in epistola ad Theoboldum: « Nam et in Augustodunensi territorio quod Sedelocus vocatur, apud ecclesiam in qua sancti martyres Andochius, Tyrsus, et Felix conditi sunt, similia fieri vel potius simulari certa relatione comperimus. » Antiquissima autem loci istius memoria exstat apud Ammianum Marcellinum, vetustum Historiæ Augustæ scriptorem, qui in libro xvi refert Julianum Cæsarem designatum in Gallias missum a Constantio, viii Kal. Julias Augustodunum pervenisse, ibique habita deliberatione quodnam iter eligeretur ut tutum, placuisse quibusdam per Sidoleucum iri debere. Sic enim hunc locum primus emendavit vir clarissimus Petrus Pithœus, lib. ii. Adversariorum subsecivorum, cap. 1, cum antea apud Ammianum legeretur, *per sedes Leucorum.*

D Hunc autem locum non gravabor referre ex editione viri eruditissimi Henrici Valesii. « viii. Kal. Julias Augustodunum pervenit (Julianus), velut dux diuturnus, viribus eminens et consiliis, per diversa palantes barbaros, ubi dedisset fors copiam, aggressurus. Habita itaque deliberatione, assistentibus locorum peritis, quoddam iter eligeretur ut tutum, multa ultro citroque dicebantur, aliis per Arbor..... quibusdam per *Sedelaucum* et Coram iri debere firmantibus. » In notis porro ad hunc locum admonuit vir clarissimus eam emendationem debere codici ms. bibliothecæ regiæ; ab Augustoduno autem Autissiodorum petentibus per Sedelaucum iter esse, ut patet ex Itinerario Antonini et ex Tabula Pentingerorum: utrobique enim mentio est Sedeloci, seu Sidoloci. Manet vero hodie nomen. Nam ea villa dicitur vulgo *Saulieu*, quatuor horarum itinere ab Augustoduno.

EPISTOLA LXXXI.

AD AMULUM (a) EPISCOPUM.

Ex parte Guenilonis et Gher.

Reverentissimo et clarissimo præsuli Amulo (b) Guenilo episcopus et (c) Gherardus comes perpetuam salutem.

Multa et magna **122** jussu domini nostri regis ex ejus parte familiarissime vobis mandata revelassemus, si quod ipse optavit, quod etiam suis vobis litteris significavit, nos quoque plurimum volumus, ad Augustidunensem urbem vacuum fuisset vobis expectationi nostræ occurrere. Sed quod nuntii vestri certissimas impossibilitatis vestræ causas nobis prodiderunt, quæ copiose multipliciterque dicenda verbis nobis commisit, sensuum veritate servata, conati sumus vestræ sapientiæ compendiosis litteris aperire. Præcepit itaque ut ejus vobis sermo-

(a) *Ad amulum.* Qui aliis *Amulo* et *Amolo*. Fuit autem archiepiscopus Lugdunensis, adeoque metropolitanus episcoporum Augustodunensis et Cabillonensis. Hæc porro epistola scripta fuit anno saltem 844, cum eo anno datum sit præceptum Caroli Calvi in gratiam ecclesiæ Augustodunensis, in quo Altei episcopi, qui Berno successit, mentio diserta exstat.

(b) *Guenilo.* Senonensis archiepiscopus.

(c) *Gherardus.* Is nimirum qui Vezeliacense monasterium condidit in diœcesi Augustodunensi; eas enim regiones comitis honore regebat, ideoque ei delegatur a principe ministerium curandi ut quamprimum Bernus Ecclesiæ Augustodunensi ordinetur antistes. Ob eandem causam Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus, ad eum scripsit pro ordinatione Isaac, episcopi Lingonensis, ut Flodoardus docet lib. III, cap. 26.

(d) *Quam redemit.* Ad hunc Lupi locum respexisse videtur rex Lotharius, Ludovici Transmarini filius, in præcepto pro monasterio moniolium Pictaviensium: « Quanto magis ad debitam regalitatis providentiam, inquit, æquum dignumque pertinet, ut Ecclesiæ catholicæ atque apostolicæ, quam Christus suo pretioso sanguine redemit, eamque nobis, qui per adoptionem Filii existimus, regendam tuendamque commisit, piam sollicitamque in cunctis curam gerere studeamus. » Apud Bcsylum in Probationibus Historiæ Comitum Pictaviensium, pag. 251.

(e) *Sua largitate.* Id est, ex sua liberalitate, ut patet ex lib. II. Capitular., cap. 8, et ex præcepto Lotharii de restitutione Ebbonis. Donum enim episcopatus fiebat a rege; necessariumque deinceps erat ut eum metropolitanus ordinaret cui rex episcopatum dederat, si nihil canonicum obstabat. Itaque ait Lupus ordinandum esse episcopum Ecclesiæ Augustodunensi ex largitate regia, et ex promotione Amulonius metropolitanus. Morem istum apertius explicavit Carolus Calvus in synodo Tullensi duodecim provinciarum anno 859: « Mihi a domino et genitore meo piæ memoriæ Ludovico Augusto, inquit, pars regni inter fratres meos reges divina dispositione est tradita. In qua parte regni vacabat et tunc pastore metropolis Senonum; quam, juxta consuetudinem prædecessorum meorum regnum, Weniloni tunc clerico meo, in capella mea mihi servienti, qui more liberi clerici se mihi commendaverat, et fidelitatem sacramento promiserat, consensu sacrorum episcoporum ipsius metropolis ad gubernandum commisi, et apud episcopos, quantum ex me fuit, ut eum ibidem archiepiscopum ordinarent obtinui. » Inter exempla regum Caroli prædecessorum referri potest Indiculus Dagoberti regis ad Sulpitium, Biturgium antistitem, de ordinatione Desiderii, episcopi Cadurcensis:

A nibus diceremus se fideliter tenere quod Rex regum, idemque Sacerdos sacerdotum, qui solus potuit Ecclesiam regere (d) quam redemit, postquam humanitatem suam in cælum evexit, semper cum suis futurus divinitate, potestatem suam ad eandem gubernandam Ecclesiam, in sacerdotes divisit et reges; ut quod sancti docerent pontifices, et ipsi implerent ei impleri facerent devotissimi reges. Quamobrem se cupere debitam sanctitati vestræ impendere reverentiam, sicut ei quem sciat Divinitatis cultum integre velle servare, atque vicissim postulare ut cum eo tale fœdus concordiæ ineatis ut ubicunque ecclesiasticæ utilitati in portione divinitus sibi collata vestræ auctoritatis dispositione in re tanta cupit consulere, unanimitate vestri consensus continuo adjuvetur. Et ne vos longis ambagibus diutius fatigemus recens incommodum Augustodunensis Ecclesiæ et prolixa perturbatio flexit ejus pietatem ut (e) sua

« Decet regiam celsitudinem, inquit, ut quos eo agnoscit in Dei timore conversari, et fidem catholicam integre custodire, vel evangelica præcepta, omnimodis ad pontificale officium studeat promovere. Proinde dum vos archimetro politani scimus tenere, præsentibus apices cum debito salutationis officio almitati vestræ studuimus destinare, petentes ut ad eum benedicendum properare debeatis et litteras ad comprovinciales fratres vestros dirigatis, ut et illi adesse debeant; ut canonice et juxta apostolicam institutionem sub vestri præsentia in sancta Paschali solemnitate pontificale benedictione debeat esse consecratus. » Exempla alia si quis requirat, difficile non erit exhibere. Exstat apud Marculfum lib. I, cap. 5, *Præceptum de episcopatu*; ex quo apparet, ut illustrissimus vir Hieronymus Bignonius illic observavit, moris fuisse per eas tempestates, ut cum rex de obitu alicujus episcopi certior esset factus, litteras ad episcopum metropolitanum scriberet, quibus præcipiebat ut quem ipse episcopum in loco defuncti probaverat et elegerat, metropolitanus ordinaret ac benediceret. Atque hunc fuisse constantissimum in Gallia usum multis exemplis probavit idem Bignonius: cujus auctoritate eo lubentius utor quod præterquam quod apud omnes æque constat eum fuisse magnum virum, eique studia hæc quæ nunc tractamus multum debere, amicissimus præterea fuerit illustriss. viro Petro de Marce, archiepiscopo Parisiensi, Mæcenati quondam meo. A Gallia porro in Angliam trajiciendum est, vicinam videlicet regionem, et iisdem pene moribus viventem. Illic enim reges antiquitus concedebant episcopatus jure regio, ut constat ex iis quæ vir doctissimus Seldenus adnotavit ad Eadmerum, pag. 142 et 143, ac præcipue ex epistola Edwardi III regis ad Clementem VI, papam; in qua loquens de ecclesiis cathedralibus regni Angliæ, sic ait: « Quas quidem ecclesias dicti progenitores nostri in singulis vacationibus earumdem personis idoneis jure regio conferebant, et postmodum ad rogatum et instantiam dictæ sedis (apostolicæ) sub certis modis et conditionibus concesserunt quod electiones fierent in dictis ecclesiis per capitula earumdem. » Sic reges nostri concesserunt ecclesiis electiones episcoporum, exemplo Caroli Crassi imp., qui liberalis in hoc fuit erga Genavensem et Cabillonensem ecclesias. Eodem porro jure utebatur princeps insularum quas Orcadas vocant. Quod in eo versabatur ut is ab archiepiscopo Eboracensi ordinandus esset antistes cui princeps episcopatum concessisset; huncque agendi modum canonicum esse censuit Thomas, archiepiscopus Eboracensis, ad Lanfrancum Cantuariensem scribens. « Venit ad nos quidam clericus, inquit,

largitate vestraque promotione talem ei præficiat qui ruinas illius et spiritualiter et sæculariter strenue sarcire sufficiat. Est autem quem benignitati vestræ plurimum commendat propinquus ejus (a) Bernus, a beatæ memoriæ glorioso imperatore Ludovico tenere educatus, et claris ornatus honoribus; quem et ipse hoc suo tempore multis experimentis invenit idoneum, et opitulante gratia Dei, tanto negotio credit aptissimum. In hoc probatissimorum ejus

quem misit Paulus comes cum litteris sigillatis de Orcadum partibus, significans in eis episcopatum suæ terræ eidem clerico se concessisse. At ille, antecessorum suorum ordine custodito, postulat a nobis episcopum se consecrari; cui quod juste petit, injuste denegare non possumus. Preamur ergo ut nobis duos episcopos dirigat paternitas vestra, quorum fulti orationibus et auxilio, tantæ rei sacramentum canonicè compleamus. » Æquum id esse censuit Lanfrancus; ac postulat episcopos ire jussit, Wlstanum nempe Wigornensem, et Petrum Cestrensem, « ut Thomæ, sicut petebat, occurrerent, ad prædicti clerici consecrationem; » ut habetur in Vita Lanfranci, cap. 13. Vide Thomæ et Lanfranci epistolas, apud Seldenum, in notis ad Eadmerum, pag. 201, et inter opera Lanfranci, a domno Luca Dacherio edita.

(a) *Bernus*. Hunc more prædecessorum suorum Carolus præfecerat Ecclesiæ Augustodunensi. Tum vero, ex veteri instituto, metropolitanum Amulum orabat ut virum illum ordinaret. Ego vero existimo Amulum non contradixisse precibus principis, atque adeo Bernum ab eo fuisse ordinatum. Neque enim iis assentior qui repudiatum ejus nominationem aiunt ab Amulo, et Alteum il loco ejus consecratum. Hanc sententiam hauserunt ex sola conjectura, quod viderent Alteum eadem ferme tempestate ordinatum episcopum in cathedra Augustodunensi. Sed probabile est Bernum haud ita multo post ordinationem suam excessisse rebus humanis, tuncque in loco ejus ordinatum Alteum. Nam quomodo in animum inducent illi repulsam passum esse Carolum in persona propinqui sui Berni, viri alioqui perquam idonei, rationem vero habitam fuisse Godelsadi clerici palatini? Denique doceant legitimis testimoniis Bernum ab Amulo fuisse repudiatum. Cæterum non assentior Roverio, qui Bernum istum confundit cum Bernardo, abbate Reomensis.

(b) *Consiliarior, consensus*. Ex hoc loco collegit illustrissimus vir Petrus de Marca, archiepiscopus Parisiensis, in ea tum sententia fuisse reges nostros, ut existimarent palatinos clericos a solo principe ad episcopatum designari posse, cum consensu consiliariorum suorum. Ideo autem Amulum nomine Caroli regis prolixius exorandum fuisse scribit a Guenilone et Gerardo, quod is in regno Caroli constitutus non esset. Lugdunum enim erat in regno Lotharii. Vide librum viii de Concordia sacerdotii et imperii, cap. 16, § 11. Hujus porro juris regii exemplum aliud suppeditant Annales Fuldenses, an annum 856, his verbis: « Mense Februario, iv die mensis defunctus est Rabanus archiepiscopus Mogontiacensis Ecclesiæ. Cui successit Carlus magis ex voluntate regis et consiliariorum ejus, quam ex consensu et electione cleri et populi. » Quem morem invaluisse ævo Ludovici Pii docet, licet indignans, Theganus, chorepiscopus Trevirensis, in capite 20 libri quem scripsit de Gestis ejusdem Ludovici Pii. Sic Drogo Metensibus datus est episcopus, ut ad annum 823, tradit auctor Vitæ Ludovici Pii. Vide notas ad Vitam S. Maximini, cap. 11.

(c) *Zachariæ* Hunc locum ita intelligendum putat M. Antonius de Dominis, ut Pippino tum fuerit concessum, « ut posset solus personas promovendas ad

(b) consiliariorum acquiescit consensus. Idque vestræ prudentiæ dominus noster jussit suggerere non novicium aut temerarium quod ex palatio honorabilioribus maxime Ecclesiis procurat antistites. Nam Pippinus, a quo per maximum Carolum et religiosissimum Ludovicum imperatores ducit rex noster originem, exposita necessitate hujus regni (e) Zachariæ Romano papæ, (d) in synodo cui (e) martyr Bonifacius interfuit, ejus accepit consensum ut acer-

episcopatus eligere, et curare consecrandas, absque ullo ecclesiasticorum consensu, nisi pro sola consecratione, » ut ex ipsis Lupi verbis colligi posse ait, « in quo papa, derogans juris ecclesiastico, jus principum in eo regno auxerit. » Marca vero existimat eum locum esse intelligendum de ratihabitatione Zachariæ, qui recte atque ordine factum censuerat a Pippino et Carlomanno, quando ii jure proprio episcopos instituerant; nam diu ante Zachariæ tempora reges nostri episcopos jure suo præficiabant Ecclesiis vacantibus, ut multis exemplis ostendit Marca. Quare merito rejicienda est sententia illustrissimi cardinalis Baronii; qui ex hoc Lupi loco collegit jus illud quo per eas tempestates utebantur reges nostri in dandis episcopatibus, non ex ipsorum auctoritate fluxisse, sed ex concessione sedis apostolicæ: nullum enim penitus in rebus ecclesiasticis jus habere reges. Sane diffidendum non est quin ita cum Baronio sentiant Transalpinæ gentes. Nos vero Galli reges nostros non summovemus prorsus a rebus sacris, ab iis nimirum quæ disciplinam ecclesiasticam respiciunt et executionem regularum ecclesiasticarum.

(d) *In Synodo*. « Respexit, inquit Marca, synodum Liptinensem, cui vice papæ Bonifacius interfuit: in qua Carlomannus suo et Pippini fratris nomine, qui dux erat quoque ac princeps Francorum, constituit episcopos. Hæc quippe synodus, teste Zacharia, Pippini et Carlomanni studio acta est. Præterea quod geri incæpit in Liptinensi concilio de constituendis episcopis perfecit Pippinus in Suessionensi. Quod acceptum quoque fuit summo pontifici: qui laudabili principum opera episcopos præfici Ecclesiis in commodum fidelium, non autem laicos illorum reditibus frui in religionis ipsius perniciem, ut antea, persciebat. » Sane manifestum est intelligi debere synodum Liptinensem, quæ anno 743, habita est a Carlomanno, præsentem Bonifacio, papæ Romani legato. Alioqui enim nulli synodo cui præfuerit Zacharias interfuit Bonifacius. Synodo porro Liptinensi, ut hoc quoque obiter moneam, interfuere etiam cum Bonifacio Georgius episcopus Romanus (id est Portuensis, ut ego arbitror, in speciali provincia Romani pontificis), et Joannes sacellarius, ut patet ex capite 7, epistolæ episcoporum ad Ludovicum, regem Germaniæ, in Attiniaco palatio consistentem, scriptæ anno 858, et ex Hincmaro in epistola 57, ad Rodulfum et Frotarium archiepiscopos. Hæc sunt verba episcoporum ad Ludovicum regem: « Pippinus, inquit, synodum apud Liptinas congregari fecit, cui præfuit cum sancto Bonifacio legatus apostolicæ sedis Georgius nomine. » Hincmarus in dicta epistola cap. 5: « Et in synodo apud Liptinas habita, cui sub Carlomanno principe Georgius episcopus et Joannes sacellarius ac sanctus Bonifacius ex præcepto Zachariæ papæ præsederunt, legitur: « Ut si vir « mulieri desponsatæ, dotatæ, ac publicis nuptiis ductæ secundum Apostolum debitum conjugale non potuerit

(e) *Martyr Bonifacius*. Archiepiscopus Moguntinus; qui martyr ob hoc dicitur quia cæsus fuit a paganis in Frisia, quibus Evangelium Christi annuntiabat, anno 754.

bitati temporis industria sibi probatissimorum decedentibus episcopis mederetur; ne forte simplicitate pontificum posset contingere quod in hac Heduarum urbe, cujus nos nunc cura exercet, evenit. Proinde se petere ut honorem a (a) papa Romano majoribus ejus et regibus et imperatoribus concessum, et a Lugdunensis Ecclesie metropolitanis, cui auctore Deo præsidentis, nunquam hactenus infirmitatum, a vobis nulla vestra injuria consequatur. Quod si in hac parte spretus non fuerit, (b) facturum se ut in regno ejus vestrum ministerium debitam semper venerationem obtineat et optatum exitum sortiatur. Cujus petitioni nostras nos supplices jungimus pre-

« potuerit reddere, et hoc aut amborum confessione
« aut certa qualibet approbatione fuerit manifestum,
« ut separentur; et mulier, si continere nequiverit,
« alteri viro legaliter nubat. » Quo recipit haud
dubie caput 55, libri vi Capitularium. Itaque quæ in
libro v, eorundem Capitularium cap. 4, 5, 6, decernuntur: *De eo qui a presbytero non baptizato baptizatus est. De eo qui filiastrum aut filiastram ante episcopum tenuerit. De his qui propter faldam in alias patrias fugiunt*, pertinent ad hanc synodum Liptinensem, ubi edita sunt suadente Georgio episcopo et Joanne sacellario, legatis summi pontificis Zachariæ. *Georgius* enim legendum in hic capitibus non autem *Gregorius*, ut habent veteres editiones, patet ex pervetusto codice ms. monasterii Rivipulensis in Catalonia; itemque ex veteri codice meo manuscripto. Deum tria illa capitula descripta sunt in libris Capitularium statim post decretum synodi Liptinensis quod vulgo circumfertur. Præter illa porro alium canonem Liptinensem conservavit Hincmarus, ut supra vidimus.

(a) *Papa Romano*. Ea fuit veterum modestia ac simplicitas ut cum singulis episcopi papæ nomen tribuerent, quoties de Romano pontifice loquebantur, non papam simpliciter, ut nunc assolet, dicerent, sed papam Urbis, aut papam Romanum, ut hoc loco Lupus noster. Paulatim tamen ea appellatio sic recessit a cæteris episcopis ut soli Romano deinceps tributa sit. Unde factum ut Odorannus, monachus sancti Petri Vivi Senonensis, qui sub rege Roberto floruit, eum honorem habuerit Ansegiso Senonum archiepiscopo, ut, quia vicarius erat apostolicæ sedis, eum appellaret secundum papam. « Præterea domnus Ansegisus, inquit, postquam primatum totius Gallie obtinuit, et superna moderatione secundus papa appellari meruit, etc. » Secutum dein est decretum Gregorii VII, qui in Romana synodo edixit ut papæ nomen unius esset in orbe Christiano. Hinc firmata est recepta jam tum consuetudo; eaque fuit Occidentalium populorum reverentia in episcopum Romanum ut papæ nomen huic soli deinceps tribuerint, ut dixi. Et consuetudinem illam juvarunt etiam Romani pontifices. Hoc enim honoris haud ita multo post habitum est Anselmo Cantuariensi archiepiscopo, ut cum præcipuæ dignationis locum teneret apud Urbanum II papam Romanum, *papa alterius orbis* ab eo vocatus sit, teste Gervasio Dorobernensi. « Hic, inquit, in Cantuariensi civitate consecratus, ab Urbano papa pallium suscepit; et tantam ejus gratiam habuit ut eum *alterius orbis papam* vocaret, » nimirum haud dubie quod divisorum toto orbe Britannorum patriarcha esset, ut eum vocat Eadmerus. Et Goffridus, abbas Vindocinensis, eadem ferme ætate scribens ad Gerardum episcopum Engolismensem (qui, quod apostolicæ sedis legatus esset in Aquitania, multa contra fas contraque jus, ut Goffrido videbatur, usurpabat), ait inter alia lib. 1, epist. 21: *Quasi alterum papam vos fecistis*. E diverso, in Orientali Ecclesia,

aces, ut quod tantis viris videtur optimum, vobis quoque complaceat; ut in obsequendo vobis non solum non verum etiam illos faciatis, quod optamus, cupidissimos debitores. Idque impetratum a vestra fidesissima 124 nobis familiaritate volumus ut quod vobis Deus inspiraverit nobis quam celerrime litteris ostendatis; ut per nos citius dominus noster rex, quod plurimum cupit, benevolam in se vestram cognoscens voluntatum, dignas Deo referat gratias, et antequam necessitate regni longius abducatur, damnosam præsulis dilationem recitat, vobisque fidissimum (c) adiutorem dirigat ordinandum. (d) Godelsadum etiam, quem ex palatio suo (e) more præ-

paulo ante Gregorii VII pontificatum, adeo descendat appellatio paparum, ut lectores etiam appellarentur papæ: ut patet ex constitutione Isaaci Comneni imp. C. P., edita circa annum 1058, quæ exstat apud Theodorum Balsamonem. Unde factum est ut dein apud Græcos beneficia juniorum clericorum, *papatus* dicerentur, non secus ac *Junioratus* in Ecclesia Latina; ut observavit vir Illustrissimus et eruditissimus Franciscus Bosquetus, episcopus Monspelienensis, in notis ad epistolas Innocentii III, lib. in, epist. 60. Adhuc tamen sub Gregorio V, dignitas episcopi Mediolanensis vocabatur *papatus*, ut patet ex diplomate Ottonis III, imp., edito in Collectione Bipartita ab Holstenio, parte II, pag. 249. Vide porro Rigaltium in observationibus ad Cyprianum, et Seldenum in notis ad Eadmerum.

(b) *Facturum se*. Wenilo et Gerardus pollicentur Amuloni favorem Caroli regis, si is obsequatur desideriis principis. Intellexit autem Amulo quanti momenti esset hæc gratia. Itaque studuit eam ibi conciliare, ut discimus ex Chronico Hugonis Flaviniacensis, in quo sic scriptum est: « Arnolo quoque Lugdunensem episcopatum suscepit; cujus auctoritas et amor Caroli erga eum multum valuit sancto papæ Leoni, ut ipse hoc testatur in epistola ad eum missa. » Ut vel hinc validum argumentum sumi possit ad confirmanda ea quæ supra dicta sunt de ordinatione Berni, episcopi Augustodunensis.

(c) *Adiutorem*. Cooperatorem ac suffraganeum. Suffraganei autem ideo dicuntur, ut hoc obiter moneam, quod jus suffragii cum metropolitano habeant in synodis provincialibus, eique concordare esse debeant. Carolus simplex in præcepto pro Ecclesia Narbonensi: « Venerabilis sanctæ Narbonensis Ecclesie archiepiscopus Arnutius nostram adiit serenitatem, innotescens auribus clementiæ nostræ quod in sua parochia, seu in cunctis episcopis qui in suffragio ipsius positi sunt, gravissima quædam contra jura canonum atque instituta legum increverit consuetudo, etc. » Arnulphus Levoviensis in epistola ad S. Thomam, archiepiscopum Cantuariensem, in Gallia tum exulantem: « Quod sane contemplati quorum ope niti, quorum muniri consilio, quorum fulciri suffragio debuistis, a vobis velut agmine facto discesserunt, quando maxime nominis sui rationem deberent agnoscere et se vobis suffraganeos non refraganeos exhibere. » Itaque Arnulphus ex eo dictos putabat suffraganeos quod metropolitanum suum suffragio suo fulcire debeant, quoties occasio ingruit, eique adiutores esse, ut Lupi verbo utar. Vide Fulbertum, epist. 30 et 51.

(d) *Godelsadum*. Itaque Godelsadus Ecclesie Cabillonensi præfectus est a Carolo Calvo anno saltem 844, quod eo anno scriptam esse oporteat hanc epistolam, ut jam monuimus. Hic postea interfuit synodo Vermeriensi anno 855.

(e) *More præcessorum*. Tum enim, ut in loco supra relato Marca adnotavit, reges nostri contendebant palatinos clericos a solo principe designari posse,

cessorum regum majorum suorum, ut ante monstratum est, (a) Cabillonensi (b) præfecit Ecclesiæ, flagitat idem rex ut hac Quadragesima non gravemini ordinare. Quod si per absentiam (c) Teotbaldi episcopi visum fuerit impossibile, quocumque tempore constitueritis congruum vobis curabimus ex (d) episcopis nostris facere supplementum, ut quod prosit populo Christiano, absque dilatione per vos Deus implere dignetur.

EPISTOLA LXXXII.

AD GUENILONEM.

Reverentissimo præsuli Gueniloni Lupus salutem.

Hic presbyter, cui nomen est (e) Erlegaudus, ex ecclesia sancti Petri et nostra queritur pati se calumniam et de suo gradu periclitari. Proinde vestram poscimus paternitatem ut ei juste ac rationaliter adesse dignemini, ne quorumlibet insidiis opprimatur, qui forsitan divini timoris obliti, superare innoxium pervicaciter moliuntur. Prosit itaque huic et illis vestra prudentia, ut et hic, si est innoxius, liberetur, 125 et illi qui peccare in proximi læsione conantur, non inveniant facultatem. Quod donec inspirante Deo perficiatis et synodi tempus adveniat, si potest fieri, et vestræ sanctitati videtur, exsequendi officii quæsumus recipiat libertatem; ne secundum inimicorum votum, quorum se testimonio purgare possit invenire non valeat. Bene vos valere cupimus.

EPISTOLA LXXXIII.

AD LUDOVICUM.

Ante recuperationem cellæ.

Excellentissimo bonisque omnibus charissimo Ludovico abbati Lupus plurimam salutem.

secuti videlicet morem superiorum principum, ut diximus, qui clericos e palatio suo ut plurimum præfiebant sedibus episcopalibus, irrequisitis suffragiis episcoporum comprovincialium; ad quos tamen dimittebant clericos ita designatos, nimirum ob consecrationem tantum.

(a) *Cabillonensi.* Sic scribebat illa ætas, ut colligi potest ex synodo Vermeriensi, cujus paulo ante meminimus, itemque ex innumeris aliis locis. Itaque cum ea esset scriptura codicis manuscripti, eam retinere placuit. Nam editio Massoni habebat *Cabillonensi.*

(b) *Præfecit Ecclesiæ.* Id est, Cabillonensem episcopum esse jussit, ut supra dixit Lupus de Hilmerado episcopo Ambianensi. Itaque magni momenti est ista emendatio. Neque enim flagitat rex Godelsadum præfici Ecclesiæ Cabillonensi, ut perperam habet editio Massoni. Sed petit ut eum, quem ipse huic Ecclesiæ præfecerat Amulus quamprimum ordinet. Manuscripto igitur codici debemus quod auctoritas regia in constituendis episcopis hic restituta est apud Lupum. Nam fœde eam sepelierat editio Massoni, in qua sic scriptum est: « Godelsadum etiam, quem ex palatio suo more prædecessorum regum majorum suorum, ut ante monstratum est, Cabillonensi præfici Ecclesiæ flagitat idem rex, in hac Quadragesima non gravemini ordinare. »

(c) *Teotbaldi episcopi.* Lingonensis, suffraganei Ecclesiæ Lugdunensis, qui vulgo *Teutboldus* et *Teodboldus* nominatur; ad quem etiam exstat gravis ejusdem Amulonis epistola adversus impostores quosdam, qui sanctorum martyrum reliquias obtrudebant, nullis legitimis testimoniis comprobantes eas

A Jussu regis ad palatium dirigens nuntium, ad vos eum jussi accedere, ut quæ mihi agenda sunt, per vos veraciter atque celeriter possim cognoscere. Proinde vestra insignis benevolentia mihi necessaria cognitu litteris comprehendat; quibus certior factus, rebus gerendis occurram. Unum impense flagitaverim, ut si molitiones quæ occulte, ut fertur, cum Britannis exercentur effectum habituræ credantur, non aspernemini significare, quod frustra expertum infructuosum periculosumque laborem etiam strenuorum animi valde refugiunt, et comperitum atque in litteras relatum est nequaquam invitos ad bellum esse cogendos. De recuperanda cella nostra si se locus obtulerit, quemadmodum in omnibus, nos juvare contendite; ut vestra industria et rex maximo purgetur peccato, et nos tandem aliquando necessitate nimia liberemur. Ita semper ut cupio valeatis.

EPISTOLA LXXXIV (f).

AD NOMENOIUM.

Landramnus, Turonum metropolitanus episcopus, Dodo Andegavorum, Aldricus, Cenomannorum episcopus, Guenilo, Senonum metropolitanus episcopus, Heriboldus, Antisiodori episcopus, Prudentius Trecassinorum, Agius Aureliorum, Ercanradus Parisiorum, Hucbertus Meldorum, Helias Carnutum, Herimannus Nevernorum, Hincmarus, Rhemorum metropolitanus episcopus, (g) Immo Noviomagi, Pardulus (h) Lugduni, Rhothadus Suessionum, Hilmeradus Ambianorum, Erpoinus Silvapecti, Ermenfridus Bellovacerum, Paulus, Rothomagi metropolitanus

esse veras. Interfuit Teodboldus concilio Vermeriensi anno 853.

(d) *Episcopis nostris.* Id est, ex episcopis in regno caroli Calvi constitutis.

(e) *Erlegaudus.* Erat ille presbyter in quadam cella monasterii Ferrariensis, vel fortean in ipso monasterio; ut colligitur ex hac epistola. Tum vero temporis accusatus apud Wenilonem, Senonensem metropolitanum, auctoritate ejus prohibitus est attingere functiones sui muneris. Agebatur de presbytero. Itaque Wenilonem orat Lupus, ut donec causa ejus in synodo quæ futura erat, judicari possit, Wenilo ei potestatem faciat exsequendi suum officium. Causæ ergo presbyterorum in synodis tractabantur. Interim tamen licebat episcopo pœnam remittere, aut intendere, pro arbitrio. Vide concilium Sardicense, can. 47, et capitulare Compendiense Caroli Calvi, cap. 4, et librum v Capitular., cap. 218.

(f) Synodica est isthæc epistola, data anno 849. Celebratam autem fuisse haud synodum tempore autumnali colligi potest ex Chronico Fontanelensi.

(g) *Immo Noviomagi.* Ad quem fortassis scripta est epistola 41 Lupi, ut illic monuimus.

(h) *Lugduni.* Ita omnino codex manuscriptus. Nam editio Massoni habebat *Lauduni.* Itaque visum est retinendam esse lectionem veteris codicis. Vetus enim et verum ejus urbis nomen Lugdunum, ut observat Sirmondus ad Capitula Caroli Calvi, vel cum adjuncto Lugdunum Clavatum; quo modo in synodis sæpe subscribunt episcopi Laudunenses, ut hic Pardulus in synodis Snessionensi et Vermeriensi anno 853.

episcopus, (a) Saxbodus Saiorum episcopus, (b) Fre-
culius Lexoviorum, Valfridus Baiocacensium, (c) No-
menoio priori gentis Britannicæ salutem quæ est
in Christo Jesu Domino nostro.

Diu est quod Deus occulto, justo tamen iudicio,
permisit esse te rectorem gentis tuæ; in quo tamen
regimine qualem te exhibueris testis est conscientia
tua et amaræ querimonie diversarum Ecclesiarum,

(a) *Saxbodus*. Sic prorsus scriptum est in veteri
codicæ. In privilegio vero monasterii Corbeiensis
vocatur Saxobodus. Saxbodus tamen nominatur in
concilio Senonis habito anno 852, in quo confir-
matum est privilegium monastri sancti Remigii,
quod editum est in tomo II Spicilegii, pag. 586. In
quibus tamen subscriptionibus mendose scriptum
est *Raginarius Ambianensis episcopus*. Adhuc enim
vivebat Hilmeradus, qui anno sequenti interfuit sy-
nodo Vermeriensi, itemque alii synodo Vermeriensi
circa annum 865. Retractanda porro hic est con-
troversia de tempore quo synodus illa habita est,
cum constet eam non fuisse habitam anno 852, uti
monuimus, Sane ex subscriptionibus episcoporum
apparet anno ealtem 846 celebratam fuisse. Sed
quid opus conjecturis In re manifesta? Constat
enim ex Capitulis Caroli Calvi, tit. vi, Wenilonem
archiepiscopum Senonensem capitula nonnulla edi-
disse in synodo provinciæ suæ, cui suffraganei ejus
interfuere. Itaque corrigendum est quod diximus,
mendose in subscriptionibus istius concilii scriptum
esse nomen Reginarii, episcopi Ambianensis. Sedit
enim usque ad annum 848 aut 849.

(b) *Freulfus*. Is nimirum qui Chronicon scripsit
ab orbe condito usque ad annum circiter sexcen-
tesimum.

(c) *Nomenoio*. Britonum duci jam inde a tempori-
bus Ludovici Pii. Quo mortuo, Caroli Calvi parti-
bus adhæsit adversus Lotharium et Ludovicum an-
no 841, ad eumque munera mittens, fidem etiam ei
suam iurejurando obligavit; sed biennio post, ea-
dem facilitate qua concesserat in partes Caroli, ab
eo defecit, cupiditate regni adductus, ut monuimus
ad epistolam 31. Tum vero, « consuetam perfidia, »
ut scriptum est in Annalibus S. Bertini, « Andega-
vis et vicina eis circumquaque loca pervaserat. »

(d) *Apostolica successione*. Episcopi enim sunt suc-
cessores apostolorum, ut omnis retro antiquitas
tradit. Quin et Hilarius in fragmentis vult unum-
quemque episcopum esse successorem Petri et Pauli,
dum hæc per derisum ait de episcopis qui Athana-
sium damnaverant: *O veros Christi discipulos! O di-
gnos successores Petri atque Pauli! Verum id qui-
dem. Sed tamen speciali quodam jure pontifex Ro-
manus est successor eorumdem apostolorum; ob
hoc quia in eorum cathedra sedet, ut ait Alexander III
in epistola 19, edita in Appendice Petri Cellensis.*
Unde in epistola Ludovici Pii ad pontificem Roma-
num (quæ exstat inter Acta concilii Parisiensis ha-
biti anno 824), et in epistola pontificis Romani data
ad Michælem atque Theophilum, imperatores Græ-
corum, itemque in Actis electionis Caroli Calvi imp.
factæ anno 876 papa vocatur vicarius apostolorum
Petri et Pauli. His enim duobus Dominus noster
dedit Ecclesiæ principatum, ut ait Goffridus Vindo-
cin. lib. 1, epist. 7. De his ergo apostolis inteligen-
dus est Alcuinus, dum in epistola 62 Leonem III
vocat vicarium apostolorum. Sic Clementem II Lam-
bertus Schafnaburgensis vocat vicarium apostolo-
rum.

(e) *Auctoritate divina*. Quippe episcopi auctoritatem
suam habent a Christo, qui unus et solus habet
potestatem præponendi episcopos in Ecclesiæ suæ
gubernatione, ut ait Cyprianus in concilio Carthagi-
niensi. Quare merito notandus est Stephanus, epis-
copus Larissæ in Thessalia, qui ad Bonifacium II,

et afflictiones nobilium et ignobilium, divitum et
pauperum, viduarum et orphanorum, quos damna-
bili cupiditate et horribili crudelitate vexasti. Sed
quia Christianum nomen non penitus abjecisti, et
nos ex (d) apostolica successione debitores sumus
omnibus, ut bene 127 agentes ad perseverantiam
exhortemur, delinquentes autem ad pœnitentiam
(e) auctoritate divina provocemus, vehementissime

episcopum Romanum, scribens, cujus opera indige-
bat ad relinendam sedem suam, auctoritatem om-
nium per orbem episcoporum repetit a pontifice Ro-
mano: « Quia, inquit, Domino dicente tertio, *Amas me?*
Pasce oves meas, tradidit prius vobis mandatum os-
tendens, et per vos deinde omnibus per universum
mundum sanctis Ecclesiis condonavit. » Itaque revo-
canda est sententia hujus loci ad normam a sancto
papa Leone traditam, cujus ea sunt verba ex sermone
tertio in anniversario die assumptionis suæ: « Prop-
ter quod dicitur beatissimo Petro, *Tibi dabo claves*,
etc. Transivit quidem etiam in alios apostolos vis po-
testatis istius, et ad omnes Ecclesiæ principes decreti
hujus constitutio commeavit. Sed non frustra uni
commendatur quod omnibus intimatur. » Censebat
sanctissimus pontifex soli quidem Petro id dictum
esse, sed tamen omnibus apostolis et episcopis in
persona ejus. Honorificum tamen in primis fuit quod
Christus Petri confessionem publice laudavit, et quod
auctoritatem suam concedens Ecclesiæ, in persona
Petri id factum voluit, quem ob hoc Augustinus ait
gessisse totius Ecclesiæ figurata generalitate perso-
nam. Super hanc ergo confessionem (id est super
Christum ipsum, quem Dei vivi Filium esse confes-
sus fuerat Petrus) fundata est Ecclesia, adversus
quam portæ inferi non prævalerunt. Nam licet hanc
postremam verborum Christi partem nonnulli refe-
rant ad Petrum ejusque successores Romanos pon-
tifices, Joannes tamen XXI ea ultima verba interpre-
tatum est de Ecclesia in epistola scripta ad Jacobum
regem Majoricarum, quam nunc primum edimus,
quamque ego tuque, lector, debemus singulari hu-
manitati clarissimi viri Antonii Vionis Herovallii.

« Joannes episcopus servus servorum Dei, cha-
rissimo in Christo filio regi Majoricarum illustri,
salutem et apostolicam benedictionem. Qui æternæ
legis imperio summa regit, etiam extrema non
deserit: sed cum æqualiter sit illi cura de omnibus,
cælum terramque regens, subter omnes cælos ipse
considerat, et super terræ terminos lumen ejus.
Suam autem Jerusalem, sacrosanctam videlicet et
catholicam Ecclesiam, quæ non saxorum molibus,
sed miris virtutibus ædificatur ut civitas, in earum
sublimitate conscendens singulariter et mirabiliter
nec minus misericorditer de suo habitaculo præpa-
rato respexit. Hanc etiam PETRA CHRISTUS admirabili
et ineffabili dispositione stabiliens, super se ipsum
ædificavit eandem, seque vivum constituit angularis
lapidem firmamenti, ad evidentioris roboris firmita-
tem in sanctis Patribus, catholicæ doctrinæ vertici-
bus, alia ei fundamenta substernens; ut in montibus
fundata sanctissimis, etsi experiretur interdum con-
cutientium impetus, nullius tamen vereretur ruinæ
dissipendium; sed adversus eam nec portæ inferi
prævalerent; et virtutum elevata culminibus, ne-
quaquam sub modio lateat; sed illarum evidentia
cunctis pateat in salutis exemplum. In ea etiam idem
pius et misericors Dominus eandem Ecclesiam
specialis respexit benignitatis intuitu, et direxit.
Quamquam enim ipse ubique præsens, ut eadem
ejus in omnibus cura regiminis æque cuncta regat,
cuncta disponat, et ita impendatur in magnis quod
non impediatur a parvis; nihilominus tamen, ex
singularis amoris privilegio, eidem Ecclesiæ suam,
cui claves exercendas tradidit, cui oves pascendas
credidit, qui stans in specula, ei assidue directionis

tuis excessibus condolemus, et a tuo interitu paterna A et episcopali sollicitudine te cupimus revocare.

Cupiditate tua vastata est terra Christianorum, templa Dei partim destructa, partim incensa, cum sanctorum ossibus cæterisque reliquiis, possessiones ecclesiarum, quæ fuerunt (a) vota fidelium, redemptio animarum, patrimonia pauperum, illicite in tuos

presentaneæ diligentiam exhiberet, vicarium deputavit, onus ex humano defectu importabile, divina tamen omnipotentia levigabile, portaturum. Hujus oneris molem immensam debilitati nostræ, fratrum nostrorum ministerio, his diebus imposuit superni consilii depositio, seu permissio, nobis nimirum terribilis et stupenda. Siquidem felicitatis recordationis Adriano papa prædecessore nostro, post promotionem suam ad summi apostolatus apicem, brevi dierum numero vitæ suæ tempora consummante, post exhibita eidem in solemnibus exsequiis debita humanitatis obsequia, nos et iidem fratres in episcopali palatio Viterbiensi convenimus, electioni substituendi pontificis juxta necessitatis instantiam et fervens nostrum desiderium vacaturi. Et licet diebus aliquibus per importunitatem Viterbiensium civium tractatui electionis instantis nec dare possemus initium, postquam tamen illi vacare potuimus, astitit, ut credulitas devota supponit, benignus sapientiæ spiritus, ex more a nobis et fratribus ipsis suppliciter invocatus; et prima die, de ipsorum fratrum concordia voto, parique concordia, processit de nobis tunc episcopo Tusculanensi impræmeditatis et insciis, ad Petri cathedram electio canonica communis et concursus. In his itaque stupemus non immerito pariter et terremur. Nonne stupor, nonne terror, quod nos, qui tutioris semper putavimus esse consilii secure in domo Domini abjici quam periculose super aliorum curam et regimen elevari, sic subito in maris altitudinem venimus, et dum ab injuncti operis sarcinam insufficientes virtutum sumptus dispungimus, et vires impares comparamus, ab illius, nec indigne, timeamus tempestate demergi. Hoc efficaciter suggerebant, ut in vocatione, qua nos vocaverat Dominus, maneremus, et debilitas onus refugeret, ac onus insufficientia nostra vitaret. Verum quia merces laboribus commensuratur et redditur (propter quod doctor et prædicator egregius, non de profectu glorians, sed veraciter suos labores attestans. *Non, inquit, plus omnibus profeci aut profui, sed plus omnibus laboravi*), licet deterreret onus et labor, ad subeundum tamen jugum apostolicæ servitutis, et in ea pro viribus laborandum, merces retributionis æternæ uniuscujusque nisi aliud misericordia retribuente indulgeat, commensurando laboribus invitavit; et sub illius fiducia, qui lasso virtutem tribuit, cujus solius sufficientiæ plenitudo nostros sufficit supplere defectus, debiles humeros tanto subjecimus oneri, nec expavimus manus exponere immensitati laboris. Cæterum quia supra vires nostras esse conspicimus susceptum officium, illudque soli portare nequimus, præsertim cum advertamus aperte messem quidem multam esse, operarios vero paucos, et fidelium suffragia humiliter imploramus, et illos etiam qui sæcularis potestatis sollicitudinem in populo Domini susceperunt, ut in illo, prout ad eos pertinet, nobiscum fideliter et sollicite collaborent, decernimus exhortandos. Ideoque regalem celsitudinem rogamus, et instanter obsecramus in Domino Jesu Christo, quatenus prudenter attendens quod datum est tibi divinitus in orbe pro non modica parte iudicium, justitiam diligas, et eam omnibus tuæ ditioni subjectis, non omissa tamen clementia, diligenter observes. His enim columnis firmissimis stabiliuntur imperia, regna firmantur, muniuntur principes, et communiti lætantur statu pacifico principatus. Eamdem insuper Ecclesiam matrem tuam, et præsidentes

usus redacta, hæreditates nobilium ablata, et maxima multitudo hominum vel interfecta vel servitute oppressa, rapinæ crudelissimæ perpetrata, adulteria et corruptiones virginum passim commissa, episcopi legitimi (b) sedibus propriis expulsi, et, ut mitius loquamur, quia dicere noluimus (c) fures et latrones, mercenarii introducti, patroni nostri beati (d) Martini

eidem, ac personas ecclesiasticas, imo tuæ salutis actorem, per quem regnas et regeris, in illis ministris ipsius solerter honora. In his, fili charissime, laudabilis memoriæ prædecessores tuos non solum imitari, sed excedere studeas, quin etiam te ipsum virtutum successivis augmentis, velut de virtute in virtutem progrediens, superare; illam de nobis spem certam et fiduciam habiturus, quod tuam et regni tui prosperitatem paterno zelantes affectu, eam, quantum cum Deo poterimus, conservare studebimus, et, facultate succedente, favorabiliter promoverem. Datum Viterbii, Nonis Octobris, pontificatus nostri anno primo. »

Vide Augustinum tractatu 118 et 124 in Joannem, itemque Hieronymum in initio libri tertii Commentariorum in Matthæum.

(a) *Vota fidelium.* Celebris locus, per eas tempestates valde laudatus in synodis et in capitularibus regum nostrorum. Citatur autem ex epistola Urbani I papæ. Sed revera sumptus est ex Juliano Pomerio, libro 11 de Vita activa, cap. 9. Nam illa Urbani epistola est supposititia.

(b) *Sedibus expulsi.* Hi fuerunt Subsannus Venetensis, Salaco Aletensis, Felix Corisopitensis, et Liberalis Oximensis, ut patet ex narratione de episcopatibus a Nomenoio institutis, quæ a Sirmonde edita est post Capitula Caroli Calvi. In his etiam fuit Actardus episcopus Nannetensis.

(c) *Fures et latrones.* Quo nomine Gislardum, qui in loco Actardi ejecti ordinatus fuerat, prosequitur Leo IV, ad Nomenoium scribens: « Non furem, nec latronem, qualem Gislardum esse sentimus in Nannetica sede, qui viventis quod non licuit, locum non timuit usurpare. » Exstat caput hoc apud Gratianum 7, q. 1. Modestius ergo se gerunt episcopi Gallicani, qui pro furibus et latronibus hujusmodi invasores tantum vocant mercenarios, ne videlicet principem, quem ab iis erroribus retrahere meditabantur, exasperarent, si verbis illis atrocibus uterentur adversus eos quos ipse episcopus constituerat. Erat enim in tali tempore tanta vis hominis magis lenienda quam exagitanda, ut verbis Sallustii utar.

(d) *Martini diæcesi.* Id est jus metropoliticum archiepiscopi Turonensis, qui beati Martini successor est. Nam ante Nomenoium Britannia provincia semper paruerat constitutis metropolitani Turonensis. Istis vero temporibus se ab ejus potestate subtraxerunt Britonum episcopi, deinceps subjecti archiepiscopo Dolensi usque ad Innocentii III tempora, invitatis licet ac repugnantibus episcopis Romanis. Parum enim profuit decretum Urbani II papæ in concilio Claromontano; in quo, ut in veteri codice ms. Anianensi scriptum est: « Turonensi metropoli ceterioris Britannicæ restitutio facta est. » Ejusdem decreti meminit etiam Hildebertus Cenomanensis in epistola edita ab eruditissimo viro Francisco Florento, ad tit. viii de *Usu et auctoritate pallii*: « Unde diligentius intuenti, inquit Hildebertus, manifestum est totam Britanniam intra limites Turonensis Ecclesiæ contineri. Nec ego tamen super hac re quasi discutiendam suscito querelam, quam dudum in Romana decisam Ecclesia religiosæ noverunt et testantur personæ. Testatur id ipsum venerabilis papæ Urbani privilegium Turonicæ metropoli collatum; in quo qui legit intelligit totam Britanniam ei tanquam suæ metropoli subjectam. » Parum id profuit, ut dixi. Nam ea provincia suum archiepiscopum per

quondam diœcesis, ex qua vos esse negare non potestis, violata, omnes postremo ecclesiastici ordines perurbati; quod nimis dolendo et compatiendo dicimus.

multum ævi habuit post synodum Claromontanam. Et apud Beslyum in Probationibus Historiæ comitum Pictaviensium, pag. 414, exstant Acta quædam data recenter post concilium Claromontanum, anno nimirum 1096, indictione iv, vi Nonarum Martii, quibus subscribit Rollandus, Dolensis archiepiscopus. Quin et ipsius Gregorii VII conatus fuerat inutilis, qui statuerat « ut tam Dolensis quam cæteri Britannicæ episcopi perpetuam deinceps subjectionem et obedientiam exhiberent archiepiscopo Turonensi. » Tandem Innocentius III eam litem finivit; deincepsque Britannici episcopi archiepiscopo Turonensi fuerunt subjecti. — *Diœcesis*, id est provincia. Nam tum vox *diœcesis* maxime in usu erat ad significandam integram provinciam. Diœcesis vero cujuslibet episcopi *parochia* dicebatur, ut monemus ad canonem 3 consilii Vernensis.

« *Vicarium beati Petri*. Id est Leonem papam, hujus nominis quartum, ut mox dicet. Sic enim vulgo, honoris causa, vocatur episcopus Romanus in libris scriptorum veterum et ab ipsis etiam pontificibus Romanis, ob hoc nimirum, quod Petri vicem teneat. Sed, quod mirere, cæteri quoque episcopi passim vocantur vicarii beati Petri, ea videlicet de causa quod Petrus, cum ei Christus diceret: *Pasce oves meas*, quæ verba pertinent ad cæteros etiam apostolos, *totius Ecclesiæ gerebat figurata generalitate personam*, ut ait Augustinus. Insignis est locus ex libro Ambrosii de Dignitate sacerdotali cap. 2, ubi sic scriptum est de Petro: « Et cum tertio fuisset interrogatus, et trina responsione fuisset secutus, repetitum est a Domino tertio. *Pasce oves meas*. Quas oves, et quem gregem, non solum tunc beatus suscepit Petrus, sed etiam nobiscum eas suscepit, et cum illo nos suscepimus omnes. » Et in capite primo dixerat cunctos sacerdotes accepisse claves regni cælorum in beato Petro apostolo. Unde non insulse Mapinius, episcopus Rhemensis, scribens ad Villicum ait: « Licet sancto Petro hoc a Domino dictum legamus. *Pasce oves meas*, sed ad cunctos qui sacerdotale funguntur officium pertinet præsens sententia. » Audacior fuit, et quidem post Gregori VII tempora, Petrus, abbas Cellensis. Ausus enim est scribere ad Hugonem, archiepiscopum Senonensem, eandem ipsi sollicitudinem incumbere quæ Christo et Petro. Hæc sunt ejus verba ex epistola 8 libri primi: « Vineæ Christi devastatores uvas, sive ejus ovilis oves lupi rapaces toto die devorant, pede conculcant, manu dilaniant; et vestra, benignissime Pater, vigilantia obviare dissimulat. Quare non attenditis quid pro officio, quid pro sponsione, quid pro dilectione, summi pastoris ovibus magnus pastor debetis? Certe defensionem, certe instructionem, certe sollicitudinem. Sed qualem vel quantam? Sine dubio quantam Christus, qualem Petrus. » Hanc porro auctoritatem arcessit ex verbis Christi ad Petrum, quod ea, ut Ambrosius et Mapinius, crederet omnibus apostolis dicta in persona Petri. Nam ait paulo post: « Vobis si quidem in Petro dictum est, *Pasce agnos meos*, sana scilicet doctrina. Vobis rursum dictum est, *Confirma fratres tuos*, bono utique exemplo. Nihilominus claves regni cælorum tenetis, ut hædos excludatis, et agnos admittatis. » Sic eodem sæculo sanctus Bernardus in epistola 41 aiebat ad Henricum, archiepiscopum item Senonensem: « Igitur ex quo regni cælorum claves Deo auctore vobis traditas suscepistis. » etc. Quoniam ergo existimabant boni illi viri Christum universis episcopis esse locutum in persona beati Petri, quem ob hoc Petrus Cellensis lib. vii, epist. 4, ait esse *optimam formam omnium prælatorum*, ea de causa

A Satis hæc ad tuam perditionem sufficiebant. Sed ad cumulum malorum auxisti temeritatem, et omnem læsisti Christianitatem, dum (a) vicarium beati Petri

factum est ut non solum episcopum Romanum, sed et cæteros quoque episcopos vocarent Petri vicarios, Hæc sunt verba Caroli Magni in libro v Capitular., cap. 163: « Quod ex verbis Domini facile intelligi potest, quibus beato Petro, cujus vicem episcopi gerunt, ait: *Quodcunque ligaveris*, » etc. Jonas Aureliancensis in opusculo de Institutione regia cap. 2: « Qualis igitur sit potestas et auctoritas sacerdotalis ex verbis Domini facile animadvertitur, quibus beato Petro, cujus vicem indigne gerimus, ait: *Quodcunque ligaveris super terram*, » etc. Hincmarus Rhemensis in Capitulis quæ dedit archidiaconibus presbyteris anno 877: « Beatus Petrus apostolus, cujus vice in Ecclesia funguntur episcopi, » etc. Hinc illa Gallicanorum episcoporum verba in conventu Pistensi anno 869: « Secundum auctoritatem quam in beato Petro accepimus, dicente Domino. *Quodcunque ligaveris*, » etc. Et in actis coronationis Hermintrudis uxoris Caroli Calvi episcopi locum illum ex capite xii Actorum, ubi scriptum est orationem factam sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro Petro interpretantur *pro omni episcoporum choro*. Petrus Blesensis in epistola 22: « Episcopus illiteratus præco est mutus. Prælati est erudire subjectos, reddere populum acceptabilem Deo, aperiendo mysteria Scripturarum. Petro enim et successoribus ejus præcipitur ducere in altum rete, id est profundam sacræ Scripturæ intelligentiam in capturam hominum aperire. » Clarius mentem suam aperit in epistola 148, ad episcopum Bathoniensem: « Recolite, Pater, quia beati Petri vicarius estis. Vobis in eo quandoque dictum est: *Si diligis me, pasee oves meas*. » Et Petrus Cellensis gratulatoriam epistolam scribens ad Willelmum Senonensem archiepiscopum, eum miris laudibus effert quod in electione Joannis Saresberiensis, episcopi Carnotensis, abstinenter se et integrum præstiterit. « Certe hoc in Rationali et Superhumerali tuo, » inquit ille in epist. 8, libri vii, « Pater amantissime, stylo ferreo, ungue adamantino scribetur, quod in vicariis Petri eligendis nulla te movet humana gratia, nullus favor, nullus carnalis affectus, nulla pecuniæ avaritia. » Demum Gildas Sapiens, qui sub imperatore Justiniano floruit, non obscure sentit quemlibet episcopum tenere sedem Petri. Sic enim scribit in epistola de excidio et conquestu Britannicæ: « Sacerdotes habet Britannia, sed insipientes; ... sedem Petri apostoli immundis pedibus usurpantes, sed merito cupiditatis in Judæ traditoris pestilentem cathedram decidentes. » Et Petrus Blesensis in epistola 158 scribit unumquemque episcopum præesse naviculæ Petri. Itaque sic constituere possumus. Christus Dominus, verus et unus sanctæ Ecclesiæ sponsus, qui solus Ecclesiam regere potuit quam redemit, ut Lupi verbis utamur, eam suprema auctoritate moderatus est, quandiu inter homines habitavit. Is ergo suscepta semel Ecclesiæ gubernacula non reliquit; sed semper nobiscum est divinitate, ut ait idem Lupus, « et arbitrio, et nutu, ac præsentia sua, et præpositos ipsos, et Ecclesiam cum præpositis gubernat, » ut in epistola 69 scribit Cyprianus. Id ipsum, diu post Cypriani sæculum, in concilio Turonensi sub Alexandro III pronuntiavit Arnulphus, episcopus Lexoviensis: « Præterea, inquit, habemus assistentem nobis etiam Christum. Neque enim Ecclesiam ea nobis conditione tradidit ut relinqueret. Semper assistit. » Et post Arnulphum illam ipsam sententiam magnificis verbis, et quæ sedis apostolicæ pontificem deceant, expressit Joannes XXI in epistola scripta ad regem Majoricarum, quæ nondum edita est, quamque ea de causa damus supra. Christus ergo suscepta semel

Leonem apostolicum, cui dedit Deus (a) primatum in A
omni orbe terrarum, sprevisti. Cum enim cum po-

Ecclesiæ gubernacula non reliquit. Promisit enim Ecclesiæ futurum se nobiscum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Quia tamen necessarium esse intelligebat ut post subvectionem suam in cælum aliqui locum suum implerent in terris, qui veram fidem conservarent, et morum sanctitatem suaderent, alios quidem fecit apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores. Sed tamen cæteros subjici voluit apostolis, quibus summam dedit in Ecclesia potestatem, decernens ut id quod ipsi in commune statuissent cunctos Christianos teneret. Unde Cyprianus, in epistola 55 potestatem episcoporum, quam ad gubernandam Ecclesiam acceperunt, sublimem ac divinam potestatem vocat; super hos enim constitutam esse Ecclesiam, ut in epistola 27 idem Cyprianus scribit. Et apostolorum quidem omnium par fuit honor et par potestas. Petro tamen, ob manifestam Christi confessionem, concessa est prærogativa primatus; ut capite constituto, schismatis tolleretur occasio. Unde factum est ut quia episcopi apostolis *ordinatione vicaria successerunt* (ut ad Cyprianum scribit Firmilianus, ac Cyprianus ipse in epistola 69 ad Florentium Pupianum) Petrusque apostolorum princeps sit, episcopi sequentibus sæculi dicti sint vicarii beati Petri et successores apostolorum Petri et Pauli. Quæ causa fuit ut Anglorum rex Edgarus, qui anno 966 vivebat, episcopos dixerit habere gladium Petri. *Ego Constantini*, inquit, *vos Petri gladium habetis*. Postea tamen, augescente Christianorum pietate et reverentia in Romanum pontificem, ejusque auctoritate feliciter in dies magis ac magis apparente, ista successionis Petrinæ dignitas huic soli reservata est; satisque factum videtur reliquis episcopis, si dignitas illorum derivetur a successione cæterorum apostolorum. Unde et gravem calumniam ætate sua sustinuit Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus, quod, ut aliqui aiebant, dicere ausus esset non majoris dignitatis esse papam Romanum quam esset ipse. Itaque quoniam Hincmarus hac invidia gravabatur, calumniam hanc a se amoliri conatus est, legisque Remmiæ reum statuit accusatorem suum, Ut rem in pauca contraham, ita existimare debemus, Christum auctoritatem suam tribuisse apostolis, id est episcopis. *Quoniam apostolos, id est episcopos et præpositos, Dominus elegit*, ut in epistola 65 scribit Cyprianus. Apostolorum omnium par fuit honor et par potestas, ut idem Cyprianus scribit. Apostolis successerunt episcopi; sed ita tamen ut episcopus Romanus, qui Petri et Pauli sedem occupat, primam et maximam habeat pro veritate sententiam, ut ait Faculus Hermianensis. Igitur si quid magni momenti ingruat quod sacerdotum Domini congregationem requirat, tum habenda est synodus, in qua stabiliri possit vera fides. Verum hoc remedium non nisi ob gravem causam adhibendum est. Augustinus enim scribens contra duas epistolas Pelagianorum, valde eorum superbiam exagitat lib. iv, cap. 2, quod hanc gloriam captarent ut propter illos Orientis et Occidentis synodum congregare postularent; id vero iniquum esse censet. In synodis autem episcopi omnes summam habent auctoritatem. Et in regendis Ecclesiis suis, quarum sunt magistri, ut Salviani et Agobardi verbo utar, nulli rationem reddere debent quam Christo, si causa communis non sit, ut docet canon 7 Antiochenus. Quod autem paulo supra dictum est tribus verbis ex sententia Cypriani apostolorum omnium parem fuisse honorem et potestatem, paulo uberius explicandum est propter scandalum infirmorum. Sed in ipso statim initio proponendus est ipse Cypriani locus juxta editionem Baronii: « Et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et

stulasses ut in libro suo te scriberet, et pro te Deo clementiam exoraret, et ille (b) directis litteris se id

dicat: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos; accipite Spiritum sanctum; si cui remiseritis peccata, remittuntur illi; si cui tenueritis, tenebuntur*; tamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit, et unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique et cæteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio præditi et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur. Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstraretur. » Ex quo Cypriani loco patet primatum Petro collatum fuisse a Christo etiam super cæteros apostolos. Unde et Gelasius papa dixit Romanam Ecclesiam, quæ a Petro fundata est, non synodice constitutis prælatam esse cæteris Ecclesiis, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuisse. Intellexit Baronius quanti momenti esset hic Cypriani locus ad asserendum primatum summi pontificis, ideoque illum retulit integrum ad annum 34, § 199. Quem Baronii locum si vidisset ejus continuator Odoricus Raynaldus, abstinuisset a censura quam nimis imprudenter ac temere protulit adversus cardinales in Liburno oppido diæceseos Pisanæ consistentes. Hi enim scriptis quaquaversum encyclicis litteris, quibus dolorem suum testabantur de scissione Ecclesiæ, magnoque se desiderio perurgeri ut concordiam revocari procuraret, litteras illas ordiuntur a celeberrimo illo Cypriani loco, absque ulla tamen Cypriani mentione, ac si Cypriani non cset, sed ipsorum cardinalium. At Raynaldus, cui vulgatissimus hic locus nondum notus erat, ubi perventum est ad hæc verba, *Hoc erant utique, etc.*, interrumpit sermonem cardinalium et exclamat: « Conficta fuit hæc hæresis, scilicet apostolos pari honore et potestate cum sancto Petro instructos, cum maxima animi indignatione permoti cardinales pontificem sibi vellent subjicere, neque adverterent D. Petrum fuisse reliquorum apostolorum principem a Christo constitutum, quanquam maximam ab eodem Christo auctoritatem accepissent, nec se eum ipsi reputarent, cadente primatu apostolico, cardinalitiam dignitatem omnino corruere, neque cæteris parochis futuros cardinales digniores. » Vide locum tomo XVII Raynaldi ad annum 1408, § 21. Ex hoc interim loco discimus Raynaldum in ea esse sententia

(a) *Primatum in omni orbe*. Sic Arator subdiaconus papam Vigilium vocat primum omnium sacerdotum in toto orbe. Hæc est enim epistolæ Aratoris epigraphe in vetustissimo codice ms. Corbeiensis monasterii, qui nunc exstat in bibliotheca S. Germani Prælatensis apud Lutetiam: *Domino sancto, beatissimo, atque apostolico, in toto orbe primo omnium sacerdotum, papæ Vigilio, Arator subdiaconus. Mænibus undisonis, etc.* Sic Lucentius episcopus dixit in actione xvi concilii Chalcedonensis Leonem papam esse totius Ecclesiæ præcipuum episcopum. Quin et Justinianus imp. l. 7. Cod. de sum. Trin., ait beatitudinem papæ Veteris Romæ esse caput omnium sanctissimorum Dei sacerdotum. Sic Hincmarus in cap. 36 posterioris operis adversus Goteschalcum S. Gregorium papam vocat pontificem primæ sedis in toto terrarum orbe.

(b) *Directis litteris*. Epistolæ istius ad Nomenoium a Leone IV scriptæ meminit Nicolaus I ad Salomonem regem Britonum scribens: « Denique sanctissimus Leo papa, inquit, Nomenoio scribens, inter cætera, præcipuum virum Actardum appellat, et hunc sanum sapere, et sanum docere, vivere ac permanere denuntiat; Gislardum vero tanquam prædicti Actardi sedulum invasorem denotat. » Eiusdem Leoninæ epistolæ fragmentum exstat apud Gratianum 7, q. 1, cap. *Non furem*.

facturum promisisset, si se monentem obedienter audires, non solum nihil eorum quæ mandaverat fecisti, sed ne litteras quidem ipsas recepisti; et quia nolebas a malo desinere, timuisti bene monentem audire. In eo 128 igitur læsisti apostolos, quorum est princeps Petrus. Læsisti episcopos, qui jam cum Deo regnant in cælis et miraculis coruscant in terris. Læsisti et nos: qui etsi non habeamus eorum meritum, idem tamen divina gratia posidemus officium.

Nuper etiam excipiens (a) Lantbertum, quem Ecclesia materna pietate ex aliqua parte receperat, ea scilicet conditione ut se corrigeret et mala solita perfecte declinaret, fecisti te participem, imo auctorem perturbationis populi Christiani. Eum enim amator pacis dominus noster rex etiam (b) ad tuam suasionem removerat a finibus tuis, et aliis honoribus decoraverat. Et nunc eum rebellare conantem velut in gremium recepisti, et ut in malo proficiat fovere non desinis. Jube afferri (c) libros tuos. In eis comminantem Dominum audies: *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum amicitia jungeris* (II Par. xix); et non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus dignos esse morte invenies.

tentia ut cardinalium institutionem prorsus referat ad tempus illud quod primatus Petro datus est, et tamen eos esse parochos. Tum cardinalium illorum cæcitatem et amentiam deplorat, qui non animadvertent quantum sibi vulnus infligerent, si vera essent quæ de æqualitate apostolorum scripta erant. Ruituram enim illorum dignitatem, futurumque ut demittatur infra episcopalem.

Dixi episcopos rationem administrationis suæ nulli reddituros esse nisi Christo, si causa communis non sit. Quod intelligendum est quoad administrationem uniuscujusque dioceseos, clericorum videlicet ordinationes, et cætera usurpari solita apud Ecclesias, ut docet canon 9 Antiochenus. Neque enim per causas communes hic intelligo causas majores, eas nimirum quas ex veteri jure referri oportet ad sedem apostolicam. Nam præterea si episcopus incidat in crimen, aut aliquid agat extra regulam, corrigi potest a metropolitano et synodo provinciali, ut nemini ignotum est. Et si quid in quapiam diocesi incidat quod in episcoporum comprovincialium notitiam deferri mereatur, veluti si presbyter accusetur de crimine, aut alia quædam communis causa provinciæ emergat: tum episcopus eam causam reservare debet judicio suorum collegarum, ut omnes in commune consulant quid facto sit opus.

(a) *Lantbertum*. Comitem olim Mannetensem, qui ita inflammatus adversus Carolum, quod in sui contumeliam Reinoldum Nannetensibus præfecisset comitem, verterat se ad Britones, eosque et copiis militibus et multa rei militaris peritia juvabat. Vide Chronicon Ademari Cabanensis, et Adrevaldum, lib. 1 de Mirac. sancti Benedicti, cap. 33, itemque chartam Angeliacensem a Bestyo editam. Redit dein in gratiam cum Capolo anno 849, ab eoque dignitatem suam recepit, id est custodiam limitis Britannici, ut fidem facit auctor Chronici Fontanellensis: « Lambertus comiti reddita est marka. » At vir mobilitate ingenii pacem atque bellum mutare solitus, rursus se Nomenoii partibus conjunxit anno sequenti, ut scriptum est in eodem Chronico ad annum 850: « Lambertus comes et Warnarius frater ejus, tyrannidem meditates, a fide defece- runt, et Nomenoio tyranno Britonum se conjunxerunt. Sed non multo post Warnerius a Gausberto

A Nec ignoras quod (d) certi fines ab exordio dominationis Francorum fuerunt, quos ipsi vindicaverunt sibi, et certi quos petentibus concesserunt Britannis. Quomodo ergo despicias legem Dei, quæ præcepit *ne transgrediaris terminos quos posuerunt patres tui* (Prov. xxi)? et terram Francorum injuste tibi defendere conaris, nec formidas illud: *Maledictus qui transgressus fuerit terminos proximi sui* (Deut. xxvii)? O quid factururus es in die magni judicii, cum tibi reddenda erit ratio de tuis annis, mensibus, horis, momentis? et hoc erit celeriter. Verum est enim quod juvenis possit cito mori, sed senex diu non possit vivere? Ante te prolixum fuit 129 sæculum. Post te quoque Deo certum est quantum durabit. Pro hac vita brevissima noli tibi sempiternam miseriam comparare.

B Nisi deponas pervasionem alienorum, oppressiones omnium, societates perditorum, et recipias admonitionem sedis apostolicæ nostræque unanimi- tatis, non tibi prodest fides, nec quæcunque putas bona opera: quia Salvator dicit: *Non omnis quid dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum* (Matth. vii).

comite captus est, regique præsentatus. » Obiit deinde Lambertus anno 852, ut habetur apud Ademarum et in fragmento Chronici Lemovicensis: « DCCCLII, Lambertus comes a Gauzberto Cenomanensium ante Kalendis Maii occiditur. » Chronicon Fontanellense: « Ipso tempore Lantbertus a Gausberto juvenulo interimitur, et fratres ejus Warnarius jussu regis capitalem excepit pœnam. »

C (b) *Ad tuam suasionem*. Hinc colligitur Carolum id dedisse flagrantibus Nomenoii precibus, ut Lantbertum ad urbe Naunetensi removeret, Britonibus haud dubie invisum ob impigram bellandi industriam, qua eos frequenter exercebat; ut patet cum ex hoc loco, tum etiam ex Annalibus Fuldensibus ad annum 825. Et ut ferme sit in hujuscemodi rebus, virum multa belli fama clarum in suas partes postea secudentem non inviti receperunt, sperantes ejus ope incommodaturos se plurimum iis gentibus, quibuscum bella gerebant.

(c) *Libros tuos*. Id est divinos, ut recte monuit Baronius, hunc Lupi locum referens. Nomenoiius enim Christianus erat. Et libri divini sunt libri Christianorum; quemadmodum libri in quibus leges continentur, *libri nostri* vocantur a jurisconsultis.

(d) *Certi fines*. Certum est continua ferme bella fuisse inter Francos et Britannicæ minoris regulos. Quando nam vero constituti limites Francorum et Britonum, non adeo exploratum habetur. Probabile tamen est id evenisse regnante Clodoveo I, cujus virtute domiti sunt Britanni, ut docet Gregorius Turonensis lib. iv, cap. 4: « Nam semper, inquit, Britanni sub Francorum potestate post obitum regis Clodovei fuerunt; et comites, non reges, appellati sunt. » Et iis quidem Nannetes, Rhedones, ac Veneti, non fuere subjecti; sed tantum populi, ab istorum finibus ad Oceanum usque. Itaque omnia angustum videbatur tam arctis limitibus concludi, excedebant interdum limitem Britannicum, Nannetumque, Rhedonum ac Venetorum civitates aliquandiu sub imperio habuerunt. Sed eas rursus Britannis Franci eripuerunt. Tandem et illas quoque invasit Nomenoiius: quas cum ipse ac filius Herispoi virtute retinerent, Carolus Calvus earum dominium transfudit in Herispoium, ut docet auctor Annalium S. Bertini..

Cogita quid mereatur qui scandalizaverit unum de pusillis ; et ita poteris colligere quam ingentem sis perlaturus, nisi resipueris, damnationem, qui partem maximam populi Christiani gravissime perturbasti.

Monemus te, obsecramus, obtestamur, tuæ salutis cupidi, pone finem malis tuis, convertere ad Dominum, cujus nemo nostrum potest effugere iudicium. Fac fructus dignos pœnitentiæ. Hoc est. Quia granditer deliquisti, granditer bona exerce ; ut non solum non torquearis cum diabolo et reprobis in inferno, verum etiam gaudeas cum Deo et electis ejus in cœlo. Id quoque tibi pollicemur quia si te Deo restitueris, apud eum intercessores pro peccatis tuis esse cupimus ; et apud pium principem nostrum, ut tibi tuæque posteritati benigne consulat, conabimur obtinere.

Maximum reatum te contraxisse scimus quod epistolam sedis apostolicæ respuisti, existimans aliqua in ea (a) tibi noxia contineri. Sed quod exemplar ejus venerabilis papa nobis dignatus est dirigere, notum tibi facimus nihil in ea contineri quod ad tuam pertineat læsionem ; et 130 propterea parati sumus, si vis, secundo (b) legatum sedis memoratæ eum scriptis toti mundo venerandis dirigere. Quod si eum non receperis, nos, qui monuimus, excusabiles erimus. Si autem receperis et auscultaveris, et Dominum et beatum Petrum propitios, et nos habebis in fide conjunctos et intercessione proficuos. Si vero nos benigne monentes contempseris, certum tibi sit nunquam tibi futurum locum in cœlo, et cito non futurum in terra : quia tua culpa separatus ab apostolica et nostra societate, anathematis ultione locum habebis, quod avertat Deus in tartaro.

Hoc etiam per tuum ministerium denuntiamus Lambertini hominibus et quibuslibet gentis tuæ, quia si communicaverint ipsi et rebellionem ejus consenserint, anathemate condemnabuntur, et traditi Satanæ sine fine peribunt. Conversos autem recipimus.

(a) *Tibi noxia.* Rescripserat Leo IV ad Nomenoium epistolam quamdam, quam is suscipere recusavit, existimans, ut ait Lupus, quædam in ea contineri contraria dignitati suæ. Suetum in Gallis nostris, quoties rescripta Romanæ curiæ adversari creduntur regum nostrorum juribus aut libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ. Quoniam vero episcopi agnoscebant hanc Nomenoii exceptionem esse justissimam, fidejussores se præstant nihil in ea Leonis epistola contineri quod majestatis jura violet.

(b) *Legatum.* Miserat igitur Leo legatum cum epistola illa quam diximus. Hunc vero legatum Britanniam attingere vetuerat Nomenoius, quod tunc temporis existimarent principes non licere Romano pontifici mittere legatos in provincias absque consensu ac voluntate eorum penes quos Deus posuit regimen populorum.

(c) *Ad Hattonem.* Abbatem dein Fuldensem, cognomento Bonosum et Gloriosum, qui, vitio librario- rum, ut adnotat Browerus, Valdo nominatur apud Lambertum Schafnaburgensem. Quare et magno errore, quæ de Waldone abbate et Udone ac Berengario fratribus ejus comitibus, Ratisbonæ gesta, Francorum Annalibus leguntur ad annum Christi 861,

et in pace Christiana permanere optamus, atque pro eis parati sumus domini nostri regis clementiam, quantum possumus, flectere.

EPISTOLA LXXXV.

AD MARCWARDUM.

Reverentissimo et clarissimo Patri Marcwardo Lupus perpetuam salutem.

Nuper a magnificentissimis epulis reversus, hoc est a Britannica expeditione, vix resumpto spiritu per cursorem hunc prosperitatis vestræ veritatem discere cupio ; ut quia propriis angoribus æstuo, saltem vestris secundis successibus requiescam. Dominus meus rex, vester alumnus, cum 131 me deliciis quas gravabat, liberaret, suo vos nomine salutari præcepit : quod quam libenter faciam æstimare potestis. Charissimum nostrum, hoc est, communem filium Eigilem, et post eum, Ansb. cæterosque fratres, parvitas meæ nomine dignamini salutare. Cuppas viatico aptas, forma et qualitate pretiosissimas, ligneas duntaxat, mihi, cum opportunum vobis fuerit, curate dirigere : quia dum video pretiosiores quas aliis tribuistis, propemodum invidiæ morbum incurro. Cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA LXXXVI.

(c) AD HATTONEM.

Charissimo suo Hattoni Lupus in Domino salutem.

Quamquam occupationes inevitabiles colloquium nostrum, quod frequens esse debuit, impediunt, tamen eis paulum perdilatis, nobismetipsis consulamus oportet, ne salutaria consilia, quibus invicem auctore Deo juvare possumus, ad nostrum detrimentum ulterius negligantur. Curate igitur hoc mense Octobri, die quo significaveritis, ad Arceias vestras mihi occurrere ; ut loco utrisque medio convenientes, opportune possimus de rebus necessariis consultare. Noveritis etiam (d) Odacrum abbatem et consanguineum nostrum libram auri, quam nostis, instante (e) Viviano repetere, cujus humanitas nulla in

Waldoni abbati Fuldensi apud Lambertum ascripta sunt. Successit autem Rabano, qui dein archiepiscopus fuit Moguntinus. Quoniam vero anno id factum sit, hactenus incertum fuit. Quidam enim eum Rabano successisse tradunt anno 847, cum is factus est archiepiscopus ; quorum opinionem rejiciendam esse Browerus arbitratur. Ex epistola porro 40 Lupi apparet Rabanum renuntiasse regimini monasterii Fuldensis antequam ad episcopatum perveniret, curamque hanc transtulisse in Hattonem, quod anno 842 contigisse illic adnotavimus. Obiit anno 856, ut docet auctor Annalium Fuldensium : « Decessit Hatto abbas Fuldensis cœnobii pridie Idus Aprilis : in cujus locum, per electionem fratrum et auctoritatem regiam ordinatus est Thioto unus ex ipsis monachis. » Hattonis epitaphium exstat apud Christophorum Browerum in libro iv Antiquitatum Fuldensium.

(d) *Odacrum abbatem.* Monasterii Cormaricensis in diœcesi Turonensi, factum dein abbatem primum monasterii Villalupensis in eadem diœcesi. Vixit usque ad annum 863, excessitque e vita v Non. Maii.

(e) *Viviano.* Rectore sive abbate S. Martini Turo-

humanitate exasperanda est. Mature cursorem hunc remittite, ut tempore quo significaveritis valeam vobis ad memoratum locum occurrere. Cum jam emissem cursorem, supervenit **132** Rath., et causas vestras nuda veritate patefecit: quibus cognitis, accelerandum colloquium multo mihi maxime visum est, ut rebus asperis demonstrante Deo per subtilem tractatum prudenter possimus occurrere. Interim quemadmodum idem (a) Rath. (qui nihil meritis impetum indignationis excepit) restituatur elaborate; quia vehemens indignitas est quod propter rem ad se nihil pertinentem tam diuturni laboris præmio vacuatur.

EPISTOLA LXXXVII.

(b) AD HUGONEM.

Fratres nostri, qui ad vos directi sunt, retulerunt nobis commotionem vestram, quæ occasione illius hominis accidit qui cum aliis malefactoribus rapinam sectando, sibi vitam auferri coegit; cujus rei nos non fuisse conscios optime nostis. Unde cum id venerabilis filius vester nobisque familiaris Stephanus, non sicut res erat, sed sicut ei falso relatum fuerat, narrasset, misimus præpositum nostrum talium peritum et, ut ejus ætatem atque nobilitatem decet, anxie religiosum; qui, secundum prudentiam quam in sæculo hauserat, causam cum vestro nuntio discerneret et finiret. Verum quia qui justitiam quærebat, ipse implere volebat, exitum res non potuit invenire. Itaque has litteras celsitudini vestræ dirigendas curavimus; quibus placare cupimus animi vestri motum, quem nequaquam ulla nostra negligentia aut pervicacia provocavimus. Potentia enim culminis vestri nequaquam **133** personis, sed justis causis favere debet, nec vilitatem nostram, sed divinam majestatem, cujus, quanquam indigni servi sumus, et beati Petri reverentiam attendere, nec nobis aliquid mali comminari aut inferre, qui sic justitiam repetimus sicut reddere parati sumus. Hoc etiam prudentiam vestri culminis commoneamus ne propter defensionem perditorum hominum patrociniū beati Petri et nostram antiquam familiaritatem aspernemini. Sed cogitantes quod scriptum

nensis. Sic enim tunc solebant principes committere monasteria viris sæcularibus. Is est fortasse Vivianus princeps pagi Cenomanensis, cujus mentio exstat apud Hericum in libro de Miraculis S. Germani Autissiorensis cap. 48. *Principem* autem, opinor, dixit pro *duce*, seu *comite*. Nam de Viviano comite hæc habet auctor Chronici Fontanellensis ad annum 849: « Isto anno, mense Martio, cepit Vivianus comes Carolum fratrem Pipini, qui ad auxilium fratri ferendum Aquitaniam destinabat, aliosque complices ejus. » Obiit anno 851, ut scriptum est in Chronicis Lemovicensi et Engolismensi: « Carolus quarta vice Britanniam repetens, cum Erispoio filio Nomenoii certamen iniit xi Kal. Septembris, partemque exercitus cum Viviano duce amisit. »

(a) *Rath.* Integrum hujus viri nomen debemus epistolæ 91, ubi vocatur Ratharius.

(b) *Ad Hugonem.* Abbatem sancti Martini Turonensis, regali prosapia ortum, ut in epistola 365 testatur Joannes VIII papa. Obiit anno 887, ut constat ex Chronico Andegavensi, et ex Abbone, libro II de

A est: *Quia sperantes in Domino misericordia circumdabit (Psal. xxxi); et: Omnis qui se humiliat exaltabitur (Luc. xviii)*, ita exortam controversiam sopire dignemini ut nec nos gravari patiamini, nec vestros impune male agere permittatis; ne forte, quod absit, Dei vindicta in vos propter iniquorum consensum redundet. Optamus vos bene valere et sicut nobilitatem et sapientiam vestram decet in omnibus agere.

EPISTOLA LXXXVIII.

AD HUGONEM ABBATEM.

Summa veneratione suspiciendo Hugoni abbatum summo Lupus præsentem et futuram salutem.

Postquam vos nosse cœpi, diu in vestram venire notitiam, fateor, concupivi. Quod tandem vestra dignatione consecutus, plurimum vobis confidere audeo, dum et (c) singularem in vobis nobilitatem et convenientem nobilitati sapientiam frequenter considero. Qua causa cum mihi quod nec timueram, nec, ut opinor, merueram, contigisset ut dominus rex **134** cellam cœnobii nostri, unde edictum et ipsius et patris ejus domini Ludovici serenissimi Augusti habemus, nobis ablatam Odulfo comiti daret, eamque, ut eum decebat, Deo inspirante, et amplissimo viro Adalh. (d) cooperante, nobis restitisset, vos potissimum hortante ipso Adalh. credidi expetendos, qui et ipsius Odulfi periculosam aviditatem prudenter compesceratis, et nobis benigne memoratam cellam restitueretis. Vestra igitur longe lateque bonitas pervulgata nobis vehementer indigentibus pro Dei amore secundum litteras regias quam celerrime fieri potest subveniat; ut et calamitatis nostræ commiseratio præmium vobis pariat sempiternum, et a nobis et a posteris nostris beneficii vestri memoria fideliter celebretur.

EPISTOLA LXXXIX.

AD PARDULUM.

Ex parte reginæ.

In nomine Dei solius et omnipotentis. Irmindrudis (e) divina ordinante gratia, regina venerando Pardulo episcopo salutem.

obsidione urbis Parisiacæ. Vide Sirmondum ad Capitula Caroli Calvi, pag. 104. Ad eum item est sequens epistola.

(c) *Singularem nobilitatem.* Quia nimirum, ut ad superiorem epistolam diximus, ex regali prosapia ortus erat, ut in epistola 305 testatur his verbis Joannes VIII: *Hugoni strenuo, nobili, regali prosapia edito, atque excellentissimo abbati.* Ideo propinquum eum suum vocant Carolus Calvus et Ludovicus Balbus, ut Sirmondus admonet.

(d) *Adalh.* De nomine istius viri vide quæ adnotamus ad epistolas 55 et 92. Ex ista porro epistola dicimus non recessisse Odulphum a possessione cellæ S. Judoci, tametsi eam Carolus restitui jussisset monasterio Ferrariensi. Itaque Hugonem orat Lupus ut auctoritate sua se juvet ad reprimentam audaciam Odulphi.

(e) *Irmindrudis.* Sive Hirmintrudis, Caroli Calvi regis uxor. Eam enim, non aliam, reginam vocare potuit Lupus abbas Ferrariensis in regno Caroli constitutus. Quare falsus est Massonus cum abbre-

Res novas, super quibus vos nihil posse scribere A significatis nisi quod per Rhotbertum jam mandaveratis, prosperas exuberante Dei gratia provenire cupimus et audire. Diem vero vestræ ordinationis nostris et nostrorum precibus vobis utinam profuturis solemnem facere studebimus. Præterea quæ misistis munera grata nobis fuerunt; et stolæ cujus imposuistis laborem libenter experiri curabimus, et secundum vestram suggestionem 135 propitio Deo, qui nos fecit et tantis bonis cumulavit, noxium studebimus otium evitare. Vestris tamen semper efficacibus juvemur orationibus: quia nihil unquam nobis præstabitis quod non de vestra probabili fidelitate præsumpserimus. Hoc a vestra benignitate impetratum volumus; ut pro his qui in defensione patriæ suas posuerunt animas Dei clementiam suppliciter flagitetis, et superstitibus eorum hominibus B auxiliemini quantumcunque vobis possibile fuerit.

EPISTOLA XC.

(a) AD ODACRUM ABBATEM.

Tertio Non. Julii Deo propitio ad monasterium nostrum reversus, primum ut potui vestræ prudentiæ has litteras dirigendas curavi, quibus totis affectibus vestræ benevolentiae gratias refero quod fratres nostros et cæteros homines tantæ calamitatis angustias deprehensos aperto charitatis gremio excepistis et materna pietate fovistis; quorum relaxatio adeo melætificavit, ut epistolaris angustia vix valeat indicium meæ in vos voluntatis aperire; cum et germanos meos singulari dilectione tractetis, et amplissima liberalitate nostris omnibus quantam vix unquam sperare potuerant præbeatis. Proinde opto C ut divina gratia, cujus munere (b) tales estis, exiguitati meæ largiri dignetur ut quantulamcunque vicem rependere sufficiam, integra vero merces ab eo vobis restituatur qui summam præceptorum suorum in soliditate charitatis constituit.

viationem illam *Irmind*. (quæ est in codice ms.) explicavit de *Irmingarde*, quod et ipsum fecit in epist. 95.

(a) *Odacrum abbatem*. Lupi consanguineum, ut docuit epistola 86.

(b) *Tales estis*. Imitatum puto ex Salviano in epistola ad Eucherium episcopum Lugdunensem: « Superest, inquit, ut Dominus Deus noster, cujus dono admirandissimi juvenes tales sunt, pares eos faciat libris tuis. »

(c) *In Aquitania*. Id est anno 845, quo Pippinus D junior rex Aquitaniæ, aggressus Carolum Calvum, ejus exercitum fudit, multosque viros illustres partim peremit, partim cepit. « Pippinus, » inquit auctor *Annalium Bertinianorum*. « Pippini quondam regis filius, exercitu ex Francia ad Carolum Tolosam civitatem obsidione vallantem properanti in pago Ecolesimo occurrens, ita brevi et absque suorum casu profligavit, ut, primoribus interfectis, cæteros fugam etiam ante congressum ineuntes, vix paucis evadentibus, aut caperet, aut spoliatos sacramentoque astrictos ad propria redire permitteret. » Infra: « Capti vero Ebroinus Pictavorum episcopus; Ragenarius, Somarobricæ Ambionorum episcopus; et *Luppas abbas*. » Unde illustrari quoque potest epistola 32 ejusdem Lupi, in qua hæc

136 EPISTOLA XCI.

AD MARCWARDUM ABBATEM.

(c) In Aquitania congressione manifesta morte liberatus, post captivitatis molestias solutus utroque periculo, ingenti Dei gratia, cui maxime præsidebam et sanctorum ejus, beneficio præterea cujusdam Turpionis (d) creptus, integra valetudine ad monasterium in Nonas Julii remeavi; ubi, quod ultro sciebam, et fratrum meorum Hattonis (e) et Ratharii relatu, et litterarum vestrarum lectione certior factus sum mea calamitate vos vehementer commoveri. Jamque mihi videre videtur vos ingenti gaudio exsultare, cum me, quem dolebatis aut captivum aut mortuum, accipiatis incolumen in monasterio residere. Ego vicissim fratresque omnes de vestra tam fructuosa reversione maxima lætitia gratulamur; et Domino Deo nostro gratias ingentes referimus, quod non solum vestram excellentiam nobis restituit, verum etiam vestro labore duplex patrocini-um sanctorum providit. Pro vestra quidem incolumitate et regressione quotidie Deo supplicabamus; sanctorum autem perlationem voto continentes vestris amabilibus Deo studiis ut suspicaremur de vobis talia facile adducebamur. Nam Deum in commune laudamus, qui supra quam petere audcamus largitus est. Illud unum ad cumulum gaudiorum restat, ut præsentiam vestram nobis exhibeatis: quod vos haudquaquam posse litteræ vestræ professæ sunt, nos hoc eas promississe tenebimus. Quod si feceritis, cum 137 parvitati nostræ plurimum, tum etiam vobis aliquid conferetis. Siquidem et nobis consolationem et virtutis incitamentum suggeretis, et fratrum, qui vestrum post discessum decedentium supplevere locum, notitiam et firmiorem, si possit fieri, lucrabimini charitatem. Quæso præterea ut (f) ad sanctum Bonifacium solertem aliquem monachum dirigatis, qui ex vestra parte (g) Hattonem abbatem

scribit ad Ludovicum abbatem: « In expeditione Aquitania olim, ut nostis, omnia perdididi. » Hæc admonere, alicujus, ni fallor, erat momenti.

(d) *Pr. cuj. Turpionis*. Tres istæ voces additæ sunt ex codice manuscripto. Nam lacuna hic erat in editione Massoni. Intelligit autem, opinor, Turpionem, comitem Engolismensem, cujus magna per eas tempestates fama erat. Illustrem vitam gloriosa morte finivit. De quo hæc habet *Chronicon Lemovicense* ad annum 863: « Turpin, Engolismensium comes, cum Normannis concreditur; et occidens eorum regem nomine Maurum, ab eo ipse occiditur. » Fratrem habuit Emmenonem, comitem olim Pictaviensem, postea vero Engolismensem, qui et ipse memorabili clade oppressus est. *Chronicon Lemovicense* ad annum 866: « Emeno, Turpionis frater, Engolismæ comes, cum Landrico Sanctonico comite confligit; et occiso Landrico, saucius in castro Ranconia reducitur, et die octavo moritur. » Vide *Ademarum Cabanensem*.

(e) *Hattonis et Rath*. Vide notas ad epistolam 86.

(f) *Ad sanctum Bonifacium*. Id est ad monasterium Guldense, in quo sanctus Bonifacius, archiepiscopus Moguntinus, sepultus est.

(g) *Hattonem abbatem*. Monasterii Fuldensis, uti diximus ad epistolam 86.

deposcat ut vobis Suetonium Tranquillum de Vita A
Cæsarum, qui apud eos in duos nec magnos codices
divisus est, ad exscribendum dirigat; mihique eum
aut ipsi, quod nimium opto, afferatis; aut si hæc
felicitas nostris differetur peccatis, per certissimum
nuntium mittendum curetis. Namque in hac re-
gione nusquam invenitur; et credimus hoc quoque
nos beneficium vestra liberalitate consecuturos. Fi-
lium Guagonis nepotem meum, vestrumque propin-
quum, et cum eo duos alios puerulos nobiles et
quandoque, si Deus vult, nostro monasterio suo ser-
vitio profuturos, propter Germanicæ linguæ nancis-
cendam scientiam vestræ sanctitati mittere cupio,
qui tres duobus tantummodo pædagogis contenti
sunt. Quod utrum dignemini præstare, ut primum se
facultas obtulerit, ne gravemini aperire. Sterilitatem
vini superiore anno passi sumus. Aliis rebus pro
tempore abundamus, et largiente Dei gratia aliquan-
tula pace fruimur; nisi quod sæculares quidam, qui
vellent nostrum invadere monasterium, nobis mo-
liuntur insidias. Unde vobis est studiose propter
charitatis debitum persolvendum Deus orandus ut
quod nobis maxime conducit in corde principum
operetur.

138 EPISTOLA XCII.

AD LUDOVICUM.

Præcellentissimo atque clarissimo abbatum sum-
mo Lupus plurimam salutem.

Occupationum vestrarum considerationes habens,
paucis vobis aperio magnum (a) Adalh., cum adhuc
profloisceretur, mihi serio promississe quod nunc
opportunitate se ultro ingerente cellam sancti Ju-
doci nobis recuperaturus esset, et ne quis apud
regem nobis aliquid nocere posset in omnibus pro-
visurus. Cum autem ab Aquitania, Dei bonitate et
clementia servatus, reversus essem, et a tantis
calamitatibus, quas pro regis fidelitate passus fue-
ram, vellem aliquantulum requiescere, fama diler-
sit datum nostrum monasterium Egilberto. Itaque de
utroque, memores amicitie nostræ, solito more me
adjuvare contendite; præsertim cum et meam fidem
in regem et servitium cognoscatis, et fieri magnam
indignitatem facile comprehendatis me cum prædi-
cto Egilberto conferri, nedum mihi eum præferri.
Quo proponere in tali negotio debeatis breviter
complexus essem, nisi naturali prudentia et erudi-
tionis copia vobis ultra suggerentur. Cupio vos
bene valere et parvitas meæ memores lætioribus
in dies augeri successibus.

139 EPISTOLA XCIII

AD DOMNUM REGEM CAROLUM.

Explicari facile non potest quam cupiam, domine
mi rex gloriose Carole, ego ultimus vester famulus
in omnibus vestram prosperitatem et spiritalem et

Adath. Vide quæ de hoc viro notamus ad episto-
las 55 et 88. Virum fuisse magnæ dignationis patet
ex verbis Lupi, qui eum vocat magnum et amplissi-
mum virum. Fortassis est Adalardus, qui comes

sæcularem. Propterea aliquoties et verbis et scriptis
ultro me ingessi, ut mea devotio, opitulante Dei
gratia, vestræ prodesset felicitati. Nunc etiam quod
utilissimum vobis et vestro regno multa meditati
occurrit, paucis aperio. Observantia justitiæ non
solum apud Deum meritum vobis comparat, verum
etiam terrenam potestatem confirmat. Bonorum so-
cietas profectum vobis et laudem parit ad exemplum
beati David, qui se imitandum proponens ait: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat* (Psal.
c). Segregatio etiam perversorum æque laudabilis
est, ut idem ipse David instituit: *Non habitabit in
medio domus meæ qui facit superbiam, qui loquitur
iniqua, nec direxit in conspectu oculorum meorum*
(Ibid.) Quod autem fidissimus quisque debeat esse
familiarissimus illa sententia instruimur: *Quæ pe-
stis ad nocendum efficacior esse potest quam familia-
ris inimicus* (b). Quorum consilio Respublica, Domino
faciente, de quo dicitur: *Fiat pax in virtute tua*
(Psal. cxxi), possit esse tuta et quieta sanctæ litte-
ræ his verbis insinuant: *Multitudo sapientium sani-
tas est orbis terrarum* (Sap. vi). Hi enim intelligunt
quod *non est sapientia, non prudentia, non est con-
siliium contra Dominum* (Prov. xxi); et in Davidis
consiliis ab æquitatis tramite non recedunt. 140
Unde et eadem consilia ab ipso Domino ad utiles
diriguntur effectus. Alibi etiam satis hinc aperte
docemur, ubi legimus: *Consiliium semper a sapiente
perquire* (Tob. iv). Sapientem hic intelligimus quem
aut experientia docuit, aut lectio erudivit, aut inspi-
ratio divina cæteris prætulit. Magnum aliquid fa-
cturi, quæso, recolite memoria illud quod prudentis-
sime dictum est: *Antequam incipias, consulto, et ubi
consulueris, mature facto opus est* (c). Sic enim et
præcipitatio vitabitur et nocitura dilatio. Romani
orbis terrarum domini, quibus consiliariis usi sint
hac una et brevi sententia ad vestram nostramque
utilitatem considerare dignamini: *Fidum erat et
altum Reipublicæ pectus, Curia, silentique salubritate
munitum et vallatum undique: cujus limen intrantes,
abjecta privata charitate, publicam induebant* (d). Tales
quæso, tales quærite qui publicam dilectionem, hæc
est, totius populi, præferant privatis commodis, et
miserante Deo motus isti molestissimi conquiescent.
Imperatorum gesta brevissime comprehensa vestræ
majestati offerenda curavi, ut facile in eis inspicia-
tis quæ vobis vel imitanda sint vel cavenda. Maxime
autem Trajanum et Theodosium suggero contem-
plandos, qui ex eorum actibus multa utilissime
poteritis ad imitandum assumere. Ita diutissime
regnetis ut semper Deus regnet in vobis.

141 EPISTOLA XCIV.

AD MARCARDUM.

Religiosissimo Patri Marcwardo Lupus salutem.

palatii fuit sub Carolo Calvo.

(b) Boet., lib. III de Consolatione philosophiæ.

(c) Sallust. in Catilin.

(d) Valer. Maxim., II, 2.

Si prudenter cogitemus quod originalis peccati merito justissima Dei vindicta exsules facti sumus, cum adversa nobis contingunt, non mirabitur. Repulsi enim a lætitiæ patria, in vallem lacrymarum sumus dejecti. Dei potius ineffabilis clementia suspicienda pieque laudanda est, quæ nos nec in ipsa ira deserit, et tristia blandis plerumque temperat, ne mœrore victi, in desperationis barathrum corruamus. Unde culpanda quorundam temeritas est, qui gratiæ divinæ continuis assuefacti beneficiis, dum aliquibus tanguntur incommodis, peccata querelis augent, quorum debita nec admoniti recognoscere debuerunt. Credibile tamen est in numero fidelium aliquos esse sanctitate, quam divinitus acceperunt, egregios, quorum non tam delicta curentur adversis quam merita augeantur. Neque enim soli beato Job Deus munus hoc contulit, quem ad imitandum servis suis in arce patientiæ collocavit. Qui vicit in illo, vincit in multis, cum quibus se futurum usque in finem sæculi pollicetur. Si cujus felicitatem nulla unquam perturbatio iuterpellet, quam tardus est, nisi metum hinc concipiat ne cum purpurato divite quondam audiat: *Recepisti bona in vita tua (Luc. xvi)* Et quomodo non eum illa veridicat terreat sententia: *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt (Job xxi)*. Ille vero qui vigili memoria repetat, *Flagellat Deus omnem filium quem recipit (Heb. xii)*, si morbo gravetur, excessu necessitudinem tentetur, substantiæ imminutione vel amissione pulsetur, quomodo non ad affectum gratias agendi pio parenti excitetur, cujus cura se dignum correptionis privilegio, ipso instituyente, præsumit? Futuræ vitæ dulcedo segnus appetetur, nisi sæpius præsentis amaritudo sentiretur. Multi has, qualis est, delectantur. Nimirum plures delectarentur, si assidua prosperitas vota omnium sequeretur. Proinde quis non videat incomprehensibili Dei pietate per molestam hujus vitæ mutabilitatem impelli nos quodam motu ad capesendam alterius vitæ immutabilitatem, impelli nos pietate per molestam hujus vitæ mutabilitatem? Dominus Jesus, qui cum Patre et Spiritu sancto beatitudo nostra erit, eos qui ejus magisterio adhærebant ad toleranda adversa suo exemplo sic informat: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos (Joan. xx)*; ne se diligi desperarent ab eo, cum variis quaterentur incommodis, quando dilectissimum Patri Filium per eadem transisse recolerent. Nec quid eis immineret occultans, *In mundo, inquit, pressuram habetis; sed confidite, ego vici mundum (Joan. xvi)*; scilicet ut superandi vires in illo se habere cognoscerent qui omnipotens esset. Sanctus Apostolus, in quo evidenter Dei Spiritus loquebatur, sua tempora videns, nostra prævidens: *Qui volunt, ait, vivere in Christo, persecutionem patientur*

(a) Heriboldo. Antissidorensi episcopo, cujus toties supra facta mentio est.

(b) Jurandi consuetud. Intelligit haud dubie sermonem 28, de verbis Apostoli. Quanquam Augustinus

(II Tim. iii). Persecutionem autem hanc religionis intelligimus inferri vel ab immundis spiritibus, vel a pravis hominibus. Verum, sive Deus tentet, sive tentari permittat, ne muliebriter pavidi succumbamus, alibi nos his verbis confirmat: *143 Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione exitum, ut possitis sustinere (I Cor. x)*, Nihil itaque importabile nobis evenisse causemur, quoniam qui certamen proponit, si postuletur fideliter, vincendi copiam subministrat. Benedicamus ergo eum in omni tempore, qui et prosperis nos invitat, et adversis castigat; et sit semper laus ejus in ore nostro, ut quod ipso largiente in sæcula sæculorum facturi sumus beati, jam nunc meditemur devoti. Hæc ad consolationem strictim, vitandi fastidii gratia, comprehensa sanctitati vestræ dirigere studui: quæ, vobis, ut credo, erunt proficua, quia et ex charitatis fonte petita sunt, et ex eodem fonte manarunt. Mei benigne memores cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA XCV.

AD HERIBOLDUM

Ex parte reginæ.

In nomine Domini solius et omnipotentis. Irmin-drudis, ipsius gratia ordinante, regina (a) Heriboldo venerabili episcopo salutem. Quoniam diuturna infirmitas gratum nobis vestræ sanctitatis denegat colloquium, absentem scribimus quod præsentem libentius diceremus. Germanus vester destitutus honoribus, propter homines qui ei famulati sunt maxime anxius, nostræ pietatis opem expetiit, confidens, post Deum, nostra opera se calamitatis molestiam evasurum; quem, solita mansuetudine miserantes, opportunitatem Deo præbente cupimus adjuvare. Verum ut in palatio *144* voluntatis nostræ præstolari possit effectum, suademus ne gravemini ejus indigentiam collatis necessariis temperare. Cum enim soleat vestra largitas ministrare postulata externis, etiam germano indigenti non sine spe divinæ retributionis idem valet præstare: quod facile sacris monstrarem eloquiis, nisi ultro ea vobis occurrere credemus, et nostræ vestræque personæ haberemus considerationem. Impendite igitur debitum religioni et necessitudini affectum, et in orationibus nostri assidue memores bene valete.

EPISTOLA XCVI.

AD CAROLUM REGEM.

Glorioso Domino præcellentissimo regi Carolo integre fidelis Lupus salutem.

Cum a vestra majestate digrederer, præcepistis ut, impendente Quadragesima, quiddam vobis dirigerem unde caperitis fructum aliquem ædificationis. Sermonem itaque beati Augustini, in quo (b) jurandi consuetudinem dissuadet, quamque sit fe-

multis in locis disputat adversus eos qui ad quamlibet occasionem jurant, itemque adversus eos qui pejerant. Vide Jonam Aurelian., lib. ii de Institutione laicali cap. 25.

rale perjurium ostendit, vestræ prudentiæ destinavi, profuturum vobis plurimum credens, si vobis admonentibus quidam assidue jurare desistant, et quod recte juraverint non contemnant. Non adulandi vitio in gratiam vestram dico, sed desiderio salutis eorum qui nobiscum Patrem in cœlis invocant. Quicumque fidem vobis jurejurando firmaverunt, si ab ea saltem latenter deficiunt, jam sibi (a) mortem animæ intulerunt, nec possunt esse filii Dei, qui nolunt esse pacifici. Admoneantur ergo vestra 145 industria sui periculi, et saluberrima institutione tanti doctoris ad correctionis remedium invitentur. Misi præterea celsitudini vestræ gemmas quas dudum opifex noster exsculpendas et poliendas acceperat: quarum formam atque nitorem si approbaveritis, memorato artifice gratulabor. Opto et oro ut bene semper agatis, et propitio Deo felici successu diutissime gaudeatis.

EPISTOLA XCVII.

AD HILDUINUM.

Præcellentissimo abbati (b) Hilduino Lupus temporalem et perpetuam salutem.

Recordans nostri convictus in vestra adolescentia et initio meæ juventutis consuetudinem, et cogitans quod vestra nobilitas morumque probitas blandimentis fortunæ nullatenus valeat immutari, quemadmodum tunc familiariter loquebamur, ita nunc vobis simpliciter scribo. Omnibus, ut pluribus videtur vestri propositi, in largiendis opibus omnipotens vos Deus prætulit; et sine dubio cui tantum contulit, plurimum ab eo reposcet. Ipse enim dicit: *Qui glorificavit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles* (I Reg. II). Itaque non sit vobis oneri quod illaturus sum. Honorate illum timore ipsius et amore qui vos tam sublimiter honoravit; et dum vobis bona suppetunt in hoc sæculo, curate illi qui hæc dedit indesinenter placere; nec vos decipiat transitoria felicitas mundi, cui perpetua promittitur beatitudo cœli.

(a) *Mortem animæ.* Loquitur de his qui fidem suam jurejurando obligaverant regi Carolo Calvo, postea vero eam mutaverant. Propter hoc crimen ait Lupus eos mortem animæ incurrisse, hoc est æterna morte damnatos, nisi resipiscant: tanti est violare fidem principi obligatam! Auctori nostro prorsus consentit Atto Vercellensis episcopus, qui circa annum 940 floruit. Sic enim habet in epistola 10 quæ scripta est ad episcopos Vercellensi diœcesi finitimos: « Fidelitatem quoque nostrorum dominorum et regum pleniter in omnibus judico observandam. Nullo modo enim ante oculos divinæ majestatis puri inveniri possumus, si eis infideles ullatenus existamus. » Hanc porro Attonis epistolam, ut et plerasque alias ejusdem scriptoris, mecum pro amicitia nostra communicavit vir clarissimus Lucas Dacherius, monachus Benedictinus, qui brevi eas editurus est. De pœna autem episcoporum qui fidem principi obligatam violant, diximus ad Agobardum. (Vide *Patrol. tom. CIV.*)

(b) *Hilduino.* Abbatis sancti Dionysii in agro Pariensi, et sacri palatii archicapellano.

(c) *Diuturnitatem.* Hinc colligere possumus munus archicapellani sic tribui solitum a principe ut ei cui datum erat adimi posset pro arbitrio principis. Ea de causa Hilduinum monet Lupus ut quia scire non potest quam diuturna futura sit hæc administratio,

Exercete 146 ubicumque potestis justitiam, et quibuscumque sufficitis impendite misericordiam: quia qui vobis bene agendi facultatem largitus est, quando id permissurus sit ignoratis. Ipsius vox est: *Vigilate, quia nescitis diem neque horam* (Matt. xxv). Nos etiam, qui vos unice diligimus, et per vos solatium aliquod habituros confidimus, aliquantulam (c) diuturnitatem dignitatis vos possessuros credimus si vos largitori honorum omnium devote submiseritis. Donec vos videre merear, absque fastidio hæc frequenter legite aut recolite; ut sicut de vestra excellentia gloriamur, ita de probitate certius exsulemus. Peto etiam ut propinquum meum abbatem cellæ vestræ quæ dicitur Cor., qui et Deo, ut credimus, et bonis omnibus, ut palam est, pro sua probitate placet, honorifice suscipiatis, benigne tractetis, et, quod sufficere credo (sicut vestram decet nobilitatem, et honestam eruditionem, ac bonæ famæ augmentum), sic dignemini consulere illi semper in omnibus tantum semper quantum cupiant qui bene sciunt. In sæculo et in Domino valeas.

EPISTOLA XCVIII.

AD GUENILONEM EJUSQUE SUFFRAGANEOS.

Religiosissimis Patribus et fratribus Gueniloni, metropolitano Senonicæ sedis antistiti, et universo clero ejus, et cæterarum Ecclesiarum præsulibus quæ diœcesi (d) memoratæ sedis censeantur, cunctisque in eis Deo famulantibus, clerus (e) matris ecclesiæ Parisiorum 147 et fratres cœnobii sancti Dionysii et sancti Germani et beatæ Genovefæ ac Fossatensis, diversorumque monasterium unanimitas, præsentem et futuram salutem.

Venerabilem pastorem nostrum (f) Ercanradum nuper decessisse cum longe lateque vulgatum sit, tunc sanctitatem vestram latere non potuit; nosque afflicti mœstitia de vocatione Patris defuncti, ac sollicitudine permoveri de electione successuri, prudentia vestra

tempore bene utatur justumque se in judiciis reddendis exhibeat, ac tamen eis se misericordem præbeat qui gratiam hanc meruerint. Nam ipso munere suo ecclesiastica et sacra omnia negotia vel expediebat ipse, vel cum rege tractabat, ut Sirmondi verbis utar. Vide porro quæ de munere archicapellani diximus ad epistolam 37.

(d) *Diœcesi.* Id est provincia, ut diximus ad epistolam 84, et satis notum est. Ex innumeris testimoniis quæ proferri in hoc possunt unum tantum afferam ex præcepto Caroli Calvi pro monasterio Cuxanensi in diœcesi Helenensi, quod authenticum illic vidimus, Helenensis civitas, ut nemini ignotum esse arbitror, fuit ab omni ævo suffraganea Ecclesiæ Narbonensis. Sic ergo ait Carolus Calvus: « Locus supradictus est situs in confinio Ceridaniæ marchiæ nostræ, sub diœcesi Fredaldi Narbonensis archiepiscopi, et parochia Audesindi Elnensis episcopi. »

(e) *Matris ecclesiæ.* Id est, cathedralis ecclesiæ Parisiensis, quæ est mater omnium ecclesiarum Parisiensium. Sic in veteribus actis ecclesia Helenensis dicitur *Mater omnium Ecclesiarum Rossilionensium, Confluentium, seu Valle-Aspirensium*, ob hoc quia comitatus Ruscinonensis, Confluentinus et Vallaspiensis sunt in diœcesi Helenensi.

(f) *Ercanradum.* Parisiensem episcopum, qui obiit anno 853.

intelligit. Cum enim principaliter se futurum Dominus Jesus polliceatur cum his qui (a) principes religionis existunt, non patimur diu carere antistite, (b) cujus doctrina ad salutem nostram instituamur, (c) exemplo informemur, benedictionibus in nomine Domini muniamur. Ejus, utpote bonorum omnium auctoris, nequaquam nos cura destitutos firmissime credimus, dum ipse curas nostras sua clementia sustulit, et vota ultronea benignitate prævenit. Namque ipse in cujus manu cor regis est, gloriosi domini nostri Caroli, quemadmodum plene confidimus, menti infudit ut ejus nos regimini (d) committeret, quem in divinis et humanis rebus sui fidissimum multis experimentis probasset. Igitur Dei pronam in nos amplectentes misericordiam, et regis nostri piam suspicientes providentiam, (e) Æneam, cujus præconia præmisimus, concorditer omnes eligimus, Æneam patrem, Æneam pontificem habere optamus. Quamvis enim tanta prudentia ac probitate præcellentissimus rex noster polleat, ut solum ejus judicium de viro memorato posset sufficere, tamen conditionis humanæ non nescii, futurorumque curiosi, aulicorum nos ipsi propositum ac mores longe prius inspeximus; et inter 148 graves probabilesque personas et sanctitate ferventes hunc quem antistitem habere cupimus, quotquot eum nosse potuimus, ut nunc palam est, absque errore annumeravimus. Proinde, sancti Patres, annitimini ne dilatione divini et (f) regii beneficii torqueamur; sed nobis suspensis, nobis desiderantibus, nobis flagitantibus, ponatur celeriter lucerna super candelabrum; ut lumen veritatis populus Dei videat, et æmula devotione, præsulis vestigia tenens, sempiternæ beatitudini præparetur. Professionem vero nostri consensus in Æneam Deo annuente per vestrum ministerium nobis futurum antistitem sub-

(a) *Principes religionis.* Id est episcopos. Nam Ecclesia est in episcopis, ut ait Cyprianus in epist. 69, qui addit eum qui cum episcopo non sit, in Ecclesia non esse. Unde et frequenter apud Hieronymum, Leonem Magnum, et alibi vocantur *principes Ecclesiæ*, quod idem est ac *principes religionis*. Pontifices vocavit *magistros religionis* Arator subdiaconus in epistola ad Parthenium.

(b) *Cujus doctrina.* Episcopi enim est docere plebem sibi subjectam, ut ad epistolam 79 diximus.

(c) *Exemplo.* Non solum doctrinam sanam populis sibi commissis debet episcopus, sed etiam bonum vivendi exemplum, ut supra dictum est in notis ad epistolam 79. Nam, ut ait Arnulphus episcopus Lexoviensis in sermone habito in concilio Turonensi: « Sanctitas conversationis inquiritur; quia nisi fuerit prædicatoris commendabilis vita, non erit ejus prædicatio gratiosa. Cujus enim vita contemnitur, restat ut et prædicatio contemnatur; » quod sumptum ex B. Gregorio docet Hincmarus in cap. 36 posterioris operis adversus Gotteschalcum, itemque Atto Vercellensis episcopus in epistola 8, quæ data est ad sacerdotes et ministros in diocesi Vercellensi commorantes. Utrumque ergo necessarium est. Utinam autem nunquam contingat, quod tamen sæpius accidisse legimus, ut in Ecclesia constituentur episcopi qui adeo indigni sint ea dignitate ut non solum populis, sed ne sibi quidem ipsis prodesse possint: viri adeo incuriosi rerum suarum ut etiam nesciant quam rationem reddituri sint summo Pastori Christo, quidve debeant ovibus gubernationi suæ commissis.

A descriptionibus nostris certatim roboravimus; ut nostra unanimitate comperta, volumus summa properantia compleatis.

EPISTOLA XCIX.

RESCRIPTUM EPISCOPORUM AD IPSOS.

Guenilo, sanctæ Senonicæ sedis metropolitanus episcopus; (g) Heriboldus Antisiodori episcopus; Agius Aurelianus, Prudentius Tricassinorum, Herimannus Nivernensium, Frothaldus Carnutum, Hildegarius Meldorum, clero matris ecclesiæ Parisiorum et cunctis in diversis cœnobiis sub ea Deo militantibus salutem.

De excessu reverentissimi coepiscopi nostri Ercanradi non mediocriter anxii, vestrique mœroris participes, tandem justissimæ dispositionis Dei memores, consolationem recipimus, dum vos sub (h) pastore bono agentes, qui summe bonus 149 est, (i) vicarium ejus scilicet visibilem, ministeriique nostri consortem, absque dilatione expetere vestris litteris tenentibus lineas rationis cognovimus. Præparatum enim a Deo ei bonum exitum credimus, cujus munere talem videmus patere ingressum. Quamquam nobis futurus nunc socius olim fuit præcognitus et merito suæ probitatis amabilis. Quis enim vel leviter (j) tetigit palatium cui labor Æneæ non innotuit et fervor in divinis rebus non apparuit? Quamobrem electionem vestram in eo factam Deo propitio libenter sequimur, ut eum profuturum populo ejus ad dignitatem pontificatus promovendum concorditer decernamur. Sit igitur vobis pastor, qui pro suis in Deum meritis bene complacuit; et sequentes ejus veracem doctrinam, et sancta opera imitantes, ad cœlestis regni pascua properate felices. Ordinationi autem ejus subscripsimus concorditer universi, ut securi ministerio potestatis ejus fruamini.

(d) *Committeret.* Hinc colligitur solitos tum principes præficere vacantibus Ecclesiis episcopos propria auctoritate, ut ad epistolam 81 diximus, inexpectata etiam cleri ac plebis petitione; postea tamen imperatam electionem, qua consensum suum clerus testaretur; quod etiam in constituendis abbatibus obtinuisse adnotavimus ad epistolam 40.

(e) *Æneam.* Virum magni nominis per eas tempestates, editis etiam lucubrationibus clarum. Exstat in Thuana bibliotheca vetus codex ms. in quo continetur opus istius Æneæ episcopi Parisiensis adversus Græcos, quod in publicum exivit opera domni Lucæ Dacherii, monachi Benedictini.

(f) *Regii beneficii.* Hic divinum beneficium cum regio conjungunt in electione Æneæ, quæ facta fuerat a principe. Unde colligitur existimasse tum Francos nostros, regem vice divina constituere episcopos. Vide Notas ad epistolam 29.

(g) *Heriboldus.* Manifestum est nullum per eas tempestates episcopum Antisiodorensis fuisse Heribertum. Itaque ejus nomen hinc sustulimus, ut Heriboldi substituere. Hujus enim frequens mentio est tum in his epistolis, tum etiam alibi. In quo secuti sumus emendationem magni viri Jacobi Sirmondi.

(h) *Pastore bono.* Id est, Christo, qui vocatur pastor bonus in sacris Christianorum libris.

(i) *Vicarium ejus.* Id est, Christi. Æneam ergo Parisiensem episcopum appellat visibilem Christi vicarium.

(j) *Tetigit palatium.* Id est, versatus est in aula principis.

EPISTOLA C.

(a) ADMONITIO.

Diversis malis afflicti, causam eorumdem malorum debemus cognoscere, et cognitam, auxiliante Dei misericordia, evitare. Causam prosperitatis et adversitatis Spiritus sanctus aperte demonstrat his verbis: *Justitia elevat gentem, miseros facit populos peccatum (Prov. xiv)*. Peccatum quo miseri effici-mur hoc esse credibile est quod cum simus fide Christiani, (b) destruimus factis nostram professionem. Et quia beatitudini sempiternæ 150 felicitatem præponimus temporalem, et illam, nisi resipiscamus, perdimus, et hanc, quæ quantulacunque posset esse, si recti esse vellemus, non apprehendimus. Quia ergo vindicta Dei et in hac vita temporaliter incipit, et usque ad alteram, quæ finem non habet, nisi conversio subveniat, pertendit, et hic sæpe bonos bona temporalia comitantur, alibi autem eosdem bonos æterna bona coronant, sive prælati, sive subditi, omnes deponamus excusationem; et cum sibi unusquisque nostrum sit conscius in quibus maxime Deum offendit, communiter eum et obedienter audiamus monentem: *Redite, prævaricatores, ad cor. (Is. xlvi)*. Itemque: *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perverse, discite benefacere (Is. i)*; ut per pœnitentiæ salubrem cursum perveniamus ad indulgentiæ tutissimum portum. Ita enim valebimus non solum effugere mala præsentia, verum etiam bona sperare ventura. Dediscamus sola carnalia appetere. De consequendis spiritualibus aliquando cogitemus; et ut nostræ cupiditates temperentur et modum aliquem teneant, veniat nobis in memoriam celere eorum transitus quos in dignitatibus vidimus, nec obliviscamur quod eos quotidie sequimur. Ad mortem enim sine intermissione properamus. Repetamus mores quibus (c) hoc regnum crevit et viguit. Nullæ sint factiones, nullæ conspirationes inter nos, qui patrem invocamus Deum, quibus dicunt Pontifices, *Pax vobis*, et pro quibus omnes concorditer orant sacerdotes, *Da propitius pacem in diebus nostris*, et, *Pax Domini sit semper vobiscum*, et quibus polliceri dignatur: 151 *Beati pacifici, quoniam filii Dei vo-*

(a) Hanc admonitionem Baronius ait jussisse Carolum regem mitti ab episcopis ad populum uniuscujusque diœceseos, ut abstinerent Christiani a peccatis, præcipue vero a factionibus atque deprædationibus. Quod imperatum ait in synodo quæ apud Carisiacum habita est anno 856.

(b) *Destruimus factis*. Sic Salvianus in libro iv de Gubernatione Dei: « Cujus ergo criminis rei sint Christiani, ex hoc uno intelligi potest, qui Dei nomen infamant. Et cum scriptum sit nobis, ut omnia faciamus in gloriam Dei, nos e diverso cuncta in Dei facimus injuriam. » Et paulo post: « Evangelia legunt, et impudici sunt: Apostolos audiunt, et inebriantur: Christum sequuntur, et rapiunt: vitam improbam agunt, et probam legem habere se dicunt. »

(c) *Hoc regnum*. Francorum videlicet, non cujusmodi erat sub Carolo Calvo, sed sub Carolo Magno. Hic enim regnum Francicum immensum amplificavit, adjectis Italia, Hispania Taraconensi, et iis gentibus quæ ab eo

A cabuntur (Matth. v). ita comminatio ejus non videatur nobis contemptibilis, *Væ illi per quem scandalum venit (Matth. xviii)*; ne forte, quod ipse avertat, *sola vexatio det aliquando intellectum auditui (Isa. xxviii)*; ut infelici experimento quod nunc non credimus, aut nos nescire fingimus, in tormentis positi sentiamus. Prædas et rapinas conversationi Christianæ nimis contrarias et a regno Dei miserrimos excludentes penitus deponamus. Contra hos enim sic sermo apostolicus frœmit: *Neque rapaces regnum possidebunt (I Cor. vi)*. Pro Dei timore atque amore lucra propria intermittamus, bono communi et publico certatim et unanimiter consulamus; ut dum tranquillitatem fidelibus præstare nitimur, et vires resistendi infidelibus recuperemus, et ab eo qui est omnipotens utriusque pacis, id est, et qualis nunc esse potest, et illius consummata, quæ solis electis dabitur, gaudia consequamur. Illud autem neminem nostrum fugiat, quibusque doctissimis usque ad nostram ætatem probatum et creditum, quia (d) per concordiam parvæ res crescent, per discordiam vero maximæ dilabuntur; ne forte dum cupimus nostra securius tenere vel ad majora capienda feliciter conscendere, justo Dei judicio ruina nos regni, quam nostris dissensionibus præparamus, in volvat et in perniciem animæ et corporis pertrahat.

152 EPISTOLA CI.

AD EPISCOPOS,

De peregrinorum receptione, ex parte Guenilonis.

Reverentissimis præsulibus Italiæ et Galliæ cæterisque Dei fidelibus Guenilo Senonum metropolitæ episcopus in Domino salutem.

Quoties justa exstante causa sanctitatem vestram alloquimur, charitas, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, id agendi tribuit fiduciam, præsertim cum gratuito negotio pietatis proveniat incrementum. Monachi provinciæ ac diœceseos nostræ ex monasterio quod appellatur Bethleem sive Ferrarias, nomine Aldulphus et Acarius, presbyterii gradu ornati, divino, ut credimus, instinctu Romam proficisci orandi studio destinarunt, et nostra abbatisque sui nobis admodum dilecti Lupi accepta licentia propositum exsequuntur;

posterisque ejus regnabantur in Germania. Nam totum hoc vocabatur *Regnum Francorum*. Sed non iisdem virtutibus retentur est quibus partum fuerat. Itaque sub Carolo Calvo ex uno regno triplex Francorum regnum factum est, diviso eo inter filios Ludovici Pii, quorum unusquisque dicebatur rex Francorum, quod graviter dolet in suo Chronico Hugo Abbas Flavinianensis, qui ex eo factum putat ut barbaræ nationes Francorum regnum pervaserint.

(d) *Per concordiam*. Sumptum ex Sallustio in historia belli Jugurthini. « Concordia, inquit, parvæ res crescent, discordia maximæ dilabuntur. » Auctor libri de Viris illustribus, cap. 18. « Sic senatus et populus quasi unum corpus discordia pereunt, concordia valent. » Et illud ex sacris litteris: *Omne regnum in se divisum desolabitur*. Qui locus proprie pertinet ad istam Lupi admonitionem, qua Carolus Calvus hortatur ad concordiam.

quos vestræ paternitati de more commendamus, implorantes ut quia laborem peregrinationis pro æterna remuneratione susceperunt, consolationem in vobis in eundo ac redeundo eam inveniant qua devoti a religiosis foventur. Eritis enim mercedis eorum participes, si laboris fueritis benivoli adjuutores. Cupimus vos valere feliciter.

153 EPISTOLA CII.

ITEM EX PARTE ABBATIS.

Plurima veneratione suscipiendis episcopis Italiæ ac Galliæ reliquisque Christiana religione pollentibus Lupus Abbas ex monasterio quod dicitur Bethlehem sive Ferrarias, situm in diocesi Senonicæ urbis, cui præest reverentissimus Guenilo, præsentem et futuram salutem.

Quamvis, vergente in occasum mundo, non dubito in electorum corde fervere charitatem, quæ merito in sacris eloquiis latum appellatur mandatum (*Psal. cxviii*). Ac propterea non erubesco postulare ab illis aliquid quibus nihil præstiterim, vel quos penitus facie nesciam. Ea bonis usitatissima charitate, Deus, qui nos facit unanimes habitare in domo, perpetuis bonis transeuntia mutare, lucrum esse maximum instituit. Proinde suggero sanctæ paternitati vestræ monachos et presbyteros, quorum alter vocatur Aldulfus, alter Acarius, ex nostro collegio

(a) *Antistitis memorati*. Id est Guenilonis archiepiscopi Senonensis. Itaque ex ista et superiore epistola discimus (id quod vetuerat etiam canon 23 Chalcedonensis) tum monachis non licuisse proficisci in regionem longinquam, ne Romam quidem, absque permissu proprii episcopi. Et lib. x Capitular., cap. 25, præcipitur monachis « ne propria monasteria deserant, nisi forte eis præcipiatur propter opus necessarium ab episcopo civitatis. » Non expedit enim animabus eorum eos vagari foras, ut in capite 78 ejusdem libri scriptum est. Item lib. vi Capitular., cap. 130. « Clericis vel monachis sine commendatiis epistolis episcopi sui licentia non pateat evagandi. » Perseveravit id jus usque ad tempora Arnulphi episcopi Lexoviensis : qui in epistola 53, abbatem Gristanensem objurgat, quod, « neglecta episcopalis auctoritate mandati, imo tua et animarum tibi commissarum salute postposita, sine nostra conscientia discessisti. » Itaque illum redire quantocius jussit ex Anglia, quo abierat : unde *episcopalis edicti necessitate reductus est*, ut in epistola 43 ait idem Arnulphus. Non licebat ergo abbati Gristanensi recedere a monasterio suo ; extra conscientiam proprii episcopi, tametsi ad comitatum regis proficisci vellet in Angliam. Celebris est vox Anselmi abbatis Beccensis in Normannia : qui, ut docet Eadmarus in libro primo Historiæ Novorum, cum electus esset ad cathedram Cantuariensem, valere eam electionem negavit, donec Archiepiscopi Rothomagensis auctoritate ipse esset absolutus a cura sui monasterii. « Abbas sum, inquit, monasterii regni alterius ; archiepiscopum habens, cui obedientiam, terrenum principem, cui subjectionem, monachos, quibus debeo consilii atque auxilii subministrationem. His omnibus ita sum astrictus, ut nec monachos deserere possim sine illorum concessione, nec a dominatu principis mei valeam exuere sine ejus permissione, nec obedientiam pontificis mei subterfugere queam, cum salute animæ meæ, absque ipsius absolutione. » Sic cum Rothomagensis Ecclesia, pastore vacans, clegisset Hugonem abbatem Radigensem, non ante tamen firma fuit hæc electio quam Salesberiensis epi-

A Romam supplicatum proficisci statuisse et (a) antistitis memorati ac nostro permissu quod optaverant adimplere. Vestra erge benevolentia euntibus illis ac redeuntibus subsidium dignetur impendere : quia et sufficiens viaticum tanto itineri ferre fuit eis impossibile, et mercedis eorum vos credimus fore consortes, si experti fuerint laboris sui pro Dei nomine cooperatores.

154 EPISTOLA CIII.

AD DOMNUM APOSTOLICUM (b).

Domino præcellentissimo et omnibus Christianis unice singulariterque venerando (c) universali papæ Benedicto ultimus Abbatum Lupus ex monasterio Galliæ quod vocatur Bethlehem sive Ferrariæ, præsentem prosperitatem, et futuram beatitudinem.

Tempore decessoris vestri beatæ memoriæ (d) Leonis (e) functus legatione Romæ, cui auctore Deo præsidetis, et ab eodem antistite exceptus benigne atque tractatus, postquam vos non esse inferiores religione fama declaravit, nec tantum potestatis beatissimi Petri participes, verum etiam humilitatis, quam in allocutione Cornelii vulgavit, hæredes vera morum vestrarum expansio certa ratione perdocuit, ausus sum ego tantillus cognitioni vestræ sublimitatis me scriptis ingerere, meamque exiguitatem et fratrum meorum monachorum unanimitatem eximietati vestræ

scopus, in cujus potestate erat Hugo abbas, licentiam ei recedendi a monasterio tribuisset. Ita enim ad Honorium II papam scribit Ecclesia Rothomagensis in tomo III Spicilegii, pag. 452. « Ab episcopo quidam Salesberiensis, sub cujus manu abbatis officio fungebatur, nobis eum reddi liberum et absolutum quæsimus, et cum libertate suscepimus. » Antiquius his exemplum præbuit Alcuinus : qui licet a Carolo Magno multum urgeretur ad manendum in Gallia, oblatis etiam divitiis, fieri id non posse respondit absque consensu sui episcopi ; ut est in vita ejus ab auctore cœtaneo scripta. Idem juris erat quoad sanctionales, ut patet ex epistola Lulli archiepiscopi Moguntini, qui Bonifacio successit, ad Oswitham abbatissam : in qua conqueritur, quod ipsa moniales duas « liberas ire permiserit in regionem longinquam sine conscientia et consilio Lulli. » Quapropter « vagas illas et inobedientes feminas » intra monasterium recisi vetat. Exstat ea Lulli epistola inter Bonifacianas num. 47. Non frustra ergo toties repetit Lupus licentiam eundi ad limina Apostolorum concessam monachis suis esse a Wenilone. Videbat enim eos vagorum monachorum infamiam hinc reportaturos, si proficiscerentur absque litteris sui episcopi. Pronuntiatum quippe fuerat in synodo Vernensi eos monachos sanctæ religionis propositum impudenter infamare qui cupiditatis causa vagantur.

(b) *Domnum apostolicum*. Benedictum III, ut habet editio Massoni, et patet ex contextu epistolæ. Nam codex mss. hæc tantum habebat, *Ad Domnum apostolicum*. Sedit autem Benedictus III anno 855. Hanc porro epistolam dederat emendatiorem Massonus in libro de episcopis Urbis.

(c) *Universali papæ*. Sic tum vocabant episcopum Romanum, ob hoc nimirum quod ei primatus collatus sit in omni orbe terrarum, ut ait Lupus in epistola 84 ad Nomenoium.

(d) *Leonis*. Hujus nominis IV, cujus exstat homilia quædam ad presbyteros, de qua vide Notas nostras ad Reginonem pag. 531, 534, 602.

(e) *Functus legatione*. Anno nimirum 849 adnotabitur ad librum de Tribus Quæstionibus.

committere, ut in vestris sanctis orationibus mereamur a Deo et in præsenti vita consolationem et in futura communionem salutis feliciter consequi. Fratres præterea et compresbyteros nostros Aldulphum et Acaricum, qui spontaneam peregrinationem pro nomine Domini susceperunt, et quanquam laboriosissime, ad memoriam beatissimorum apostolorum cæterorumque sanctorum tandem aliquando pervenerunt specialiter vestræ mansuetudini commendamus, ut eos pietate competenti fovere dignemini, et consuetudinibus ecclesiasticis, 155 quæ variæ in diversis locis tenentur, diligenter instruere, ut per eos ad nos et ad cæteros quosque talia pie quærentes institutio Romana perveniat. Siquidem in quibuscunque ad religionem vel honestatem pertinentibus ambiguitatem creat varietas. Ut optima quæque eniteant, illuc sollicita investigatione credimus recurrendum unde ubique (a) fidei manavit exordium. Cæterum quia *parentes thesaurizare debent filiis (II Cor. XII)*, ut doctor gentium manifestat, nosque vobis obsequentissimi filii esse cupimus, commentarios beati Hieronymi in Jeremiam, post sextum librum, usque in finem prædicti prophetæ, per eosdem fratres nobis mitti deprecamur in codice reverendæ veritatis, vestræ sanctitati, si id obtineamus, postquam celeriter exscriptus fuerit, sine dubio remittendos. Nam in nostris regionibus nusquam ullus post sextum commentarium potuit inveniri; et optamus in vobis recuperare quidquid parvitati nostræ deesse sentimus. Petimus etiam Tullium de Oratore, et duodecim libros institutionum oratoriarum Quintiliani, qui uno nec ingenti volumine continentur: quorum utriusque auctorum partes habemus, verum plenitudinem per vos desideramus obtinere. Pari intentione Donati commentum in Terentium flagitamus. Quæ auctorum opera si vestra liberalitas nobis largita fuerit, Deo annuente cum memorato sancti Hieronymi codice fideliter omnino restituenda curabimus. Sanctitatem vestram ad totius Ecclesiæ utilitatem divina clementia diuturnis temporibus (b) conservare dignetur.

156 EPISTOLA CIV.

AD REGINB.

Charissimo suo Reg. Lupus in Domino salutem.

Desideramus quidem adventum vestrum, ut dignum est, quem jam certæ litteræ sponderunt; sed

(a) *Fidei exordium.* Respexit Lupus ad epistolam Innocentii I papæ ad Decentium episcopum Eugubinum, in qua sic scriptum est: « Præsertim cum sit manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, insulasque interjacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos, quos venerabilis apostolus Petrus aut ejus successores constituerunt sacerdotes. Aut legant, si in iis provinciis alius Apostolorum invenitur aut legitur docuisse. Qui si non legunt, quia nusquam inveniunt; oportet eos hoc sequi quod Ecclesia Romana custodit; a qua eos principium accepisse non dubium est; ne, dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum videantur omittere. »

(b) *Conservare dignetur.* Sic Rabanus, nondum ar-

suademus vigilantissima cautione tutum iter eligendum, propterea quod in regno Caroli Regis nostri novis exortis rebus, impune latrocinia committuntur, et nihil securius atque constantius quam rapinarum violentia frequentatur. Talis igitur est commearum quærenda societas quorum numero atque virtute improborum factio evitetur, aut, si necesse fuerit, repellatur. Catilinarium et Jugurthinum Sallustii, librosque Verrinarum, et si aliquos alios vel corruptos nos habere vel penitus non habere cognoscitis nobis afferre dignemini; ut vestro beneficio et vitiosi corrigantur, et non habiti, nunquamque nisi per vos habendi, hoc gratius quo insperatus acquirantur. Cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA CV.

AD MARCWARDUM ET (c) EIGILEM.

Charisstmis suis Marcwardo et Eigili Lupus plurimam salutem.

Octavo Idus Augusti litteras vestras accepi, cum essem in (d) Faræ monasterio, proficiscens ad generale placitum quod rex noster indixerat futurum vi Id. prædicti 157 mensis. Quia itaque quatuor mecum tantummodo fratres habebam, et cæterorum voluntatem plene scire non poteram, et mira nimium res contigerat, (quod scilicet G. in monasterio nostro educatus, postquam divinam admonitionem assidue audierat, nullam persecutionem passus, matura ætate non eremum expetierat, sed, proprio relicto habitu, dignitatem sæcularem, quod diu meditatus et confessus plurimis fuerat lucraturus abierat, similibus paria facturis felix iter paraturus, et nunc ad suggestionem vestram proposito mutato ad Deum reverti velle scribebatur a vobis,) sanctitati vestræ notum facio veræ illius conversioni, si contigerit, me valde gratulaturum, et quæcunque in me commisit penitenti ex animo dimissurum. Vos, dum a placito regredior, quod propter Deum cœpistis, instanter elaborare perficere, videlicet ut integre ad Deum revertatur, et suam culpam in alium deinceps transfundere non nitatur. Temperantiæ studeat, conspirationes non repetat, murmurum auctor nec particeps existat, seditiones nec faciat, nec foveat, sed quietem et ipse habeat, et alios habere permittat, et generaliter juxta Dei præceptum *declinet a malo et faciat bonum (I-Pet. III)*, et in diebus nostris in loco nostro nihil patietur unde juste queratur. Mox autem

chiepiscopus, scribens ad Haistulfum archiepiscopum, hæc ait in fine epistolæ: « Orantem pro nobis sanctam paternitatem vestram gratia superni protectoris conservare atque ad defensionem Ecclesiæ suæ sanctæ semper corroborare dignetur. »

(c) *Et Eigilem.* Additum est istud ex veteri codice. Et sane addi debuisse patet ex contextu epistolæ, quæ ad Eigilem quoque scripta est. Hunc autem Eigilem, abbatem Prumiensem fuisse post Marcwardum diximus superius ad epistolam 55.

(d) *Faræ.* Editio Massoni habebat, *Fana*. Pessime. Itaque secuti sumus auctoritatem codicis manuscripti. De Faræ monasterio supra diximus in notis ad epistolam 14.

ut rediero, favente Dei gratia, ut vestræ suggestioni A fratres pareant elaborare contendam, illorumque consensum sanctitati vestræ litteris exprimam et domino (a) imperatori, cui propter singularem et ubique divulgatam pietatem devotissimi sumus, digno rescripto satisfacere curabimus. Benigne memorem nostri sanctitatem vestram felicissimeque 158 optamus, unice singulariterque nobis patres dilecti.

EPISTOLA CVI.

DE RECEPTIONE PEREGRINORUM.

Omnibus Dei omnipotentis fidelibus Guenilo Senorum metropolitanus episcopus salutem.

Monachus quidam nostræ diœcesis, nomine Dolivaldus, ex monasterio quod appellatur Ferrariæ, divino, ut credimus, instinctu (est enim valde religiosus) laborem peregrinationis assumpsit, ut pro se B fratribusque suis monachis ac pro nobis apud beatissimos apostolos Petrum et Paulum cæterosque sanctos Dei misericordiam imploraret, et quod suis non posset, eorum orationibus obtineret. Hunc vestræ committimus charitati, obsecrantes ut pro amore Dei, sicut servum ejus, eum excipiat, tractetis, atque dimittatis, sive euntem, sive redeuntem. Decet enim ut ubicunque religionem suam, hoc est Christianam, invenerit, suam quoque patriam recognoscat, et inter cæteros hunc quoque faciatis amicum qui sunt vos in æterna tabernacula recepturi.

EPISTOLA CVII.

ITEM UNDE SUPRA.

Dominis reverentissimis, Christiana religione pol- C lentibus, Lupus Abbas ex monasterio Galliæ quod appellatur Bethlehem sive 159 Ferrariæ, plurimam salutem.

Monachus noster, cui nomen est Dolivaldus, magna simplicitate ac laudabili devotione, vir spiritu Dei, ut omnino credimus, accensus, cum venerabilis episcopi nostri Guenilonis ac nostra benedictione prose ac pro nobis Deum et sanctos apostolos Petrum et Paulum peccaturus Romam proficiscitur, quo majorem laborem assumpsit, hoc certius se exaudiendum confidens. Hunc vestræ sanctitati, probitati ejus testimonium perhibentes, commendamus. Ne dubitetis huic impendere quod bono cuique indigenti præbendum est; quoniam licet sit expers litterarum, man- data Dei quæ non legit in codice demonstrat in ope- D re, omniumque inter quos versatur non amorem solum, verum etiam venerationem brevi meretur. Vos itaque sic eum quæsumus vel euntem vel revertentem tractare dignemini ut ab illo cujus verus est cultor securi perenne præmium expectetis.

(a) Imperatori. Lothario, Ludovici Pii filio. Nam in ejus regno constitutum erat monasterium Prumiense, cui tum præerat Marcwardus.

(b) Vim jussionis merito obtinet. Ausonius in Parecbasi centonis nuptialis: «Quodque est potentissimum imperandi genus, rogabat qui jubere poterat, imperator Valentinianus.» Tacitus libro quarto Historiæ

EPISTOLA CVIII.

AD DOMNUM LATHARIUM.

Præcellentissimo domino Lothario glorioso Augusto ultimus abbatum Lupus et omnis monasterii Ferrariensis unanimitas præsentem felicitatem et futuram beatitudinem.

Quamquam inter administrationem terreni magni de cœlestis acquisitione vos rogitare magnam spem vestræ salutis tribuat his qui sincere vos diligunt quod sempiternum præmium bonis operibus comparatis, tamen hoc eos maxime lætificat, ut absque fuco adulationis quod 160 sentimus, simpliciter eloquamur, quod potestatem cœlminis vestri gratissima Deo et hominibus pietate ornatis. In hac enim perseverantes, inter eos annumerabimini quibus promittere dignatur Salvator, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (Matth. v)*. Nos devotissimi famuli vestri specialiter majestati vestræ gratias agimus quia fratrem nostrum G. (ideo fratrem, quia audivimus conversum) a suo proposito devium et auctoritate revocastis, et mira dignatione, etiam intereessione, quæ (b) vim jussionis merito obtinet, ad nostrum collegium reduxistis. Debemus igitur vobis assignare post Deum nos ejus correctionem, ille suam salutem. Nam quod (c) sacra vestra significabant, ut resumpto habitu in officio condendarum epistolarum perseveraret, nec vos decebat, et nobis consentire erat impossibile; quoniam propositum nostrum vix mediocriter inter claustra monasterii custoditur, nedum inter tumultus mundanos a quolibet, præsertim non satis cauto, valeat adimpleri. Dominus et Salvator noster ad tutelam et pacem populi Christiani, quem redemit, diuturna sospitate in hac vos vita contineat et in futura gloria sempiterna coronet.

EPISTOLA CIX.

AD MARCWARDUM ET EIGILEM.

Charissimis suis Marcwardo et Eigili Lupus omnique Ferrariensis cœnobii societas præsentem et futuram salutem.

Tandem a placito me reverso ad monasterium, fratribusque 161 vestra diligentia conversione G. exposita, ab omnibus talium capacibus sanctitati vestræ relatæ sunt dignæ gratiæ; illi autem congratulatum, quod audiebant depositam certæ perditionis temeritatem, et resumptam obtinendæ salutis intentionem. Redeat itaque securus, si ex animo est, ut optamus, conversus: quia unde (d) angeli, totius expertes peccati, gaudium habent, crudele est nos non exultare, qui in multis offendimus omnes. Siquidem quacunque occasione quis ad Deum recurrat, gaudendum esse nobis luxuriosus ille filius misericordie patris receptus informat; cui apud eundem

« Preces erant, sed quibus contradici non posset.»

(c) Sacra vestra. Id est, litteræ vestræ, præceptum vestrum, seu diploma.

(d) Angeli t. exp. peccati. Hanc emendationem debemus codici manuscripto. Nam locus iste misere laceratus ac fœdatus erat in editione Massoni, itemque in Duchesniana.

patrem non fuit (a) egestas opprobrio, quem gratis reformata dignitas abolevit. Litteras domino imperatori vobis legendas ac sigillo munitas majestatis ejus per vos honorifice offerendas direximus, ut voluntatem nostram etiam in eis rectam inspiceretis. Folchricum et Maur, cupimus cum fratre memorato redire ut (b) piractio, quo unice delectantur (nam hoc anno penuria vini timetur), nobiscum fruantur. Raritas tamen fructuum id ipsum defuturum, ut prodamus veritatem, minatur, cervisiam vero sterilis annonæ proventus. Tuto igitur naturali potu, quo salubritas animæ corporisque nonnunquam acquiritur, omnes utemur, non hausta lutulenta cisterna, sed puteali perspicuitate aut vitrei rivi decursu. Optamus vos valere feliciter et parvitatæ nostræ benigne in omnibus meminisse.

162 EPISTOLA CX.

(c) AD HILDUINUM.

Nobilitatis, (d) dignitatis, et moderationis apice conspicuo Hilduino, ecclesiasticorum magistro, Lupus præsentem et futuram prosperitatem.

Non est mirandum amplitudinem vestram putasse

(a) *Egestas opprobrio*. At hodie quotus tandem homo est qui amicum, inopem ex divite factum, meminerit in intimis olim sibi fuisse? Quin et ipsam Agrippinam Neronis principis matrem deseruit turba salutantium postquam et excubias militares et Germanos custodes removit Nero, eamque transtulit in domum quæ Antonie fuerat, dives evadat, tum vero primum vitare paulatim congressus veteris amici, postremo fastidire. Recteque adnotat Muretus noster in libro Variarum Lectionum, cap. iv, difficile et operosum esse reperire cognatum pauperis. Sapienter itaque Robertum Lincolnensem episcopum monebat Arnulphus episcopus Lexoviensis, caveret ne in se exemplum ederet quo confirmari posset vetus illud dictum, *Honores mutant mores*. Ait enim in epistola secunda: «Creat enim cor novum et novos affectus novæ conscientia dignitatis; divitesque facti paupertatis amicos cum ipsa paupertate fastidiunt, ne quid penes eos de veteri videatur inopia resedissee. Solos autem venerantur et diligunt quos fortuna conducit.» Vide Notas nostras ad epistolam secundam Salviani. Hic tamen testimonium perhibere debeo veritati, ut habuisse se sciat nostræ ætas virum quem cum priscis conferre possit. Haud dubie Petrus de Marca, archiepiscopus Parisiensis, vir magnus fuit, et eo dignitatis pervenerat ut præterea desiderari nihil in Ecclesia Gallicana possit. In hac tamen honorum et divitiarum gloria modestiam animi semper retinuit. Apud eum fui per integrum sexennium; adeoque longa experientia cognovi quam familiariter exciperet omnium ordinum viros, et quam civiliter ageret cum universis. Aderat frequenter Athanasius rhetor presbyter Constantinopolitanus, homo cæteroqui doctus et eruditus, sed tamen pannosus et pauper. At non propterea existimabat Marca virum esse contemnendum, cui præter bonam mentem et plurimam rerum sacrarum ac divinæ humanæque philosophiæ cognitionem aderat etiam modestia vere Christiano digna et mores inculpati. Hunc ita pannosum penes se in colloquiis locabat Marca; quoties vero eum ad prandium invitabat juxta se assidere faciebat, et quidem super alios quosdam qui vestiti erant mollibus et fortassis rebantur Athanasium sibi inferiorem esse multis parasungis. Vide Freinshemii commentarium in Curtium, lib. iv, cap. 1, in illud, *Causa paupertatis*

tuto committi nobis thesauri custodiam, propterea quod monasterii situs vobis non erat compertus. Hunc enim si cognovissetis, non modo diuturno non conservandum, sed ne tribui quidem spatio habendum eum nobis direxissetis. Namque tametsi (e) piratarum huc difficilis videtur accessus (quibus jam, peccatis nostris talia merentibus, nihil longinquum non est propinquum, nihil arduum est invium), tamen infirmitas nostri loci et exiguitas hominum qui sint idonei resistere accendit rapacium aviditatem, præsertim cum silvis tecti possint advolare, nulla munitione, nulla hominum obstante frequentia, et vicinia saltuum recepti, sic diversi diffugere ut ipsi pecunia securi potiantur, inanem laborem inquirentibus derelinquant. Hæc ita esse et homines vestri nuper inspexerunt; et hic (f) Ivo, qui diu nobiscum versatus est, poterit approbare. Proinde vestra merito laudata et laudanda prudentia prospiciat nostræ formidini et suæ rei, ac pretiosa pericula alio transferenda procuret; ne si quod veremur contigerit, vos sera pœnitentia torqueamini, nos vero quam non meremur incurramus offensionem. Eximietatem vestram cupio valere feliciter.

probitas.

(b) *Piractio*. Intelligit, opinor, potionem ex piris confectam, usui futuram loco vini, quod eo anno rarissimum erat futurum.

(c) *Ad Hilduinum*. Abbatem monasterii sancti Dionysii, qui et sacri palatii archicapellanus fuit sub Ludovico Pio.

(d) *Dignitatis apice*. Quia nimirum archicapellanus erat apex omnium dignitatum palatarum, atque ob eam causam metropolitanis quoque ubique prælatus, etiam in synodis. Quoniam vero omnium qui in clero erant causæ ad eum pertinebant, velut ad *Responsalem negotiorum ecclesiasticorum*, ut archicapellanus vocat Hincmarus, hinc factum ut Hilduinum Lupus vocet Ecclesiasticorum magistrum. Eamdem ob causam Hilduinum sacris negotiis a Deo prælatum legitur in Epistola Ecclesiæ Senonensis ad ipsum scripta pro electione Hieremiæ archiepiscopi. Quin et Frotharius, episcopus Tullensis eum vocat a Deo electum patrem et magistrum. Sic in imperio CP. Chartophylax Constantinopolitanus, tamen etsi diaconus tantum esset, ante antistites seu pontifices sedebat, ut docet Balsamon in canonem 18 Nicænum et in canonem 7 synodi in Trullo.

(e) *Piratarum*. Id est Normannorum, qui tum Gallias misere depopulabantur. Piratas autem ideo vocat quod navigio primum pervenissent in Galliam. Horum ergo metu Hilduinus thesaurum monasterii sui, id est, sacras sanctorum reliquias et pretiosam supellectilem in monasterium Ferrariense transferri jusserat, quod tutum locum esse existimaret adversus Normannos, utpote mediterraneum, atque adeo piratis velut invium, non secus ac Constantiensis pagi in Neustria incolæ sancti Laudi episcopi quondam fui reliquias ob eum metum primo transtulerunt Rothomagum, inde vero apud civitatem Andegavensem. Quo cum pervenirent etiam Normanni, tandem ad Tutelense monasterium in Lemovicibus delatæ sunt, ubi hodieque summa veneratione asservantur. De quo nos uberius olim egimus in dissertatione de sanctis Claro, Laudo, Ulfardo et Baumado, quorum sacræ reliquiæ servantur in cathedrali ecclesia Tutelensi.

(f) *Ivo* Fortean subdiaconus et monachus sancti Dionysii; cujus mentio exstat in tomo IV Spicilegii, pag. 231.

163 EPISTOLA CXI.

(a) AD ODNEM ABBATEM.

Charissimo suo Odoni, abbatum clarissimo, Lupus plurimam salutem

Magnis et innumeris vestræ liberalitatis affectus beneficiis, si, quas animo retineo, gratias verbis explicare conarer, non epistolæ solum, verum etiam voluminis modum excederem. Amplitudo vestra nostram exiguitatem non despexit, egestatem ubertate nimia sublevavit; nec tale quid me suspicari audentem, utpote longe imparem, fidissima sibi amicitia coæquavit: cujus ego suavissimis fructibus perfruens, tametsi facultate destituor, non desino anxius meditari saltem affectum mei animi declarare. Omnium siquidem amicorum quos ab ineunte ætate divina mihi pietas contulit firmissime vos teneo principes, nec cujusquam alterius ut vestra dignatione et largissima humanitate me sentio obligatum; adeo ut cum hæc repeto, ruboris molestiam haudquaquam valeam evitare; atque unum ac singulare fessus reperio solatium, quod divina gratia, quæ me nihil hujusmodi merentem in tantum culmen societatis evehit, collatura sit ne in perpetuum erubescam. Quæso ne putetis me delinimentis fallacibus vobis illudere, quandoquidem tam sint apud me quæ leviter tango seria ut in eis digne explicandis quæsitæ laboret oratio. Cæterum utinam fallax fama vulgaverit in procinctu contra barbaros quosdam vestrorum graviter sauciatos, in quibus admodum dilectum nobis G. lethalibus confossum 164 vulneribus vix evasurum. Hinc vehementi dolore afflictus, opemque intercessionis cum fratribus meis continuans, super statu eorum cupio vestris litteris mature fieri certior. Ingenti quoque vestri cura sollicitor, cum vos inermes incaute in media discrimina prorumpere solitos recogito, in quæ juvenilem agilitatem vincendi rapit aviditas. Proinde benigna devotione suadeo ut, soia dispositione contenti, quæ tantummodo vestro proposito congruit, armatos exsequi permittatis quod instrumentis bellicis profitentur. Denique multum proficit qui prudentibus consiliis competenter sibi et aliis prospicit. Quare servate vos vestro loco, servate vos amicis, servate bonis omnibus, nec committatis quod mecum

(a) *Ad Odonem abbatem.* Corbeiensem, qui una cum Lupo interfuit synodo Suessionensi anno 853, episcopusque postea fuit Bellovacensis. Ad eum itaque jam episcopum extat epistola 127 Lupi.

(b) *Infaustum Faustum.* Reiorum Apollinarium episcopum in secunda Narbonensi, ut patet ex epistola sequenti.

(c) *Sublimitas virginalis.* Perstringit eos qui in tantum fastigium evehunt virginitatem, ut etiam nuptias damnent. Immodicus in hoc argumento fuit Hieronymus, durus etiam adversus unicum matrimonium. Et fuere qui legitimarum damnarent fœdera nuptiarum: in quos secutum est decretum concilii Gangrensis, quod et ipsum renovatum postea et in synodis posteriorum sæculorum. Callistus II in concilio Tolosano, quod anno 1149 habitum est, eos tanquam hæreticos ab Ecclesia pelli jussit, qui legitimarum damnant fœdera nuptiarum. Necessarium enim erat decretum illud adversus hæreticos

A plurimi lugeant. Emptionem ferri, quod propter messem erat difficillima, distulimus, parati in navem quam ædificamus vos recipere, nisi nautum recusetis auferre. Dirigite impendenti Septembri, si prius non fuerit opportunum, quemadmodum nobis convenit, fratres qui saltus partem assignent. (b) Infaustum etiam Faustum afferant, et responsa de omnibus quæ mandaveritis fideliter referant. Persica quæ pollicitus sum per cursorem, quem jam bene cognoscitis, misi. Ea si, ut vereor, voraverit, vel vi sibi erepta questus fuerit, extorquete precibus ut vel ossa tradat, nisi tamen et ipsa consumpserit, ut jucundissimorum persicorum sitis quandoque participes.

165 EPISTOLA CXII.

ITEM AD EUMDEM.

Charissimo suo Odoni, Lupus perpetuam salutem.

Nuper mihi litteras redditas si possem divinare a vobis ipsis quam ab alio compositas, conveniens forsitan reperissem responsum. Nunc ambiguo deterritus, quibus verbis uti valeam, quibusve sententiis, anxie quæro, ne apud vos metas moderationis excedam, quandoquidem vestræ personæ singulariter mihi consideratio jugiter sit habenda. Quis enim me ferendum judicaret, si vos, quibus præter gratias plurima imo omnia debeo, sinistrae suspicionis arguerem? Nam si alium scirem epistolæ auctorem, cohibito dolore doceri flagitarem quibus tandem modis fidei studium, aperire præciperet, qui litteras, ut ita dixerim, calamo in veritate tincto perscriptas, suspectas tam inverecunde fecisset. Ego enim nihil unquam de humanis rebus homini locutus sum verius, nihil amico revelavi purius, nihil retineri decrevi constantius. In rebus aliis libenter exercendi aut delectandi gratia admitto ridicula. Porro in professione amicitiae, contemplatione tanti tamque divini muneris, seria sola complector. Hinc quiddam acute de Persicorum numero inventum approbarem, si sic commendaretur (c) sublimitas virginalis ut non sperneretur humilitas conjugalis. Denique virginis filius non modo non damnavit conjugium, verum etiam ejus initium,

quosdam, qui tum docebant neminem in matrimonio constitutum posse salvari: quæ fuere semina hæreseos Albigensium. Contra Helvidius nuptias æquabat virginitati. Quod adeo ægre tulit Hieronymus, ut propter hanc excandescens, dum virginitati nimium favet, nuptias ad peccatum usque deprimere videatur, mulierem tandiu obnoxiam esse maledictioni et subjectam viri dominio innuens quandiu coitum appetit. Sed tamen Erasmus ex eo excusare contendit Hieronymum quod in initio libri adversus Helvidium testatus sit se non detrahere nuptiis, cum laudat virginitatem, ut hæc semper ad illam regulam sint accipienda quæ in hac causa durius dicta videbuntur ab Hieronymo. Ego crediderim Hieronymum, ut erat fervidi vir ingenii, audaciam illam Helvidii ferre non potuisse, atque adeo amore castitatis paulo longius esse progressum quam oportuit. Quo in genere disputationum semper vehementes fuerunt magni viri.

nuptias videlicet, (a) primo miraculo illustravit. Placet 166 itaque ac vehementissime virginalis integritas; sed non despicitur, ne ab ipso quidem Deo, conjugalis societas. Jam illud quam lepidum est quod recipi mecum in navem imponendæ vobis mercedis taxatione refugitis? Sed si vos necessitatis articulus, quod futurum arbitror, constrinxerit, quem offerentem tam insolenter repellitis, juste recusantem prospicite ne impudenter implorare cogamini. Verum ut gravitatem stylus repetat, strenue profligatos barbaros et ad internecionem cæsos vestra imo Dei virtute gaudeo, vosque ipsos et vestros ineffabiliter exulto discrimine liberatos, nec minus partim admonitos, partim expertos, tandem vos credere non temere fortunam nec sæpe tentandam. Pro G. reliquisquo in defensionem patriæ sauciatis non cessabimus preces fundere quousque vestra relatio parvitatem nostram sanitate illis restituta lætificet. (b) Faustum dirigi postulavi, non (c) quem refellit Augustinus, sed quem notat in Decretis (d) Gelasius. Vinum vobis mercandi curam deposueram, propterea quod desperabatis possibile vobis futurum ad nos destinare, nostrorum discordia et barbarorum impediende audacia. Quoniam vero recenti me sollicitastis admonitione, quanquam vindemiæ apud nos non est quantus jactabatur proventus, vincere sterilitatem anni labore contendam, si consilium quod vobis nuntius meus exponet placuerit. Illud autem quod pollicitus sum cum direxero, cognoscetis quanta proprietate intelligam indulgentiam Apostoli, qua se avidiores vini tuentur: *Modico vino utere* (I Tim. v.) Circumsepti enim conditionis necessitate, non aliud quam a me missum bibendi modum dedisse nomine 167 modici me sentire animadvertetis. Licet minaciter epistolam terminaverim, cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA CXIII.

AD LUDOVICUM ABBATEM.

Clarissimo abbatum Ludovico, Lupus præsentem et futuram salutem.

Non dubito ubertate divinæ gratiæ factum ut vestra sublimitas meæ humilitati dignaretur condescendere et me in qualicumque amicorum ordine numerare. Per vos enim et sæpe alias et proxime

(a) *Primo miraculo.* Hoc enim primum signorum fecit Christus Dominus in nuptiis Chananæ, ut scriptum est in capite secundo Evangelii secundum Joannem.

(b) *Faustum.* Itaque persuasum erat Lupo Fausti Reiensis opera non esse admodum sana; ideoque *infaustum Faustum* eum appellavit in epistola superiore. Melius mentem suam aperuit in epistola 412 et 428, in qua loquens de Fausti istius operibus Carolus Calvus admonet ne ei acquiescat erranti. Unde colligi ferme potest Lupum abbatem Ferrariensem esse auctorem Collectanei de tribus quæstionibus. Non video autem quonam modo Collectaneum illud esse possit abbatis istius, liber vero de tribus Quæstionibus sit alterius cujuscumque, presbyteri scilicet Moguntini. Vide etiam epist. 128 et Col-

intolerabili me incommodo divina pietas liberavit, cum molesta nimis et diuturna statio imponeretur, Vestris itaque innumeris et assiduis beneficiis me imparem credens et confitens respondere omnipotentem imploro, cujus munere tantam et in me et in omnes opis egentes estis benevolentiam consecuti. Cæterum homines mei frequentibus exhausti expeditionibus, audita protectione domini regis Britanniam versus, et denunciati olim placiti aliquam sperantes dilationem, poposcerunt ut vos consulerem ubi et quando vobis jungi deberem. Proinde vestra indulgentissima moderatio nostras metiens difficultates dignetur nobis litteris exprimere quandiu post præstitutum placiti diem tuto morari possimus, ita ut nec desimus placito, et aliquid spatii, vestro nos consilio regente, lucremur. Illud etiam ne fastidiatis subjungere, si absque periculo (e) piratarum navis nostra expensam vehens possit tenere cursum per Sequanam, et inde per confluentem 168 Isaræ usque ad (f) Credilium progredi. De vestra exoptabili sospitate super omnia parvitatem meam lætificate, meique benigne memores, bene semper valete.

EPISTOLA CXIV.

AD EUMDEM.

Clarissimo abbatum Ludovico, Lupus plurimam salutem.

Vestris frequentibus imo assiduis beneficiis obligatus doleo rebus me non posse rependere gratias. Propterea id proxime conatus sum litteris agere; nec ruboris mei angustias amplitudinis vestræ dignatio fastidivit. Unde, quod solum possum, ingenue fateor arctiori parvitatem meam debiti vinculo devinxistis. Hæc tam ingens vestra benevolentia et in me et in omnes, a quo solo infunditur, ab eo credo remunerabitur. Nos, qui vestri post Deum indigemus, continuis petitionibus æternæ illius retributionis augmenta præbemus. Positus in itinere comperi dominum regem ne tunc quidem quando constituerat ad vos reversum. Proinde dilationem flagitantibus hominibus meis, ut soleo ad præsidium consilii vestri confugio: quod sic quæso moderamini, quæ mihi agenda sint præscribentes, ut et ab offensa tutus esse valeam; et si in retun-

D lectaneum in fine.

(c) *Quem refellit Augustinus.* Id est Faustum Manichæum, adversus quem exstat insigne Augustini opus in libros xxxiii distinctum.

(d) *Gelasius.* Vide Notas ad epistolam 428.

(e) *Piratarum.* Id est Normannorum, ut supra diximus. Nam ii jam navigare cœperant adverso Sequana fluvio. Igitur id factum anno 851, ut patet ex Chronico Fontanellensi; in quo scriptum est, Normannos fuisse eo anno *in Sequana a tertio Idus Octobris usque Nonis Junii dies ducentos octoginta septem.* Vide Radbertum lib. iv Commentar. in Threnos Jeremiæ.

(f) *Credilium.* Oppidum in ora Isaræ fluvii, vulgo *Oise*, haud procul Chantiliaco, vulgo *Creil* hodie.

dendis aut opprimendis (a) barbaris, inspirante Deo, A
 efficax molitio statuitur, pro viribus meæ tenuitatis
 adjutor existam. Quantum cupio in perpetuum va-
 leatis.

169 EPISTOLA CXV.

AD ERCANR.

Ex Gu. et aliorum personis.

Reverentissimo præsulī Erc., G. H. et Ag. (b) epi-
 scopi et universa synodus (c) apud Murittum in Dei
 nomine congregata, perpetuam salutem.

Sanctitati vestræ gratias agimus quod, quanquam
 tardiuscule, tamen vestrum vicarium direxistis qui
 pondus deliberationem nostrarum nobiscum exci-
 peret, definiendisque rebus necessarium conamen
 adhiberet. Sed persona vestra apud simplices quos-
 que tantum amplius contulisset auctoritatis quan-
 tum præcedit (d) apice dignitatis. Proinde quia, pec-
 catis nostris merentibus, turbulentissimum tempus
 est, et tot sibi succedentibus annis, exuberante ini-
 quitate, defuit facultas celebrandi conventum, ac
 regis cor Deus ita mollivit ut nobis aliquam correc-
 tionis largiretur opportunitatem, momenta vero vitæ
 nostræ nullam sui transitus dilationem recipiunt,
 causam ipsius Domini nostri haudquaquam segniter
 debemus curare, nec nos ab executione officii,
 quod indigni suscepimus, ulla nisi (e) impossibili-
 tatis necessitate subtrahere: quoniam, ut scriptum
 est, *homo videt in facie, Deus autem in corde* (I Reg.
 xvi); *qui redditurus est*, ut alibi verissime dicitur,
unicuique secundum opera sua (Matth. xvi). Atque
 utinam supererogarem aliquid, ut ipse rediens
 optata mercede cumlaret. (f) Charitatis igitur.... C
Cætera desunt.

(a) *Barbaris.* Id est, Britannis: adversus hos enim
 expeditionem moliebatur rex Carolus, de qua hic
 agitur, ut patet ex epistola superiore. Vide episto-
 lam 83.

(b) *Episcopi.* Qui hic nominantur, hi sunt: Ercan-
 radus Parisiensis, Guenilo Senonensis, et Agius
 Aurelianensis. De eo autem qui littera II prænotatus
 est, non audeo pronuntiare. Audacior fuit is qui
 edidit supplementa Conciliorum Galliæ.

(c) *Apud Murittum.* Loci nomen, in quo celebrata
 est isthæc synodus, prodidit quoque editio Du-
 cheanii: nunc vero confirmatur auctoritate vetusti
 codicis, nam hoc loco fuit lacuna in editione Mas-
 soni. Recte autem existimat Labbeus locum illum
 fuisse in diocesi Senonensi, eumque esse quem
 Morettum hodie vocant. Nihil enim vulgatus in
 manuscriptis codicibus, quam ut litteræ o et u per-
 mutantur; ut ad Pseudoplauti Querolum notavit
 Petrus Daniel, et nos alibi monuimus. Itaque pro
Murittum, scribi quoque potuit *Murittum*. Synodum
 porro illam fuisse habitam anno 850 admonuit idem
 Labbeus.

(d) *Apice dignitatis.* Ob hoc nimirum quod episco-
 pus esset urbis regiæ. Reverentiam enim episcopis
 suis conciliant amplissimæ civitates, præsertim illæ
 quæ capita regnorum esse meruerint.

(e) *Impossibilitatis necessitate.* Quippe vetustis ac
 recentioribus regulis constitutum erat ut ne quis
 episcopus ad synodum vocatus adesse negligeret,
 nisi propter necessitatem imbecillitatis. Synodus ve-
 ro Agathensis etiam præceptionis regiæ excusationem
 admitti præcepit. Quare, nisi morbus ingens episco-
 pum peregre proficisci prohiberet, et si liberam illi

****
 170 nostri detrimenta, ubi aliquot discipuli bene
 jam instituti immatura morte decesserunt, compen-
 sare illorum eruditione qui vel in profectu positi
 suæ perfectionis augmenta desiderant, vel eorum
 qui felicibus indiciis spem sui profectus, pluri-
 mum id nobis cupientibus, jam dederunt, nimirum
 crederem me totius boni auctorem tam fructuoso
 promereri labore. Ut ergo particeps efficiatur do-
 ctrinæ memoratus puer, cui juste consulitis, li-
 centiam et litteras sui habet episcopi, perducatur
 ad nos dilectissimo Remigio iv Kal. Jul., et, gratia
 Dei opitulante, conabimur cum aliis illi quoque
 prodesse.

EPISTOLA CXVI.

FRATRIBUS EX COENOBIO (g) SANCTI GERMANI.

Sanctis patribus in monasterio beati Germani
 Deo excellenter militantibus, Lupus, socia congre-
 gatione Ferrariensi, copiosam in Domino salutem.

Semper quidem in cœnobiorum nostrorum ha-
 bitatoribus vera charitas viguit, sed nunquam tam
 certis indiciis ut nostro tempore sui magnitudinem
 declaravit; ac in nobis, si quid præter solitum
 exercuisset, suppressendum videretur, ne imme-
 moris beneficii exprobrationem nos formare aliquis
 æstimaret. De vobis liberum nobis est præsertim
 vera narrare ad divinæ laudis augmentum. Et quo-
 niam confidentius (h) experta asserimus quam audi-
 ta, a memetipso inchoandum decrevi, fidem propo-
 sitioni facturus. Cum proximo autumno insignis

171 rex noster Carolus (i) Autisiodorum venisset, et
 comitatus ejus proxima loca pene omnia occupasset,

conveniendi ad synodum facultatem non denegaret
 princeps, impudentiæ ac negligentiae notam incur-
 risset, nisi ad synodum accessisset. Sed hic tamen
 annotandum est episcopo de se asserenti quod ad-
 esse non possit credi debere; quod indicant hæc
 verba: *Homo videt in facie, Deus autem in corde*, id
 est mentiri potest episcopus, dum ait inevitabili se
 necessitate constringi ne ad synodum accedat. Im-
 ponere quidem potest hominibus, quibus sola viri
 facies nota est; at non item Deo, qui cordium scru-
 tator est. Cæterum *mendacio non convenit labia pollui
 sacerdotis*; ut in epistola 11 ad Alexandrum III scri-
 bit Arnulphus Lexoviensis.

(f) *Charitatis igitur.* Post hæc verba arbitror deesse
 unum folium in veteri codice. Cætera enim non
 cohærent, neque profecto pertinent ad hanc episto-
 lam synodicam. Scribit enim dein Lupus familiari
 cuidam suo, ut manifestum est. Itaque fragmentum
 istud epistolæ synodicæ distinximus a sequenti frag-
 mento. Illud interim admonemus, fragmentum istud
 postremum diverso caractere, eoque minutiori,
 scriptum esse in veteri codice; licet is quoque an-
 tiquissimus sit, et ejusdem haud dubie temporis.
 Quæ causa fuit ut superiores editores non animad-
 verterent hic defieri aliquid.

(g) *S. Germani.* Autissiodorensis, ut habebat editio
 Massoni.

(h) *Experta quam audita.* Juxta illud Plautinum:

Plus valet oculatus testis unus quam auriti decem.
 Qui audiunt, audita sciunt. Qui vident, plane sciunt.

(i) *Autisiodorum.* Caroli Calvi adventus ad civitatem
 Autissiodorensem contigit eo tempore quo Ludovicus

egentes hospitii vos potissimum adeundos credidimus. Nec spe nostra falsi, officiose sumus excepti; et publicum vestrum convictum regio famulatu nobis penitus adimente, quacunq̄ue hora elabi potuimus, nequaquam sensitur importunitatem nostram vobis oneri exstitisse. Postquam per charissimum propinquum Remigium et gratissimum auditorem meum Fridilonem sanctitati vestræ satisfecimus, ostendentes votum nostrum, quibus reniti non valebamus, mandata regis alio quam vellemus avertere. Discessuri, ne gratias quidem in conventu referendi copiam habuimus, quoniam moras omnes deferendæ (a) legationis impossibilitas auferebat. Unde in hac parte memoratos amantissimos fratres vicem nostram implere obsecravimus donec per nos id ipsum exsequi Divinitas largiretur. Ad hæc quæ supra retulimus, terrente (b) prædonum improbitate, ornamenta ecclesiæ nostræ occultanda curastis, nec ad id præstandum inventi estis difficiles. Quæ secum reputans dilectissimus frater noster S. et cum sibi tum etiam pluribus aliis nostrum multa benigne collata recensens, impendente, ut metuebamus, ruina nostri loci, quam et nostra peccata et piratarum vicinia minabantur, vos elegit, non apud quos peregrinaretur, sed intra quorum collegium admissus, vicarium nostri loci contubernium possideret. Verum id etiam alii postulaverunt, optantes, licet diversi, in monasteriis consistere quam cum majore suorum parte in villa versari. Quanquam igitur Deus incertum utrum sua pietate in perpetuum 172 subversionem nostri monasterii removerit, an aliqua latente causa ad tempus distulerit, tamen prædictus frater quod obtinendum conceperat perseveravit flagitare: quod utinam vobis annuentibus consequatur, ne simili casu coactus, ulteriora compellatur sectari! Supplicamusque ut eum apud vos consistentem pie foveatis: quia meorum laborum diu particeps fuit, et pro sua probitate ac strenuitate semper gratus omnibus rex Germaniæ ingressus est in regnum Caroli, non velut hospes, sed ut hostis; ut patet ex Herico monacho in libro II de miraculis sancti Germani Autissiodorensis cap. 8, 9, 10. Istud porro accidit desinente anno 858, ut docet auctor Annalium Fuldensium. Vide Sirmondum in notis ad Capitula Caroli Calvi, tit. 23.

(a) *Legationis*. Cum anno, ut diximus, 858 Ludovicus rex Germaniæ regnum Caroli invasisset, afflictæ ex eo valde fuere res Caroli, adeo ut coactus fuerit fugæ se dedere, et in Burgundiam secedere. In hac calamitate pene de principe factus exsul, legatum aliquo misit Lupum, fortean in Germaniam; ut quoniam illic per multos annos fuerat, adeoque et Germanicæ linguæ gnarus erat, de injuria Caroli quaeretur adversus Ludovicum. Et quoniam ea tempora promptis remediis indigebant, abire statim jussit Lupum, ne data quidem licentia amplectendi monachos sancti Germani. Adeo quippe afflictæ erant res Caroli ut non aliis artibus reparatæ videantur quam propter imprudentiam Ludovici, ut patet ex Annalibus Fuldensibus. Neque enim assentior Cellotio, qui Ludovicum ab injusto bello manum retraxisse putat propter episcoporum admonitiones: quod colligere se putat ex Annalibus Bertinianis. Eorum tamen Annalium auctorem paria sentire cum eo qui scripsit Annales Fuldenses si affirmavero, non existimo me a

et universaliter utilis est judicatus. Præterea vestræ sanctitati plurimum confisi, ausi sumus fratrem Bernegaudum, rudem adhuc monachum, roganti vestræ paternitati dirigere, vestræ voluntati obsecutorum, et in suo proposito perfectiorum exemplis atque doctrina studiosius confirmandum. Exiguitatis nostræ benigne memores optamus vos valere feliciter.

EPISTOLA CXVII.

(c) AD ANSBOLDUM.

Reverentissimo A. abbati et universis fratribus ejus, Lupus et omnis Ferrariensis cœnobii societas in Domino salutem.

Asperrimis difficultatibus evictis, gaudemus vos tandem aliquando gratia divina loco proprio restitutos. Nec illud non libenter accipimus, quod nostram in vos pronam voluntatem pio affectu jucundisque sermonibus prosequimini, quanquam longe plura atque majora vobis præstita cuperemus. Tribulationes nostras partim dolenter audistis, partim anxii aspexistis; sed eas, temperante vel penitus auferente 173 Domino Deo nostro, cum vestro commodo vobis vestrisque qui nos adierint desideramus usui esse ac sincerissimæ voluptati. Ut igitur familiaritas olim inita uberiori proficiat incremento, in occidua plaga recuperatæ facultates fuerint adjumento dum excursus et recursus per nos quæ utrinque gerantur aperiet. Cupimus vos nostri benigne memores semper valere feliciter.

EPISTOLA CXVIII.

AD HERARDUM EPISCOPUM.

Reverentissimo Turonicæ Ecclesiæ antistiti Herardo, Lupus et Bethlehemitici cœnobii unanimitas plurimam in Domino salutem.

Quemadmodum scribere dignati estis, divinitus cum exiguitate nostra familiaritatis fœdera sociastis. *Charitas* enim, ut scribit Apostolus, a Deo est (I Joan. VII), quæ maxime in his eminent qui sincera vero recessurum.

(b) *Prædonum*. Haud dubie Normannorum, qui tum pervenerant in diocesim Senonensem. Itaque Lupus ornamenta monasterii Ferrariensis miserat ad monachos Autissiodorenses, velut ad locum tutiorem, illic occultanda.

(c) *Ad Ansboldum*. Codex vetus habebat, *Ad Ansb. tantum*. Editio autem Massoni, *Ad Ansboldum*. Quoniam vero is in epistola 69 vocatur *Ansbaldus*, et apud Massonum facili litterarum permutatione *Ansbaldus*, rursus in epistola 10 *Ansboldus*, apud Massonum denique *Ansboldus*, et ex iis constat eum fuisse monachum sub Marcwardo abbate Prumiensi, eapropter facile adducor ut credam eum esse qui Prumiensis abbas fuit post Marcwardum et Eigilem. Regino: *Anno Dominicæ Incarnationis 860 Egil abbatiam Prumiensem sua sponte dimisit; et Auspaldus [legendum Ansbaldus ex Trithemio in Chronico Hirsaugiensi ad annum 860] in regimine, successit, vir omni sanctitate et bonitate conspicuus*. Itaque ex hoc etiam loco habemus Lupum nondum obiisse anno 860 cum ad Ansbaldum jam abbatem scribat. Ex iis porro quæ sequuntur apparet Ansboldum monasterio pulsum, tandem vero restitutum: quod indicat hanc epistolam scriptam esse aliquanto tempore postquam Ansbaldus regimen monasterii Prumiensis susceperat.

amicitia fœderantur. Utinam autem vel orando spiritaliter, vel obsequendo sæculariter, aliquid vobis conferre possemus! Profecto nostram in vos voluntatem fideliter aperiremus, quod in charissimo nobis fratre T. declaramus, quem secundum petitionem vestram ad regendos monachos in cella Roclena concedimus: qui cujus momenti apud nos sit, ex officio quod laboriosissime gessit facile est æstimare. Supplicamus autem sanctitatem vestram ut eum assidua pietate foveatis, sentiatque paternum in vobis affectum, cujus dulcedine semper inter mundi amarissimas molestias recreetur.

174 EPISTOLA CXIX.

(a) AD ÆNEAM EPISCOPUM.

Charissimo suo Æneæ, Lupus æternam salutem.

Doctrinæ studiosissimo regi nostro, quemadmodum vobis post alia intentionem meam aperui, quod liberalium disciplinarum laborem recolendo, et alios instituendo, favente totius boni auctore Deo vellem repetere, si otium ipse habiturus præmii communionem sua indulgentia concessisset, quod votum meum sereno vultu sermonibusque blandis amplexus ut ad effectum valerem perducere se curaturum promisit, id vobis continuo significandum credidi, ne oblata occasione nesciretis ad tantæ rei adnsum quibus esset invitandus alloquiis. Me vero monasterium ingredientem tristis excepit nuntius, ostendens Hildegarium vestrum, qui neptem meam habebat in conjugium, decessisse. Unde proprio affectu et propinquorum utriusque lineæ impulsu asserentium me apud vos plurimum posse, sanctitati vestræ has litteras destinavi, supplicans ut filio ipsius, super quo postulavit, concedere dignemini (b) beneficium tutorem vero, qui et moribus vestris congruat et (c) militare obsequium exigat, laudabili prudentia statuatis. (d) Relicta memorati viri ejusque propinqui decenter vos, si obtinero, venerari studebunt; Deus autem,

(a) *Ad Æneam.* Episcopum Parisiensem. Vide epistolas 98 et 99.

(b) *Beneficium.* Non quidem ecclesiasticum, sed feudale. Nam vassallo mortuo, beneficium redit ad domnum feudi. Feudum autem simpliciter postea dictum est, quod tum beneficium dicebatur.

(c) *Militare obsequium.* Nimirum ratione feudi. Neque enim frustra dominus concedebat beneficium. Itaque quoniam is, pro quo beneficium petebatur, puer erat, rogatur Dominus, ut talem ei tutorem creet, qui incumbentia beneficio onera exsequi possit. Tutor ergo gerit hic quoque vices pupilli sui.

(d) *Relicta.* Id est vidua.

(e) *Ad Arduicum episcopum.* Vesontionensem, cujus crebra passim mentio apud Hincmarum, qui concilio Tullensi apud Saponarias interfuit anno 859, itemque anno sequenti concilio Tullensi apud Tusiacum, anno demum 871 concilio Duziacensi. Ejus mentio exstat apud Flodoardum lib. III, cap. 20. Hic interim admonendum est, nunc primum restitutum esse nomen istius episcopi in hac epistola Lupina. Cæteræ enim editiones habebant, *Ad Arbricen. episcopum*; prorsus ineptissime. Hanc emendationem, ut plerasque alias, debemus codici manuscripto.

(f) *Prædonum.* Normannorum; ut diximus ad epistolam 116.

(g) *Vulfado.* Abbati Resbacensis monasterii in diœ-

aliis etiam bonis suffragantibus meritis, in eorum collegium aggregabit quibus pollicetur: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v). Cupio vos valere feliciter.

175 EPISTOLA CXX.

(e) AD ARDUICUM EPISCOPUM.

Desiderabili pontifici A., Lupus et fratres ejus monachi sempiternam salutem.

Suspensi ad benignissimas promissiones vestras, tempus frustra fluere dolemus, cum infestationes (f) prædonum non possimus non habere suspectas. Proinde ut vestrum acceleretur votum, nostrumque depellatur periculum, suppliciter imploramus ut propter cælestem retributionem ipsi dignemini ad aliquem locum fatigari quo non sit mihi et quibusdam fratribus impossibilis accessus; ut et vos nobis exponentibus nostram necessitatem, et nos vobis aperientibus vestram voluntatem, plene valeamus cognoscere. Cum loco autem diem mensis exprimate, ne dubieiate aliqua confundamur. Cupimus vos valere feliciter.

EPISTOLA CXXI.

AD VULFADUM ABBATEM.

Unanimi suo (g) Vulfado, Lupus omnimodam salutem.

Fama vulgavit adventum regis aliter futurum quam fuerat ab eo dispositum. Causas igitur hujus immutationis, et quo tandem tempore venturus sit, aut ubi interim moraturus, familiaribus litteris aperite, ut ex eis quid mihi agendum sit, inspirante Dei favore, valeam æstimare. Relatio enim cursoris fidem non invenit, quoniam frequenter evidenti mendæcio maculatur. Valet.

176 EPISTOLA CXXII.

AD GERHARDUM.

Præcellentissimo (h) duci G. et clarissimæ (i) conjugii ejus B., Lupus præsentem et futuram salutem.

ceci Meldensi, qui anno 862 interfuit synodo Pistensi una cum Lupo nostro. Unde illud quoque colligere possumus, Lupum nondum fuisse mortuum anno 862.

(h) *Duci G.* Id est Gerardo, eidem qui comes vocatur in epistola 81. Solemne id per eas tempestates, ut viri principes, interdum comites appellarentur, interdum vero duces. Hinc factum ut Bernardus comes, qui Septimaniæ Marçæque Hispanicæ præfectus erat sub Ludovico Pio, nonnullis in locis vocetur comes, in aliis vero dux, et apud Nilhardum et continuatorem Aimoini. Sic in Præceptis Lotharii regis pro monasterio sancti Petri Rodensis in diœcesi Gerundensi, et pro monasterio sancti Genesii in diœcesi Helenensi, Guifredus, qui passim alibi vocatur comes, dux dicitur, et quidem pagi Rossilionensis. Sic Vivianus, qui sub Karolo Calvo floruit, interdum comes vocatur, interdum vero dux; ut observavimus ad epistolam 86. Revera autem Gerardus, qui hic apud Lupum dux vocatur, erat comes in partibus Burgundiæ.

(i) *Conjugii ejus B.* Hæc fuit scriptura veteris codicis, quæ admodum sana est, nam editio Massoni immensum aberraverat, in qua scriptum fuit. *Conjugii ejus Bil.* Conjux enim Gerardi comitis, ad quem scripta est isthæc epistola, Bertha vocabatur, citra omnem controversiam. Illius autem mentio exstat apud Flodoardum lib. III, cap. 27. ubi recensens epistolas ab Hincmaro Remensi ad diversos scriptas,

Semper insignis fama de probitate vestra bonos quosque lætificavit: sed nunc in omnium notitia uberius effloruit, cum eadem probitatem vestram successu profuturo Christianis omnibus divinitas comprobavit. Illi laudes, illi gratiæ, illi exquisita præconia, quo auctore hostes molestissimos partim peremistis, partim fugastis. Cum vero quæ primo polliceri, postea promittere dignati estis largiti fueritis, conabimur gratias cumulare. Cæterum, quod diligenter scrutamini, noveritis monachum et discipulum meum Ad. nunquam a nostro monasterio au- fugisse, sed ad petitionem beatæ memoriæ Marwardi Abbatis ex Prumia aut (a) Proneam a nobis eum honeste directum, et cum illo aliquandiu conversa- tum, quorundam invidiosorum vitasse insidias, et inde (b) discendi studio et quietis amore in urbe Lug- dunensium constilisse. Reverentissimis autem viris Remigio memoratæ urbis Metropolitano et H. Gra- tianopolitano instanter postulantibus, et conversatio- nem memorati fratris laudantibus, quanquam olim meam verbis habuisset licentiam, etiam regulares litteras accepisse; quæ prolatae quid de eo sentiam fidei relatione fatebuntur. (c) Litteras etiam eum eccle- siasticas habere a venerabili episcopo nostro Gueni- lone certissime scio, nec impedire aliquid 177 si Deus eum vocat, quo juste ejus infirmari possit electio. Bene apud nos conversatus est. Quo pluri- mum indiget Ecclesia, idoneus est ad docendum, regularibus et pontificalibus fultus est epistolis, pro- genitorum nobilitate ornatur. In sancto proposito, judicio prædictorum antistitum inter quos degit, de- vote perdurat. Quid restat nisi ut quod sanctis præ- sulibus Deus inspiraverit fiat? Quid autem mirum si aliquando asperius aliquid super eo locutus sum? Illud culpa fuit inimicorum ejus impudenter falsa vulgantium. Istud quod nunc litteris alligo meum est judicium constanter prius visa et postea comperta narrantis. Cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA CXXIII.

AD ANSBOLDUM.

Charissimo suo Ansb. Lupus indeficientem sa- lutem.

ejus etiam meminit, quæ ad Bertham istam scripta est: « Berthæ uxori Gerardi comitis pro rebus Ecclesiæ sibi commissæ in Provincia sitis, quas eidem Gerardo tuendas atque ordinandas commiserat, petens ut ipsa strenua sit interventrix apud conjugem suum pro rebus eisdem. »

(a) *Aut Proneam.* Ego sic existimo, delendas esse voces illas, quas additas puto vitio librarii: qui cum non intelligeret, quid esset Prumia, dubitaretque ab legendum foret *Prumia*, aut *Proneam*, utrumque po- suit; ut eruditus lector eam lectionem præferret, quæ verior esse probaretur. Id enim frequenter acci- disse veteribus librariis admonuimus ad librum iv Salviani de Gubernatione Dei. In editione porro Massoni, pro *aut Proneam*, scriptum est, *aut perpe- ram*, fœdissimo errore. Vide supra in Notis ad epi- stolam 3.

(b) *Discendi studio.* Nota Lugdunensis civitatis fama ob studium litterarum. Unde illud Juvenalis:

Palleat ut nudis pressit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad arau.

A Vehemens ac generalis necessitas, ut comperistis, abduxerat; ac propterea nequivimus, quemadmodum interque nostrum cupiebat, dum revertemini, fido recreari colloquio. Erit autem divinæ gratiæ istud quandoque compensare dispendium. Interim since- ritate amoris probabiliter delectemur. Cæterum red- itæ sunt nobis dudum litteræ diem ingressus vestri in monasterium ostendentes: quibus in conventu recitatis, et ab omnibus merito collaudatis, rescri- psimus quæ nobis consequentia videbantur. His autem recentibus inspectis, intelleximus illas necdum vobis fuisse 178 perlatas. Nunc vero, id est Nonis Martii, vos eadem habere opinamur, atque ideo quæ continentur eisdem otiosum esse repetere. Fra- tres omnes affabiliter salutate; et ut pro nobis, utpote sibi devotissimis, orare dignentur, suppliciter obtinete. Optime vos valere optamus.

EPISTOLA CXXIV.

AD GUENILONEM EPISCOPUM.

Reverentissimo Gueniloni pontifici, Lupus præ- sentem et futuram salutem.

Non est mirum si vos tandiu (d) metropolitanus epi- scopus mendacio fefellit, quando David nequam ser- vus verisimili figmento ad horam decepit. Præ- diorum quibus donatus fuerat medietate servus ille multatus est. Episcopo vero timendum est ne pro- missionum cælestium integritate privetur, cum, teste sapientissimo Salomone, eum detestetur ani- ma Dei *qui seminat inter fratres discordias* (Prov. vi). Et hoc et omnia quæ ab imprudentibus velut lædio et impossibilitate contemnenda ducuntur facillime C judicii exitum sortientur, cum tanta evidentia in me- moriam cuncta revocabuntur ut nec auctores ma- lorum purgare objecta imo declarata conentur, nec ulla rationalis creatura inde dubitare prævaleat quæ Creatoris æquitas omnibus proposuerit cogno- scenda. Ibi, nisi satisfecerit, eum trepidare frustra videbitis, quem vera referre ut homo falsi credi- distis. Quomodo enim tantæ possem effici pravitalis ut depositionem ejus cuperem cujus acceperam divinitus consecrationem? Testem eum 179 secu-

Vide illustrissimum virum Petrum de Marca ar-chiepiscopum Parisiensem, in libro de Primatibus, § 105.

(c) *Litteras ecclesiast.* Sic vocat litteras quibus We- nilo monacho illi licentiam tribuerat proficiscendi in alienam dioccesim. Nam alias id non licebat. Vide Notas ad epistolam 102.

(d) *Metropol. episcopus.* Herardus nimirum Turo- nensis, ut dixi. Nam huic demandata cura est adeundi Wenilonem ad eumque referendi mandata synodi. Sed quoniam tum Herardus in morbum incidit, Ro- bertum Cenomanensem episcopum vice sua misit, qui legatione pro se fungeretur apud Wenilonem, ut patet ex commonitorio ipsius Herardi ad Wenilonem. Et haud dubie Herardus viva voce per Robertum significavit Weniloni per Lupum abbatem Ferrarien- sem non stetisse quin Wenilo deponeretur. Is ergo de hoc facinore et perfidia, si vera forent quæ jace- rentur, conquerendi sibi justam subesse causam scripsit ad Lupum: qui, ceu antea diximus, se purgare studuit apud Wenilonem.

rus facio cujus experiemur uterque iudicium quoniam postquam præesse cæpistis, et dignati estis me in familiaritatem assumere, semper optavi vos et in sanctitate proficere et dignitate augeri; et si, meis rebus integris, sinistrum aliquid, quod Deus avertat, vobis contigisset, paratus sui opem ferre pro viribus et me amicissimum modis omnibus evidentissime comprobare. Quod si me perfidiam incurrisse recolerem, tantum scelus negatione non tegerem, sed confessione simplici veniam obtinere conarer. Nam cui vel parum sacras intuenti litteras non ultro ac sæpissime occurrat: *Qui parat focem proximo suo. incidet in eam* (Prov. xxvi; Eccl. x; Eccl. xxvi). Hæc quam vera sint utinam aperiat in præsentem qui, omni ambiguitate remota, patefaciet in futuro, ac me in hac parte penitus innocentem insolubilem familiaritatem vestram ad utilitatem utriusque tribuat obtinere! Quod aliunde compereram, vosque dignati estis mandare, si Deus annuerit, dominus rex fiet nobis vicinus: post cujus digressum, si vobis placet, ut primo fieri potuerit, desidero congruo utriusque loco vos adire et sequestrari Spiritus sancti gratia recuperare amicitiam quam spiritus maligni malivolentia aliquantulum perturbavit. Tunc etiam referre poterò quid super fratre Bernegaudo santi Germani monachi annuerint, quidque solum absque nostro damno præstare valeamus fugitivo nostro, qui nuper clementiam vestram precibus inquietavit. Exiguitatis meæ memores semper cupio vos valere feliciter.

(a) *Folcrico*. Tricassium episcopo, qui variis per ea tempora conciliis Gallicanis interfuit. Factus est autem episcopus post Prudentium; qui, ut scriptum est in Annalibus Bertinianis, obiit anno 861. Ergo hinc quoque habemus Lupum non esse mortuum ante annum 861, cum ad Folcricum scribat.

(b) *Aliquam insulam*. Sitam haud dubie juxta Oscellum, ut patet ex Aimoino in libro secundo de Miraculis sancti Germani episcopi Parisiensis cap. 10: « Nortmanni vero apud eundem locum qui dicitur Oscellus, in quadam Sequanæ insula residentes, Parisius sæpe, dum prorsus placebat, navali excursu veniebant. » Eiusdem meminit et Carolus Calvus in Proclamatione adversus Wenilonem.

(c) *Pagani crudelissimi*. Id est, Dani, qui tum adversus Nortmannos intra Galliam gerebant bellum, iisdem postea sociati, ut dicitur statim.

(d) *Melleduni*. Oppidum est in diœcesi Senonensi, ad Sequanam fluvium, vulgo *Melun*. Itaque hinc discimus oppidum illud fuisse combustum a Nortmannis in priore adventu; nam hæc irruptio, de qua hic agitur, secunda tantum fuit. Prior contigit anno 851, ut ad epistolam 113 dictum est; posterior anno sequenti, ut patet ex Chronico Fontanellensi: « Anno 852; classis Sydroc et Godefridi ducum Danorum 7. Idus Octobris Sequanam ingreditur, et usque Augustodunas accedit. » Epistola ista scripta est ad Folcricum Tricassium episcopum, qui anno 861 ad eam cathedram pervenit. Itaque iste paganorum accessus ad Melledunum intelligi non potest de secunda Nortmannorum irruptione, quam contigisse docuimus anno 852, mense Octobri. Veram autem istius epistolæ epocham colligere possumus ex Annalibus

180 EPISTOLA CXXV.

AD FOLCRICUM.

Ræverentissimo præsuli (a) Folcrico, Lupus temporalem et æternam salutem.

Affluentiam gratiæ divino munere vobis indultam litteris comprehendere placuit ac laudem illius qui dedit et ad condemnationem avaritiæ commendationemque invictissimæ charitatis. Nam cum (b) aliquam insulam Sequanæ (c) pagani crudelissimi piratæ applicuissent, quæ sita est sub (d) Melleduni oppido ab (c) aliis recens exusto, et (f) eorum viciniam nobis, ut erat, periculosissimam, nisi Dei miseratio subveniret, duceremus, nec in monasterio consistere audebamus, nec quo migrare possemus, depressi ærumna tantæ calamitatis, inveniebamus. Inter hæc, cum me graviter ægrotantem visitatum venissetis, ac nos ingenti exterritos metu offendissetis, illico absque ullo deliberationis tædio nostrum exonerastis pudorem; et prævenientes nostram supplicationem, obtulistis (g) prædium Aquense, dominationis vestræ præcipuum, in quo totius malitiam temporis vitaremus, tenendæ nostræ professionis opportunitate non penitus destituti. Præterea largissimam humanitatem vos præbituros vix credibili benevolentia ostendistis. Hinc incomparabili consolatione per vos ultro nobis divinitus oblata, præsertim in tam immani discrimine, quid faceremus, conati sumus, ut par erat, Deo et vobis saltem gratias referre. Sed, succumbente ingenio, nequivimus eas digne mente concipere, 181 nedum ore proferre. Ergo attoniti, abundante ubique iniquitate, et refrigescente charitate multorum, admirati sumus diebus nostris aliquem repertum qui cum tantorei

Bertianis, in quibus hæc leguntur ad annum 861: « Dani, qui pridem Morinum civitatem incenderant, de Angliis revertentes duce Welando, cum ducentis et eo amplius navibus per Sequanam ascendunt, et castellum in insula quæ Oscellus dicitur a Nortmannis constructum eosdem Nortmannos obsident. » Infra: « Interea Danorum pars altera cum sexaginta navibus per Sequanam in fluvium Tellas ascendunt, indeque ad obsidentes castellum perveniunt, eorum societate junguntur. Obsessi autem famis inedia et miseria omni squalore compulsi sex millia libras inter aurum et argentum obsidentibus donant, eisque sociantur, et sic per Sequanam usque ad mare descendunt, quos imminens hiems ingredi mare prohibuit. Unde se per singulos portus ab ipso loco Parisius usque secundum suas sodalitates dividunt. D Welandus autem per Sequanam usque ad castrum Milidunum cum sociis suis ascendit. Castellani vero cum Welando filio Fossatis monasterium occupant. »

(e) *Ab aliis recens exusto*. Id est, a Nortmannis. Et oportet incendium istud contigisse paulo antequam epistola ista scriberetur.

(f) *Eorum viciniam*. Danorum nimirum ac Nortmannorum. Quidni enim idem auderent in monasterio Ferrariensi quod in Fossatensi facerent? Nam Welandi filius monasterium Fossatense tum occupavit, ut dictum est.

(g) *Prædium aquense*. Id est villam Agnensem, 16 M. P. ab Augusta Tricassium, vulgo *Aix en Oth*, quod in ea provinciæ parte sita sit quæ vocatur *le pays d'Oth*.

familiaris detrimento et imminutione indigentibus subveniret. Nimirum hoc fuit a fratribus necessitatem patientibus non claudere viscera, hoc fuit episcopallyter compati, hoc postremo charitatem implere. Verum quoniam exuberans Dei nostri clementia, tegens indulgentia innumeras maximasque culpas nostras (a) minas prædonum, quibus, vastatis longe lateque celeberrimis locis, etiam sedem negotiatorum cappas se petituros jactabant subvertit, ac eos a nobis, quod utinam ab omnibus Christianis faciat, avertit, nec hac vice avulsi a nostro cœnobio cogemur peregrinari, optamus omnes, quasi concessio nobis usi beneficio, ut sit vobis tam copiosi boni salva merces repræsentanda a Deo, cum cœperit electos glorificare et (b) gratiam pro gratia reddere. Parvitas autem nostra pene . . . audita vestra liberalitate obligata, nunquam erit vobis ingrata . . . ad obsequendum paratissimam quibuscunque valuerit iudiciis confirmabit. Sit tamen Aquensis fundus tempore prælationis vestræ, quod Deus diuturnum esse concedat, nostro perfugio, si infelicitas similis acciderit, destinatus. Contineantur ædificia, hortus etiam diligentius excolatur, quod recte facere disposuistis. Agri ad hoc apti vitibus conserantur, acervi frugum justis laboris industria multiplicentur, ut et vobis suppetat quod de mone quotannis domesticis tribuatis, et quod opem quærentibus misericorditer largiamini, et si illo nos, quemadmodum formidamus, 182 peccatis nostris id exigentibus, ultima necessitas traxerit, latibuli nostri asperitas memoratis subsidiis leniatur. Quid autem velimus super his quæ a nobis dignati estis accipere cur quæritis? quare non aspiciatis quota portio sit nostræ servitutis, si vestro maximo beneficio conferatur? Ac ne hujusmodi, quam non ferimus, dissimulatione nos callide ampliora suspicemini eligere meditari, quæ cogitamus absque obscuritate exprimimus. Comperistis, quanquam locus noster Bethlehem, hoc est *domus panis* appelletur, panis nos penuriam cito passuros, nisi vestra aliorumque amicorum benigni-

(a) *Minas prædonum*. Goldastus, tom. I, *Rer. Alamann.*, pag. 197, hunc locum, quem ait esse corruptissimum, sic censet emendandum: « Minas prædonum, qui vastatis longe lateque celeberrimis locis etiam sedem nostram et otiatorum capas se petituros jactabant, subvertit, » etc.

(b) *Gratiam pro gratia*. Contra apud Tacitum in quarto Annalium libro: « beneficia eo usque læta sunt donec videntur exsolvi posse; ubi multum ante venere, odium pro gratia redditur. » Quo loco, vide eruditissimum virum Curtium Pichenum. Vetus epitaphium, Romæ in cœmeterio Callisti repertum, editum vero in postrema editione Romæ Subterraneæ, lib. III, cap. 22:

ALEXANDER. MORTUUS. NON. EST. SED. VIVIT. SUPER. ASTRA. ET. CORPUS. IN. HOC. TUMULO. QUIESCIT. VITAM. EXPLEVIT. CUM. VNTONINO. IMP. QUI. UBI. MULTUM. BENEFITII. ANTEVENIRE. PRÆVIDERET. PRO. GRATIA. ODIUM. REDDIT.

(c) *Majora poscimus*. Id est ex sæculari eruditione proficisci ait in epistola 68.

(d) *Adimebat*. Ita vetus codex. Nam editio Massoni habuit, *adjuvabat*; cui similis error exstabat etiam

tas suffragetur. Deinde pollicitationis veræ memores, potestis nos clientes vestros mense gratis alere dimidio, non sine usura quasi ex debito sustentare. Ac ne nos impudentiæ, imo stultitiæ, arguatis, recolite rhetoricæ a nobis non improbari peritiam, quæ instituit ut cum minora impetrare disponimus, (c) majora poscimus, Cupimus vos valere feliciter et vestræ dignitatis eminentiam honestis jugiter moribus et sanctis actibus exornare.

EPISTOLA CXXVI.

AD GUENILONEM.

Reverentissimo pontifici Gueniloni, Lupus præsentem et futuram salutem.

Sanctitatis vestræ litteris alacriter paruissem, nisi votum meum molestia corporis impedisset. Nam, cum post diuturnas et asperas hujus anni ægri tudines bene revelascerem, subito tussim incurri, 183 quæ meatus obstruens, pene totam mihi spirandi facultatem (d) adimebat. Hinc factum est ut multum sanguinis detraherem, maximamque imbecillitatem contraherem. Proinde nusquam a deo progredi donec quietis ac medicamentorum imo Divinitatis ope mihi quantulacunque sospita reformetur. Unanimis tantum vobis in omnibus supplicabo, et ad idem agendum fratres meos hortabor, ut Deus inspiret vobis consilium quo generaliter prositis omnibus Christianis; ne peccatum injustitiæ, quæ nos jam miseros fecit, in damnationem pertrahat sempiternam. In diebus pontificatus vestri ad tantam libertatem (e) vitia proruperunt, ut vindicata impunitate a pertis quibusque nec Deus, nec rex, nec episcopus timeatur. Quid moramini? Quid ultra expectatis? Aut Deus vestra industria et auctoritate ad æquitatem reducet res humanas; aut hæc malorum incrementa, post inauditas contumelias, pene omnes, qui pauci remanserunt, oppriment innocentes. Videtis quia secundum beatum Isaiam, *qui recedit a malo, prædæ patuit*. (Is. LIX). nec tutus quisquam contra violentiam raptorum est, nisi qui viribus prævalet, aut in eorum conces-

in epistola 416, in qua pro *adimente* scriptum fuit *adjuvante*. Eadem medicina adhibenda est Arnulpho Lexoviensi in epistola 52, ad Alexandrum III, in qua sic editum est: « Siquidem dignitas ecclesiastica regiam provehit potius quam adjuvat dignitatem. » Pro quo legendum est, *adimit*; ut recte monuit Juratus ad epistolam 490 Ivonis Carnotensis.

(e) *Vitia proruperunt*. Nimirum ob bella plus quam civilia quæ regnum hoc miserabiliter affligerunt. Tunc enim multa interdum in seipsis, multa in populo neglexerunt episcopi, multa negligere coacti sunt; ita ut in omnibus ordinibus, clericorum videlicet, monachorum, et laicorum, religio magnum detrimentum acceperit, et alii quidem per ignorantiam in interitum tenderent, alii vero longa licentia assuefacti, impune se peccare posse confiderent, ut scriptum est in canone secundo concilii Vernensis. Et eo processerat licentia sæculi, ut, velut impunitas proposito edicto promissa foret, nec Deum quisquam, nec regem, nec episcopos timeret. Itaque nec lenta remedia, nec segnes medicos expetebant illa tempora. Propterea Lupus hortatur Wenilonem, ut manum operi diligenter admoveat.

sit collegium, Cupio vos valere feliciter et parvitas meæ memoriam habere benignam atque continuam.

184 EPISTOLA CXXVII.

AD (a) ODON. PRÆSULEM.

Unice singulariterque dilecto præsuli Odoni Lupus plurimam salutem.

Maximis pluribusque vestris beneficiis adjutus, securus ad vos decurro, his etiam usus quæ per nuntios meos vos præbiturum esse mandastis. Verum, quia non misistis equum, nec idoneum qui (b) me exolutim ferret habebam, navi ad vos, si Deus vult, cursum tenebo. Ergo vestra indulgentissima pietas, quæ me gratis et ultro fovendum recepit, navi egressum ne patiatur durioris equi succussatura vexari. Locum ubi tendamus vobis vicinum et congrua equis pabula cum vestris, sicut mandare dignati estis, vos procuraturum non dubito. Cursor noster, donec veniamus (quod opinor futurum, suffragante Dei clementia, Kal. Junii), pauperis apud vos locum implevit: et, si permissus fuerit, observabit fragmenta, ne pereant; pocula etiam, ne gratiam amittant humore, siccabit.

EPISTOLA CXXVIII.

(c) AD DOMINUM REGEM.

Domino glorioso regi Carolo sincere fidelis Lupus.

Dudum (d) in urbe Biturigum quæsisistis de prædestinatione et libero arbitrio ac redemptione sanguinis Christi quid sentirem; et ego quæ in divinis litteris didiceram et in maximis auctoribus 185 inveneram vestræ majestati strictim aperui. Et quoniam

(a) *Ad Odon. præsulem* Bellovacensem in Belgica secunda. De eo multa mentio in synodis et scriptoribus illius ævi. Fuerat autem ante abbas Corbeiensis, ut ad epistolam 111 dictum est.

(b) *Me exolutim*. In manuscripto erat, *me exolutim ferret*; quod ita legendum arbitratus sum, *me exolutim ferret*, id est, eum equum de quo dubitari non posset quin me facile ferre posset. *Exolute*, pro *exolute*, id est indubie.

(c) Hanc epistolam, itemque sequentem, edidit Jacobus Sirmondus, Societatis Jesu clarissimum lumen, in calce libri de tribus Quæstionibus, ubi censet eas esse Lupi Ferrariensis. Edita porro antea fuerant in Belgio a Donato Candido, cum descripta ex veteri codice fuissent opera Antonii Grimberti, monachi Elnonensis. Titulus autem istius epistolæ in editione Sirmondi ita habet: *Servati Lupi ad Carolum regem*. In editione vero Belgica: *Ejusdem Lupi Servati ad Dominum regem*. Nos vero, cum intelligeremus editionem Belgicam propius accedere ad rationem scribendi illius ætatis, adeoque Lupi, titulum huic epistolæ fecimus, *Ad dominum regem*. Cæterum epistolas illas addi voluimus in fine epistolarum, velut in suo. Dubitari enim non potest quin sint Lupi, abbatis Ferrariensis.

(d) *In urbe Biturigum*. Assentior clarissimo præsi Mauguino, qui tum hæc contigisse putat, cum Carolus Calvus, post captam Tolosam, ad urbem Biturigum accessit anno 849 mense Decembri, ut tradit auctor Chronici Fontanellensis. Aberat ab ea urbe Lupus itinere tantum unius aut alterius diei. Itaque quoniam facilis erat accessus ad regem, illuc accessit. Carolus vero post solemnem exceptionem, ut Lupi verbis utar, *quæsit* haud dubie ab eo quid novi ferret. Ille vero habitam synodum deseruit in causa Britonum; tum, excitatas graves

(e) aliter videtur quibusdam, qui me putant de Deo non pie fideliterque sentire, ipso Deo, cui ab intelligibili ætate plurimum confisus sum, sensum et stylum meum regente, memoratas quæstiones, quas audacter multi ventilant, intelligenter pauci capiunt, breviter, veraciter perspicueque dissolvam. Neque enim longa disputatione vos tenere debeo aut in aliquo fallere aut obscuritatibus retardare, cum vestras occupationes in disponenda republica non ignorem, vobisque post Deum (f) fidem debeam singularem.

Deus Adam rectum condidit, ut sancta Scriptura docet, et originaliter in eo nos omnes rectos creavit. Hic parens humani generis, rectitudinem deserens naturalem, nullo cogente peccavit tam granditer ut et se ipsum perderet et in se omnes utroque sexu natos condemnaret. Deus ergo fecit excellenter bonam hominis naturam, sed eandem ipse homo vitavit miserabiliter per spontaneam culpam. Denique fuit Adam, ut ait beatus Ambrosius, et in eo fuimus omnes. Periiit Adam, et in illo omnes perierunt. Laudemus igitur Dei opificium. et cognoscamus culpæ nostræ nihil aliud deberi nisi supplicium. Sed Deus, cui præterita, præsentia et futura æque præsto sunt (ipse est enim qui est, nec scientiæ illius accedit aliquid aut decedit), cum sciret in Adam massam totius humani generis peccato corrumpendam, non abstinuit ab ea bonum suæ creationis, bene usus etiam malis, et ante constitutionem mundi elegit ex ea quos a debita pœna per gratiam liberaret, ut ait Apostolus: 186 *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem* (Ephes. 1), cæteros autem, quibus non

controversias de libero arbitrio, de prædestinatione, deque sanguine Christi. Quippe nonnulli aiebant liberum arbitrium sic homini redditum per Christum, ut nihil tamen homo vi liberi arbitrii possit absque gratia Christi; quosdam ab æterno prædestinatos esse ad gloriam, alios autem ad pœnam, ita ut id quod Deus se præscierat esse judicando facturum, haud dubie eventurum sit. Tertio, sanguinem Christi pro fidelibus tantum esse fustum, non autem pro infidelibus. Quarto, neminem salvari nisi per Christum, omnes autem salvari quocumque ipse voluerit, ac per hoc quicumque non salvantur, penitus non esse voluntatis illius ut salventur. Addidit haud dubie Lupus, ex ea occasione in partes distrahi ingenia hominum eruditorum. Erat Carolus talium curiosus. Itaque ex Lupo quæsit quænam ipsius in his quæstionibus esset opinio. Usus est Lupus facilitate Caroli; librumque ea de causa tum scripsit, anno nimirum 849, ut ipse testatur in initio ipsius libri. Sed is liber adversus illum concitavit odium plurimorum, qui ex eo collegerunt et in vulgus sparserunt Lupum de Deo non pie fideliterque sentire, et ostentandæ eruditionis causa recedere a receptis opinionibus. Ea de causa epistolam istam, quæ est apologetica et velut epitome quædam libri de tribus Quæstionibus, ad Carolum scripsit anno sequenti.

(e) *Aliter vid. quibusd.* Hincmaro nimirum Rhemensi, Pardulo Laudunensi, atque fortean aliis ut recte existimat idem Mauguinus.

(f) *Fidem debeam*. Recte ex hoc loco collegit idem vir clarissimus hanc epistolam fuisse scriptam a Lupo Ferrariensi: qui ea de causa fidem singularem Carolo debebat, quod monasterium Ferrariense situm esset in regno Caroli, cui idem monasterium munera militiamque debebat.

hanc gratiam misericordia impendit, in damnatione quam ipsi peccando meruerant justo iudicio dereliquit : et hoc modo, ut docet Apostolus : *Cujus vult miseretur, et quem vult indurat* (Rom. ix). Miseretur eorum quos assumit per gratiam, indurat illos quos per eandem gratiam non emollit, sed quamvis occulto, justo tamen iudicio derelinquit. Hi ergo quorum miseretur prædestinati sunt ad gloriam secundum illud Apostoli : *Quos præscivit et prædestinavit* (Rom. i), et appellantur vasa in honorem. Hi debent Deo totum quod sunt et quod habent; siquidem ejus bonitate facti sunt, cum non essent; ejus benignitate salvati sunt, cum perditii essent. Illi vero quos indurat, hoc est non emollit, qui in damnatione relinquuntur, quam originaliter vel actualiter meruerunt, dicuntur vasa in contumeliam, perfecta vel apta in interitum. Hi quod creantur, Dei donum est : quod puniuntur, malum ipsorum. Hos beatus Augustinus in multis libris et in eo quem fecit ultimum non dubitat dicere prædestinatos ad pœnam, non intelligens fatalem perditorum necessitatem, sed immutabilem relictorum desertionem. Logebat enim de Deo : *Si concluderit hominem, nullus est qui aperiat* (Job. xii); itemque : *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit* (Eccli. ii), illud etiam : *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis* (Psal. lxxx). Et, ut opinor, dirigebat eum in hunc sensum illud maxime testimonium de Deo qui fecit quæ futura sunt. Cui et dicitur : *Reddes unicuique secundum opera sua* (Psal. lxi). Quod nimirum facturum est omnibus, nisi quos fecerit **187** beatos remittendo iniquitates eorum et tegendo peccata. Qui gratiam ipsius Dei summis efferentes præconiis dicere possunt, non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Consentiant Augustino verbis aliis Hieronymus et Gregorius, eodem autem vero Beda et Isidorus. Quod ex ipsis auctoribus, si vestræ placuerit celsitudini, facile potero demonstrare.

Liberum sane arbitrium in bono quod contempsit primus homo peccans perdidit, in malo autem quod elegit retinuit. Quemadmodum vero, si velit quis, vel subtrahendo sibi cibum se potest perimere, peremptum autem non potest vivificare, ita potuit homo voluntate delinquens usum in bono liberi arbitrii perdere, sed id, etiam si velit, non potest suis viribus resumere. Non erit igitur in bono liberum illi arbitrium, nisi fuerit divina gratia liberatum. Dominus Jesus sciebat, ut scriptum est, *quid esset in homine* (Joan. ii), id salubriter aperiens, *Sine me, inquit, nihil potestis facere* (Joan. xv), nihil scilicet boni. Nam ipse mali auctor et cooperatus esse non potest, qui, ut Joannes ait Baptista : *Agnus Dei est, qui tollit peccata mundi* (Joan. i), et quæ scilicet facta sunt, et ne fiant. Item alibi Dominus : *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis* (Joan. viii). Sanctus Cyprianus, martyr gloriosissimus et doctor suavissimi-

mus, bene expendens verba Apostoli : *Quid habes quod non accepisti? quid gloriaris quasi non acceperis?* (I Cor. iv) statuit in nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit (a). Unde bona quoque voluntas præparatur a Domino, ut memoratus Apostolus docet. Deus est qui operatur in nobis et velle et perficere opus bonæ **188** voluntatis; propter quod subjungit, *et perficere pro bona voluntate* (Philip. ii). Ipsam etiam bonam cogitationem a Deo nobis esse doctor gentium manifestans, *Non quasi sufficientes simus, inquit, cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est* (II Cor. iii). Dei gratia nos prævenit, propter quod scriptum est : *Deus meus, misericordia ejus præveniet me* (Psal. lviii, ut bona velimus et inchoemus. Dei gratia nos subsequitur, ut scriptum est, *et misericordia tua subsequetur me* (Psal. xxii), ne frustra velimus et cœperimus. Hæc principaliter Dei sunt, ut præmissis testimoniis claudit, et consequenter nostro, quia voluntate a nobis fiunt. Et scriptum est : *Domine, pacem da nobis, omnia enim opera nostra operatus es nobis* (Isa. xxvi). Reatus quidem peccati in baptisate solvitur, sed conflictus ejus propter exercendam fidem servatur, ita ut adjutorio Dei semper et comprimendis vitiis et obtinendis virtutibus egcamus. Hoc et unusquisque Deo pie militans in semetipso sentit, et Apostolus, jam Christi sacramentum consecutus, sic humiliter confitetur : *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ et captivum me ducentem in tege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii). De libero arbitrio concorditer ita senserunt quicumque mentem divinorum eloquiorum probabiliter perceperunt.

Postremo quos redemerit Dominus sanguine suo evangelica lectione colligitur apud Matthæum : *Bibite, inquit Dominus, ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (Matth. xxvi). Apud Marcum : *Hic est sanguis meus Novi Testamenti, 189 qui pro multis effundetur* (Marc. xiv). Apud Lucam vero : *Hic est calix Novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur* (Luc. xxii). Duo ergo evangelistæ ponunt *pro multis*, unus *pro vobis*, quia et discipuli multis annumerantur, nullus pro omnibus: Et ne id ergo temere scrutatus existimer, sanctus Hieronymus, explanans locum Evangelii : *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis* (Matth. vii), quando, inquit, formam servi accepit, ut pro mundo sanguinem funderet, et non dixit dare animam suam redemptionem pro omnibus, sed pro multis, id est, pro his qui credere voluerint. Qua expositione juxta fidem catholicam docuit solos fideles esse intelligendos, sive in gratia permansuros, sive ab ea suo vitio recessuros. Item beatus Augustinus aperiens populo sententiam Evangelii : *Vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis*

(a) Cypr., lib. iii Testim. ad Quirinum, c. 4.

(Joan. 1): Quomodo, ait, istis dixit, non estis ex **A**
ovibus meis, quia videbat eos ad sempiternum inter-
 ritum prædestinatos, non ad vitam æternam suis an-
 guinis pretio comparatos. His tam claris luminibus
 doctrinam suam evangelico sensu roborantibus qui
 audeant contradicere nisi qui erubescunt sine lumi-
 nibus apparere? Ut pace tamen et reverentia tanti
 viri dictum sit, hunc intellectum evangelico fonte
 manantem non videns Joannes Constantinopolitanus
 episcopus, cum exponeret illud Apostoli, qualiter
 gratia Dei pro omnibus gustaverit mortem: Non pro
 fidelibus tantum, inquit, sed pro mundo universo;
 et ipse quidem pro omnibus mortuus est. Quid autem
 si non omnes credunt? Ille quod suum erat implevit.
 Verum cur hoc senserit, nullo divino **190** testimo-
 nio comprobavit. Quod si quis excellentiæ culminis
 vestri ostendit aut ostenderit **B** (a) Faustum quemdam
 de his longe diversa scribentem, ne acquieveritis
 erranti: quoniam docet (b) Gelasius cum septuaginta
 episcopis viris eruditissimis qui scriptores essent vel
 non essent recipiendi: statuens primo commendationem
 Augustini et singulares laudes Hieronymi,
 memorati Fausti scripta his verbis exauctoravit:
Opuscula Fausti Regensis Galli apocrypha. Hanc
 fidem, quam expressi in supradictis quæstionibus,
 tenuerunt Ecclesiæ catholicæ invictissimi defensores.
 Hanc ego minimus omnium custodio, hanc volentibus
 absque invidia ostendo; nolentibus meæ medio-
 critatis conscius non ingero. Nec, ut quidam suspi-
 cari se simulant, inaniter, hoc est, vanæ gloriæ stu-
 dio cupio innotescere, cum terreat me plurimum illa
 de Scribis et Pharisæis Domini sententia: *Omnia C*
opera sua faciunt ut videantur ab hominibus (Matth.
 xxiii); et de hypocritis: *Amen dico vobis, receperunt*
mercedem suam (Matth. vi). Sed asserendæ veritatis
 intuitu quod in divinis auctoritatibus earumque sen-
 sum sequentibus præcellentissimis auctoribus Deo
 inspirante deprehendi quærentibus absque conten-
 tione manifesto. Vestræ igitur opinatissimæ prudentiæ
 si jam satisfactum est, gaudeo. Sint autem, vel
 nunc, vel cum Deus noster optatam vobis quietem
 contulerit, propter alia etiam negotia ecclesiastica,
 evocatis ad conventum doctioribus quibusque, rec-
 tene, perperamve sentiam, subtilior plurium tracta-
 lus poterit invenire. Sic Deus vos, opto et oro, diu
 feliciterque faciat regnare, ut secum vos in æternum
 regnare concedat.

(a) *Faustum quemdam*. Vide notas ad epistolam
 112.

(b) *Gelasius cum septuaginta*. Eamdẽ auctoritatem
 iisdem ferme verbis profert hic noster Lupus in fine
 Collectanei de tribus Quæstionibus. Sane decretum
 hoc de libris canonicis et apocryphis tribuitur vulgo
 papæ Gelasio. In veteri tamen codice ms. cathedra-
 lis ecclesiæ Urgellensis, in quo continetur sincera
 Isidori collectio, idem decretum tribuitur Hormisdæ
 pontifici Romano, qui non multo post Gelasium flo-
 ruit. Sed et olim beneficio clariss. viri domni Lucæ
 Dacherii, monachi Benedictini, vidi vetustissimum
 codicem ms. Collectionis Dionysianæ in quo scriptum

191 (c) EPISTOLA CXXIX.

AD HINC MARUM.

Reverentissimo præsuli Hincmaro Lupus perpe-
 tuam in Domino salutem.

Scrutanti mihi diu multumque de prædestinatione,
 de qua in pace, in qua vocati sumus a Deo, quæri-
 mus et deliberamus, quid probabiliter esset sentien-
 dum, ne illud Apostoli, *quos præscivit et prædestinavit*
(Rom. viii), pateat; illud vero, *vasa iræ perfecta,*
sive parata, sive apta in interitum (Rom. ix); et illud
 quod divinitus alibi scribitur, *nescit homo utrum*
amore an odio dignus sit (Eccl. ix), itemque, *Consi-*
dera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille
despexerit (Eccl. vii), et similia passim in divinis
 reperta eloquiis, dignum non habeant exitum, hæc
 verissima videtur sententia, ut prædestinatio sit in
 bonis, juxta intellectum doctissimi Augustini, gratiæ
 præparatio, prædestinatio autem in malis, secundum
 nostram capacitatem, gratiæ subtractio. De quibus
 idem certissimus auctor ita scribit: Quibus non vult
 subvenire non subvenit, de quibus in sua prædesti-
 natione aliud judicavit, ita tamen ut in utrisque
 creator æquissimus inveniatur, dum et illis gratiam
 misericordia impertitur, et istis eamdẽ gratiam,
 quanquam occulto, justo tamen judicio non largitur.
 Dumque in Adam omnes recti creati sumus, et liber-
 tatem arbitrii absque ullius difficultatis impedimento
 et interpellatione accepimus, sponte autem peccante
 Adam, in quo, ut Apostolus testis est, *omnes pecca-*
verunt (Rom. v), omnes, ex eo duntaxat utroque
192 sexu progeniti, conditionis dignitatem amisi-
 mus, et pœnam peccati, hoc est concupiscentiam, et
 mortem, non animæ solum, verum etiam corporis
 merito nostro. incurrimus. Hinc est quod qualis
 Adam a Deo creatus est non nascimur, sed origina-
 liter peccatores, damnatique pœna peccati: quo-
 rum alterum fecit spontanea culpa nostri primi pa-
 rentis, alterum culpam puniens tremenda severitas
 justissimi judicis. Cum ergo communiter omnes
 damnati simus cujus nostrum vult Deus miseretur,
 et quem vult indurat, hoc est, in propria duritia
 derelinquit. Miseretur magna bonitate, indurat nulla
 iniquitate. Sic itaque hos quos indurat prædestinat,
 non ad supplicium impellendo, sed a peccato quod
 meretur supplicium non retrahendo; quemadmodum
 induravit cor Pharaonis, non ad culpam urgendo,
 sed gratia emollitum a culpa non revocando. Sic
 recte possumus dicere, induci a Deo in tentationem

erat decretum hoc a Damaso papa, diu videlicet ante
 Gelasii tempora, editum fuisse. Unde fortassis elici
 possit Damasium primum omnium de hujuscemodi
 libris publice statuisse, deinde vero Gelasium Damasi
 decretum renovasse, illudque auxisse eorum aucto-
 rum nominibus qui post Damasum vixere. Quod idem
 de Hormisdæ quoque dici potest. Vide clarissimum
 virum Joannem Pearson, episcopum Carrensem, in
 vindiciis epistolarum S. Ignatii.

(c) Hanc epistolam clar. præses Manguinus existi-
 mat a Lupo scriptam anno 849, ad consultationem
 Hincmari, qui Ratramni, Corbeiensis monachi, cen-
 suram passus, sententiam Lupi exquisiverit.

qui non exaudiuntur, orantes: *Et ne nos inducas in tentationem*; non quod ipse inducat in malorum tentationem, quod utique, ut alibi docetur, *intentionator malorum est* (Jac. 1), sed quodam locutionis genere inducere dicitur cum iudicio desertos patitur in tentationem induci, quos a tentatione gratia non educit. Nemo tamen opinetur aut justis aut injustis reprobis prædestinationis veritate fatalem necessitatem induci, cum in utrisque suspicionem necessitatis libertas excludat voluntatis. Siquidem electi accipientes a Deo et velle et perficere libenter agunt unde sempiternum præmium consequantur; perversi autem deserti ab eodem Deo, non inviti, sed et ipsi libenter agunt unde in æternum merito puniantur. **193** Quis vero nisi, ut mitius loquar, tardus sit, ibi asserat necessitatem ubi videat regnare voluntatem vel adjutam misericordia vel desertam divino iudicio? Bonorum ergo voluntatem sic divina commendant eloquia: *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis* (Psal. 111). Porro malorum voluntatem talem insinuant: *Noluit intelligere ut bene ageret, iniquitatem meditatus est in corde suo: astitit omni viæ bonæ, malitiam autem non odit* (Psal. xxxv). Permissus est ergo injustus agere

(a) *Pardulo*. Episcopo Laudunensi.

(b) Hæc epistola scripta fuit a Lupo nomine Wenilonis, archiepiscopi Senonensis et suffraganeorum ejus. Cæterum eam non esse integram patet ex ea quam ad illos scripsit papa Nicolaus, quæ a clarissimo viro Joanne Cordesio, canonico Lemovicensi, primum edita est in appendice epistolarum Hincmari, dein vero a R. P. Sirmondo in tom. III Conciliorum Galliæ. Scribendæ porro istius epistolæ Lupinæ hæc causa fuit.

Herimannus, episcopus Nivernensis, ut in synodo apud Suessionem habita anno 853; mense Aprili, conquestus est Wenilo, adeo dubiæ sanitatis erat, et tam gravi capitis dolore laborabat, ut in amentiam quodammodo videretur prolapsus, adeoque episcopale collegium moribus suis dehonorearet. « Injunctum est metropolitano, » Weniloni nimirum, « ut adjunctis secum aliquot episcopis ad oppidum Nivernense accederet, et omnia ibi negotia ecclesiastica sapienter componeret. Ipsum vero coepiscopum suum Herimannum apud urbem Senonum secum haberet; donec æstivum tempus, quod valde contrarium infirmitati illius referebatur, pertransiret: et sic Domino annuente ab abstinentia competenti assuetum, episcopali gravitate instructum, apostolicis moribus informatum clerus et populus eum ad sedem propriam utiliter favente Dei gratia revocaret. » Transacta ferme æstate, Herimannus, qui Caroli regis studiis haud dubie attollebatur, visus est ad bonam frugem rediisse. Quam ob rem episcopi apud Vermeriam palatium congregati sequenti mense Augusto Herimannum « suæ ditioni et potestati atque episcopali custodiæ suæque Ecclesiæ gubernationi » restituerunt. Post aliquot exinde annos Nicolaus papa locatus est in sede Petri. Herimannus interim revolutus ad errores suos, Wenilonis animum in se concitavit. Et quia Herimannus Caroli gratia fovebatur, adeoque facile non erat episcopis hunc virum dejicere e cathedra Nivernensi, Wenilo, ut eum fortius opprimeret, suo suffraganeorumque nomine auctoritatem Romani pontificis imploravit, gnarus videlicet temporum suorum. Hanc occasionem avide arripuit Nicolaus papa, laudatque magnifice Wenilonis suffraganeorumque ejus pietate ac reverentia in sedem apostolicam, exemplum in futurum ex ea

quod elegit, ut de malo bene operante Deo claresceret quid esse inter servientem ei et non servientem, et salvati quantas habere et agere deberent ipsi Deo gratias agnoscerent, dum eandem habentes damnationis causam, in isto aspicerent quod liberatoris gratia evasissent. Hæc assertio voluntatis ne in recens quidem natis locum non habet. Nam aut percepta baptismatis gratia si decedunt, voluntate Dei salvantur, aut eadem gratia ejusdem Dei iudicio fraudati, hæreditarii peccati merito paterna commissi voluntate damnantur. Ego quod sentio simpliciter vobis aperui. Vos vicissim, si in aliquo diversi estis, ne gravemini reserare. Simile et (a) *Pardulo* nostro direxi. Cupio vos valere feliciter,

194 EPISTOLA CXXX (b).

AD NICOLAUM PAPAM.

Ex parte Guenilonis et suffraganeorum ejus.

Suggerimus mansuetissimæ paternitati vestræ in nostra (c) diocesi, in oppido quod Nevernum dicitur, esse quemdam episcopali officio præditum nomine H. qui frequenter admonitus, et diu expectatus ut revaleretur, implere non sufficit ipsum officium mente non integra. Dicitur autem (d) Melchiades papa

occasione statui posse intellexit. Atque ut cautius ageret, eam causam ad se traxit, eo colore quæsito quod nemo absens et inauditus condemnandus est, præsertim ab eo iudice qui sit prorsus ignarus criminis. Wenilo enim de excessibus Herimanni nihil speciatim rescripserat, sed in aversione; frequenter videlicet admonitum, et diu exspectatum ut revaleretur, haud tamen emendatum esse, adeoque episcopale officium implere non posse. Itaque interlocutus est Nicolaus anquirendum esse de culpis accusati. Quid autem postea actum sit, mihi compertum non est. Fortassis objurgatus Wenilo ab episcopis Gallicanis, quos non obscure perstringit Nicolaus ad Wenilonem scribens, tanquam parum deferentes auctoritati episcopi Romani, adeoque causas episcoporum in provinciis suis jure suo definire præsumentes, objurgatus, inquam, Wenilo, tum a rege quoque fortean increpitus, quod se incio Romanum papam implorasset adversus episcopum Gallicanum, accusationem omisit.

(c) *Diocesi*. Id est provincia, ut monuimus ad epistolam 84. Nivernensis quippe episcopus suffraganeus est archiepiscopi Senonensis. Sic Ivo Carnotensis in epistola 61 scribens ad Hugonem archiepiscopum Lugdunensem, ait: « Verum de eo quod consecrationem Nivernensis electi ad nostram diocesim pertinentem, Augustuduni facere disposuistis. »

(d) *Melchiades papa*. Hoc Melchiadis decretum exstat in epistola ejus ad episcopos Hispanienses: « Episcopos, inquit, nolite judicare, nolite condemnare absque sedis hujus auctoritate. Quod si feceritis, irrita erunt vestra judicia, et vos condemnabimini. Hoc enim privilegium huic sanctæ sedis a temporibus apostolorum statutum est servari, quod illæsum manet usque in hodiernum diem. » Haud dubie episcoporum judicia Romano pontifici reservata esse constitisset, si auctoritas istius epistolæ valuisset. Sed quoniam illa tum primum per eas tempestates emerserat (diu videlicet recondita apud Hispanias, donec Riculfus episcopus Moguntinus, qui sub Carolo Magno floruit, illinc in Gallias attulit Isidori Collectionem), de novitate periclitari prorsus videbatur; præsertim cum episcopi Gallicani, qui Collectionem illam admittere recusabant, publice exciperent epistolas illas veterum præsulum Romanorum

decrevisse ne quis unquam pontifex sine consensu papæ Romani deponeretur. Unde supplicamus ut statuta illius integra, sicut penes vos habentur, nobis dirigere dignemini; ut hinc dictis ipsius confirmati, aut sicut beatus Gregorius doctor fecit (a) Ariminensi episcopo incommodo simili laborante sequa-

ab Isidoro prolatis, nullius esse auctoritatis, eo quod in Codice Canonum non exstarent. Itaque Wenilo, qui auctoritatem suam externa potentia advandam esse intelligebat, id haud dubie summo-
 pere optabat ut modus tandem aliquis reperiretur quo liberum non esse episcopis Gallicanis rejicere auctoritatem epistolæ Melchiadicæ. Verum quoniam id negotium dexteritate quadam tractandum erat, ne causæ irarum subministrarentur collegis suis, sic temperandum esse censuit actum suum, ut licet dubitare maxime videretur de veritate illius epistolæ, materiam tamen episcopo Romano præberet ad se trahendi judicia episcoporum. Igitur ut omnem obtrectandi materiam episcopis suis adimeret, consulendum esse censuit armarium Romanæ sedis, orandumque Nicolaum papam, tum huic sedi præsentem, ut exemplum authenticum epistolæ illius Melchiadicæ ex illo armario depromptum ad se mittere dignaretur. « Unde supplicamus, inquit, ut statuta illius integra, sicut penes vos habentur, nobis dirigere dignemini. » Equissima profecto erat postulatio Wenilonis; cum si quis fictam suspicetur Romani cujuscumque pontificis epistolam, requirere eam debeat in Ecclesiæ Romanæ chartario, ut monuit Hieronymus in Apologia adversus Rufinum; quod usurpatum etiam est a sancto Bonifacio archiepiscopo Moguntino, ut patet ex epistola ejus 15, scripta ad Nothelmum, archiepiscopum Cantuariensem. Suspiciam tamen Nicolai animum, ut erat retinendæ auctoritatis suæ cupidus, perculit intempestiva isthæc et importuna postulatio: Videbat enim ea interrogatione tentari arcam dominationis, multumque e reipublica peti; scire forte an volentibus episcopis Gallicanis quidnam de novis illis veterum pontificum epistolis sentiret novus pontifex Nicolaus, et an Melchiades epistolam ex Romanæ Ecclesiæ armario, ubi manifestum erat eam non exstare, posito omni pudore missurus esset. Ergo vir prudentissimus, ne suspicionis istius aut metus foret manifestus, neve ea per imprudentiam rescriberet per quæ quam famam dehonestaret, si falsus intelligeretur, episcopos Senonenses, quoad hoc, sine responso reliquit; postulataque eorum elusit plurima ipsorum laudatione, et multum contestatus Herimannum absentem et inauditum damnari non debere. Audacior tamen deinde evasit religiosissimus iste pontifex. Scribens enim aliquot post annis ad episcopos Gallicanos in causa Rothardi, episcopi Suessionensis, non dubitavit asserere sanctam Romanam Ecclesiam penes se in suis archivis recondita habere decretalia isthæc priscorum pontificum constituta. Ætas deinde Gregorii VII ostendit verissimam esse Tertulliani observationem: qui in libro de velandis virginibus ait, sola fidei regula irreformabili et immutabili manente, cætera conversationis et disciplinæ admittere novitatem correctionis. Nam contenderat Nicolaus, et quidem ingentibus animis, episcopum absentem damnari non posse. At Gregorius VII hanc regulam constituit, *Quod absentes papa possit deponere*. Cæterum neque injucundum neque inutile futurum reor, si post observationes istas, hanc Nicolai ad Wenilonem epistolam, quæ plurimum artis et industriæ habet, lectoribus proponam ad legendum. Itaque visum est eam adjici debere in calce notarum. (*Vide inter Opera Nicolai papæ, Patrol. tom. CXIX*).

(a) *Ariminensi episcopo*. Exstat Gregorii decretum istud lib. VII, epist. 49, ad Marianum, episcopum

mur, aut sicut sanctus (b) Gelasius docet. removendus sit mente percussus. Quo verum absque dubietate sciamus, expetimus et exspectamus vestrum judicium, ne in temeritatis calumniam aliquatenus incidamus, sed vestro instituti moderamine, veritatis et rectitudinis tramitem nullatenus deseramus.

Ravennæ. Decernit autem ut quoniam episcopus Ariminensis tanto capitis dolore fatigabatur, ut etiam, sua ipsius confessione, ad illius Ecclesiæ regimen assurgere non posset, adeoque successorem sibi dari postulasset a Gregorio papa Romano; Marianus eum qui electus fuerat examinet; et si inventus fuerit idoneus, cum cum decreti pagina ad se mittat: « Quatenus, inquit, eodem a nobis Ecclesiæ Domino disponente, consecretur antistes. » Itaque, si ea fuisset episcopi Ariminensis pertinacia, ut agnoscere nollet infirmitatem suam, neque licentiam petiisset recedendi a sacro ministerio, Gregorius nequaquam tentasset illi, quantumvis mente capto, superponere episcopum. Sed eo casu docet lib. XI, epist. 8, dandum esse episcopo mente capto et inutili coadjutorem, qui episcopale officium exsequatur, in iis videlicet quæ ad jurisdictionem spectant, ut hodie loquimur: qui si episcopo isti ægroto superstes fuerit, *ejus possit loco succedere*. Itaque exemplum illud Ariminensis episcopi, nullius momenti erat in causa Herimanni episcopi Nivernensis, quem constat restitisse voluntati Wenilonis alium in loco ejus ordinare cupientis. Sequens ætas non dubitavit quin ab episcopali officio removendus sit is qui ei oneri impar sit. Narrat enim Matthæus Parisius Lanfranco Cantuariensi archiepiscopo in synodo Westmonasteriensi residenti anno 1075 justam deponendi episcopi causam visam fuisse, et si is adeo idiota et ignarus rerum sæcularium esset, ut neque Gallice loqui, neque regi suo consilium dare valeret in negotiis emergentibus, eaque de causa Ulstanum Wigorniensem episcopum decrevisse deponendum. Aliter tamen Deo visum narrat idem Parisius. Neque hic mihi temperare possum quin conterranei mei Innocentii papæ VI sapientiam commemorem: qui anno 1358 Salvianno Wormatiensi episcopo, et senio et gravi corporis infirmitate laboranti, coadjutorem dari jussit a Gerlaco archiepiscopo Moguntino, citra tamen futuram successionem, secundum regulam a Gregorio Magno præscriptam: quo unico facinore, etiamsi cætera argumenta deessent, probaverim Innocentium prisci moris virum fuisse. Audacior fuerat Innocentius III, quem Matthæus, Parisius vocat audacem jurisconsultum. Is enim anno 1209 episcopum Petracoricensem in Aquitania secunda compelli mandavit ad cessionem, eo quod inutilis videretur, et quod bona Ecclesiæ dilapidaret.

(b) *Gelasius*. Auctoritas Gelasii petenda est ex epistola ejus ad Rusticum et Fortunatum episcopos, quæ exstat apud Gratianum 7, q. 2, cap. *Nuper*. In ea quippe decretum a se antea esse ait Gelasius ut in ejus Ecclesia qui morbo epileptico laborabat vicini episcopi visitationem congruam redderent, id est episcopale illic officium exercerent, ob ægritudinem proprii episcopi. Quod idem est ac si diceret ab episcopali munere removendum esse mente percussum, ut Lupi verbis utamur, quæ in eadem cum Gregorio Magno sententiam recidunt. Secundum hanc formam episcopi in Suessionensi synodo constituti memores epistolæ sancti Gregorii, quam laudant, decreverant ut durante infirmitate Herimanni, Wenilo, Metropolitanus « Ecclesiæ Nivernensi, ea quibus indigeret visitatorio officio impenderet et ordinaret. » Sciebant enim prudentissimi viri transgrediendos non esse terminos quos posuerunt patres nostri, neque discedendum ab antiquis regulis, nisi cogat ingens necessitas.